Colin THUBRON

FLUVIUL AMUR

Între Rusia și China

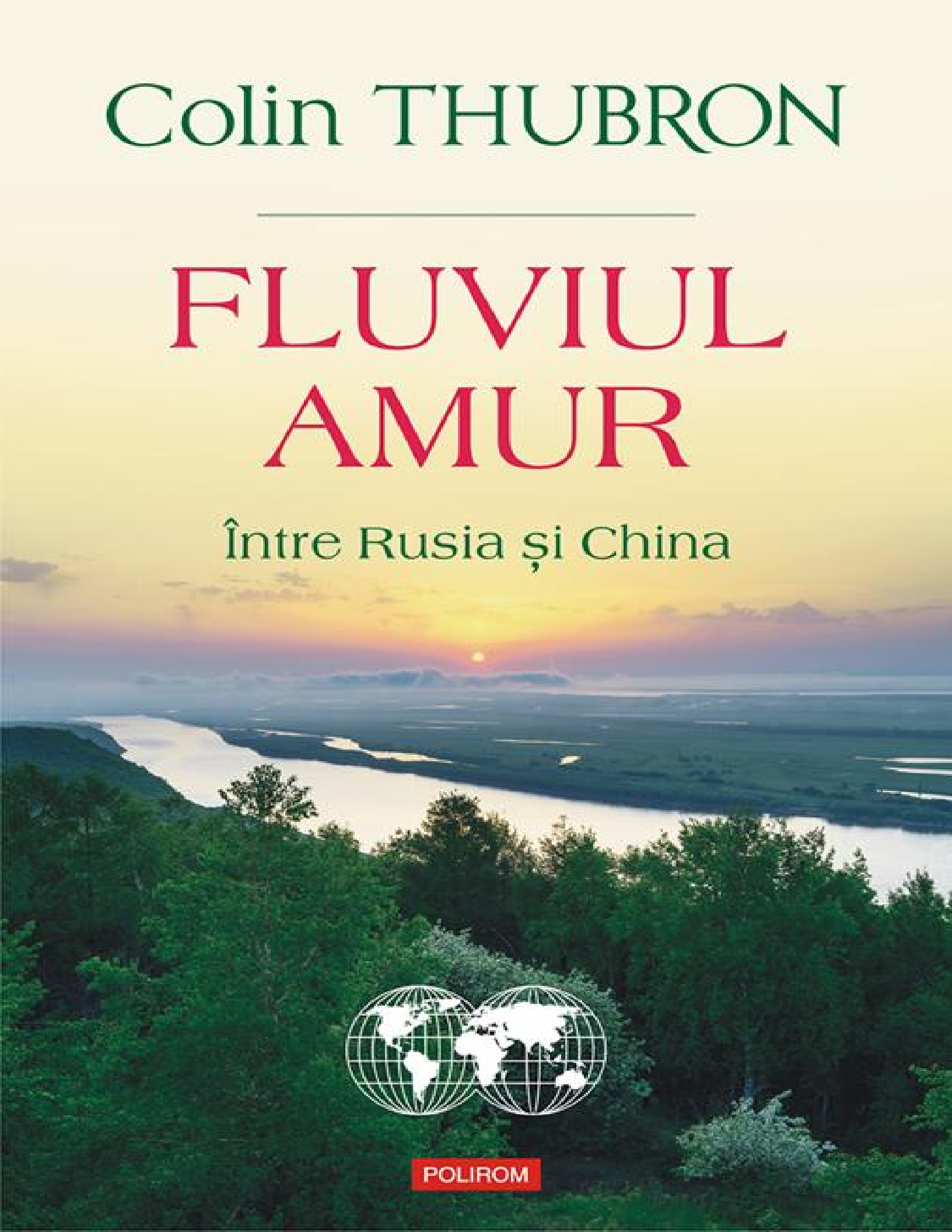

POLIROM

Colin THUBRON

FLUVIUL AMUR

Între Rusia și China

Traducere de Cristina Felea

POLIROM
2022

Colin Thubron, *The Amur River: Between Russia and China*
Copyright © 2021 by Colin Thubron
© 2022 by Editura POLIROM, pentru ediţia în limba română

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700505
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53

ISBN ePub: 978-973-46-9104-3
ISBN PDF: 978-973-46-9105-0
ISBN print: 978-973-46-8831-9

Coperta: Carmen Parii
Foto copertă: © iStockphoto.com/Vladimir2012

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura eco - un supererou al lumii moderne!

Versiune digitală realizată în colaborare cu Libris.ro

COLIN THUBRON (n. 1939), romancier și autor britanic de cărți de călătorie. În 2008, *The Times* l-a inclus în rândul celor mai mari 50 de scriitori britanici postbelici.
Colaborează la *The New York Review of Books*, *The Times*, *The Times Literary Supplement* și *The New York Times*. Cărțile sale au fost distinse cu numeroase premii și au fost traduse în peste 20 de limbi. În 2006 a fost decorat cu Ordinul Imperiului Britanic, iar din 2010 este președinte al The Royal Society of Literature. Dintre volumele publicate: cărți de călătorie – *Mirror to Damascus* (1967), *The Hills of Adonis: A Quest in Lebanon* (1968), *Journey into Cyprus* (1975), *The Ancient Mariners* (1981), *Among the Russians* (1983), *Behind the Wall: A Journey through China* (1987), *The Lost Heart of Asia* (1994), *In Siberia* (1999); romane – *The God in the Mountain* (1977), *A Cruel Madness* (1984), *Turning Back the Sun* (1991), *To the Last City* (2002). La Editura Polirom a apărut *Redescoperind Drumul Mătăsii. Din China și munții Asiei Centrale în Iran și Turcia* (2013).

Lui Austin, Paulei și lui Eliseo

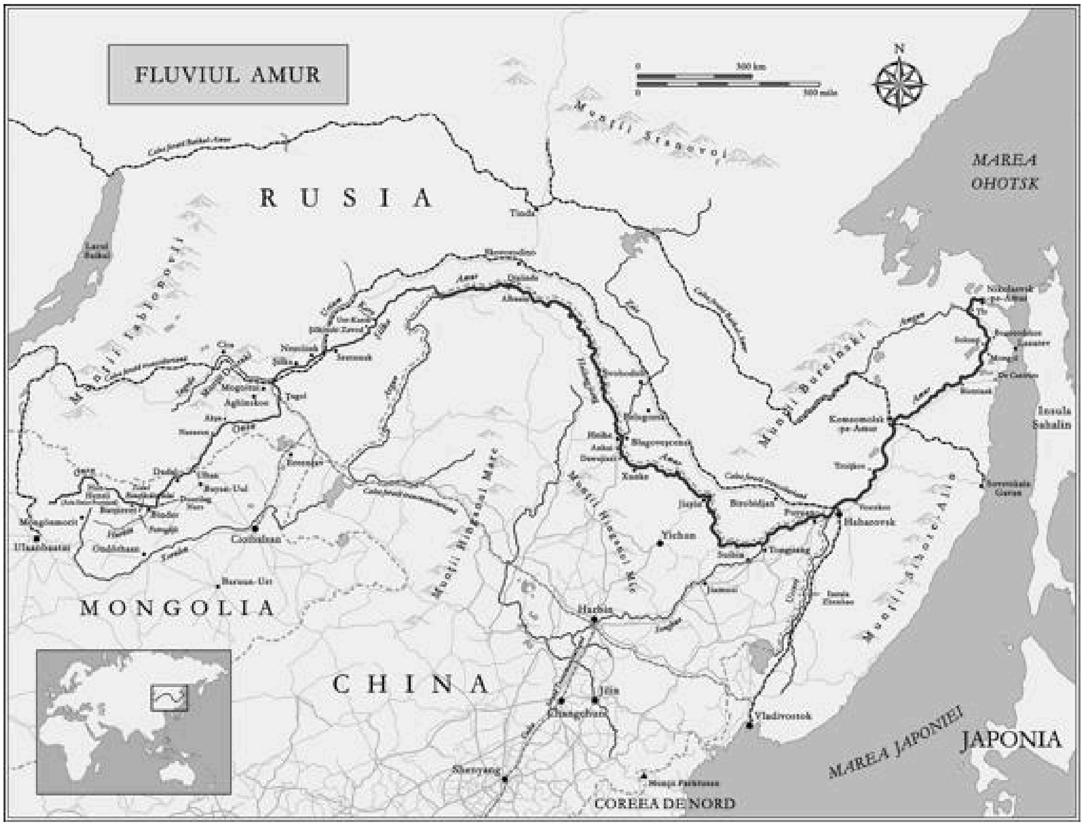
FLUVIUL AMUR
N
MAREA OHOTSK
RUSIA
Lacul Baikal
Munții Stanovoi
Munții Iablonovîi
Munții Bureinski
Insula Sahalin
Blagoveșcensk
Komsomolsk -pe-Amur
Habarovsk
Harbin
Vladivostok
Ulaanbaatar
Choibalsan
Changchun
Jilin
Shenyang
Heihe
Yichun
MONGOLIA
CHINA
Munții Hinganul Mare
Munții Hinganul Mic
Munții Sihote-Alin
MAREA JAPONIEI
JAPONIA
COREEA DE NORD

1
Izvorul

În inima Asiei, acolo unde, din vechime, stepa întâlnește pădurea, pășunile Mongoliei se unduiesc spre Siberia precum o mare cenușiu-verzuie.

În acest ținut domnește o liniște aproape desăvârșită. Abia dacă e locuit. La marginile lui cele mai îndepărtate, aproape de frontiera cu Rusia, sunt vreo 13.000 de kilometri pătrați unde călătorii nu au acces. Acești munți unde, în vremurile de demult, trăia Ginghis-Han, sunt acum un ținut sălbatic aproape sacru. Singurul drum într-acolo e întrerupt de o barieră lângă care se află ghereta gardianului. Și aici așteptăm – o călăuză, doi cărăuși și cu mine – să primim permisiunea de a intra într-o regiune pe care nu o cunoaște cu adevărat niciunul dintre noi.

De undeva, din adâncul acestui ținut, departe de civilizație, izvorăște unul dintre cele mai formidabile cursuri de apă de pe pământ. Bazinul său hidrografic este de două ori mai mare decât suprafața Pakistanului și colectează mai mult de două sute de afluenți, unii dintre ei uriași, care se revarsă primăvara în vâltoarea apelor sale. Pe o lungime de peste

1.600 de kilometri formează granița dintre Rusia și China: o linie de falie unde stăruie o ancestrală neîncredere.

Amurul scapă mereu înțelegerii, de parcă ai urmări o nălucă. Până și originile numelui său sunt misterioase. Pentru occidentali, fluviul este atât de departe, încât pare de neatins și puțini au auzit de el. Estimări extrem de diferite ale lungimii sale îl situează pe locul zece sau chiar opt între cele mai lungi fluvii din lume. Malul chinezesc este aproape neumblat, în timp ce garduri de sârmă ghimpată și turnuri de pază străjuiesc malul rusesc de la un capăt la altul al celei mai fortificate granițe de pe pământ.

Trec o zi și o noapte în așteptarea momentului când ne vom începe călătoria în acești munți unde accesul este interzis. Rangerii ținutului, denumit Aria Strict Protejată Han Hentii, ezită să ne dea drumul, cu toate că am obținut permisele de la agentul de încredere care mi-a găsit călăuza și cărăușii. Simt un prim fior de neliniște. Cele trei corturi ale noastre, instalate pe pajiște, încep să aibă un aer stingher, iar exaltarea dată de ideea de a porni la drum – acel entuziasm visceral, fiorul de neliniște – se topește de teamă că s-ar putea să nu mai existe niciun început. Noaptea mă trezește ronțăitul cailor care pasc lângă cort. E ora la care încep să te năpădească gânduri întunecate; brusc, ideea de a călători de-a lungul unui fluviu de 4.548 de kilometri (lungimea acceptată de o largă majoritate) care străbate Siberia de sud-est, pentru a ajunge în China și apoi spre Pacific, îmi pare pur și simplu o himeră.

Dau la o parte apărătoarea cortului, ies în noaptea rece și îmi țin răsuflarea. Umbra mi se proiectează întunecată pe iarbă. Deasupra, se văd puzderie de stele și, pe imensa boltă a

nopții mongole, Calea Lactee pare un torent înghețat de lumină.

Zorii revarsă strălucirea blândă a unei alte lumi. Pământul pare imaculat. De jur împrejur, soarele ridică cețuri strălucitoare deasupra pășunilor grele de rouă. E ca un incendiu uriaș deasupra câmpiilor. Lumina ascunde o vreme dealurile care mărginesc orizontul, apoi se topește ca și când ar fi fost doar în imaginația noastră. Aerul se încălzește. Fluturi mici de zi zboară deasupra ierbii din care se aud trilurile păsărilor și, treptat, țârâitul cosașilor. Înaintez cu greu, ca printr-o mare de flori sălbatice: steluțe multicolore, gențiane, potentilla de un alb păstos ca untul, căldărușe turcoaz. Pe povârnișurile din depărtare, se întind covoare de flori-de-colț cu inflorescențe palide, înghețate.

Iată că își fac apariția și cărăușii, înveșmântați în *deel*-urile tradiționale și cu pumnalele la brâu, să vadă de cai. De-abia mai târziu vin și gărzile forestiere. Conduc motociclete, au cizme mari și bandane de pirați pe cap. Duc cu ei niște serviete mici. Batmonh, ghidul meu, originar din capitala Mongoliei, spune că se simt importanți fiindcă prim-ministrul a venit aici în pelerinaj la Burhan Haldun, muntele sfânt al lui Ginghis-Han. Dar rămân cu noi destul de mult, mâncându-ne pesmeții și inspectându-ne documentele. Ținutul către care ne îndreptăm este primejdios, ne spun, și aproape imposibil de traversat. Onon, cel mai îndepărtat afluent al Amurului, curge prin ținuturi mlăștinoase, iar ploile musonice au fost abundente în vara aceasta. Acum, la sfârșitul lui august, solul e inundat și înșelător. Mai sunt și urșii. Odată intrați în rezervație, vom fi pe cont propriu.

Batmonh nu le dă nicio atenție. Spune că nu le plac străinii. Eu nu înțeleg niciun cuvânt, doar sper să nu ne interzică accesul. Uneori Batmonh se îndepărtează cu un aer ironic, în timp ce gărzile forestiere vin și pleacă, iar cărăușii se amuză pe seama lor cu disprețul pe care oamenii liberi îl au față de birocrați. În cele din urmă, ne aduc un document pe care să-l semnăm, prin care sunt scutiți de orice răspundere și, în sfârșit, pleacă, săltând pe motocicletele lor chinezești prin stepa nesfârșită, după ce s-au spălat pe mâini de orice responsabilitate.

Ar fi trebuit să-i ascultăm, desigur.

Pentru ultima oară înainte de-a porni, văzduhul se întinde mai vast și mai neliniștit decât stepa. Orizontul pare că se încovoaie de la un capăt la celălalt după curbura pământului, iar deasupra noastră stau răsfirați nori care mai de care mai diferiți; de-o parte, fuioare subțiri ca de ceață, de alta, o armadă de cumuluși care se întind până la infinit.

Ne oprim câteva momente la marginea rezervației; apoi, deodată, suntem în arboret, urmând albia râului Kerulen, acolo unde coboară dinspre răsărit. Pantele devin mai abrupte și se pierd în pădurea deasă. Se aude un cuc întârziat. Pe nesimțite, traversăm hotarul nevăzut dintre stepa eurasiatică și taigaua siberiană însoțiți de mireasma florilor sălbatice strivite sub copitele cailor, cu un sentiment de ușurare că, în sfârșit, am scăpat.

Dar, curând, pământul mustește de apă. Uneori, caii înaintează anevoie pe terenul mlăștinos, acoperit de o peliculă subțire de apă curgătoare. Deodată, ca de rău augur, pământul de sub călărețul din fruntea șirului cedează și armăsarul său –

un murg splendid – se prăvălește într-o groapă cu noroi din care doar cu greu se ridică pentru a fi încălecat din nou.

După-amiază devreme călărim de-a lungul dealurilor ce străjuiesc malurile râului. Ulii coboară în picaj aproape de mlaștină. Multă vreme ne croim drum prin desișuri de mesteceni piperniciți, în timp ce pădurile de zadă acoperă pantele muntoase ca niște armate de invadatori care, curând, cuceresc văile. Singurele sunete sunt cele pe care le facem noi. Pe măsură ce aerul devine mai tăios, simt cum ne îndepărtăm tot mai mult și mă încearcă vechiul și cunoscutul sentiment de exaltare pe care îl ai când pătrunzi într-un ținut necunoscut.

Calul meu este un armăsar de doisprezece ani, fără nume. Pentru cărăuși, el e pur și simplu „Calul Alb”; orice alt nume ar fi un semn de sentimentalism. E rezistent și greu încercat. Cu totul suntem nouă, răsfirați ca într-o procesiune, cu corturile și hrana încărcate pe cinci cai de povară. Sunt animale puternice și au pielea lucioasă după ce au păscut toată vara – nimic din aspectul bolnăvicios al cailor la ieșirea din iarnă. Cu picioare scurte și capul mare, descind din neobosita rasă a cailor cuceritorilor mongoli, în stare să galopeze zece kilometri fără odihnă; călărim ca mongolii, cu genunchii îndoiți, sprijiniți în scările scurte. Cărăușii sunt bărbați de vreo 40 de ani, păstori și vânători, cu fețe arse de vânt, uscățivi. Și ei par neobosiți.

Cu toate acestea, strămoșii lor nu se trăgeau din stepă, ci din codru, de unde au venit cu mii de ani în urmă, și multă vreme străbatem când pante acoperite de pășuni, când zone împădurite, călătorind înapoi în timp, acolo unde sunetul dintâi al copitelor nomade se aude tot mai slab, înăbușit de liniștea pădurii.

Spre seară, un prim semn că vom da de necaz. Unul din caii de povară nu fusese îmblânzit și energia lui debordantă îi neliniștește și pe ceilalți. În fața noastră, în pădurea din vale, îi vedem cum zvârlă din copite și se înghesuie unul într-altul, apoi se desfac din legăturile care îi țin în șir, iar trei dintre ei o iau la galop înapoi, cu ochii măriți de spaimă și cu cărăușii pe urmele lor.

Batmonh și cu mine îi priponim pe cei doi rămași de niște arbori tineri și ne punem pe așteptat. Ni se pare că trec ore întregi. Când cărăușii revin cu bagajele, descoperim că îndărătnicul palomino și-a azvârlit încărcătura, care zace acum cine știe pe unde în pădure. Se întorc să o caute, în timp ce Batmonh și cu mine ne întrebăm cu mâhnire care dintre uriașele desagi o fi lipsind. Dacă este cea în care e rucsacul meu, mă gândesc, atunci adio pașaport și vize, iar călătoria noastră se va sfârși aici. O apuc și eu pe drumul pe care au dispărut caii, dar pădurea mă împresoară cu sclipirea tufișurilor ei de mesteceni care parcă ar vrea să ascundă ceva. Mă uit după semnele de potcoave ce se îndepărtează mânate de panică, după crengile rupte și mă iau după niște urme ce se pierd printre cele ale unui animal care a trecut pe aici cu mult înainte. Nechezatul cailor plecați se aude din ce în ce mai slab pe măsură ce căutarea lor se prelungește. În răstimpuri, din tufișuri sclipește argintul vreunui mesteacăn doborât, ca o rază de speranță – scoarța e viu colorată și netedă ca porțelanul –, dar curând mi se pare greu de crezut că se mai poate găsi ceva în această sălbăticie.

La întoarcere îl găsesc pe Batmonh păzind bagajele rămase, încărcate pe caii priponiți, îngrijorat că ni s-a pierdut hrana și că va trebui să mergem înapoi de-ndată. Mânați

fiecare de speranțe diferite, desfacem unul din bagaje, dar armăsarul pe care e încărcat se desprinde din legătură – sunt cu toții speriați acum – și o ia la goană pe drumul pe care am venit, târându-și șaua de lemn. Singurul lucru pe care îl putem face este să îl aducem înapoi și să așteptăm.

După vreo oră auzim un strigăt din depărtare. Batmonh zice:

— Cred că le-au găsit.

Curând, cei doi bărbați se întorc, cu chipul lor impenetrabil, și aduc desagile pierdute, ca și cum n-ar fi fost mare lucru. Iar când despachetăm în acea seară, deasupra mlaștinii, pe o pantă străjuită de copaci, descoperim că bagajul recuperat conținea mâncarea noastră.

Ne ridicăm corturile la asfințit pe pământul jilav din cauza ploii, în timp ce cărăușii taie crengi cu care să-și facă propriul adăpost. Lucrurile noastre – cutii cu mâncare, sticle de apă, hamuri, toporiști, chiar și un scaun de pânză – sunt răspândite prin iarbă, iar caii – acum fără poveri – pasc sub copaci. E ciudat, îmi dau seama, că-n pustietatea asta unde nu-i nici țipenie, focul nostru e singura lumină creată de om, pe care o văd doar ochii lupilor și ai urșilor.

În răcoarea serii focul ne apropie și fumul său alungă țânțarii care ne împresoară. Batmonh gătește tăiței cu bucățele de carne de vită pe plita de campanie, în timp ce cărăușii beau ceai sărat și fumează. La început, păreau că sunt frați gemeni, dar acum încep să le disting trăsăturile. Mongo arată mai în vârstă decât este, cu o eșarfă la gât ca acelea purtate de bandiți, cu expresia obraznică și este vorbăreț; Ganpurev are un aer de băiețandru, cu privirea ageră și-i pus

pe șotii. Este mezinul unei familii scăpătate. Poartă amândoi șepci țuguiate tradiționale, cizme înalte și hanorace cu etichete fake. În jurul focului, vorbesc despre lucruri practice: mânatul cailor și bani. Spun că, pe un teren ca ăsta, în opt ore vom parcurge călare doar 32 de kilometri. Țigările lor scapără și apoi se sting în întuneric. Batmonh, care vorbește engleza fluent, îmi traduce din când în când. Dar el nu face parte din lumea lor și s-ar putea să le fie la fel de străin ca și mine. Când adormim, într-un târziu, se lasă o tăcere grea. Nici caii nu se mai clintesc, dormind în picioare sub cerul înstelat.

Izvorul unui mare fluviu este greu de aflat. Se poate ascunde într-un păienjeniș de afluenți sau poate ieși la suprafață într-un smârc inaccesibil sau dintr-un ghețar. Indul ia naștere din șase râuri concurente. Dunărea, se spune, izvorăște dintr-un canal subteran din Pădurea Neagră. Cât despre izvoarele Amurului, geografii din Rusia și China reuniți ca să dezbată problema au descoperit, spre mâhnirea lor, că apele sale nu izvorăsc din niciuna dintre aceste două țări, ci din acest ținut muntos din Mongolia. Călăreții mei cunosc fluviul doar sub numele de Onon, „Maica Sfântă”; dar de unde izvorăște nu știu decât puțini, printre care și Ganpurev, care a fost acolo o singură dată, în urmă cu zece ani.

Ne orientăm după contururile munților din jur, dar, pentru mine, pe măsură ce soarele se înalță pe cer, ei rămân doar umbre întunecate fără pic de zăpadă. Aerul dimineții e rece și cristalin. Roua de pe acoperișul corturilor s-a transformat într-o peliculă de gheață, bruma sclipește pe învelitorile cailor priponiți, iar respirația lor se ridică precum fuioarele de aburi. Toată dimineața înaintăm prin ținutul muntos, prin

păduri de zadă, pe făgașele brăzdate de tancurile sovietice care au făcut manevre aici cu zeci de ani în urmă. Granița cu Rusia se află la vreo 65 de kilometri mai la nord de aici. Dar toate se pierd sub pâraiele făcute de topirea zăpezilor, sub arbuștii și ierburile care au crescut peste ele. S-a întâmplat ceva și cu pădurile de zadă. Verdele lor închis ne împresoară, dar, uneori, înaintăm de-a lungul unor povârnișuri devastate de incendii. Copacii, deși morți, au rămas drepți, cu scoarța carbonizată desprinzându-se de trunchi, până când cărarea ne poartă printr-o pădure de spânzurători înnegrite. De două ori, de-a lungul acestui drum, dăm peste mănunchiuri de crengi de care atârnă eșarfe votive, acum doar zdrențe, lăsate de pădurari sau de braconieri. Astfel de *ovoo* marchează limita superioară a lanțului muntos aflat în grija unui spirit al locului. Aceste spirite sunt volatile, uneori mânioase, iar cele de aici ne sunt necunoscute. Mongo și Ganpurev descalecă pentru a se apropia de ele, vărsând câțiva stropi de votcă pentru a le îmbuna. Mă roagă să fac și eu la fel pentru ca să ne fie călătoria ferită de primejdii.

Dar la prânz ne împotmolim într-un alt fel de teren. Poteca e atât de strâmtă încât poate trece doar un cal și aproape că se pierde prin desișurile de mesteceni, astfel că înaintăm orbește. Ore de-a rândul auzim doar zgomotul făcut de caii care înaintează cu greu. Apoi trecem prin albii de pâraie cu malurile abrupte, care se varsă în alte râuri, necunoscute, urmați de caii de povară. Uneori descălecăm și îi conducem. Ne afundăm mai sus de gleznele picioarelor. Încălțămintea mea sport impermeabilă e inutilă, iar cizmele celorlalți sunt pline de apă.

Caii nu sunt învățați cu așa ceva. Sunt urmașii celor călăriți de nomazi, crescuți pentru a străbate stepele. Când îi călărești, uiți tot ce ai învățat despre cai. Nu-l mai trag de hățuri pe Calul Alb când își freacă nasul de fesele calului din față. Și îi îmboldești să înainteze nu cu călcâiele, ci cu un șuierat, șuu-șuuu. Nu ai voie să îi mângâi pe cap. Pe măsură ce dăm de un teren mai uscat, ne deplasăm mai repede, spre ușurarea noastră. Dar mersul preferat al Calului Alb nu este la galop ușor, ci trapul iute. Pe distanțe lungi insistă să mă zdruncine cu mișcarea asta a lui pentru care tot ceea ce a învățat un călăreț occidental despre trapul săltat este total inutil – tempoul e prea rapid –, încât ajungi să te sprijini în scări așa cum făceau călărețiii mongoli.

După un asemenea episod de trap furios, ne oprim și ne azvârlim în iarbă. Îmi amintesc cât era de moale și cât de greu respiram. După câteva minute, când mă ridic deodată, amețesc și mă trezesc lângă piciorul Calului Alb, cu glezna răsucită sub mine. Nu-mi vine să cred că începe să mă doară. Apoi Batmonh mă ajută să urc în șa. O clipă mă întreb dacă am căzut din cauza altitudinii – dar suntem la doar vreo 2.000 de metri și ceva. Mă încăpățânez să cred că nu mi-am scrântit glezna și că în dimineața următoare voi putea umbla din nou. Apoi mă simt iar în largul meu pe cal, cu piciorul în scară, cu văile deschizându-se în fața noastră ca o mare verde strălucitoare. Și în același timp mă străbate un fior: uimirea detașată pe care o simți când călătorești printr-un ținut văduvit de amintirea sau urmele lăsate de trecerea vreunui om. Pe alocuri, povârnișuri stâncoase se înalță deasupra crestelor împădurite ale munților, cu forme care par ziduri sau fortărețe făcute de o mână de om, dar nu e nimic altceva

decât o simplă iluzie. Urmele omenești se pierd și doar vulturii brăzdează cerul în zborul lor.

Dar nici chiar acest loc nu e cu desăvârșire pustiu. Braconajul care a înflorit în perioada haotică de după destrămarea Uniunii Sovietice s-a mai redus, dar nu a dispărut cu totul, astfel că vânătorii ruși mai trec granița, măcelărind cerbi moscați și urși, ca să alimenteze piața chineză de leacuri tradiționale. Cu toate acestea, însoțitorii mei susțin că viața sălbatică se reface și că zile de-a rândul singurul intrus pe care îl întâlnim este un bătrân zdrențăros care adună semințe de pin.

În aceste locuri, umbrele trecutului sunt mai vechi și mai profunde. Căci aici este inima ținutului mongol. Acum opt sute de ani, Ginghis-Han a decretat cursurile superioare ale râurilor Onon și Kerulen ca fiind un sanctuar inviolabil, unde doar membrii familiei regale mongole aveau acces pentru a-și săvârși ritualurile private și ceremoniile de îngropăciune. Ținutul a devenit centrul spiritual al vastului său imperiu. Chiar și acum, spune Batmonh, călătorii nu sunt bineveniți. Aici e un tărâm sacru. Undeva la răsărit de locul în care ne aflăm, deasupra unui masiv împădurit, se ițește căpățâna stâncoasă a muntelui Han Hentii, venerat sub numele de Burhan Haldun, pe ai cărui versanți tânărul Ginghis-Han, sărac și singur, a găsit refugiu din calea dușmanilor săi. Aceste culmi l-au adăpostit, sărac lipit pământului, spune epopeea mongolă, iar mai târziu s-a întors spre munte, cinstindu-l cu recunoștință – un munte deja sacru pentru oamenii săi, aproape de Tengri, Eternul Cer Albastru pe care îl venerau din moși strămoși. A lăsat ca aceluiași munte să i se închine și

urmașii lui, el însuși întorcându-se la el în vremuri de restriște pentru a se lăsa pătruns de forța sa primordială.

Nu se știe cu certitudine locul unde se află Burhan Haldun, dar, dincolo de noi, la cumpăna apelor râului Onon, valea e martora dificultăților pe care viitorul cuceritor le-a îndurat. Aici, s-a născut el, pe la 1162, în clanul unui conducător neînsemnat. Pe malurile apei, după ce fusese părăsită de familia ei, mama lui scurma în țărână după rădăcini pentru a-și ține copiii în viață, în timp ce băieții pescuiau în pâraiele din jur; și tot aici, după ce scăpase din temnița invadatorilor, Ginghis s-a scufundat în apele Ononului, ținându-și capul la suprafață în căpăstrul de lemn cu care era legat, apoi a dispărut.

Ne-am instalat tabăra pe o fâșie de teren uscat. Acolo unde nu ajunge căldura focului, aerul e răcoros și liniștit, iar pădurea e cufundată în tăcere. Ne mâncăm tocana de oaie și stăm la taifas în timp ce bolta se acoperă de stele. Din când în când, chipurile cărăușilor sunt luminate de zâmbete ironice și râd. Se cunosc de multă vreme. În întuneric, chipurile și vârstele lor par să se întâlnească; sunt amândoi născuți în Anul Calului (ceea ce, spun ei, nu înseamnă nimic). Batmonh îmi traduce câte ceva din șirul neregulat de sunete guturale și aspirate prin care comunică. Spun poveștile unei nații care se autovictimizează: despre un tâlhar rus de demult care a furat aurul mongol, mergând pe un drum făcut de sclavi chinezi. „Așa ne-au povestit bunicii noștri”.

Batmonh zâmbește straniu. De aici, din tabăra noastră, de sub cerul sclipind de stele, începe deodată să povestească despre minunile naturii de parcă ar fi vrut să înlocuiască

legenda spusă de tovarășii noștri cu ceva mai neobișnuit și mai real. Undeva acolo sus, spune, pe Titan, luna lui Saturn, s-au găsit primele semne de viață din sistemul solar.

Cărăușii îl aprobă dând tăcuți din cap. E imposibil să vezi cum îi afectează cele auzite sau dacă li se pare doar o poveste îndepărtată, ca multe altele la fel. La urma urmei, asta nu îi ajută să-și hrănească familiile, nici caii care se mișcă ici-colo în jurul nostru prin întuneric.

Dar Batmonh e altfel. Are soție și un copil în Ulaanbaatar și, cu toate astea, e doldora de gânduri și de vise. La înfățișare, nu seamănă cu mongolii pe care i-am cunoscut. Are pielea mai smeadă și e mai arătos, cu ochi mari și lăcrimoși. E mai scund de statură decât cărăușii și pare mai sprinten, dar și mai vulnerabil.

— Oamenii cred că sunt indian.

Vorbește încet, cu toate că ceilalți nu-l pot înțelege.

— Tata este din Angola, știți, din sudul Africii. Mama l-a cunoscut la Moscova pe vremea sovieticilor, când a venit acolo ca student din lumea a treia.

Zâmbește când o spune.

— Iar eu sunt rezultatul.

Îmi amintesc că, în acei ani, la Universitatea Lumumba din Moscova veneau studenți de elită din țări mai puțin dezvoltate, mulți sosiți din Africa, oferindu-li-se o educație gratuită, impregnată de idealuri sovietice. Întreb:

— Unde îți sunt părinții acum?

— Mama s-a întors în Mongolia, dar tata n-a putut s-o urmeze. Guvernul nostru nu i-a permis, căci venea dintr-o țară săracă africană…

Mama lui s-a recăsătorit, îmi spune, și a avut mai mulți copii, iar el a intrat la Universitatea din Harbin și și-a luat licența în geografie.

— Dar când am venit înapoi, era imposibil de găsit o slujbă decentă. Aveai nevoie de pile, iar eu nu le aveam…

— Adică relații, vrei să zici?

— Da. Era corupție…

În vocea lui se simte revolta.

Mă întreb cu voce tare ce fel de prejudecăți prevalau la Ulaanbaatar și dacă din pricina originii lui a avut de suferit. Mult timp nu-mi răspunde, apoi spune:

— Nu, nu cred. Nu e vorba despre culoarea mea. Familia mea e prea modestă. Noi nu avem relații. Și nu avem nicio putere.

Uneori, în aceste prime clipe de intimitate, pare frământat de o mare nehotărâre și nu spune nimic; apoi zâmbește iarăși, blând, cerându-și parcă scuze.

— Bunicul i-a luat locul tatălui meu și m-a crescut, zice – iar eu simt că deja știam asta.

Bătrânul murise cu câteva zile chiar înainte de plecarea noastră; Batmonh împărțise cu mine pomana de la înmormântare. Pune câteva lemne pe foc, privește lung la flăcări și spune:

— Iar eu l-am iubit.

A fost pe neașteptate. Coborâm prin umbrele pădurii, trecând prin pârâiașe formate de ploaia recentă. Stânci rozalii, fărâmate de topirea zăpezilor din alte vremuri, se ițesc de sub aluviuni. E aproape amiază. Spre sud-est se văd contururile fantomatice ale unui lanț muntos: masivul cu

două vârfuri al Muntelui Hentii, unde se spune că s-ar afla mormântul lui Ginghis-Han. Nu-mi dau seama la ce depărtare este. Apoi terenul devine plat și ne croim drum orbește, cu capetele plecate, prin niște hățișuri care ne biciuie fața. De două ori toca mea de călărie mă apără de loviturile crengilor joase de zadă.

Apoi desișul se tot rărește până într-o lizieră de ierburi înalte și grase. Aici, deodată, dăm peste un fir de apă lat de aproape un metru. Caii din față au traversat deja și nu se mai văd. Strig către Batmonh:

— Ce-i asta?!

Strigă și el:

— Ononul!

Strunesc calul. Iată-l pe infantele Amur. Desigur, nu e diferit de toate celelalte pârâiașe pe care le-am traversat: doar că e mai îngust și mai limpede. În aer plutește un vag miros de turbă. În amonte nu țâșnește din pământ, ci se ivește, strălucitor, din contopirea mai multor ochiuri de apă de turbărie mărginite de iarba bălților și de sălcii. Vreau să beau din el, dar, pe când încerc să descalec, o durere ascuțită îmi fulgeră glezna și nu pot să mă aplec. Frageda pruncie a acestui fluviu mă face să mă simt bătrân. Mă cuprinde o tandrețe prostească pentru el, ca pentru un copil care nu știe ce-l așteaptă. Cândva, nu se va mai numi Onon, ci Șilka în Siberia, schimbând genul în rusescul „Tăicuțul”, înainte de a se transforma, pentru ultima oară, la granița cu China, în uriașul Amur.

Tot restul zilei îi urmăm cursul care apare și dispare, strălucitor, îndreptându-se spre răsărit.

Câtă liniște! Noaptea nu se aud zgomote ca de junglă, și nici țârâitul enervant al cicadelor. Ne apropiem de tăcerea pădurilor rusești. În bezna din cortul meu sunt recunoscător că mă simt într-atât de obosit, încât nu-mi mai pasă unde dorm (pe o saltea subțire de spumă), ci doar savurez izbânda noastră de-o clipă. Afară, Ononul șerpuiește prin noapte, iar eu picotesc fericit și uit de toate, înconjurat de țiuitul țânțarilor, și mă cufund în somn.

În zori, o ploaie ușoară lovește pânza cortului de parcă cineva ar arunca pietricele, purtând fiorii unei premoniții. Întreaga dimineață terenul devine tot mai mocirlos, ca și cum toată lumea terestră s-ar lichefia. Ononul se pierde, invizibil, în mlaștina care ne înconjoară, și doar ierburile îngălbenite îi mai mărginesc cursul. De la o oră la alta, încântarea de a-l fi găsit se risipește în clipocitul copitelor Calului Alb prin apăraia în care ne afundăm tot mai tare. Pe unde trecem nu plouă, dar cerul e brăzdat de-o parte și de alta de nori luminați pe jumătate, de culoarea chihlimbarului și a cenușii. Doar câte o dată se despart ca să lase o rază galben-aurie să lumineze râul, ca într-o binecuvântare.

Spre seară, ajungem la singurul adăpost întâlnit în ultimele șase zile: cabana unui pădurar cu un acoperiș din bârne de lemn ridicat deasupra unor izvoare termale aflate pe malul râului. Pădurarul nu scoate o vorbă, de parcă l-am fi deranjat, și ne îndrumă spre o colibă improvizată, situată dincolo de a lui. Mongo și Ganpurev au auzit vorbindu-se despre aceste izvoare. Tăcerea lor obișnuită face loc unor șoapte repezite și apoi unei bucurii copilărești în timp ce coboară să se scalde. Frunzișul de pe maluri a lăsat locul ierburilor, iar râul curge mai repede și mai întunecat. Izvoarele sunt amenajate în

patru-cinci gropi împrejmuite cu scânduri și protejate cu acoperișuri de bârne. Au un aer părăsit. Mongo și Ganpurev ies deja din ele în lumina înserării când mă pregătesc să cobor. Trupurile lor goale, lipsite de păr și cu mușchii netezi, nu sunt atât de viguroase pe cât mă așteptam. Ganpurev are un început de burtă. Curând, ambii se întorc la colibă și mă lasă singur.

Mă dezbrac și mă cufund în apa caldă, sperând ca durerea din gleznă, gălbuie și învinețită de-acum, la fel ca și cerul, să se mai domolească. Preț de câteva minute, pe jumătate scufundat, simt cum corpul mi se detensionează și mă minunez de ciudățenia apariției acestor izvoare calde în râul rece. Apa lor pare deja folosită și tulbure. Deasupra mea, prin deschizăturile dintre bârne, se văd strălucind câteva stele. Apoi mă ridic cu greutate. O clipă stau în picioare în lumina tot mai slabă, deasupra apelor misterioase. Apoi simt un junghi ascuțit urcând dinspre gleznă și mă prăbușesc. Am subestimat efortul ultimelor zile călare, slăbiciunea care mi s-a strecurat perfid în trup, și mă lovesc la coaste de banca din bușteni din spatele meu. O clipă zac așa, întrebându-mă ce se va întâmpla dacă mă mișc. Ce s-a fracturat sau fisurat? Mă mișc cu grijă și încep să mă îmbrac, încercând zadarnic să evit durerea și, în cele din urmă, mă întorc la colibă, agățându-mă de ierburile înalte de festucă.

Coliba noastră este cioplită din scânduri negeluite, cu priciuri de lemn pentru dormit. Din soba ruginită se înalță un horn prin acoperiș. Locul e plin de resturile și gunoaiele lăsate de toți cei care au trecut pe aici: pachete goale de țigări, scrum, sticle goale. În acea noapte, de pe priciul de sus, unde îmi aștept somnul, cu Batmonh și tovarășii noștri întinși

dedesubt, mă consolez privind afară – Ononul se vede palid în lumina lunii, cotind sub o zadă solitară. Înrămat în fereastra cioplită grosolan, râul pare o gravură, cu malurile sale dezgolite, cu apele încremenite: un râu pierdut, venit de nicăieri.

Am împrumutat telefonul prin satelit al lui Batmonh, singurul nostru contact cu lumea din afară care nu ne mai poate fi de vreun ajutor, și îmi sun soția, la Londra, ca să-i spun că totul e bine, mai puțin mlaștinile nesfârșite de aici. Vocea ei parcă e un fascicul de lumină în întuneric. De ce glasul meu sună ciudat? S-a întâmplat ceva. Da, am căzut de vreo două ori, dar, din fericire, nu mi-am spart ochelarii. Râde. E o legătură telefonică proastă? Pari foarte departe. E ceva legat de orbita satelitului… Trebuie că am o voce abătută pentru că insistă:

— Nu te mai gândi la mine până te întorci acasă.

Vocea i se aude cu un vag efect de ecou.

— Gândește-te doar la călătorie.

Îmi spune că trandafirii din grădina noastră înfloresc și că vor ține până la iarnă.

* * *

Înaintăm printr-o regiune pe care nici măcar cărăușii n-o cunosc. Patru zile ne-au condus de-a lungul munților care acum ne înconjură din toate părțile. La sud se află masivele Hentii și Asralt – nu piscuri alpine, ci simple siluete cenușii de peste 2.400 de metri. În fața noastră, Ononul curge nevăzut – albia sa e joasă și netedă – prin văi cu ierburi înalte până la genunchi. Uneori, brazi și pini coboară spre mlaștini sau fac

loc colinelor acoperite cu pajiști verzi. Din depărtare, peisajul pare prietenos, ca și când ar fi fost amenajat de mâna omului. Dar și de o parte, și de alta a râului afluenții săi își fac loc printr-un ținut umed tot mai larg, unde mușchiul de turbă și ierburile dese – păiușe, colilie – au putrezit de-a lungul miilor de ani, formând o mlaștină adâncă. Traversăm pe malul sudic și înapoi. E mai adânc, curge mai tumultuos între malurile străjuite de sălcii dese. Caii intră în apă fără tragere de inimă. Copitele li se afundă în albia râului. Curând, pierd șirul afluenților pe care i-am traversat. Adesea, apele lor par la fel de bogate și de adânci ca ale Ononului. Batmonh mă trage din calea vadurilor mai periculoase, dar Mongo și Ganpurev se avântă în vâltoare ca niște centauri, cu apa trecându-le de genunchi și țigara atârnându-le între buze. La un moment dat, caii de povară alunecă pe malul Ononului și refuză să treacă, astfel că sunt din nou adunați și mânați de cărăușii care, drept răzbunare, îi înghiontesc în coaste. Calul Alb e bătrân și simt un fior de teamă de fiecare dată când coboară în apă, dar nu ezită la mijlocul albiei și nici nu se poticnește.

Nu mai vedem nicio potecă. Sub iarbă, solul mocirlos pare tot mai adânc. În fiecare zi călărim opt ore și acoperim doar 32 de kilometri, așa cum prevăzuseră ghizii noștri. Adesea, terenul dispare sub un strat subțire de vegetație care îi împiedică pe cai și călăreți să vadă unde calcă. Câteodată, acest teren nesigur, acoperit de smârcuri, se deschide ca o trapă sub noi. Brusc, caii se cufundă până la greabăn, iar apa de turbărie li se revarsă peste spinări. Pe urmă se trudesc să iasă înapoi, cu ochii bulbucați, chinuindu-se să se prindă de ceva cu picioarele din față, și zvârlind, panicați, cu cele din spate, în timp ce noi suntem zgâlțâiți înainte și înapoi în șa.

Într-un astfel de loc, Calul Alb cade într-o groapă și își pierde echilibrul. Se lasă într-o parte în solul plin de putreziciune, se rostogolește și mă azvârle din șa. Pentru o clipă sunt prins sub coastele sale, cu picioarele încă în scări, cu o durere aprigă în coșul pieptului. Apoi se ridică înfricoșat și o ia la goană. Reușesc să-mi eliberez un picior, dar celălalt rămâne prins în scară în timp ce calul mă târăște după el. Încălțările mele sunt însă largi și reușesc să-mi scot piciorul pe când calul își întețește galopul. Rămân întins în băltoacă preț de o clipă, ciudat de liniștit, în timp ce încălțarea mea o ia la sănătoasa de una singură. Dar nu e nimic amuzant: am la mine doar o pereche.

Aflat la capătul depărtat al mlaștinii, Batmonh vede Calul Alb rămas fără călăreț, purtând în scară doar o încălțare murdară de noroi. În timp ce ceilalți se duc după el, strigă în pustietate:

— Unde sunteți? Puteți să vă ridicați?

Vocea i se aude depărtată și îngrijorată. Mă ridic și merg spre ea. E de-a dreptul comic, m-am gândit (dar doar mai târziu). Încălțările mele sport, cu preț redus, prea largi ca să-mi stea bine în picioare, mi-au salvat viața. În timp ce ceilalți purtau cizme înalte până la genunchi care se umpleau cu apă, tenișii mei erau ca niște pungi pline de noroi cald. De mult nu ne mai deranjează noroiul și apa care împroașcă în jurul nostru. Doar seara ne dăm jos încălțările pe care le punem, aburinde, în jurul focului, lângă păturile cailor.

Aceste ore devin momente de camaraderie în care ne lăsăm cuprinși de moleșeală. Pe vreo movilă sau vreun dâmb, la adăpostul copacilor, sub luna palidă, Mongo și Ganpurev povestesc despre expedițiile lor de vânătoare, când însoțeau

oligarhi ruși în căutarea vânatului. Spun că erau tot felul de primejdii. La începutul primăverii, când urșii ieșeau din hibernare, erau flămânzi și cam furioși. După ce făceau ravagii printre mușuroaiele de furnici, acidul formic li se urca la cap și o luau razna. Trebuia să fii atent și la mistreții care deveneau primejdioși și perfizi când erau răniți. Mongo are o cicatrice adâncă pe coapsă, ca dovadă.

— Crezi că tu îi vânezi pe ei, dar, dacă sunt răniți, te vânează ei pe tine.

Nu, nu au nimic cu rușii. Rușii nu sunt ca chinezii. Mongo îl admiră pe Putin, ba chiar și pe Trump. Îi plac în mod deosebit liderii care par autoritari. Ganpurev nu zice nimic, iar Batmonh scutură din cap. Cărăușii se întreabă cine guvernează Marea Britanie. Nu cumva familia regală? Ciudat cum aici, în acest ținut mongol îndepărtat, auziseră despre un prinț britanic care se căsătorise cu o americancă metisă. Și că este dintr-o familie destrămată…

Batmonh spune dintr-o dată:

— Asta a fost și situația mamei mele și a mea. Tatăl ei s-a supărat. „Știi ce vor spune oamenii”, i-a zis. „Căsătoria cu un negru. Din lumea a treia, din Africa. Și copiii tăi” – ăsta-s eu – „vor fi dovada. Dar dacă vrei s-o faci, e-n regulă, n-ai decât”. Și ea a făcut-o, cu toate că au trebuit să se despartă, dar bunicul a susținut-o până la capăt.

Le povestește pe scurt și celorlalți ce-mi spusese mie.

Ganpurev spune timid:

— Cred că mariajul interrasial e bun. În Mongolia suntem prea izolați.

Deodată, din întunericul tot mai intens se aude urletul unui lup. La început, abia perceptibil, ca un strigăt depărtat. Mongo

se ridică, își pune palmele la gură și îi răspunde. Urletul se aude din nou, mai aproape, din desișurile aflate la mai puțin de o sută de metri: un urlet fără trup, pe o tonalitate înaltă, ca un sunet de flaut, care apoi se stinge într-un vaiet neconsolat. Când Mongo îi răspunde iar, urletul sună identic, iar replicile revin spre noi – sau poate spre ei – dinspre lupii care încă nu se văd. Caii se foiesc neliniștiți. Se vor apropia de cort la noapte, ne spune Mongo. Lupii ne dau târcoale, nesiguri. Ceva nu e în regulă. Noi nu-i putem zări, dar ei ne văd, zice Mongo, și probabil că focul i-a deranjat.

O vreme stăm pe întuneric în timp ce urletele se aud tot mai slab. Toți suntem sleiți de puteri. În mai mult de douăzeci de ani de când tot fac aceste călătorii, ne spun cărăușii, acesta este cel mai neprielnic teren pe care l-au întâlnit. Când luna a dispărut și focul s-a stins, jarul țigărilor le aruncă o lumină înșelător de blândă pe chipuri; apoi se retrag la cortul lor.

Batmonh rămâne pe loc, așa cum face adesea, privind lung la foc, iar eu îi țin companie. De obicei îi place să vorbească despre lecturile lui. Lăsase de mult în urmă cărțile preferate de sovietici, precum *Colț Alb* și *Ultimul mohican*, și citește cu lăcomie cărți de istorie universală și astronomie, despre originile umanității, războiul modern, istoria hunilor. Dar în seara asta spune:

— Am multe motive să fiu trist.

Își amintește de bunicul său, bătrânul puternic care îi ținuse loc de tată și de la ale cărui funeralii plecase ca să mă însoțească.

— El m-a încurajat. Când conduceam istorici și paleontologi prin Deșertul Gobi, zicea că e ceva nobil, că așa contribui și eu la bunul mers al lumii.

Apoi Batmonh dă glas eternului regret al celor care au pierdut pe cineva.

— Nu i-am spus niciodată cât de mult l-am iubit.

— Cred că a știut, zic.

— Știa că i se apropie sfârșitul. Făcuse o hemoragie cerebrală. S-a dus să moară pe malul râului. L-au găsit după patru zile, cu o sticlă de votcă aproape neatinsă. L-au identificat după ceas.

Zorii revarsă o lumină blândă peste ținut, ca și cum noaptea l-ar fi spălat. Mai jos de tabăra noastră, soarele palid ridică o perdea de ceață deasupra văii prin care râul șerpuiește când la vedere, când ascuns între malurile acoperite de desișuri lustruite de lumina toamnei. N-am închis un ochi toată noaptea și mă dor toate. Dar absența omului din aceste ținuturi și tăcerea adâncă îmi stârnesc o mirare de neînțeles, ca și cum lumea ar fi din nou la începuturi. Ochii ageri ai cărăușilor deslușesc cerbi siberieni păscând la vreo doi kilometri depărtare. Batmonh îmi dă binoclul lui. Animalele au ieșit din adăpostul pădurii și se află pe o pajiște deschisă. Distanța și lumina palidă trandafirie le fac să pară ca din altă lume. Ai impresia că pasc într-un alt văzduh, în calmul luminii unui alt soare.

Se face ziuă. Caii sclipesc în soare și se smucesc să scape de unde sunt priponiți de copaci. Mongo și Ganpurev fredonează cântece în falset în timp ce încarcă bagajele pe șeile de lemn și împing cu piciorul în coastele cailor, ca să strângă mai tare funiile. Pornim fără să știm unde vom ajunge. Îndată dăm din nou de teren mlăștinos. Ne urmăresc nori de muște negre și țânțari. Ne îndreptăm spre uscat, dar calul de povară

nedomesticit o ia razna, speriindu-i și pe ceilalți, care se răzlețesc pe coasta dealului. Pierdem din nou ore în șir ca să ne găsim bagajele risipite și ne oprim să ne odihnim într-un crâng, unde Mongo încearcă să-l supună pe rebel. Când se ridică în două picioare, cei doi iau crengi groase și îl lovesc peste greabăn și spate. Strigătele și loviturile îl întărâtă mai tare și se eliberează din nou. Se pare că aceste animale puternice și răbdătoare sunt îmblânzite doar cu ajutorul violenței – e pur și simplu o înfruntare a voințelor – și acum înțeleg ce e cu urmele și cicatricile de pe gâtul Calului Alb. Batmonh protestează, dar bărbații îi spun că așa s-a făcut dintotdeauna. Iar când caii îmbătrânesc, zic ei, „carnea lor încă mai este destul de bună de mâncat”.

Nu poate fi mai rău, îmi spun gândindu-mă la călătoria noastră. Nu mă mai recunosc. Știu că mă lasă puterile. Din când în când unul din călăreți mă ține bine în șa, iar eu îmi arunc piciorul peste gâtul calului ca să îmi protejez toracele la descălecat. Lucrurile mărunte – bărbieritul, spălatul pe dinți – au devenit un chin. Nu mă mai caut de căpușe și nu mai încerc să prind țânțarii care bâzâie în întunericul din cort. Nu mai am poftă de mâncare. Într-o seară, Batmonh îmi spune abătut:

— Nu vă place cum gătesc?

Dar mie îmi e doar o sete cumplită. Uneori, îi surprind pe ceilalți privindu-mă și îmi închipui ce gândesc: *Cât o să mai reziste?* Și pe ei îi prinsese osteneala. Caii de povară își continuă neobosiți revolta prin mlaștini. Seara, Batmonh înalță cortul pentru mine, iar cărăușii nu mai povestesc în jurul focului, ci se duc direct la culcare, epuizați, fără să-și mai

scoată cizmele. Eu mă întind îmbrăcat pe salteaua subțire, bucuros că sunt atât de obosit, încât nu mai simt durerea.

Batmonh rămâne singur lângă foc, dus pe gânduri. În cele din urmă, se dovedește a fi cel mai rezistent dintre noi. E de acord că este prea târziu să ne întoarcem chiar dacă am vrea. Călărește mai bine decât mine și totuși fusese azvârlit din șa de dimineață, în timp ce ceilalți doi râdeau de el – dar a scăpat teafăr. Aventura noastră îi provoacă o mândrie copilărească.

— Este cea mai grea călătorie pe care am făcut-o vreodată. Am să povestesc despre ea și peste zece ani.

Cu toate acestea, suntem pe drum de-abia de-o săptămână și am parcurs călare doar vreo 320 de kilometri. Ne încetinesc mlaștinile de turbă, solul mustind de apă, care ne obligă să ocolim și în care caii se scufundă speriați.

Dar a venit o dimineață când ne-am dat seama că ceva începe să se schimbe. Dealurile sunt mai golașe, mai pietroase. Ținuturile mlăștinoase, tot mai lipsite de culoare, rămân undeva în urmă. Deodată, pășim pe poteci acoperite cu praf de gresie și în jurul nostru reapare stepa cu pășunile sale. Curând, dealurile fac loc pantelor pe care tufișuri portocalii și cenușii se ițesc ici-colo, iar ulii se rotesc pe cer cu aripile întinse. Flora stepei, așa cum o știm, se întinde în jurul nostru în toată splendoarea ei. Stelițe, măzăriche, gențiane și trifoi violet și roșu vibrează de viespi și muște, iar deasupra lor fluturi pătați minusculi se izbesc unii de alții. Curând își fac apariția fluturii roșii amiral și fluturii monarh pătați, în zbor rapid, apoi și fluturii ochi-de-păun de zi, dar și alții pe care nu-i cunosc, iar ciripitul ascuțit al codobaturilor se aude dinspre râu. Un panou decolorat de soare ne anunță că ieșim din Aria Strict Protejată. Apar primele semne de ținuturi locuite:

țarcuri de vite dărăpănate, padocuri părăsite, câteva vite rătăcite. Un fermier singuratic care cosește iarbă abia dacă ne aruncă o privire. Iar la sfârșitul zilei, jeepul care ne dusese la celălalt capăt al regiunii – un UAZ ucrainean cu un șofer impasibil – ocolise deja vreo 650 de kilometri ca să ne reîntâlnească.

2
Stepa

Ținutul pare pustiu. Râurile care vin dinspre munți curg mai lent printre ierburile vălurite. Oamenii sunt puțini, ici-colo se zăresc păstorii seminomazi ale căror iurte de pâslă, ei le numesc *ger*, se profilează abia deslușit la orizont. În aceste câmpii luminoase, amintirea ținuturilor mlăștinoase e prezentă doar în solul bogat în turbă, rezultat al revărsărilor Ononului, în siluetele munților care se profilează tot mai departe în spatele nostru și, poate, în durerile pe care le mai simt.

Dar pentru locuitorii săi, al căror șamanism a integrat budismul și a supraviețuit comunismului, tot ținutul este însuflețit. Trebuie să îl folosească atent pentru că nu este cu adevărat al lor. Spirite invizibile domnesc peste culmile înălțimilor marcate cu un *ovoo* sau golașe, fiind încă vii în memoria localnicilor. Prin ele pământul respiră. Munții sunt sălașul unor forțe capricioase, care ascultă doar de Cerul Etern, iar apele curgătoare sunt sângele care dă viață gliei. În special Ononul este „Maica Sfântă” sau „Regina Mamă”, care se trage din inima Mongoliei. Până și spiritele strămoșilor rămân în lumea muritoare, adăstând nevăzute după un deal,

după cotul unui râu sau dincolo de o intrare invizibilă din coasta vreunui munte.

Ținutul se deschide privirii și se luminează tot mai mult în zori, pe când UAZ-ul nostru ne zgâlțâie îndreptându-se spre est, de-a lungul făgașelor de noroi întărit. Mongo și Ganpurev au plecat, mânându-și caii, bucuroși de banii primiți în plus. Ononul s-a răsucit către nord, făcând o buclă care atinge pentru o vreme granița rusească, în timp ce noi urmăm afluentul Eghiin spre satul Batșireet. Șoferul nostru, Tocitor, este un orășean cu pieptul lat, ai cărui ochi blânzi ne privesc de pe un chip de un calm imperturbabil. Nu văd să se ghideze după niciun punct de reper.

Până și satele din stepă, cele pe care le întâlnim, par să aibă doar cele mai vagi urme ale prezenței omului pe aceste tărâmuri străvechi. Colibele îngrădite au acoperișuri de metal strălucitoare și viu colorate – stacojiu, portocaliu, turcoaz –, și par niște jucării împrăștiate în iarbă. Uneori, cupola ca de ciupercă a unui *ger* se zărește într-o curte, ca și cum familia ar mai visa încă la libertatea de odinioară și ar fi gata de plecare. Cel mai adesea, în curte se găsesc doar un veceu din scânduri, un scuter chinezesc sau un camion stricat. Gardurile șubrede de nuiele care împrejmuiesc locuințele, părând că se clatină de-a lungul străzilor largi și desfundate, accentuează senzația că prima furtună ar putea mătura din calea ei toată așezarea.

Batșireet este prima astfel de așezare ce pare temporară pe care o întâlnim. Ajungem acolo la prânz. Nu pare a fi nici țipenie de om. Se zăresc reclame decolorate la G-Mobile și karaoke, dar majoritatea prăvăliilor sunt închise sau în ruină. Un grup de femei cu rochii și fuste înflorate se tocmesc pentru niște obiecte de uz casnic la prăvălia de pe strada principală.

Au obrajii arși de vântul iernii și părul prins în coadă. Râd împreună, lipsite de griji.

Văile sunt tot mai plate și, spre răsărit, se deschid către stepa adevărată. Dealurile s-au chircit în niște pliuri presărate cu stânci, iar turme uriașe de vite multicolore, uneori de până la două sute de capete, cutreieră pășunile. Spre nord, zarea pălește dincolo de câmpiile în care sclipesc, somnoroase, ochiuri de apă. Drumurile șerpuiesc și se intersectează, iar Tocitor pare să le aleagă la întâmplare. Făgașele adânci fac șasiul să vibreze și să salte, iar eu îmi protejez coastele cu bagajul, imaginându-mi că doar s-au învinețit și că glezna e numai scrântită (dar peste câteva luni, la radiografie, s-au văzut două coaste fracturate și un os de la gleznă fisurat).

Străbatem această regiune sălbatică spre nord-est ca să ajungem la granița îndepărtată cu Rusia. Albia Ononului se întinde ca un arc de lumină la miazănoapte, iar acum traversăm o regiune pe care nici Batmonh n-o cunoaște. Peste noapte ne oprim la popasurile pentru drumeți, dar nu întâlnim pe nimeni. În *ger*-urile pentru oaspeți pereții sunt din pâslă groasă și călduroasă și, dacă avem noroc, la micul dejun mâncăm colțunași prăjiți și iaurt proaspăt prins. Într-o seară, ca să ne găzduiască, niște păstori cu pielea arsă de soare eliberează *ger*-ul familiei, cu pereții sprijiniți de bârne ca să nu-i dărâme vântul. Înăuntru sunt lucrurile necesare unui trai nomad. Cadrul din lemn de salcie cu structura radială are în mijloc un orificiu pentru fum, iar din soba de pe podea se înalță spre cer un horn ruginit. Pe altarul gospodăriei nu se mai află fotografiile conducătorilor de partid, ci divinități mai vechi. Picturi primitive ale unor zeități și protectori budiști tibetani – binevoitoarea Tara cea Albă și înfricoșătorul

Mahakala cel Negru – sunt sprijinite de o cutie de tablă de biscuiți Imperial Best Quality. Sub ele, lângă o roată de rugăciune în miniatură, ard semințe de ienupăr, iar în spate atârnă bulgărași de cheag uscat aduși jertfă spiritului muntelui. Familia ne servește cu o mâncare rece din oase de oaie, apoi ne lasă să dormim: eu pe singurul pat, iar Batmonh și Tocitor se întind pe jos, pe pături.

Asemenea locuințe mobile și satele fragile care le adăpostesc par firești mongolilor bureați care trăiesc în această regiune. Trecutul lor recent este bântuit de fuga de primejdii și persecuții. La începutul secolului trecut, în timp ce revoluția și războiul civil le invadau pământurile natale din Rusia, s-au refugiat spre sud, într-o Mongolie mai pașnică. Dar deja țara era și ea înghițită de umbra Rusiei și curând urgia lui Stalin s-a abătut asupra lor prin Horlooghiin Cioibalsan, un despot mongol la fel de necruțător precum mentorul său sovietic. Prin anii ’30 au fost arestați pe timp de noapte mii de bureați, fiind executați sau trimiși în lagăre de muncă. Au fost acuzați de conspirații panmongole sau de spionaj în favoarea unei Japonii tot mai agresive. Într-o epocă a terorii, ei au fost socotiți, spre nenorocirea lor, diferiți. Între 1937 și 1938, în plin măcel sângeros, a fost epurată jumătate din inteligheția mongolă alături de 17.000 de călugări.

Cu toate acestea, bureații au rămas așezați într-o fâșie situată la sud de granița cu Rusia. Cei 42.000 de locuitori reprezintă doi la sută din populația Mongoliei, dar aptitudinile lor le-au adus deopotrivă influență și aversiune fără egal; și iată-i că acum ocupă albia râului sacru Onon, de la izvoarele din Munții Hentii până la locul unde râul trece frontiera rusească spre răsărit.

Acei ani sumbri sunt tot mai îndepărtați, dar umbra lor se abate chiar și asupra celor care sunt prea tineri ca să își mai amintească: femeia orfană, a cărei istorie a fost curmată, locuind în orașul care încă mai poartă numele lui Cioibalsan, sau bărbatul pe care l-am întâlnit la Ulaanbatar, care-și bea ceaiul în foaierul unui hotel. Pare să fie trecut de mijlocul vieții, dar părul încă îi este negru ca pana corbului și abia dacă are câteva riduri. Cred că are încredere în mine fiindcă ne-a făcut cunoștință un prieten comun. Vorbește engleza fluent. E un funcționar public bureat care lucrează pentru o democrație tânără și vulnerabilă. În urmă cu o sută de ani, spune, bunicii lui au fugit de revoluția bolșevică la sud de Bureatia, teritoriul rus care e încă ținutul natal al poporului său, și s-au stabilit în Mongolia, acolo unde râul Onon curge înspre Siberia.

Îmi spune:

— Încă mă mai întorc la locul unde m-am născut. Nu pot explica ce mi se întâmplă, dar uneori mă întind pe pământ și frământ țărâna cu mâinile. Atunci simt cum ținutul, cu munții lui, îmi pătrund în trup.

Își desface brațele pentru a-mi arăta cum e, recunoscând că este vorba de o cunoaștere profundă sau poate de o amăgire, nici el nu știe. Vorbește, îmi dau seama, despre „patria-placentă”, despre obiceiul străvechi al poporului său de a îngropa placenta unui nou-născut în locul unde a venit pe lume. Vreau să îl întreb despre asta, dar ezit, iar el îmi spune doar atât:

— E mereu aceeași forță căreia nu-i pot rezista.

Am auzit că, astfel, o persoană va fi legată pentru totdeauna de locul său de baștină, care îl va chema chiar și în clipa morții.

În epoca sovietică, acest ritual de revenire la obârșii a continuat în tăcere, o legătură vitală mai profundă decât apartenența la o națiune. Apoi Teroarea din 1930 a produs o dislocare și mai teribilă, ce a făcut ca însăși identitatea bureată să devină o crimă, iar oamenii și-au radiat sau ascuns genealogia, eliminându-și astfel propriul trecut și provocând o rană încă nevindecată.

— Ne-am pierdut moștenirea.

Vorbește fără intonație, pe un ton trist. Pentru el, autenticitatea poporului său își are rădăcinile în stepă.

— Dar copiii noștri nomazi merg la școli cu internat, unde învață după programe rusești sau chinezești. Curând, nu-și vor mai aminti cum se bucurau când călăreau un cal sau când mulgeau vaca. Probabil n-o să mai știe nici măcar ce e o vacă.

Îl privesc lung, poartă un costum elegant și cravată, și mă întreb câți orășeni simt că adevăratul lor loc de baștină este un petec îndepărtat de pământ care palpită sub ei. Și totuși, bunicul lui nu fusese păstor, ci un ziarist talentat. Făcea parte din start dintr-o clasă socială „necorespunzătoare”.

— Într-o seară, în 1941, crezând că se află între prieteni, a spus că speră că Hitler va câștiga războiul pentru ca Roșiii să nu mai asuprească Mongolia. În aceeași seară l-a ridicat KGB-ul. A dispărut în Gulag. În acele zile, Germania amenința dintr-o parte, iar Japonia din cealaltă. Nimeni nu se simțea în siguranță. Bunicul s-a întors doar după moartea lui Stalin, în 1953. A murit peste trei luni, în pace, acasă, ca și cum asta ar fi așteptat.

— Tatăl tău își amintește de el?

— Tata nu a vorbit deloc despre acest lucru. Am crescut fără să știu nimic. Apoi a căzut Zidul Berlinului, a venit *perestroika* lui Gorbaciov, dar toate acestea ni se păreau foarte îndepărtate, nu a fost la fel ca la voi. Dar am avut și noi revoluția noastră și în 1991 s-au deschis arhivele. Atunci am putut citi interogatoriul bunicului meu. Și, deodată, toate cele întâmplate au început să aibă un sens. Eram complet sovietizați, știi, spălați pe creier. Când am citit, m-au lăsat puterile și am izbucnit în plâns.

În acea perioadă de renaștere a naționalismului, mânia oamenilor nu s-a îndreptat spre Cioibalsan – cunoscut mai degrabă ca un erou patriot –, ci spre figura abstractă a lui Stalin.

— Da, unii dintre noi îl urâm pe Stalin. Dar, știi, cu rușii nu avem nimic. Ba chiar ne plac.

Deodată se încruntă.

— Nici asta nu o prea înțeleg, după tot ce ne-au făcut. Poate pentru că ne-au adus cultura, cultura europeană. Ne-au dat medicina și educație. Noi am început de foarte jos, înțelegi, aproape de la zero. Acum o sută de ani eram la discreția chinezilor și ei ne-au jefuit…

Încă mă uimește acest lucru. Rușii au distrus cultura indigenă a mongolilor, le-au devastat mănăstirile și aproape le-au lichidat elita. Cu toate astea, chinezii, care dominaseră țara vreme de trei secole, până în 1921, sunt priviți cu ură viscerală și cu neîncredere. Instrumentele lor de tortură sunt expuse cu generozitate în muzeele de stat, alături de relatări despre negustorimea lor avară. Și ceea ce a rămas în imaginația populară este cămătăria nemiloasă practicată de

comercianții chinezi. Se spunea că jumătate din țară le era datoare. Chiar și azi există mongoli care se mai simt bântuiți de chinezii morți cu mult timp în urmă, care îi atenționează să nu cumva să se apropie de comorile îngropate. Nici lama, nici șamanii nu au reușit să îi exorcizeze.

E posibil ca propaganda sovietică să fi avut rolul său în dăinuirea acestei vechi dușmănii; dar numărul mare al imigranților chinezi de la începutul secolului trecut a declanșat numeroase violențe și a aruncat țara în brațele rușilor.

— Chinezii ne-ar fi masacrat pe toți, spune bărbatul.

Ilustrează acest lucru așezând pe masă o ceașcă chinezească de ceai și o sticlă rusească la cele două capete ale unei bucăți de hârtie mototolite care, zice, reprezintă Mongolia.

— Chinezii doar au luat de la noi în timp ce rușii ne dădeau lucrurile înapoi. Când facem cumpărături, întotdeauna luăm marfă rusească, chiar dacă e de zece ori mai scumpă și nu se prea găsește.

Trist, împinge cu ceașca de ceai bucata de hârtie reprezentând Mongolia, în timp ce sticla de votcă se îndepărtează.

— Îi urâm pe chinezi, dar trebuie să facem afaceri cu ei. Sunt peste tot. În cele din urmă, mi-e teamă că ne vor lua sub stăpânire cu totul.

Involuntar, vorbește în șoaptă acum.

— Se zice că au ajuns să ne mâne și turmele.

Când spune asta, ceașca a înaintat și mai mult și hârtia se aude foșnind dedesubtul ei.

În timp ce călătorim la sud de Batșireet, ținutul stepelor se ivește la orizont ca o mare de iarbă și piatră, iar câțiva pui de ulii se zăresc ici-colo pe cer. Din loc în loc se vede câte o cireadă de vite sau vreun *ger* își înalță cupola albă deasupra pășunilor. Undeva pe aici, în anul 1206, un mare conclav al popoarelor mongole, un *hural* reunit de geniul războinic al lui Ginghis-Han, l-a proclamat conducător suprem. Ne apropiem de acel loc trecând peste niște stânci albite de vreme și ajungem la un țarc hexagonal care împrejmuiește o movilă de stânci cenușii și o terasă decorată cu panglici votive. Tăblița care atestă că acolo este locul acelei adunări memorabile a dispărut; dar oamenii au lăsat ca ofrande dulciuri, lampioane, frunze de ceai mărunțite și chiar acum, parcă de nicăieri, apare un ciclist, înconjoară movila de trei ori, aruncă o pietricică, apoi dispare ca și cum nici n-ar fi fost.

Cultul lui Ginghis-Han, la fel ca și alte manifestări ale naționalismului mongol, a fost înăbușit în epoca sovietică, astfel că, odată cu independența, s-a născut și o dorință intensă de a găsi vestigii ale trecerii sale prin aceste locuri. Au apărut șiruri de stâlpi ceremoniali și altare de piatră, iar o statuie monstruoasă de oțel, cea mai mare reprezentare ecvestră din lume, sluțește peisajul la răsărit de Ulaanbaatar. Dar aproape fiecare locație este inventată sau nefondată științific. Nu se știe unde s-a ținut primul *hural* și există o mulțime de locuri de naștere și înmormântare ale lui Ginghis-Han. În satul Binder, cu împrejmuiri și acoperișuri viu colorate care amintesc de cele din Batșireet, un fost premier a decis o locație alternativă pentru *hural* (pentru că s-a născut în Binder, îmi zice Batmonh): o coloană inestetică, gravată cu

portrete ale hanului, înconjurată de mici grămezi de monede oferite de adepți, de care nu se atinge nimeni.

Spre seară ajungem într-un loc unde stepa se întunecă la umbra unei văi împădurite. Un povârniș abrupt, plin de bolovani și zade, zgârie cerul cu lamele ascuțite ale stâncilor portocalii. Străpung desișurile, brăzdând cerul ca niște dinți cariați. La poale se află un zid lung ale cărui pietre netăiate nu oferă niciun indiciu despre epoca în care a fost construit. În acest ținut pustiu, unde abia dacă există câteva structuri solide, meterezele lui ridică un mare semn de întrebare. Urcă de o parte și de alta a dealului spre cer, iar ruinele lui se văd pe o lungime de mai mult de trei kilometri. Pare că o întreagă așezare fortificată ar fi ocupat acest deal, iar apoi s-a transformat, din nou, sub povara intemperiilor, în țărână și stânci.

În 2002, acest loc enigmatic, numit de localnici Zidul Binefăcătorului, a devenit scena unei cercetări arheologice ambițioase. A fost finanțată de un agent de bursă din Chicago, pe numele lui Maury Kravitz, obsedat de ideea că aici se află mormântul lui Ginghis-Han și comoara adunată în urma cuceririlor sale. Excavările s-au desfășurat pline de elan optimist. Batmonh, care a lucrat aici în tinerețe, își mai amintește încă ritmul și intensitatea lor. Un grohotiș de stânci post-glaciare acoperă pantele, creând iluzia activității omenești. Au fost identificate mai mult de patruzeci de presupuse morminte. Rămășițe omenești într-o armură lamelară au fost etichetate drept un războinic mongol și așezate înapoi în mormânt fără un test ADN. În mod ironic, întreg tam-tamul din jurul proiectului i-a venit de hac. În epocă, Ginghis-Han era văzut aproape ca o divinitate a

națiunii mongole, iar perspectiva că mormântul său ar putea fi profanat – și mai grav, de către un străin – a stârnit un uriaș val de indignare oficială. S-a dat ordin ca șantierul să fie închis.

Cu toate acestea, trecem prin spărtura din zid cu oarecare așteptări. Înspre exterior, zidul e înclinat peste mormanele de pietriș printre care crește iarba și adesea este de-a binelea îngropat în pământ. Batmonh urcă până sus, unde își amintește că ar fi mormintele. Eu cobor, răzbătând cu greu printre flori ofilite și ciulini zbârliți, spre niște formațiuni stâncoase care, pe măsură ce mă apropii, nu par să fie rezultatul activității omenești. Se spune că e plin de vipere pe-aici, dar zăresc doar marmote care fug să se ascundă în vizuini nevăzute și un vultur care planează pe deasupra. Mă opresc într-o adâncitură împrejmuită de pietre, care credeam că e un mormânt, și ascult țârâitul cosașilor. Nimic de aici nu seamănă cu locul de veci imperial descris în relatările contradictorii ale izvoarelor istorice scrise: un platou dintr-o regiune muntoasă, poate, unde locul de îngropăciune al lui Ginghis-Han a fost călcat de copitele cailor, rămânând pentru totdeauna neștiut. La Zidul Binefăcătorului, cele câteva artefacte dezgropate – cioburi de ceramică, fărâme de cărbuni – spun o altă poveste. Arheologii au rămas de neclintit și au dorit să reia săpăturile; dar se pare că fortificația chiar nu avea nimic de-a face cu Ginghis-Han. Era o necropolă a kitanilor, atât de temuți cândva, a căror dominație de secole în China și Mongolia, sub dinastia Liao, se încheiase cu aproape patruzeci de ani înainte de nașterea împăratului mongol.

Sursa cea mai la îndemână în ceea ce privește viața lui Ginghis-Han, *Istoria secretă a mongolilor*, nu menționează

nimic despre mormântul său. Omisiunea din acest extraordinar document sugerează o interdicție ca locul să fie dezvăluit; dar *Istoria secretă* plasează în valea Ononului anii de tinerețe și primele conflicte ale lui Ginghis. Epopeea anonimă, a cărei versiune originală în mongolă, scrisă la câțiva ani după moartea lui Ginghis-Han, s-a pierdut, a fost descoperită în secolul al XIX-lea pe rafturile unei biblioteci din Peking. Lucrarea e tributară tradiției orale, în care istoria se întrepătrunde cu legenda, iar detaliile pline de viață se împletesc cu epitetele arhaice expresive. A fost scrisă, se pare, cu intenția de a oferi familiei regale mongole o istorie educativă și relatează ascensiunea marelui lor strămoș de la temerile și crimele tinereții – când și-a ucis fratele vitreg – până la împlinirea destinului său aflat sub semnul divin al Cerului Etern. Un personaj complex – atât ca om politic, cât și ca vizionar – se alătură imaginii șocante de cuceritor dezlănțuit și necruțător familiare în rândul occidentalilor. În cele din urmă, pe malurile Ononului s-au unit pentru prima oară mongolii sub conducerea lui și în văile acestui râu, la vânătoare și în primele bătălii, s-au pus bazele unui imperiu ridicat din goana cailor. *Istoria secretă* dedică doar câteva pasaje minore ultimelor două decenii de campanii, dar la moartea lui Ginghis-Han, în 1227, imperiul se întindea de la Pacific la Marea Caspică, iar descendenții săi l-au extins, formând cel mai vast imperiu cunoscut vreodată, cucerind China la est și asediind Viena la vest. În 1290, întreaga Asie era supusă într-o vastă confederație a cărei Pax Mongolica a rezistat încă un secol, timp în care comerțul a înflorit și a domnit pacea. Se spune că o fecioară purtând un taler de aur putea ajunge nevătămată din China până în Turcia.

Poate faptul că nu există nicio urmă materială a lui Ginghis-Han de-a lungul albiei Ononului face ca prezența lui să fie mai accentuată în imaginarul acelor locuri. În această seară, pe când revenim la el, râul nu mai pare o apariție întâmplătoare în peisaj, ci însăși inima lui. Este mai puternic acum, alimentat fiind de afluenții din munți, și mai adânc. Suprafața îi este ondulată de valuri cu sclipiri de oțel care ating blând malurile pe care nu încetează să le erodeze. Și totuși încă e slab – doar un licăr în întuneric – și nicio teorie nu poate risipi uimirea că a dat naștere acestei transformări de proporții cataclismice a Asiei și că Mongolia de azi, cu o populație de doar trei milioane, a fost cândva la originea reversării unei asemenea concentrări uriașe de putere.

Granița cu Rusia se află la doar 80 de kilometri depărtare, dar la moartea lui Ginghis se afla la mai mult de 4.800 de kilometri spre vest, la marginea mai multor regate rebele care constituiau Rusia în acele vremi. Între 1237 și 1239, puterea mongolă din nord-vest, Hoarda de Aur, a traversat această regiune vulnerabilă, zdrobind Kievul, cel mai puternic și rafinat dintre statele sale, și a impus taxe împovărătoare asupra populațiilor slave care supraviețuiseră. Timp de două sute de ani subjugarea Rusiei de către mongoli i-a schimbat soarta drastic, deturnând-o de la apropierea de Europa Occidentală. Așa-numitul „jug tătar”, sugerează unii istorici, a dat naștere stoicului fatalism rusesc, încremenind Rusia în iobăgie și autocrație. Astfel, printr-un exercițiu intelectual oarecum exagerat, Ivan cel Groaznic, Stalin și Putin devin urmașii lui Ginghis-Han, iar ruptura perenă între civilizația occidentală și destinul „asiatic” al Rusiei pare să-și aibă originea în râul luminat de lună aflat undeva sub noi.

În dimineața următoare nu se vede nici urmă de nor pe cer. Spre sud, cocorii zboară deasupra orizontului incolor. E imposibil de spus ce specie sunt – maiestuosul cocor cu gâtul alb sau micul demoiselle argintiu –, iar vocile lor triste abia se aud în depărtare; dar le zărim traiectoria fermă în zbor – cu gâturile întinse și vârfurile aripilor răsfirate – în timp ce se îndreaptă spre Himalaia și, mai departe, spre India. Frumusețea și dansul lor, chiar și presupusa lor monogamie le-au făcut loc în mitologia întregii Asii – chinezii își închipuiau că poartă morții spre nemurire – și îi privesc cu un vag regret, de parcă m-aș aștepta să nu se mai întoarcă niciodată.

Tocitor zărește un cvartet de lebede plutind deasupra vastelor întinderi. Au coborât din zbor pe mlaștina sezonieră și înoată printre ierburile mustind de apă. Dincolo de ele, pe o movilă, apar trei megaliți. Asemenea monumente sunt presărate prin mai toată stepa. Nu se știe dacă au fost locuri ceremoniale sau de îngropăciune, dar par să reprezinte siluetele unor bărbați care stau în picioare, fiind încrustate cu cerbi zburători, a căror semnificație nu e cunoscută. Cele pe care le găsim sunt atât de deteriorate, încât au mai rămas doar câteva crestături abia vizibile. Două din ele sunt mai înalte decât mine, fiind sculptate din granit masiv: războinicii de acum trei mii de ani încă se mai avântă ca o săgeată prin câmpia pustie.

După o oră ajungem într-un loc unde solul dispare și lasă loc unui povârniș de granit care iese de sub acoperământul de iarbă. Poate că apa care curge uneori printre stânci i-a atras pe vânătorii din mezolitic, care au lăsat aici urme vechi de

vreo 15.000 de ani. Așchii din ciopliturile lor în piatră încă mai sunt presărate la baza dealului. Acum câteva luni am văzut fotografii ale unei suprafețe de piatră de aici, acoperite cu petroglife reprezentând capre de munte cu coarne răsucite elegant spre spate, cai la fel de masivi ca și cei sălbatici mongoli, un ren cu coarne splendide ramificate și două feline mari (cred eu) care stau la pândă. În centrul acestei constelații de animale sculptate cu migală se află un bărbat cu arc și săgeți și o zvastică, simbol benign în Eurasia străveche, desenată deasupra lor.

Mă cațăr pe stânci împreună cu Batmonh cu speranța că le vom găsi, dar pereții de rocă sunt netezi, iar între fisuri nu e nimic. Batmonh este la fel de surprins ca și mine. Își dorește cu ardoare să umple golurile din vremea educației lui în stil sovietic. Ne așezăm pe iarbă și ne întrebăm dacă nu cumva vreo rază de soare jucăușă va da viață pietrei. La picioarele mele, un bolovan uriaș e acoperit cu simboluri care îmi sunt necunoscute – crestături adânci și grosolane cu pete de licheni cenușii deasupra. Aici, după câte știu, se află câteva din cele douăzeci de inscripții despre care se spune că au supraviețuit în acest loc, în tibetană, persană, turcică veche și mongolă și până la scrierea strămoșilor dinastiei Liao. Dar văd doar o junglă de semne înghesuite unele în altele – însemne tribale, poate –, asemănătoare unui alfabet pierdut. Lui Batmonh i se pare că recunoaște imagini asemănătoare celor cu care sunt înfierați caii nomazilor și îmi imaginez că văd, ascuns sub un lichen, însemnul Calului Alb, un cerc secționat în două jumătăți.

Ne întoarcem la mașină cu un sentiment de frustrare. Tocitor doarme pe scaunul șoferului, cu burta revărsată

confortabil între tricou și pantaloni. Îi plac călătoriile pentru că-i oferă ieșiri în aer liber în afara orașului, dar nu înțelege care-i treaba cu pietrele. Pentru o clipă, nici eu. Aproape trei sute de sculpturi au fost identificate pe aceste povârnișuri de către arheologii mongoli în urmă cu 60 de ani. Îmi imaginasem că, printre petroglifele din mileniul doi din Epoca bronzului, voi găsi animale caracteristice altui mediu (fiindcă formațiunea asta stâncoasă se înălța cândva deasupra unui lac) și, poate, voi recunoaște un elan al cărui apetit vorace pentru frunziș va indica prezența pădurilor. Poate voi zări chiar și un mamut (au supraviețuit în Munții Altai până spre anul 1.000 î.Hr.) sau urme dintr-un rinocer. În loc de așa ceva, pe măsură ce stânca uriașă rămâne în urmă, stau morocănos pe bancheta din spate a UAZ-ului, știind că o procesiune de animale se află undeva acolo și că ochii mei n-au fost destul de ageri să le descopere.

La vreo 64 de kilometri de acea stâncă solitară se înalță un teren acoperit de brazi. Străbați solul nisipos și te întrebi de ce pare atât de neregulat și erodat, ca și cum cândva ar fi fost aici un sat de mult dispărut, sau de ce unele stânci sunt aliniate într-un mod neobișnuit. Urcăm dealuri joase pe care copacii le-au luat în stăpânire de mult și, la un moment dat, pe solul afânat, mi se pare că disting conturul unei galerii de acces. Aici, la Duurilag Nars, se află necropola regală a unei misterioase populații nomade, xiongnu, al cărei imperiu, acum 2.000 de ani, începea în adâncul Siberiei și se oprea la Marele Zid Chinezesc. N-au lăsat nicio mărturie scrisă și sunt prezenți în istorie doar prin ochii chinezilor îngroziți, care menționează năpasta adusă de niște barbari fără chip. Acum

zece ani, când arheologii au cercetat zona unde ne aflăm, osemintele împrăștiate și decapitate găsite în încăperile jefuite au fost descrise ca un amestec de rase caucaziană și asiatică din răsărit. Mulți savanți i-au considerat strămoșii hunilor, care au invadat Europa cam în perioada în care triburile xiongnu dispăreau din istorie.

În acest cimitir de două sute de morminte, doar cinci au fost excavate. Undeva sub picioarele noastre, sub o lespede mare de piatră, s-au găsit trei șiruri de încăperi cu pereți căptușiți cu lemn, înclinați și gata să se prăbușiseră după incursiunile jefuitorilor de morminte. În cea mai de jos încăpere, din sicriul acoperit cu lac roșu mai rămăseseră, împrăștiate pe podea, doar urme din căptușeala decorată cu flori din foiță de aur. Fragmente din gătelile care împodobiseră odată pieptul celui decedat sclipeau printre resturi: ornamente în formă de păsări din lapis-lazuli, mărgele din aur și chihlimbar, picături de turcoaz în formă de lacrimă și miniaturi ecvestre din bronz aurit.

Caii sunt prezenți în toate mormintele. Deasupra încăperii mortuare se aflau un ham – dârlogii și căpăstrul – și scheletele a doisprezece cai sacrificați, cu picioarele îndoite ca și cum ar merge, anume pregătiți să însoțească spiritul în stepele de dincolo de moarte. În alte morminte se află vase cu oseminte de cal. Aici a fost un adevărat imperiu al calului. Uimiți, chinezii povestesc cum copiii mici xiongnu, înainte să poată încăleca un ponei, călăreau pe oi și vânau păsări și șoareci de câmp. În nenumăratele lor războaie, triburile xiongnu – formând un fel de confederație – trimiteau câteva sute de mii de războinici călare împotriva marii dinastii Han, a cărei infanterie urca și ea pe cai pentru a ține pasul cu atacatorii,

doar pentru ca apoi să descalece spre a lupta, știind că n-ar putea egala cavaleria dușmanilor.

În perioadele când între cele două imperii se instala o pace precară, fiecare dădea sau primea tribut, în funcție de cine se afla în poziție dominantă. Xiongnu își trimiteau prinții ca ostatici. Chinezii le ofereau prințesele ca soții – poezia acelor vremuri e plină de suferința lor – împreună cu soli care aveau tatuate pe chip semne ale supunerii. Între darurile funerare din mormântul cel mai bogat – vase de ceramică, mătăsuri, oale și ceainice de bronz –, dintr-un car lăcuit cu negru, importat în întregime din China, rămăseseră o osie de la roțile înalte, cu laturile caroseriei și locul unde se fixa umbrela de soare. Poate din frica de întunericul din mormânt fuseseră puse ca ofrande o lampă cu trei brațe și o oglindă chinezească despre care se spune că răspândește lumină și alungă demonii.

În liniștea asfințitului, pașii noștri răsună pe conurile de brad ca niște împușcături și lilieci minusculi țâșnesc spre noi dinspre copaci. Ne întrebăm dacă, dintre aceste sute de morminte, a scăpat vreunul neprofanat și ce a mai rămas, oare, sub picioarele noastre. Adesea e greu de aflat dacă artefactele funerare au fost sparte de jefuitori sau de rudele îndoliate, pentru că obiceiul de a sparge ofrandele de la înmormântări dăinuie până în zilele noastre în rândul populațiilor din Siberia îndepărtată. Pentru ele, viața de dincolo este reversul celei de aici, astfel că ceea ce e spart aici este intact dincolo, iar obiectele distruse la înmormântare așteaptă în starea în care se află să fie din nou întregi.

Albia Ononului șerpuiește acum prin pământul moale, cu ape învolburate. E lat de vreo trei sute de metri și curge repede, iar suprafața lui și-a pierdut luciul. Când cobor să beau, malul se surpă. Simt curentul rece cum îmi atinge degetele de la mână.

Un bătrân numește râul „Onon, Regina Mamă”, așa cum îi zic bureații, care îl consideră femeie. Nu e voie să rupi crengi din arbuștii sau copacii de pe maluri, spune el, cu atât mai puțin să te ușurezi în apă. Apele îi sunt deja poluate și murdare din cauza unei exploatări de aur de lângă Batșireet. Încearcă numai să pescuiești un somon siberian din adâncurile sale – așa cum învață localnicii să facă – și Ononul se va mânia și va inunda malurile. Bătrânul nu știe că departe, în aval, râul devine puternicul Amur, care desparte Rusia de China, și nici unde îi este capătul. Pentru el, după ce trece granița în Siberia, Ononul își pierde însemnătatea în cețurile depărtării.

La răsărit de Binder, acolo unde se varsă micul afluent Hurhin, se zice că ar fi locul de naștere al lui Ginghis-Han. Ononul murmură încetișor la întâlnirea cu celălalt râu. Curenții se despart ocolind insule cu solul inundat, împodobite cu sălcii, și scot la iveală bancuri de pietriș și mesteceni prăbușiți. Conform *Istoriei secrete*, Ginghis-Han s-a născut pe malurile Ononului, lângă o misterioasă ridicătură de pământ numită „Măgura Mâniei”, cu pășuni jur-împrejur numai bune pentru o tabără de nomazi și un deal în apropiere, toate alimentând năzuința națională de a găsi un loc de venerare, astfel că povârnișul era înțesat cu mulțimi de *ovoo*.

O și mai mare controversă se țese în jurul locului de veci al cuceritorului. A murit în 1227, în timpul unei campanii care se desfășura la 1.600 de kilometri depărtare de centrul Mongoliei, iar cortegiul l-a însoțit, se pare, până în Munții Hentii. Îndată s-au stârnit zvonuri fanteziste despre locul unde urma să fie înmormântat. Cortegiul de întoarcere s-a transformat într-o procesiune secretă și înfiorătoare. Oricine îl vedea, fie și-n treacăt, era omorât. Patruzeci de fete tinere au fost îngropate de vii în mormântul hanului, iar sclavii și soldații care l-au construit sau vegheat au fost executați, nemairămânând nimeni care să știe unde se află.

Cu cât mărturiile sunt mai apropiate de data morții lui Ginghis, cu atât sunt mai vagi. După nici nouă ani, doi ambasadori chinezi, dornici să vadă locul, au fost conduși la frontiera păzită a Marii Zone Interzise din Munții Hentii, dar nu au găsit nici urmă de mormânt.

Încă din 1870 multe expediții și-au încercat zadarnic norocul, sperând să-l găsească. Majoritatea savanților presupun că mormântul e situat pe pantele sudice ale Muntelui Hentii, despre care se crede că e Burhan Haldun, dar acest lucru nu e sigur. Ținutul muntos se întinde pe o suprafață de peste o mie de kilometri pătrați de teren accidentat, unde rocile de origine glaciară dau iluzia unui meșteșug omenesc, dar niciun mormânt nu s-a găsit. Mulți mongoli își doresc să rămână secret.

Misterul ce înconjoară mormântul nedescoperit contribuie la crearea iluziei că Ginghis-Han este încă viu, iar acum, după un embargo sovietic de șaptezeci de ani, împăratul a revenit să-și fascineze compatrioții. Odată cu obținerea independenței, în 1990, au dispărut toate obstacolele.

Denumirile sovietice au fost schimbate peste noapte. Au apărut aeroportul Ginghis-Han, Universitatea Ginghis-Han, un hotel de lux Ginghis-Han, un institut de studii dedicate lui Ginghis-Han. Fiecare al doilea băiat nou-născut a primit numele de Ginghis-Han sau Temujin (numele de botez al hanului). Chiar și în provincii oamenii beau bere Ginghis-Han, ascultând grupul pop Ginghis-Han și dând o dușcă de votcă Ginghis. În piața centrală din capitală, un mausoleu de inspirație sovietică ce adăpostea trupurile îmbălsămate ale lui Sühbaatar și Cioibalsan, eroii revoluționari ai nației, a fost demolat pentru a face loc unui monument gigantic dedicat lui Ginghis-Han, în timp ce un șamanism renăscut susținea că ar avea acces la spiritul său.

Între timp, peste graniță, în Mongolia Interioară din China, exista un alt sit unde s-a spus că ar fi îngropat Ginghis, iar cultul lui se transformase într-un fel de religie a păcii universale, dând astfel naștere unei sumbre ironii. De vreme ce nepotul cuceritor al lui Ginghis, Kubilai-Han, a întemeiat dinastia chineză Yuan, Mongolia putea revendica China; pe de altă parte, într-o tonalitate mai macabră, China, făcând referire la același imperiu unit, putea lua în considerare o revendicare istorică a Mongoliei.

Călătorim spre Dadal, micuța capitală a bureaților, zgâlțâiți pe un teren accidentat, pe niște drumuri întortocheate pe care ne orientăm cu ajutorul busolei. Ici și colo, câte-un *ger* solitar își iețește cupola cenușie pe sub poalele dealurilor. Traversăm Ononul, noi și jeepul, cu ajutorul unui pod plutitor, mișcat de-a lungul unui cablu fix de un barcagiu tăcut. Sub noi, apa spumegă în vârtejuri de parcă ceva din adâncuri ar tulbura-o.

Spre mal, unde e mai puțin adâncă, se scaldă și râd câțiva copii cu pielea arămie. În momentul când ne așternem din nou la drum, râul nu se mai vede, stepa își recapătă calmul ei caracteristic și noi suntem din nou singuri.

După o oră, un șir de stâlpi de telegraf traversează orizontul și pe urmă se zărește Dadal. Este un sat risipit, alcătuit din căsuțe împrejmuite, unele împodobite cu lucarne și streșini în filigran. Motoscuterele au înlocuit caii, iar de pereți atârnă antene de satelit. Dar puținii oameni pe care îi vedem par să fie toți foarte săraci. Niște femei voinice și bine-dispuse, cu obraji roșii ca ai tibetanilor, își consultă telefoanele mobile în timp ce bărbați îmbrăcați cu *deel* și cizme grosolane șed în lumina rece. Străzile desfundate nu par să ducă nicăieri. Gardurile care le mărginesc fie au spărturi, fie sunt lăsate într-o rână, iar camioane vechi coreene au încremenit în bălți.

La Dadal se află un alt loc de naștere al lui Ginghis-Han, tot nefondat științific, și o lespede de piatră cu margini ciobite, pe care e săpat în aur chipul său mânios a rezistat din 1962, când a fost făcută drept răspuns al unei revendicări similare din China. Acum este așezată pe terenul unui camping pentru drumeții aproape distrus. Deasupra, pe un deal abrupt, pe care urc cu dureri în zona coastelor, este un *ovoo* în memoria lui, unde flutură o mulțime de eșarfe multicolore – roșii pentru foc (spune Batmonh), galbene pentru soare, verzi pentru pământ, albe pentru puritate, albastre pentru Cerul Etern – și steguleț zdrențuite de rugăciune puse de călugări, plus niște sticle de votcă aduse acolo drept ofrande.

Aceste obiective create la comandă politică se îmbină cu animismul neancorat în timp ce înconjoară totul, credințe atât

de difuze și statornicite, încât nici măcar dezrădăcinarea în masă produsă la începutul secolului XX nu le-a putut șterge. Mai degrabă a reușit asaltul ulterior asupra bureaților, din anii ’30, care le-a izolat dramatic comunitățile și i-a lăsat pe mulți fără nimic care să-i lege de propriul trecut.

Pe o stradă liniștită din Dadal, cu locuințe mai arătoase decât majoritatea, un bătrân sfidează Timpul. Ciment locuiește împreună cu soția lui la vreo jumătate de metru deasupra solului, într-o căsuță de lemn ancorată pe o platformă de bârne deasupra permafrostului. La cei 85 de ani, radiază o forță și o bunătate neobișnuite. E încă în putere și chipul îi este neridat.

— Cred că sunt al treilea cel mai bătrân om din Dadal. Mai suntem trei dintre cei foarte bătrâni.

Zâmbește vag:

— Eu sunt cel mai tânăr.

Stăm așezați unul lângă celălalt în bucătărie și Batmonh traduce din graiul cu inconfundabilul accent bureat.

— Ne numim „memoria vie” fiindcă am trăit acele lucruri despre care alții doar au auzit. Suntem ultimii supraviețuitori.

Îmi dau seama că vrea să-mi vorbească pentru că simte cum trecutul i se scurge printre degete, ca o limbă pe care curând nu o va mai vorbi nimeni. Cu un aer oarecum doct, face pauze între cuvinte, ca și cum ar vrea să recupereze niște imagini înainte ca ele să dispară.

— Nu știu de unde vine neamul meu, probabil că de undeva din Rusia, din timpul Războiului Civil. Noi, bureații, am luptat alături de Albi împotriva Roșiilor și, după ce Albii au fost învinși, familia mea s-a refugiat în Mongolia. Credeau că nu locuiește nimeni aici.

Peste 40.000 de bureați au pribegit spre sud, dar nu peste mult timp drumurile păstorilor nomazi care se deplasau cu ușurință între Siberia și Mongolia au rămas doar o amintire, iar în vremea când s-a născut Ciment, frontiera era închisă. Fugarii se gândeau la locurile natale cu teama că vor muri în exil și, uneori, cu amărăciunea de a constata că rudele lor se află la doar câțiva kilometri depărtare în Rusia – „cât se aude lătratul unui câine", spuneau. Unii refugiați, nedorind să fie îngropați într-o țară străină, alegeau să fie incinerați, pentru ca vântul să le ducă sufletul înapoi. Mai ales de Anul Nou lunar doreau cu ardoare să se întoarcă la familiile lor și se spune chiar că traversau câmpiile înzăpezite unde se afla frontiera purtând încălțări puse invers sau legându-și copite de cerb de picioare, ca să înșele patrulele de graniță.

Dar pentru Ciment, care fusese despărțit de strămoșii lui, nici asta nu a mai servit la nimic.

— Tata și mama au fost executați în 1930, nu mi-i amintesc. Apoi am fost adoptat. Așa se întâmpla în acele zile. Adopția era un mod de a proteja oamenii, copiii. Pretutindeni oamenii se despărțeau și divorțau. Îmi amintesc că-mi plăcea de părinții mei adoptivi, dar asta-i tot. Tatăl meu a fost și el prins și executat. La fel s-a întâmplat cu mii dintre ai noștri. Turmele ne-au fost luate. Mi s-a spus că tatăl meu avea cândva 50 sau 60 de cai care erau totul pentru noi.

Se uită spre mine, încercând să-și dea seama ce cred – e dornic să fie ascultat – și n-ar fi greu să îți imaginezi suferința din ochii săi oblici și gura cu buze subțiri. Dar, în loc de asta, simt o pace sufletească obținută cu mult efort.

— După aceea, spune, am fost trimis într-o mică așezare din nord, în grija unui cuplu în vârstă. Eram cu totul

optsprezece familii, toți orfani sau despărțiți de ai lor. Apoi a venit războiul și propaganda care ne spunea să trimitem toate bunurile noastre spre nord, în Rusia, cu toate că nu știu ce puteam face noi pentru Rusia, așa mici și neînsemnați. Și eram doar un copil. Dar acolo mi-am găsit soția.

Soția stă lângă sobă și strivește mușteleu cu un plici de plastic: o femeie micuță, cu trăsături expresive, îmbrăcată cu o fustă înfoiată și care nu dă semne că ne-ar auzi. Pare mult mai în vârstă decât el. Ciment spune:

— Ne-am căsătorit foarte tineri. Amândoi aveam optsprezece ani. Și tatăl ei a fost executat.

Femeia își întoarce fața ca de spiriduș spre noi, dar are ochii închiși. Ea și Ciment au trecut împreună peste perioada îngrozitoare a regimului Cioibalsan, apoi au avut de înfruntat nenorocirea colectivizării forțate. Cu toate astea, i-a născut zece copii, dintre care doar unul a murit. Nu-și puteau permite să deznădăjduiască. După moartea lui Stalin, au protestat pe față împotriva unui torționar nemilos pe nume Danzan, când acesta s-a întors la Dadal din Ulaanbaatar. Protestele s-au răspândit rapid, ca și cum o perdea de întuneric s-ar fi ridicat. Danzan s-a otrăvit.

Ciment spune:

— Chiar și în Dadal s-a schimbat totul. Aveam un comitet de partid corupt, care acuza oamenii la întâmplare. La moartea lui Stalin, unul din membri și-a pierdut mințile, cred. Sau poate era beat. În timpul doliului național alerga prin sat strigând: „Arestați-mă! Sunt fericit! Sunt fericit că a murit Stalin! De ce nu mă arestează nimeni?”.

Amintirea îl făcu să tresară.

— Dar nu l-a arestat nimeni.

Mă uit în jur prin casa lor. Din bucătărie se intră în sufragerie, unde este o vitrină cu porțelanuri. Au televizor, un frigider nou. Nu văd roata de rugăciune sau vasul de ars tămâie. Îl întreb dacă budismul sau șamanismul le-au fost de ajutor. Fața lui rămâne inexpresivă.

— Nu. Nimic nu ne-a fost de ajutor. Ne-au curățat de toate lucrurile acelea. Ne-au spălat pe creier.

În cele din urmă, și-a câștigat traiul din creșterea vitelor, spune, și apoi a intrat în administrația locală, când situația s-a mai îmbunătățit. Peretele din spatele meu este acoperit cu calendare vechi și o mulțime de poze – copii, nepoți, strănepoți –, o familie frumoasă și numeroasă, născută din orfanul care nu avusese nicio familie. Îl întreb dacă în copilărie își imaginase vreodată cum va arăta casa lui, acolo pe pășunile cailor pierduți. Îmi spune doar atât:

— Sunt aici.

Tot ceea ce a realizat se datorează agerimii lui native: inteligența caracteristică bureaților, care încă stârnește aversiune din partea grupului etnic dominant, mongolii halha, la care se adaugă și presupusa complicitate a bureaților cu Rusia din anii 1920. Ciment e prea precaut sau politicos ca să se plângă de această prejudecată în fața lui Batmonh, dar, înainte să plecăm, spune:

— Puteți citi în cărțile de istorie despre tot ce s-a întâmplat aici, deși, de multe ori, nu e adevărat. Eu vă spun atât: oamenii, nu regimurile sau doctrinele fac asemenea lucruri. Jumătate din tot ceea ce s-a petrecut n-a fost din cauza politicii. S-a întâmplat din motive personale: invidii și furie, conflicte vechi…

Întreb:

— Sunt mulți cei care-și amintesc?

— Prea puțini au rămas care au trăit ce am trăit eu. Tinerii nu înțeleg nimic. Ei trăiesc într-o altă lume. Chiar îl admiră pe Cioibalsan. Spun că a fost un mare strateg și om de stat. Eu spun că a fost un monstru. Am trăit asta pe pielea mea. Ei nu.

Poate era adevărat că rănile sufletești ale vechii diaspore s-au atenuat. Tânăra generație care nu îl putea înțelege pe Ciment își găsea identitatea nu în ținuturile rusificate de unde li se trăgea neamul, ci aici, în patria mongolă și în limba lor maternă.

Când Batmonh și cu mine intrăm într-un restaurant dărăpănat să luăm prânzul, la televizor se prezintă un film alb-negru de propagandă. Trei tineri apatici și o fetiță privesc din sală spre un Stalin impunător care discută cu un Cioibalsan slugarnic, al cărui piept e acoperit de medalii. În film, cei doi tirani au un aer de solemnitate gravă, în timp ce se mișcă și țin discursuri nu în lumea lui Ciment, ci în realitatea alternativă a istoriei manipulate. Tinerii plictisiți se ridică și pleacă în timp ce fetița privește timid când spre televizor, când spre străinul neobișnuit.

Batmonh nu s-a uitat la ecran în timp ce și-a mâncat tăițeii. Dar acum spune:

— Cred că 15% din poporul nostru a fost ucis atunci. Istoriile de familie ale aproape tuturor cunoscuților mei devin neclare după 1930. Nimeni nu mai știe nimic…

Întreb:

— Și în cazul mamei tale?

— A fost crescută într-o altă familie. Bunicul ei adevărat a dispărut, omorât, cred. Devenise călugăr și a fost trădat.

— Cine l-a trădat?

— Fratele lui mai tânăr. L-a denunțat și l-a arestat el însuși.

Nu văzusem niciun semn care să mă ducă cu gândul la budism de când plecasem din Ulaanbaatar. Peste tot eram atent să văd mănăstiri, dar nu rămăsese niciuna. Credința, se pare, nu-și mai revenise după represiunea sângeroasă din anii ’30. Singuraticul lama din Binder era bolnav; în Batșireet, mănăstirea era o ruină; iar la Bayan-Uul, ultima așezare înainte ca Ononul să intre pe teritoriul Rusiei, lama plecase să oficieze o ceremonie funerară.

Budismul tibetan, care se răspândise în regiune în secolul al XVII-lea, s-a făcut și el vinovat de persecuții. În unele cazuri a preluat, dându-le alte nume, riturile și spiritele șamanice, inclusiv venerarea lui Ginghis-Han, iar mai toți lama oficiau împreună cu căpeteniile locale în cadrul unor mari ceremonii *ovoo*. În alte cazuri, șamanii erau adunați și executați. Pe la 1920, în pragul dezastrului, hegemonia cultului budist a învăluit și sufocat întreaga țară ca un lințoliu. O treime din populație erau călugări sau depindeau de mănăstiri și călătorii scriau cu dezgust despre lenea și desfrâul lor. Republicii susținute de sovietici i-au fost necesari aproape douăzeci de ani ca să lichideze această teocrație încremenită, dărâmând aproape toate cele trei mii de mănăstiri și temple și secularizând sau omorând călugării.

Un ultim drum prin stepa aproape neumblată ne duce spre o mănăstire despre care Batmonh crede că încă mai există. Când traversăm din nou Ononul, îi vedem malurile abrupte săpate în solul fertil. Tragem la o pensiune ieftină, unde încercăm fără mare succes să dormim într-o cameră îngustă în care este doar un bec și nu avem apă. În dimineața

următoare, drumul sinuos ne poartă peste pășuni spre o vale ascunsă, unde găsim un camping pustiu. Un podeț și o cărare pietruită afundată în pământ ne duc spre curtea mănăstirii. Vegetația e veche de optzeci de ani și templul este în ruine. Cândva, aici trăiau vreo 120 de călugări, spune îngrijitorul campingului, dar au fost masacrați în anii ’30. Recent, cineva a adus un șaman care să dedice mănăstirii un spirit benefic. Șamanul a spus că simte atâta sânge și violență acolo, încât este peste puterile lui să exorcizeze locul. Mă uit prin geamurile murdare și văd doar o sală de rugăciuni în ruine, cotropită de mucegai.

Ne îndreptăm către granița cu Rusia prin crânguri de brazi și mesteacăn alb până când orizontul se deschide și munții se ivesc semeți și austeri dincolo de stepă. La punctul de frontieră temporar, un comandant corpolent ne duce la locul unde râul trece din țara lui în Siberia. Dar nu putem traversa aici granița. Cel mai apropiat punct de trecere pentru străini este la circa 160 de kilometri spre est, la Ereențav. Ne duce însă pe un drum năpădit de buruieni spre o poartă de fier dărăpănată pe care scrie „Granița rusească – 200 de metri”. O ocolim și ne conduce până pe malul Ononului, care curge repede și cu sclipiri de oțel spre nord și spre munții care abia se deslușesc în depărtare.

— Acolo e Rusia, zice. Au murit destui oameni încercând să traverseze Ononul pe aici.

Dar nu ne spune în ce direcție se îndreptau și nici de ce.

Batmonh întreabă:

— Pot face o fotografie?

Comandantul râde.

— Puteți. Dar să n-o puneți pe internet.

Mai durează două zile până să ajungem la Ereențav, străbătând ținuturi pustii. Batmonh și Tocitor sunt îngrijorați că îmi îmi voi continua singur drumul. Unde am să stau? Cum o să mă deplasez? Nu știu, desigur. Grija de pe chipul lui Batmonh mă neliniștește. Poate că m-am bazat prea mult pe el și pe bunăvoința sa timidă. Îmi spune să-i scriu și, dacă pot, să-i trimit ceva de citit. Ne luăm rămas-bun cu o îmbrățișare stângace, dar strânsă. Apoi mă îndrept cu emoție și cu un fior de teamă spre frontiera rusească.

3
Tratatul

În ținutul pustiu, mărginit de munți tineri, doar sclipirea Ononului sugerează mișcarea. Curgerea dă iluzia unui sens și, așa cum se întâmplă cu marile fluvii, pentru localnici izvorul exercită o atracție aproape mistică, de parcă ar deține însuși secretul generării, în vreme ce gura de vărsare în ocean le evocă moartea. Pentru majoritatea bureaților care locuiesc la nord de Onon, în Siberia, este destul să știe că el izvorăște din munții sacri Hentii și că se îndreaptă într-o direcție necunoscută. Ciudată pentru un european este absența oricărui suflet omenesc pe maluri; preferința crescătorilor de vite pentru carnea animalelor lor, în detrimentul peștelui, a întărit această solitudine. Malurile par pustii nu din lipsa de considerație a localnicilor, ci mai degrabă pentru că poartă râului un mare respect. Nu ai voie să te speli în el, dar, dacă îți iei apă pentru spălat, râul își păstrează puritatea. Miracolul este curgerea lui însăși.

Ce se întâmplă mai departe e fascinant. În fața mea, pe aproape 500 de kilometri, cursul său spre nord șerpuiește și adastă prin văi îndepărtate până se întâlnește cu calea ferată transsiberiană și cotește spre est, unde ia numele rusesc Șilka.

Încă vreo 550 de kilometri se avântă printr-o sălbăticie muntoasă înspre China. Acolo se află la doar trei sute de metri peste nivelul mării, dar încă e departe de orice mare, iar taigaua boreală a Siberiei, cea mai mare regiune împădurită de pe Pământ, se revarsă peste malurile sale. Pe încă 1.600 de kilometri, cu alt nume, uriașa vâltoare a Amurului marchează granița dintre puterea chineză și cea rusă, a căror suspiciune reciprocă a făcut imposibilă construcția oricăror diguri sau chiar a unor poduri între ele. În sfârșit, în apropiere de Habarovsk, cel mai mare oraș de pe cursul său, Amurul o ia spre nord și se extinde într-un labirint de canale erodabile și insule mișcătoare de nisip, coșmarul oricărui navigator aflat în drum spre singuratica Mare Ohotsk și Oceanul Pacific.

Stau pe malul Ononului, cu spatele spre înaltul turn de pază de la frontiera rusească. Vreme de cinci zile am făcut un ocol dinspre Ereențav ca să mă întorc aici, făcând autostopul cu o familie mongolă și luând apoi un autobuz rusesc ce se îndrepta spre nord-vest. Târziu, într-o după-amiază, am văzut o coloană de tancuri urcate pe platforme, îndreptându-se în direcția opusă, cu camioane militare pline de soldați apatici, și am numărat cincisprezece mașini blindate aliniate pe un câmp. Nu le-am dat prea mare atenție. M-am gândit doar că poate vreun batalion de graniță se deplasa în alt loc. Găsisem un mic hotel în capitala regiunii, Aghinskoe, și dormisem în niște condiții de lux neașteptate, într-un dormitor cu baie proprie.

Acum simt cum, din spatele meu, santinela din turnul de pază mă scrutează cu binoclul. Am ajuns aici cu o mașină veche, împreună cu câțiva călători întâlniți din întâmplare. La mănăstirea budistă din Aghinskoe, un călugăr prietenos – nu

bureat, ci rus – plecase împreună cu un vechi prieten pe drumul necirculat ce duce înapoi spre graniță. Dimitri și Slava nu aveau de gând să treacă în Mongolia, ci plănuiau să facă o drumeție pe un munte din apropiere. Apoi au fost intrigați de călătoria mea de-a lungul unui fluviu despre care nu știau aproape nimic. Și astfel iată-ne pe toți privind spre nord, înspre Siberia: călugărul budist Dimitri, micuț de statură, cu gluga pe cap care să-l ferească de vânt, și Slava, prietenul lui cel voinic și hirsut, care spune doar:

— Hai să vedem cât de departe ajungem cu benzina pe care o avem…

Ținutul spre care ne îndreptăm se întinde spre nord și est, pe kilometri întregi de pășuni cu iarbă înaltă. Este depresiunea Dauria, ai cărei locuitori de odinioară emigraseră în Mongolia Interioară, unde s-au stabilit și descendenții lor. De-o parte și de alta, mai dezolanți decât cei din sud, munții sunt tot mai numeroși. La vest de noi, silueta alungită a masivului Iablonovîi se proiectează pe cerul cenușiu, iar lanțuri muntoase mai joase traversează oblic către est, spre China. Apele Ononului trasează margini împădurite la poalele munților și armate palide de mesteceni fără viață coboară ca niște stafii până la mal. Întreaga regiune pare pustiită, bântuită de o neliniște stranie. Cele câteva sate pe care le întâlnim abia dacă sunt locuite, au gardurile rupte, gata să cadă, și acoperișurile găurite. Cele viu colorate din Mongolia au rămas de mult în urmă, acestea fiind din tablă ondulată, adăpostind case vechi și șubrede. Ici și colo, câte-un tractor stricat ruginește pe un ogor năpădit de buruieni. Zărim câțiva locuitori: și bureați, și ruși, împreună. Par greoi și fără vlagă în ei.

Slava și Dimitri stau pe bancheta din spate și vorbesc întruna, iar Dorje, șoferul, profesor de fizică budistă la mânăstirea lui Dimitri, e cufundat într-o tăcere pașnică, privind prin parbrizul spart în timp ce face slalom printre gropile de pe drum. Toyota lui secondhand are volanul pe partea stângă – a petrecut cinci ani în Japonia, douăzeci cu Dorje –, însă chiar și o mașină japoneză veche, zice Slava, este mai bună decât una rusească nouă, iar pe asta n-o s-o vândă niciodată. O roată miniaturală de rugăciune budistă se învârte pe bord, dar Dorje, în timp ce trecem peste hopuri, ridică mâna în semn de salut către spiritele păgâne din partea locului.

Lângă satul Narasun ne prinde o ploaie ușoară. Uneori, Ononul șerpuiește printre mici golfuri mlăștinoase invadate de sălcii, alteori își croiește drumul printre dealuri golașe. În fața noastră, de la un capăt la celălalt, cerul se pregătește de furtună, cu șiruri strânse de nori cumulus tălăzuind la orizont, ca revărsați din craterul unui vulcan.

Într-un sat amorțit, un proprietar de hotel spilcuit, dar beat, ne dă două camere, cu toaletă afară, înconjurată de o haită de câini care mârâie. Toarnă cu găleata. Ne hotărâm să tăiem pepenele uzbec adus de Slava de la Moscova acum două zile, dar peștele sărat e expirat de o lună și miroase urât. Râdem cu toții, iar el și Dimitri fac glume pe care eu, cu rusa mea de baltă, nu le înțeleg.

Prietenia lor pare să le izvorască din personalitățile aparent opuse. Slava are propria firmă de comerț, cu sediul la Moscova, și pe vremuri l-a angajat pe Dimitri ca reprezentant comercial în China, la extracția siliciului. Au lucrat mulți ani împreună. Dar pe Dimitri nu l-a mai interesat siliciul.

A învățat chineza, apoi tibetana, și a început să studieze sanscrita și să călătorească pe la mănăstiri. Așa că a abandonat comerțul și s-a făcut călugăr. Dar în fiecare an Slava vine de la Moscova să-l întâlnească – Dimitri este singurul lui prieten, zice – și îl întrerupe din studiu ca să plece împreună în drumeție. Dimitri, care are o constituție delicată și o fire tăcută, spune că e prea bătrân pentru asta, cu toate că are aceeași vârstă cu Slava, de doar patruzeci și cinci de ani. În timp ce Slava cară în spate o ditamai ranița, Dimitri duce doar un rucsăcel. Slava e căsătorit a doua oară și are un fiu adolescent la Moscova. Dimitri, desigur, e celibatar.

Dar Slava urăște Moscova. Jinduiește după liniște, la fel ca Dimitri, și are nevoie să străbată ținuturi sălbatice. Soția lui, zice, e dependentă de capitală, dar o vizitează rareori. În schimb, călătorește și lucrează ca un maniac pe calculator. Computerul îi redă libertate. Cu toate acestea, îl admiră și chiar invidiază pe Dimitri, care a descoperit un alt fel de libertate. Nu-l poate urma pe Dimitri prin labirintul învățăturilor budiste, dar și el lasă în urmă viața de la oraș așa cum poate. Îmi spune încet:

— Dimitri ar fi putut câștiga o avere din afaceri sau ar fi putut să trăiască doar traducând din chineză. Dar nu a vrut. A dorit să trăiască simplu. Câștigă echivalentul a treizeci de dolari pe lună, plus mesele de la mănăstire.

— Nu și-a dorit niciodată o familie?

— A fost o poveste tristă cu o chinezoaică, zice Slava. N-avem cum să discutăm despre asta. Ceva n-a mers bine și a hotărât că viața de familie nu e pentru el.

Astfel, Dimitri și-a construit două camere în incinta mănăstirii îndepărtate unde l-am cunoscut și acolo predă

canonul tibetan. Printre călugării bureați, chipul lui palid de slav, cu vagi urme de barbă roșcată, ar fi putut fi considerat șocant și ciudat, dar îl știu toți de mult. În fiecare zi, o pasiune solitară îl atrage în bibliotecă, o încăpere întunecată plină ochi, de la podele până în tavan, de cutii – roșii ca rubinul, stacojii, albastre și verzi – în care se află prețioasele sale texte tibetane, tipărite cu blocuri de lemn pe benzi de hârtie. Odinioară, la tiparnița mănăstirii din Aghinskoe se imprimaseră versiuni frumoase și îngrijite ale textelor sacre Kangyur și Tengyur – în tibetană și mongolă –, dar în timpul persecuțiilor staliniste au fost confiscate sau distruse, iar călugării le-au împărtășit soarta. Etnograful rus Nikolai Poppe, care mai târziu s-a refugiat în Statele Unite, a notat cum a implorat zadarnic să se păstreze măcar o mănăstire și cum, în timpul filmărilor la producția lui Vsevolod Pudovkin, *Urmașul lui Ginghis-Han*, în 1928, călugării au înconjurat mănăstirea, ținând textele sacre deasupra capului ca să fie filmați, dar apoi au fost obligați să le arunce pe toate într-un șanț.

Dimitri spune:

— Multe cărți au fost duse la Sankt Petersburg – trei vagoane de tren doar din acest raion –, iar altele au fost ascunse sau împrăștiate.

Misiunea lui este să adune și să refacă toate tratatele care au supraviețuit și care au fost tipărite la această mănăstire.

— Lama locali încă ni le mai dau pe cele care au fost ascunse de familiile lor. De multe ori, nu înțeleg cuvintele tibetane, dar știu cum să le psalmodieze. Ni le dau înainte de a muri.

Așa încât șade zi de zi la o măsuță, cu spatele la fereastră, organizând și catalogând materialul. Va mai dura, probabil,

încă vreo cinci ani. Câteva becuri stinse atârnă din tavan și pe el îl dor ochii. De când un incendiu datorat unui scurtcircuit a distrus templul principal, în urmă cu patru ani, electricitatea a fost întreruptă. Dar pentru Dimitri nu are importanță. Avusese demult un coșmar în care biblioteca pe care o refăcuse luase foc.

Peste noapte, cerul s-a limpezit după furtună și pornim din cătunul Akșa pe un drum larg, unde pădurea nu mai are culorile întunecate ale coniferelor, ca în Mongolia. Uneori, dincolo de râu, acoperișurile îndepărtate ale caselor din sate încropesc iluzia unei păci bucolice, iar frunzișul mestecenilor și al stejarilor filtrează lumina în păduri. Așezările pe lângă care trecem au case puține și risipite. Bureații și rușii trăiesc aici laolaltă. Străzile înfundate păstrează nume sovietice – Karl Marx, Comsomol – și există un cătun care se numește Bolșevik. Dar satele sunt foarte diferite, unele parcă renăscute, altele în declin, ca și cum o parte din ele ar fi supraviețuit, iar altele ar fi cedat în fața unei vechi sorți potrivnice. Unele arată neînchipuit de trainice, cu căsuțe colorate în turcoaz sau magenta și grădinile împânzite de floarea-soarelui și crizanteme. Femei mongole și tinere mame slave, cu părul bogat legat la spate, stau de vorbă pe stradă, iar școlile și casele de cultură au rămas în picioare. În alte așezări, singurele culori vizibile sunt cele ale florilor artificiale din cimitirele ortodoxe, iar casele sunt în ruină. Cu toate astea, un șir de felinare se întinde printre ele, oprindu-se doar la ultima colibă, separată de celelalte, în timp ce stâlpii de telegraf din lemn de zadă, ridicați pe piloni de beton înfipți în pământul umed, le leagă cu fire care se bălăngănesc.

Dar chiar și în ruine, casele de lemn par mai solide decât colhozurile, cu zidurile lor de cărămizi și mortar, în care se cască spărturile fostelor uși și ferestre, și cu acoperișurile surpate. Au fost părăsite cu mult timp în urmă, iar ogoarele au fost reparcelate. În satul lui natal, spune Dorje, i-au fost alocate opt hectare de teren agricol aflat în paragină, deși nu există nicio sursă de apă. Spune că l-a lăsat pârloagă.

În fața noastră, printre dealuri domoale, Ononul devine verde închis. Pădurile se despart, înconjurându-i văile, iar pantele lizierelor încă mai sunt presărate cu steluțe violete, ca în stepa mongolă. Harta mea la scară mare, pe care satele sunt plasate de-a lungul malurilor, mă făcuse să cred că voi găsi aici comunități de pescari. Când colo, locuitorii abia dacă își duc zilele, practicând agricultura de subzistență și braconajul. În fiecare localitate văd câte un anunț prăfuit pe care sunt mâzgălite un număr de telefon și o solicitare pentru coarne de cerb. Așa că râul curge solitar și practic neatins. Neîngrijite, pășunile și ogoarele cu cartofi se întind până la vreo două sute de metri de malurile lui și văd chiar și un camion scos din uz – rămas probabil de pe vremea sovhozului aici. Oprim și facem câțiva pași în preajma locului unde râul curge printre insule, cu maluri care se surpă când le cobor, cu strigătul rațelor care se ceartă în aval și nimeni care să ne întrerupă plimbarea.

Spre seară, pe când ne apropiem de drumul principal, vedem și un hotel în construcție înălțat mult deasupra râului și, lângă el, un altar modern dedicat „Maicii Sfinte Onon”. Construcția se datorează pesemne vreunui antreprenor local: o combinație nereușită de instinct comercial și credință populară. În lăcaș se află o pictură grosolană a râului personificat ca femeie, așezată și îmbrăcată în port popular

mongol, cu o parură cilindrică înaltă și cercei lungi până-n talie, dominând o întindere de ape în care un pește gigantic abia mai respiră. Dar afară, departe de acest altar vulgar, Ononul se desparte și se reîntregește într-o vâltoare de argint topit, iar de pe un bolovan sclipesc azurii eșarfele lăsate acolo de pelerinii păgâni.

Ne apropiem de hotarele lumii mongole. Nimic din aceste pășuni nu pare să o indice: niciun reper geografic care să sugereze distanțele parcurse de cazaci spre est și sud în urmă cu trei sute de ani ca să ajungă la pământurile fragmentate ale păstorilor bureați. Dar, la asfințit, pe când ne deplasăm de-a lungul Ononului prin satul Țugol, o mănăstire impozantă se ivește dintre străzile neluminate, probabil ultimul vestigiu budist de pe râu. În spatele zidurilor, un templu se înalță peste o îngrămădire de colibe și altare mai mici. Acum o sută de ani, spune Dimitri, această mănăstire, numită Dași Cioipelling, Țara Învățăturilor Fericite, întemeiată în 1801, a fost un centru influent (*datan*) pentru dezvoltarea dialecticii și a studiilor lingvistice budiste. Tipăriturile de aici rivalizau cu cele de la Aghinskoe, biblioteca era plină de manuscrise împodobite cu miniaturi și școala lor medicală era faimoasă.

Dimitri îl cunoaște pe călugărul solitar de aici, care ne deschide ușile ce scârțâie și ne îndrumă spre masa lui din refectoriu. Pe ea sunt înșirați pesmeți, jeleuri și felii subțiri de carne de o culoare incertă. Călugărul se servește din ele fără să scoată un cuvânt. Mă cercetează rapid cu privirea. Mă simt ușor tulburat. Are chipul unui copil uriaș și enigmatic: un oval perfect. Din când în când, doar el știe de ce, scoate un chicot

ascuțit. Poate e la adresa mea. Mă gândesc că tocmai această chicoteală mă face să cred că e sărac cu duhul.

Vreau să-i pun întrebări despre vocația lui, dar replicile îi sunt seci și evazive, ca și când ar socoti curiozitatea mea lipsită de orice importanță. Dimitri e tăcut și nu se atinge de mâncare. Slava citește ceva pe calculator. Singurătatea călugărului îmi trezește interesul. În afară de cei cinci lama care seara se întorc la familiile lor, nu are pe nimeni.

În urmă cu un secol, în ținuturile bureate din tânăra Uniune Sovietică existau 47 de mănăstiri cu 15.000 de lama. Dar, la fel ca în Mongolia, teroarea stalinistă i-a trimis la moarte sau în Gulag, iar mănăstirile au fost rase de pe fața pământului.

Întreb timid:

— Ce s-a întâmplat aici?

Călugărul culege o fărâmă de carne, apoi rupe tăcerea.

— Tinerii au scăpat. Cei care puteau munci au fost trimiși în lagăre. Bătrânii au fost duși afară din sat și împușcați. Acolo, jos, lângă râu.

Face semn cu brațul spre est.

— Mănăstirea a fost folosită pe post de grajd și depozit de arme și muniții. Așa a rezistat.

— Și oamenii de rând, credincioșii…?

— Au păstrat în secret efigiile și nu au uitat rugăciunile. Dar, când și-au redobândit libertatea, și-au dat seama că familiile lor nu le înțelegeau cântările ciudate și prosternările bizare.

Scoate chicotitul lui ascuțit.

Cred că multe altele au contribuit la alienarea lor. Când Uniunea Sovietică s-a destrămat, mediul rural se

transformase: colectivizarea schimbase viața satului și religia instituționalizată dispăruse cu totul. Cinci lama de la mănăstire care fugiseră în China s-au întors după 1995.

— Dar erau deja foarte bătrâni, spune călugărul, și au murit curând.

Iar acum, când represiunea de stat încetase, efectul trecutului a devenit limpede. Poate că își imaginase aceste încăperi răsunând de cântările a o sută de lama și rumoarea din clase. În loc de așa ceva, are parte doar de propria tăcere. Acest lucru, în sine, pare mai trist decât represiunea, ba chiar irevocabil; dar nu găsesc cuvintele potrivite ca să-i mai pun întrebări și el rămâne în fața mea, zâmbind ușor și ronțăind pesmeți. Bondoc, înfășurat în mantia monastică, are un aer de o solemnitate copilărească.

Îmi spune încă o dată:

— Copiii lor s-au înstrăinat, dar, uneori, nepoții devin interesați de tradiții. La urma urmei, e trecutul lor…

— Așa a fost pentru tine?

— Nu. Nu a fost așa pentru mine. Părinților mei nu le păsa.

Dar nu mai spune nimic. Alungă muștele de pe bucățile de carne. A studiat filosofia budistă timp de patru ani în Karnataka, zice.

— Dar nu mi-am terminat studiile pentru că am fost leneș.

Chicotește.

— În plus, în India este foarte cald. Așa încât am venit aici…

Azvârle o pânză de muselină peste mâncare și muște și bâjbâim pe întuneric spre casa de oaspeți a mănăstirii. În timp ce mergem, mi se pare că aud ceva din depărtare. E un zgomot puternic și sec, ca și cum o clădire ar fi în construcție sau

demolată dincolo de râu. Dar ceilalți nu spun nimic. Casa de oaspeți e, de fapt, o încăpere întunecată, înecată în praf. Pe paturile aliniate lângă pereți sunt pături jerpelite, iar saltelele sunt pătate de straturi succesive de urină. Într-un lighean de plastic e apă tulbure. Cu ultimele puteri, merg prin iarbă și tufișuri până la latrina de afară, cu brațele întinse ca un echilibrist pe sârmă. La întoarcere, Dorje îmi vede glezna de o culoare nefirească și se apleacă, punându-și blând palmele pe ea.

— Simți căldura? Simți energia?

Batmonh îmi recomandase analgezice și un bandaj; Dimitri mi-a prescris uleiuri tibetane; iar acum, acest călugăr timid îngenunchease lângă mine ca să-mi transmită energia lui tămăduitoare. Da, mint eu, o simt. E mult mai bine.

Dimitri spune:

— La mănăstire trebuie să existe niște leacuri. O să-l întrebăm mâine pe călugăr.

Îmi simte ezitarea și spune:

— Pare un om ciudat, dar este foarte inteligent. Când spune că e leneș, o face doar din modestie. Știe multe limbi, inclusiv sanscrita și tibetana medievală, și înțelege engleza mai bine decât crezi.

Îmi este rușine. Râsul lui copilăresc și fața de bebeluș m-au indus în eroare. Probabil că o făcea dinadins. Dimitri se așază cu delicatețe pe marginea saltelei mele. Spune:

— Nu știu cum de a devenit budist. Mi-a spus că părinții lui au fost atei.

Zâmbește abia perceptibil.

— Dar și ai mei au fost…

— Dintotdeauna?

Vorbește foarte rar despre sine însuși.

— Da, dintotdeauna.

Tonul îi devine mai distant, așa cum se întâmplă când vorbești despre ceva întâmplat demult.

— Tatăl meu a fost activist în Comsomol, organizația comunistă de tineret. A lucrat în Crimeea – unde m-am născut eu – și în Uzbekistan. Dar nimeni nu era credincios.

Râde și se minunează. Gluga i-a alunecat de pe capul ras.

— Și tu?

— Am lucrat multă vreme pentru Slava în China. Dintotdeauna am fost atras de Orient. Am călătorit mult, mereu singur, ca și tine. Apoi, într-o bună zi, am ajuns în provincia Sichuan, o regiune învecinată cu Tibetul. Dacă mergi mult spre vest de la Chengdu, ajungi la o trecătoare în munți, e foarte frumoasă… Îmi amintesc că, pe când o traversam, mi se părea că trec de la o stare de conștiință la alta… și ceva s-a petrecut cu mine…

Netezește o bucată de hârtie mototolită și îmi schițează: Chengdu-Kangding-Litang-Daocheng. Scrie aceste nume de parcă ar fi vorba de țara sfântă. Trebuie să merg acolo înainte să mor.

— Sunt mănăstiri peste tot. Era o altă lume. Și am simțit că oamenii trăiau altfel, după principii diferite. Acolo este un munte cu trei piscuri, numit Yading – îl schițează pe hârtie. L-am înconjurat împreună cu pelerinii tibetani și cumva mi s-a părut ceva de o mare puritate. Dar nu era nimic mistic. Oamenii aceia sunt foarte aspri, foarte direcți. N-am putut vorbi cu ei, și nici cu călugării. Încă nu înțeleg prea bine… Aveam treizeci și cinci de ani, nu mai eram tânăr. Nu înțeleg cum s-a petrecut transformarea. Și acela a fost doar începutul.

Au trecut mulți ani până să pot privi înapoi ca să-mi dau seama…

Se ridică și se duce la patul lui, aflat în colțul îndepărtat al camerei. Vocea îi sună acum mai sigură, ca a unui dascăl.

— Dar nu ideea de reîncarnare m-a atras sau vreun alt mister. E vorba de principiile morale, de faptul că acestea sunt valori în care te poți încrede.

Întind o pătură peste salteaua murdară, dar nu-mi vine somnul. Singura lumină e de la calculatorul lui Slava. Își încarcă telefonul mobil pentru mine și ies afară, la lumina stelelor, să vorbesc cu soția. Mi-a urmărit călătoria pe o hartă. Oare sunt într-un loc care se numește Țugol? Cu toată conexiunea slabă, o simt neliniștită. Îmi spune că mă aflu în centrul unei imense operațiuni militare ruso-chineze. S-a publicat în ziare: cel mai mare asemenea eveniment din ultimii patruzeci de ani, la care participă 300.000 de soldați… În timp ce vorbește aud vehicule grele care trec cu scrâșnet de roți pe lângă zidurile mănăstirii.

Încerc să dorm. Dar, din oră în oră, pe bâjbâite, Dorje iese afară să fumeze; la un moment dat, Slava începe un lung șir de exerciții yoga, iar când deschid ochii, îi văd lângă pat toracele enorm cu susu-n jos, iar picioarele îi sunt unde ar trebui să-i fie capul sau arcuite în spatele lui pe podea. Mult mai târziu, somnul îmi este întrerupt de un convoi de camioane militare ce merg bară la bară. Farurile lor gălbui-portocaliu ne luminează intermitent ferestrele fără perdele, iar când mă trezesc din nou, peste două ore, încă le mai aud trecând.

Ovalul perfect al feței călugărului nu mai poartă nici urmă de stres. Este tot numai amabilitate.

— Veniți din Mongolia? Știți că-l venerează pe Ginghis-Han acolo. Explicația e că sunt foarte săraci și nu au altceva mai bun de făcut…

Și iată și chicotitul lui agasant. Ieri l-am subestimat. Azi caut în cuvintele lui înțelesuri tainice.

În zori ne duce să vedem altarele din mănăstire în timp ce, din depărtare, se aud focuri de armă. Deasupra noastră, templul principal se ridică pe trei nivele, colorat în roșu și auriu. E sprijinit pe coloane terminate cu aripi în partea superioară, acoperite în pietre multicolore, iar acoperișul etajat plutește în pașnica simetrie a streșinilor răsucite în sus și a clopoțeilor care atârnă de ornamentele din vârf. De jur împrejurul pereților strălucesc discuri galben-aurii menite să alunge spiritele rele.

Călugărul ne spune că templul a ars din temelii în 1991 și că a fost reconstruit întocmai cu originalul. Scoate un iPhone din roba sa și ne arată pe el o poză boțită de la 1890. În tonuri șterse, monocrome, se văd numeroși lama înșiruiți în rânduri strânse la festivalul Elefantului Alb. Chiar și pe scările laterale se îmbulzesc credincioși.

Intrăm în templu printr-o vâlvătaie de stâlpi purpurii și ornamente suspendate în toate culorile curcubeului și ne îndreptăm spre altarul împodobit cu flori albe de plastic. Statueta aurită care strălucește aici nu îl reprezintă pe Buddha, ci pe prea-veneratul învățat Tsongkhapa, iar peste o mie de replici miniaturale ale statuii lui sunt răsfirate pe polițe de jur împrejur. Călugărul spune:

— Când te rogi aici, cu cât sunt mai numeroase astfel de statuete, cu atât devii mai merituos!

Chicotitul lui strident sună, îmi pare, a neîncredere. Mă uit la chipul lui impenetrabil. Dar poate că sunetul acesta înseamnă altceva. Poate că nu poate fi tradus. Lângă altar, un lama singuratic, cu fața ca de mahon, murmură o rugăciune; călugărul trece pe alături și merge mai departe.

Cele 108 manuscrise ale mănăstirii, pictate de mână, despre care se credea că s-au pierdut, au fost recuperate, toate, spune, cu excepția primului. Dimitri, aflat lângă mine, îmi șoptește:

— De fapt, acesta se află în biblioteca mea din Aghinskoe. Nu i-am spus niciodată.

Pare că această competiție secretă îi face plăcere.

— Dar bănuiesc că știe.

Acum călugărul ne conduce spre un ultim templu, dedicat lui Maitreya, Buddha Viitorului, care într-o zi va păși într-o epocă mai măreață. Ușile se deschid, dezvăluind un colos impresionant. Trupul său gol e acoperit cu podoabe. E mai mare în partea superioară, unde, în fața bustului său auriu, degetele prelungi i se înalță către față, ca și cum ar vrea să se fardeze, dar se întâlnesc într-un gest sacru al unității. La peste șase metri deasupra noastră, sub o tiară din pietre semi-prețioase, chipul său e o elipsă strălucitoare, la fel ca al călugărului, iar ochii lui privesc dincolo de noi, visători.

— Va sosi la 5.000 de ani după Primul Buddha, spune Dimitri, grav. Asta înseamnă peste 2.500 de ani.

Dar nu se poate abține să nu spună:

— Statuia noastră de la Aghinskoe e mai mare.

Acum Slava îmi șoptește:

— Nu cred că Buddha a existat cu adevărat în istorie…

Dar călugărul declamă:

— Împărăția lui va veni după un război înfricoșător, când domnia acestui Buddha al nostru va lua sfârșit. După aceea, va fi o epocă de desfrâu! Oamenii se vor transforma în pitici și se vor împușca unii pe alții – imită un copil care trage cu un pistol de apă – *pac-pac*. Apoi va sosi Maitreya, înălțându-se mult deasupra tuturor – de aceea e reprezentat așa de înalt – și-și va începe noua sa domnie…

În timp ce vorbește, exploziile de afară se intensifică, de parcă nenorocirea pe care o prevestește ar fi început deja, iar noi ieșim și vedem toată valea dinspre est acoperită de fum. Câțiva săteni s-au adunat să privească. Dorje, înfricoșat, s-a întors deja la Aghinskoe, dar un șofer cu o Toyota veche ne va duce în orașul următor, spune călugărul. Mă privește cu calmul său impenetrabil.

— Dacă te vor auzi că vorbești engleză, chicotește el nervos, o să te închidă.

Ne înghesuim în mașină. Șoferul pare un tip puternic și priceput. Un avion de luptă cu reacție dispare la orizont. Înainte să pornim, călugărul își vâră capul pe fereastră:

— Care ți-e echipa de fotbal favorită? întreabă. Mie îmi place Arsenal…

Coborâm spre râu. Este un singur drum. Din față se aude bubuitul continuu al artileriei. Dar geamurile Toyotei sunt atât de murdare, încât e sigur că pasagerii nu se văd, iar statura uriașă a lui Slava, de pe scaunul din față, mă ascunde vederii. Nici nu ajungem bine la Onon, că dăm de un baraj de poliție și mă trec toți fiorii. Dar ne retragem și traversăm râul peste un alt pod. Un fum gros se ridică din valea vecină, dar noi rulăm

pe pantele mai depărtate. Pe creasta din apropiere vedem două blindate fără soldați. Ajunși la taberele militare, vedem că sunt pustii. Corturile rusești sunt așezate în rânduri dese, cu camioanele aliniate lângă ele. Ceva mai departe, ajungem la tabăra chinezilor. Pe sute de metri, corturile soldaților sunt adăposturi pe jumătate acoperite cu pânză grosolană întinsă pe cadre de lemn. Nu se vede nicio santinelă. Iar din cei vreo cinci sute de polițiști militari care se spune că patrulează călare în regiune, nu întâlnim niciunul.

Pe când ieșim din acest infern simulat, îmi trece prin minte că e mai puțin un exercițiu militar, cât un avertisment politic dat Occidentului. Slava și Dimitri păstrează o tăcere plină de înțelesuri. Contribuția chinezilor, se pare, e simbolică: doar 3.200 de oameni, campați aici sub corturile lor fragile. Participă chiar și un contingent reprezentativ din Mongolia. Dar curând bubuitul surd din vale se stinge, aerul se limpezește și noi o luăm, liberi, spre vest, spre Aghinskoe.

* * *

Și iată că fiorul singurătății mă cuprinde iarăși, ca o rană deschisă. Dus e sentimentul de liniște pe care ți-l dă prezența tovarășilor de drum: neclintita încredere a lui Slava, blândețea lui Dimitri. Ne-am despărțit la stația de cale ferată din Mogoitui, în umbra unui monument de război reprezentat de un tanc T-34, botezat „Stalin”. Și-au luat rămas-bun cu o îmbrățișare scurtă. Îmi găsiseră un șofer pe nume Vladik, cu o Lada răblăgită, iar acum acest tânăr impetuos și cu mine trecem zdrăngănind prin suburbii, îndreptându-ne spre viaductul căii ferate transsiberiene. Coborâm ocolind

obstacolele pe un drum prăfuit de țară, apoi ne strecurăm printre stâlpii unei treceri de nivel – fiecare centimetru din Lada lui Vladik e lovit deja –, în timp ce o locomotivă huruie deasupra noastră, trăgând șaptezeci de vagoane spre sud, înspre China. Le aud deasupra capului și simt o bucurie copilărească. Tronsonul transmanciurian, care străbate fără ocoluri nordul Chinei, a fost finalizat în 1902, când Rusia a forțat un Imperiu Celest bolnav să cedeze Vladivostokului scurtătura de 1.500 de kilometri: o cale ferată care avea să creeze multe conflicte.

Pentru un timp, calea ferată și drumul merg în paralel, apoi rămânem doar noi traversând un ținut însorit unde toamna deja se anunță prin pajiștile îngălbenite. Aici se află limita nord-vestică a Transbaikalului, ale cărui stepe se întind înapoi spre miazăzi, în zona lacurilor sezoniere și a zborurilor a milioane de păsări migratoare. Vladik șofează de parcă ar fi supărat pe toată lumea. Din când în când, câte un afluent al Ononului se strecoară pe sub drum. Într-un ținut care cândva se numea grânarul Amurului, satele sunt mici și răsfirate. Doar ici și colo se zăresc, pe câte-o luncă, lanuri dese de porumb gata de cules, iar pe pajiști fânul este adunat și pus la uscat în brazde umede rotunde. Probabil o să putrezească repede, zice Vladik, toată vara a plouat ca naiba.

Acum pășunile bureate se pierd în depărtare, iar acolo unde Ononul se întâlnește cu râul Ingoda, care coboară dinspre apus, își pierde numele și devine Șilka. Aici, în ținut rusesc, nu mai este Maica Sfântă, ci Tăicuțul, numele rusesc de alint și de respect; iar Șilka va mai curge spre est vreo 560 de kilometri, unde se va uni cu Argunul, la granița cu China. Acolo, în sfârșit, va deveni Amur.

Vladik mă lasă în centrul Șilkăi, odinioară oraș de băi termale și centru al goanei după aur.

— Fiți atent, îmi spune. Aici nu-i ca-n Mogoitui, orașul meu. Acolo toată lumea se-nțelege OK – ruși, bureați, emigranți uzbeci, ba chiar avem și capele baptiste – dar Șilka e de rahat.

Își stinge țigara pe bordul mașinii și pare brusc deprimat.

— De fapt, cred că nicăieri nu-i prea grozav acum, poate doar în America.

Pe când se îndepărtează, strigă:

— Dar toți îi urâm pe chinezi!

Un timp, mă gândesc că are dreptate în privința orașului. Sunt doar două hoteluri. Dintr-unul sunt scos afară cu înjurături de un proprietar beat; celălalt e situat în curtea unui atelier de reparații auto și e încuiat. În consecință, găsesc un *marșrutka*, un maxi-taxi, cu care parcurg cei 48 de kilometri până la Nercinsk. Și acesta are o reputație proastă. Vladik a zis că e plin de hoți și de foști pușcăriași. Dar ajung la o pensiune cu o curte plină de gălbenele și găini și rătăcesc singur pe coridoare până când o femeie de serviciu îmi găsește o cameră, unde adorm buștean numaidecât.

* * *

În această Siberie nemărginită, un oraș obișnuit are case puține și răsfirate. Mergi pe străzile pustii, fără mașini sau autobuze, și ajungi într-o piață unde câțiva bărbați stau și fumează. Întrebi: unde este centrul orașului? Dar te afli deja acolo, în piața prăfuită, unde câteva mașini și camioane sunt parcate în fața magazinelor în ale căror vitrine nu se vede nicio marfă.

Nercinsk păstrează încă alura fragilă a unei foste străluciri. Catedrala restaurată, a cărei clopotniță a fost demult distrusă, domină un drum tihnit de lângă centrul orașului. Un portic cu coloane dorice se ridică peste clădirea abandonată a camerei de comerț din apropiere, iar dincolo de fațada lui clasică, la hotelul Dauria va fi poposit Anton Cehov în călătoria lui spre est din 1890. „Ieri am fost în Nercinsk", scria el laconic familiei; „Nu-i cine știe ce oraș" și are și acum un aer obosit. Bărbați cu fețe obosite și femei voinice își târșâie picioarele pe străzi purtând rochii și hanorace anoste cu etichete contrafăcute. Jumătate din locuitori par să poarte Versace sau Dolce & Gabbana, dar conduc mașini Toyota ancestrale și traversează străzile desfundate cu cărucioare goale de cumpărături.

Orașul își datorează identitatea mineritului. În 1700, Petru cel Mare a trimis câțiva ingineri greci să prospecteze terenurile din împrejurimi și în câțiva ani au descoperit filoane uriașe de argint. Nercinsk a devenit centrul operațional al unui ținut unde locuitorii – deținuți de drept comun și politici sau țărani îndatorați – trudeau din greu în subteran, în așezări risipite pe mii de kilometri pătrați. Probabil că faima proastă a orașului își are rădăcinile în ceea ce a mai rămas din amintirea acelor secole, dar și în explozia care a zguduit orașul în 2001, când Mafia a dat foc arsenalului din greșeală.

Declinul Nercinskului a început la sfârșitul secolului al XIX-lea, când calea ferată transsiberiană l-a ocolit. Minele de argint s-au epuizat de mult, fabricile au dat faliment. O închisoare împrejmuită cu palisade se află în apropiere de locul unde râul Nerva se varsă în Șilka și, la periferie, zace un

aerodrom militar abandonat. Caut zadarnic un monument închinat tratatului care s-a semnat aici: un acord ale cărui încălcări și promisiuni au străbătut secolele.

Tratatul de la Nercinsk din 1689 a marcat primul obstacol în calea expansiunii rusești în Siberia. Din Munții Urali până la Oceanul Pacific, aproape 5.000 de kilometri, cazacii și soldații au traversat întregul continent în mai puțin de șaizeci de ani. În înghețata reședință voievodală Iakutsk, aflată la vreo mie de kilometri de încă necunoscutul Amur, se răspândiseră zvonuri că ar exista un fluviu uriaș care traversa un paradis de câmpii roditoare undeva în sud. În 1643, timp de trei ani, o expediție disperată condusă de Vasili Poiarkov a descins dinspre așezarea unde se murea de foame și a jefuit așezările de pe cursurile mijlocii ale Amurului, cerând tribut de blănuri de la triburile dauriene sau măcelărindu-le. La finalul expediției, din cei vreo 150 de răzvrătiți ai lui Poiarkov rămăseseră vreo 20, ceilalți fiind răpuși de foame, boli și pedepse nemiloase – pe unii i-a omorât chiar el –, iar el s-a întors la Iakutsk cu prima versiune cunoscută a unei hărți a Amurului. După un model care se va repeta, Poiarkov a fost judecat de un tribunal din Moscova, moment de când nu se mai știe nimic despre el.

Peste patru ani, o urgie și mai mare s-a abătut asupra Amurului prin persoana aventurierului Erofei Habarov, care a devastat așezările riverane pe o lungime de opt sute de kilometri. S-a lăudat că în doar o incursiune trupele lui au masacrat, „cu ajutorul lui Dumnezeu”, 661 de săteni din Dauria și au violat toate femeile.

Dar popoarele indigene au cerut ajutorul puterii suzerane în regiune, China. Habarov a fost trimis și judecat la Moscova,

iar succesorul său, cu mai mult de două sute de oameni, a fost făcut fărâme de artileria chineză pe cursul inferior al Amurului. Timp de peste treizeci de ani, cele două mari imperii au purtat un război nedeclarat în care au ignorat diplomația, în timp ce valuri succesive de țărani ruși, cazaci și răufăcători au descins în bazinul Amurului, fără ca nimeni să-i controleze. Doar după 1680, când reușiseră să-și asigure dominația, chinezii manciurieni și-au pierdut răbdarea. Forturile rusești au fost eliminate unul câte unul, iar după ce mai mult de opt sute de cazaci au murit în asediul ultimei lor fortărețe de pe Amur, Moscova și Peking au decis să negocieze pacea.

Pe vremea aceea, Nercinsk devenise poarta de acces a Rusiei spre Amur, cu toate că nu era decât un mic fort ce adăpostea câteva clădiri administrative și comerciale. Satul cu construcții din lemn, avea să fie distrus de o inundație și refăcut mai trainic pe un teren mai înalt; iar în 1689, în lunca de pe malul fluviului s-a semnat primul tratat al Chinei cu o putere europeană. Cele două imperii – tânăra Rusie parvenită și străvechea Chină – nu știau nimic unul de celălalt. Emisarii lor erau oameni pricepuți, dar stăpânii erau încă departe. Petru cel Mare, care abia împlinise șaptesprezece ani, era ocupat cu disputele interne, dar vistieria lui goală visa la comerțul cu China. Împăratul chinez Kangxi, cel mai puternic și cultivat din dinastia lui, dorea mai mult decât orice să asigure granițele împotriva incursiunilor acestor nordici necivilizați și să împiedice Rusia să se alieze cu mongolii, deveniți mai agresivi și atacând dinspre vest.

Delegațiile s-au înțeles ca, la întâlnire, numărul celor prezenți să fie strict egal, dar cei doi ambasadori chinezi, rude

apropiate ale împăratului, au sosit de la Peking cu 1.500 de oșteni și o flotă de jonci și barje încărcate cu piese de artilerie, care li s-au alăturat pe apă la Nercinsk. În comparație cu acest alai de vreo 10.000 de oameni, rușii abia reușiseră să aducă vreo 2.000. Dar chestiunile de procedură și etichetă au făcut să pălească orice altceva. Văzând că rușii sunt îmbrăcați în veșminte cu fir de aur și blănuri prețioase, chinezii și-au dezbrăcat straiele bogat împodobite cu blazoane și s-au prezentat la întâlnire în haine sobre, sub umbrele uriașe de mătase. Un număr identic de gărzi însoțea fiecare delegație: 260 de oameni, care stăteau față în față la intervale egale și se percheziționau formal, ca să nu aibă arme ascunse. Ambasadorul rus era precedat de un alai de cântăreți la flaut și de trompetiști, înaintând într-un marș lent. Delegații au descălecat și au intrat în corturi în același timp – corturi care fuseseră așezate cu grijă în așa fel încât niciunii din ei să nu sufere umilința de a-l vizita primul pe celălalt. Ambasadorii s-au așezat și și-au strigat saluturile la unison. În timpul primei întruniri, doar trei demnitari ruși s-au așezat, iar chinezii i-au imitat, lăsând vreo sută de mandarini să stea în picioare în fața omologilor ruși. Au rămas astfel, fără să se poată înțelege. Ambasadorii nu cunoșteau limba celorlalți. Negocierile s-au purtat în latină de către doi iezuiți de pe lângă curtea chineză și un învățat polonez din partea rușilor.

Fiecare ambasador a început cu pretenții maximale. Rușii au cerut ca Amurul să fie frontiera lor pe temei că ocupaseră parțial teritoriile, iar triburile locale li se alăturaseră. Chinezii au răspuns susținându-și presupusa suzeranitate asupra teritoriilor aflate la nord de Lacul Baikal și de fluviul Lena, din care anexaseră jumătate din Siberia răsăriteană. Și ei au

menționat supunerea localnicilor, dar niciuna dintre părți nu s-a referit la drepturile teritoriale ale acestor populații. Timp de zece zile, cei doi prelați iezuiți – portughezul Pereira și francezul Gerbillon – au circulat între cele două tabere îndârjite cu noi variante și compromisuri. Printre mandarinii bănuitori, ei se bucurau de susținerea împăratului. Suzeranul îl considera pe Gerbillon un erudit savant, în timp ce Pereira îi intrase în grații datorită talentului lui de muzician: uneori, împăratul și iezuitul erau văzuți împreună cântând la clavecin.

În final, în timp ce rușii obținuseră acordurile de comerț pe care le doreau pentru vistieria lor secătuită, chinezii câștigaseră concesii mai substanțiale. Prin extinderea frontierei lor departe la nord de Amur, de-a lungul crestelor Munților Stanovoi, suzeranitatea lor se întindea asupra întregului fluviu și a afluenților săi de la Argun la Pacific.

Într-o atmosferă solemnă, tratatul s-a redactat în latină, rusă și manciuriană. Se pare că ambele părți au fost mulțumite. Peste mai mult de un secol, rușii au început să se preocupe de consecințele lui, dând vina pe perfidia iezuită și pe ambiguitățile latinei și ale geografiei. Dar, pentru moment, în cuvintele delegației chineze, „Am jurat solemn împreună să trăim întotdeauna în armonie”.

În atmosfera dezolantă a Nercinskului din zilele noastre, unde nu se află niciun monument în amintirea tratatului, străzile se întind la nesfârșit spre clădiri ce par tot mai mici. Desigur că este o iluzie și undeva în apropiere de centru mă întâmpină o priveliște bizară: o fațadă imaculată, cu uși

împodobite cu frontoane și ferestre de un alb strălucitor sub câteva creneluri înalte.

Înconjor zidurile și mă pomenesc într-o grădină sălbăticită. Straturi de dalii, petunii și gura-leului sunt toate înflorite. Miresmele lor amestecate umplu aerul. Dintre arbuști, se ivesc zidurile crenelate cu o stucatură coșcovită și cărămida dezgolită ale unor ateliere și grajduri. Acoperișurile sunt surpate și dușumelele au putrezit. E ca și cum aș intra în barbacana unui castel în ruină. Recent, un ziarist curajos a descoperit aici o seră uriașă distrusă și straturi de ricin. În prezent, acest palat a fost transformat într-un muzeu în care, contra unei taxe modice, intru și constat că sunt singurul vizitator.

În sala de bal, două chipuri grave privesc din tablourile în ulei ce flanchează o oglindă uriașă. Frații Butin au fost antreprenori ai căror afacere a prosperat în timp ce lucrau pentru un negustor de ceai siberian numit Kandinski, unchiul de-al doilea al viitorului artist. Curând, și-au achiziționat bunuri de valoare, cum ar fi aur, fier, sare și distilerii. Navele lor cu aburi navigau pe Amur. În anii 1860 au transformat Nercinskul, înființând un serviciu telegrafic, o bibliotecă orășenească, farmacii, un atelier tipografic și o școală gratuită de muzică.

Privesc cu uimire portretele lor. Și-au construit palatul la sfârșitul anilor 1870, după ce înzestraseră jumătate din regiune cu școli primare, dar un an sau doi mai târziu afacerile au început să le meargă prost. Ei înșiși nu avuseseră parte de multă educație, deși încăperile extravagante te fac să te gândești la muzică și cărți. Deasupra ferestrelor sălii de bal atârnă, atinse de igrasie, partituri muzicale, lire și trompete,

asociate cu numele lui Mozart, Bach, Rossini, Glinka… Un orchestrion cu șaizeci de tuburi a răsunat cândva în galeria unde câțiva cupidoni auriți încă mai ciupesc coardele de harfe și lovesc talerele cimbalului. În bibliotecă supraviețuiesc cărți de istorie și enciclopedii în cinci limbi, cu legături mucegăite.

Poate sentimentul de neliniște de pe chipurile din portrete este doar oglindirea neliniștii simțite de privitor. Obrajii fratelui mai vârstnic, Nikolai, sunt acoperiți cu o barbă răsfirată, ușor încărunțită, dar sprâncenele i se încrețesc deasupra ochilor cu o expresie îndurerată. Suferea de astm și nu putea locui în propriul palat, ci s-a retras într-un pavilion mai bine aerisit din apropiere. Fratele său mai mic, Mihail, a devenit sufletul și creierul afacerii. Diplomele lui de onoare sunt expuse sub sticlă, în timp ce pe un birou din apropiere se află o scrisoare de afaceri scrisă într-o caligrafie elegantă și o pană de gâscă alături.

În fotografiile în care apar cu toții, membrii familiei Butin s-au reunit în fața aparatului cu un aer la fel de grav și de respectabil ca orice familie victoriană. În ele, melancolicul Nikolai pare și mai tras la față, iar prima soție a lui Mihail, Sofia, dispărută înainte de vreme, în a cărei memorie a ridicat o școală pentru femei, privește enigmatică de sub o bonetă drăguță.

Mihail, mai uscățiv și cu trăsături mai tătărăști decât apare în portret, a scris cărți care promovau comerțul cu China și Statele Unite, unde a călătorit în căutare de inspirație, deplângând starea de înapoiere a Rusiei. A avut ideea construirii unei căi ferate continentale cu douăzeci de ani înainte de începerea lucrărilor la transsiberian. Dar întreprinderile Butin au dat faliment. Nikolai a murit în 1892,

ros de griji, iar Mihail a donat impozanta lor casă municipalității din Nercinsk și a murit departe, în Irkutsk.

Cred că aceste încăperi evocatoare sunt unice în Siberia. Situate izolat, într-o vastă regiune minieră cu dealuri sterpe, au stârnit admirația călătorilor contemporani înainte ca revoluția bolșevică să le incendieze. Tapiserii, perdele de mătase și tablouri de vechi maeștri flamanzi străluceau cândva pe pereți deasupra parchetului cu intarsii; și mobila crem și aurie, tapițată cu mătase sau acoperită de covoare orientale, putea fi văzută într-o seră inundată de orhidee și lămâi.

Dar atracția principală rămâne sala de bal, al cărei spațiu este dublat de patru oglinzi de dimensiuni impresionante. Într-un moment de *hybris*, frații Butin le-au cumpărat de la Expoziția de la Paris, în 1878 – oglinzi uriașe, de aproape opt metri înălțime – și le-au expediat, peste mări și țări, la gurile Amurului, de unde o barjă special construită le-a preluat și dus mai departe la peste 3.000 de kilometri, la Nercinsk. Cea mai mare dintre ele – la vremea ei, cea mai mare oglindă din lume – este așezată chiar în fața intrării sălii de bal, copleșindu-i pe cei care trec pragul și se văd reflectați sub bolta pe care heruvimii șed leneș tolăniți.

Ies în lumina orbitoare. Străzile sunt pustii. Pe un grilaj din apropiere se află un avizier cu imagini ale figurilor de seamă care au vizitat Nercinskul în ultimii două sute de ani. Alături de Cehov, văd chipul cu o expresie sumbră și mustață potcoavă al americanului George Kennan, care a străbătut Siberia la sfârșitul secolului al XIX-lea și a prezentat regimul penal țarist în cele două volume ale cărții *Siberia and the Exile*

System. Scrierile sale anterioare convinseseră autoritățile rusești să aibă încredere în el și, vreme de un an, tot mai decepționat, a explorat minele unde lucrau pușcăriași și închisorile din Siberia, indignat, în primul rând, de ceea ce aflase de la victimele nevinovate ale delictelor de opinie. Încă de la revolta stângace a decembriștilor împotriva țarului Nicolae I din 1825 și a insurecției poloneze înăbușite în sânge din 1863-1864, dizidenții politici au fost exilați în zona numită inocent Regiunea Minelor de Argint Nercinsk, ale cărei ținuturi sălbatice se întindeau pe mii de kilometri pătrați. În 1885, Kennan a fost îngrozit nu atât de starea precară a minelor, cât de închisorile imunde în care deținuții zăceau luni de zile fără să facă nimic, la cheremul unor funcționari nepăsători și corupți.

În Nercinsk a ajuns extenuat la cel mai dezgustător hotel la care stătuse vreodată și a descris cu un umor amar forfota șobolanilor și a gândacilor, ligheanul verzui care i-a servit și ca toaletă și lipsa unui pat sau a unei oglinzi în care să „am melancolica satisfacție de a-mi vedea chipul ars de ger”. Dar Kennan a lăsat și cea mai completă descriere a palatului Butin, pe vremea aceea intact, descriindu-l admirativ pe Mihail Butin ca fiind „pe jumătate american în ideile și simpatiile sale”.

Revenit în Statele Unite, Kennan a ținut prelegeri în fața a mai mult de un milion de americani timp de mai mulți ani – uneori urcând pe scenă costumat ca pușcăriaș, cu lanțuri la picioare –, iar peste o jumătate de secol, strănepotul său de frate, George Frost Kennan, a devenit un influent diplomat și istoric, ținând prelegeri despre Uniunea Sovietică și înfruntând un imperiu ale cărui lagăre de muncă forțată erau

de departe mai cumplite decât cele pe care strămoșul său le-a descris.

În Kalinovo, satul cu case de lemn aflat la vreo câțiva kilometri sud de Nercinsk, se găsește o biserică singuratică unde se zice că este îngropat Erofei Habarov, sângerosul pionier al Amurului. Cu mult timp înainte să ajung acolo, zăresc turlele înnegrite care s-au prăvălit într-o parte sub povara crucilor. Crăpături uriașe se întind pe întreaga fațadă, de sus până jos, lăsându-te să vezi înăuntru, iar vegetația o năpădește din toate părțile. În locurile unde poate au fost vreun mormânt sau un monument funerar, cărămizi și tencuială se desprind din fundație. Cineva a pus câteva icoane în sanctuar și o masă de tablă ca altar.

— În vestul Rusiei se păstrează bisericile, îmi spune o femeie din sat cu amărăciune. Dar aici o lasă pe a noastră să se năruie.

Este profesoară la școala din sat și nu știe ce să le spună copiilor.

— Biserica noastră se tot dărâmă de vreo cincizeci de ani. Da, exista cândva chiar și un fel de monument, dar a dispărut. Nimeni nu și-l mai amintește.

O altă legendă spune că fratele lui Habarov, Nikifor, ar fi îngropat sub ziduri. Dar această biserică a Adormirii Maicii Domnului a fost construită în 1712 – e una din cele mai vechi biserici de cărămidă din Siberia –, iar frații Habarov muriseră cu câteva decenii înainte. Erofei însuși a fost adus la Moscova pentru a fi judecat pentru numeroasele sale crime și, deși a fost iertat, numele lui a mai apărut ulterior doar sporadic în documente. Nu se știe unde a murit. Istoricii sovietici i-au

restrâns atrocitățile într-o banală notă de subsol, atribuindu-i anexarea la Rusia a întregului bazin al Amurului, ca și cum Tratatul de la Nercinsk nici n-ar fi existat.

O copie a tratatului fusese expusă cândva la palatul Butin, dar nu am găsit-o. Când m-am interesat, am fost condus într-un birou de la etaj, unde un custode a scos-o dintre coperțile roșii și mi-a pus-o cu multă afecțiune în față. Nimeni nu știa ce vechime are și mi-a fost imposibil să citesc vreuna dintre cele trei versiuni: cea în latină iezuită, cea în manciuriană (cu o pecete splendidă) și cea scrisă în slava veche, care dădea iluzia, creată de caligrafia elaborată și elegantă, că a rezistat mai bine decât celelalte.

4
Șilka

Hotelul în care stau e pustiu. Aud că cineva dă de mâncare la pui, că altcineva face curățenie pe holuri, dar nu mă întâlnesc cu nimeni. Camera e mare și adun pături și perne de pe celelalte paturi ca să-mi protejez coastele și glezna înainte de a adormi. Durerea o simți mai tare noaptea, când nu e nimic care să-ți distragă atenția. Te întrebi dacă n-ar trebui să te întorci acasă, dar știi că n-o vei face. Când te gândești să sari peste o destinație pe care ți-ai propus-o, îți faci imediat sânge rău că nu vei ajunge acolo.

Dimineața sunt într-o situație oarecum comică. Șed pe pat, chinuit, gândindu-mă cum să mă ridic în picioare. Când mă aplec – să-mi leg un șiret, să iau ceva de pe jos –, mă cuprinde o prudență demoralizatoare. Când stau pe vine, tremurând, deasupra budei turcești, mi-e teamă să nu cad. Pe stradă, mă trezesc că fac pași mici și nesiguri, ca după un atac cerebral, și îmi amintesc cu un val nou de compasiune de bătrânii pe care îi vedeam în tinerețe. Sunt și eu unul dintre ei acum.

Dar îmi rămâne o mândrie prostească. Sper ca mersul meu nesigur să nu fie interpretat ca semn că sunt băut. Încerc să fac pași mai mari. Poate că lumea o să creadă că sunt victima

unui accident de muncă: aș putea să fiu luat chiar drept un vechi Erou al Muncii Socialiste (atâta doar că nu mai sunt fabrici în Nercinsk). În timp ce merg, durerea din coaste îmi distrage atenția de la cea violentă din gleznă, ca și cum corpul meu poate simți doar una dintre ele. Și, după vreo oră, dacă împrejurimile sunt suficient de interesante, trupul îmi absoarbe ultima durere, ce se cufundă sub pragul conștiinței, până când uit cu totul de ea.

Așa că o iau din nou spre est cu așteptări reînnoite și străbat cei vreo 95 de kilometri până la Sretensk într-un taxi condus de un student ursuz, care face și pe șoferul cu jumătate de normă și ar vrea să trăiască la Londra. În jurul nostru, peisajul se schimbă. De-o parte și de alta, umbrele dealurilor devin mai intense și se întâlnesc. Satele sunt tot mai puține și tot mai sărace. La Sretensk, pe malul celălalt al Șilkăi, o linie ferată secundară se pierde între vagoanele abandonate. Aici, unde munții încep să prindă în strânsoare albia râului care se îndreaptă spre China, micul orășel își continuă viața ca și cum s-ar situa în afara timpului. Sretensk a fost cândva un nod de legătură, unde traficul pe uscat dinspre vest îl întâlnea pe cel de pe partea navigabilă a fluviului ce se îndreaptă spre est și, timp de mai mult de o jumătate de secol, deschidea o cale de acces între Rusia europeană și Pacific pentru navele cu aburi. Dar în 1916, Transsiberianul a ocolit micul port fluvial, făcându-l inutil, încât acum mă aflu într-un orășel prietenos și pașnic, unde un drum mărginit de case de lemn se vădește a fi strada principală, un orășel străjuit de dealuri împădurite, în care trecutul s-a păstrat neatins. Cadrele ferestrelor și streșinile împodobite cu decorațiuni, obloanele pictate în culori vii te duc cu gândul la sălașurile din poveștile populare

rusești, în care locuiesc vrăjitoare care mănâncă oameni sau nebuni întru Hristos, iar câteva clădiri arătoase din cărămidă tencuită mai străjuiesc încă fluviul pustiu.

Există un singur hotel aflat într-un edificiu îmbătrânit, cu decorațiuni de stuc și văruiala coșcovită, aflat la marginea pieței pustii care coboară la chei. Înăuntru, o scară de piatră urcă pe lângă o sobă olandeză până într-un cabinet cu pereții îmbrăcați în lambriuri de lemn lustruite de trecerea timpului. Pe vremuri, în 1904, aici era Banca Ruso-Chineză, dar acum ușile masive din fier forjat se deschid spre o veche sală de biliard. Singura persoană pe care o văd este o recepționeră cu ochi triști care privește fix în telefonul ei mobil. Cobor printr-un culoar întunecat pe sub lămpi placate cu imitație de aur și mici candelabre. Un pendul bate ora la întâmplare și, pe un gramofon mecanic, un disc de 78 de turații dă glas Mariei Lukic, care cântă „Nu zbura departe de mine”.

Poate atmosfera primitoare a orașului, ocrotit de dealuri și învăluit de apele fluviului, răspândește această euforie blândă. Sentimentul de nerăbdare care mă însoțise până acum face loc unei stări de dulce lenevie. Până și monumentele orașului par învăluite în negura trecutului. O statuie a lui Lenin, vopsită în argintiu, face semn dintr-un parc năpădit de buruieni și singura ambarcațiune pe care o văd este un vas de patrulare, retras din uz și instalat pe un soclu comemorativ. Dar mi se spune că de două ori pe săptămână sosește din orașul Șilka o mică ambarcațiune de pasageri, care se îndreaptă spre așezările depărtate din aval, acolo unde am văzut că fluviul cotește spre China, croindu-și drum printre dealuri împădurite.

Timp de trei zile străbat împrejurimile, plimbându-mă obsesiv de-a lungul Șilkăi, pe un drum plin de gropi, cu apele fluviului lucind alături. Câțiva bătrâni lucrează în grădinile de legume, iar vitele rătăcesc libere pe drum. Fluviul este doar puțin mai lat decât era cu o săptămână în urmă – să tot aibă vreo 350 de metri –, dar pare a curge altfel printre aceste dealuri: apele-i bolborosesc iute, frământate de vârtejuri. Doar singurătatea lui este aceeași. Nimeni nu pescuiește și nici nu navighează pe apele lui. Este atât de liniște, încât se aud oamenii vorbind de pe malul celălalt.

Dar timp de o jumătate de secol, cheiul de aici – acum doar o platformă veche suspendată deasupra fluviului – a fost inima unui oraș de tranzit cu reputație proastă. În cele câteva fotografii care au rezistat, migranți din vestul Rusiei și Ucraina se înghesuie pe marginea docurilor cu copii zdrențăroși, lângă boccele cu toată averea lor, așteptând un vapor care să-i ducă spre un viitor mai bun. Arată înduioșător de neajutorați. Femei cu capul acoperit în fuste multicolore și bărbați în cojoace roase din blănuri de oaie se îndreaptă spre cele câteva pogoane de pământ care le-au fost repartizate, înfruntând primejdia unor inundații și a bandiților manciurieni. Asemenea familii s-au alăturat cazacilor și garnizoanelor de pe Amur ca fermieri și negustori. Mulți erau rascolnici, sectanți care fugeau de ortodoxie, iar credința în pronia cerească și în hărnicia lor au dat naștere, în cele din urmă, bogăției modeste a ținutului până când țăranii care au năvălit pe calea ferată transsiberiană și ravagiile Războiului Civil i-au eclipsat.

Ambarcațiunile care îi transportau erau nave cu zbaturi placate cu oțel asamblate în șantierele navale din Glasgow și

Belgia. Aceste vase cu două punți, cu coșuri de fum subțiri și roți uriașe erau de obicei în proprietatea și administrarea străinilor: britanici, americani, germani sau japonezi. Pescajul lor măsura doar 1,2 m și erau special proiectate ca să navigheze printre bancurile de nisip în veșnică mișcare, blestemul Amurului. Zi și noapte, un marinar de la prova încerca albia cu o prăjină de trei metri și avertiza timonierul. Când navele înaintau pe întuneric, mici lămpi cu gaz le luminau calea – roșii pe malul chinezesc, albe pe cel rusesc – pe care lampagii solitari le reumpleau din canoele lor.

Încă din 1866, americanul Thomas Knox, aflat într-o călătorie în jurul lumii, a fost cuprins de mirare la vederea încărcăturii „omenești” înghesuite pe puntea navei *Korsackoff*: o gloată de foști iobagi și cazaci, ai căror cai tropăiau toată noaptea deasupra cabinei sale care colcăia de purici. Misionarul Francis Clark, care în 1900 călătorea cu soția și băiețelul, nota că până și pe *Baron Korff*, ale cărui cabine private erau generos dotate cu „un pian nemțesc de bună calitate”, călătorii de sub punte ședeau înghesuiți pe dușumeaua de fier, însoțiți de copiii lor goi pușcă. Cabinele erau infecte. Entuziastul jurnalist britanic John Foster Fraser era trezit din somn de gândacii care cădeau de pe tavan și mișunau peste tot.

Mâncarea fusese declarată dezgustătoare la unison, iar pasagerii occidentali pretențioși strâmbau din nas la manierele comesenilor. La prânz, la o masă acoperită cu mușamale ferfenițite, Fraser a împărțit un fel de chiftea dintr-o carne imposibil de identificat și câțiva cartofi uleioși cu un negustor de blănuri, o nevastă de soldat care fuma țigară de la țigară și un colonel tătar cu perciuni negri. Atacul furculițelor

și al lingurilor asupra cratiței pe care o împărțeau cu toții a dezlănțuit o adevărată orgie de sunete: plescăiau strident, salivau, apucau cu mâna, se lingeau pe degete, apoi, vreme de zece minute, se scobeau în dinți zgomotos. Și asta era masa protipendadei! Un pasager francez și-a aruncat pe fereastra cabinei varza călită cu farfurie cu tot, într-o criză de indignare.

Pe fluviu mai circulau și alte ambarcațiuni. Familii de emigranți erau purtate de curent în aval pe plute încărcate la refuz cu căruțe, cai, vite și câini, unii dintre ei îndreptându-se spre Habarovsk, aflat la peste 2.250 de kilometri depărtare pe cursul mijlociu al Amurului. Pontoane de bușteni lungi de câte o sută de metri se deplasau în aceeași direcție. Erau tot felul de bărci construite de localnici – pirogi, ba chiar și bărci cu vâsle improvizate – și barje încărcate cu deținuți, care erau trase de vapoare ai căror pasageri fraternizau cu prizonierii când ajungeau cu toții pe uscat.

În 1861, scăpând de exilul siberian, anarhistul Mihail Bakunin s-a îmbarcat pe un vapor la Sretensk, urmându-și drumul spre America și Europa. În anii următori, agitând spiritele cu uneltiri revoluționare și o retorică incendiară, acest om plin de contradicții a devenit contestatarul lui Marx în Internaționala Muncitorilor din 1854 și și-a imaginat o Siberie independentă, orientată spre Pacific și America, fluviul Amur aflându-se în centru. Peste aproape patruzeci de ani, epuizat de o călătorie de două luni pe uscat de la Moscova, Anton Cehov sosea la Sretensk înainte de a pleca mai departe spre Insula Sahalin din Marea Ohotsk. Timp de o săptămână, vaporul pe care se afla a înaintat clătinându-se în josul fluviului, cu un tangaj atât de puternic, încât Cehov abia putea

să-și mai scrie scrisorile. La bord se aflau elevi și un grup de pușcăriași, cei a căror soartă îl tulburase atât de mult pe George Kennan, care au fost debarcați la minele de aur din Kara. O vulpe domesticită rechiziționase toaleta.

Cehov nesentimentalul s-a îndrăgostit iremediabil de fluviul Amur. Scrisorile sale către familie și prieteni sunt pline de referiri la sălbăticia și solitudinea acestuia, la mulțimea de rațe, cufundaci, bâtlani și „tot felul de hoțomani cu ciocul lung". Malurile opuse ale Rusiei și Chinei erau deopotrivă de frumoase și sălbatice. „Am văzut milioane de peisaje superbe", scria el. „Sunt beat de fericire". Înainte de a pleca din Moscova, fusese diagnosticat cu tuberculoză, dar acum simțea, spunea el, că nu-i mai era frică de moarte. „Și ce liberalism! Ah, ce liberalism!" Francheța locuitorilor îl uluia. Aflați departe de Rusia europeană, acești oameni spuneau ce gândesc. Nu-i aresta nimeni, nu puteau fi exilați devreme ce erau deja în Siberia. Rusia uitase de Amur, spuneau ei. Fetele fumau țigarete, femeile mai în vârstă pufăiau din pipă. Mâncau carne în Săptămâna Mare. Prizonieri evadați se mișcau în voie fără a fi trădați.

Stau singur pe cheiul părăsit din Sretensk, așteptându-mi vaporul și scrutând apele pustii din susul fluviului. Pe malul celălalt, ruina unui fost colhoz se reflectă în undele apei, alături de vagoanele abandonate la capătul liniei ferate. În josul fluviului, dealurile se unesc într-un fel de palisadă abia deslușită – într-acolo sper să merg. Dar mă întreb, cu o vagă presimțire, dacă mi se va permite să mă îmbarc pe un vas care se îndreaptă spre granița interzisă cu China.

Șase-șapte femei și un cuplu tăcut sosesc pe chei cu bagaje și boccele strâns legate și așteaptă. Clădirile care se aflau cândva de-a lungul cheiului au dispărut, iar lunga esplanadă din scânduri putrezite, cu gloata răbdătoare de țărani care așteaptă, e doar amintirea unei fotografii. Sretenskul nu mai e orășelul sărăcăcios care provoacă dezgustul călătorilor, pe ale cărui străzi te afunzi în balegă până la glezne. Aștept vreo două ore alături de femeile în vârstă, apoi trei. În cele din urmă, brusc, apare un funcționar și lipește un anunț pe un stâlp din apropiere. În următoarele patru zile nu va mai fi niciun vapor. Femeile șușotesc ceva, apoi una câte una își iau boccelele și se depărtează încet.

Abia acum, Sretenskul începe să-mi pară deprimant. Clădirile publice, cu fațadele lor peticite și ornamentele puse la întâmplare, par că se înalță, dintr-odată, grosolan și disproporționate. Uneori, stucatura s-a desprins, lăsând la vedere structura de lemn care le susține. Seara, nu ai unde merge. Peste zi, mă consolez la Café Hope, pitită într-un complex de birouri închise, unde niște femei zâmbind provocator servesc pâine neagră și *pelmeni*. Singurii clienți sunt doi șoferi de camion. A doua zi, un bețivan cade de pe scările poștei și se rostogolește, plin de sânge, chiar lângă mine. În timp ce îl ajut să se ridice, îi simt trupul ușor, ca de nălucă. Nimeni nu reacționează. Îmi imaginez că până și aerul pe care îl respir e infestat cu o stare morbidă. În hotelul la care stau mai sunt doar alți doi oaspeți, un frate și o soră, jumătate cazaci, jumătate chinezi, aflați în căutarea mormântului bunicii lor. A fost împușcată în timpul revoluției, la fel ca mulți alți cazaci. Și-au regăsit vechea casă familială; însă e locuită de alți oameni, spune bărbatul, părând afectat.

Proprietarul i-a invitat înăuntru și i-a servit cu ceai. A simțit cum îl năpădesc amintirile din copilărie. Râde încântat. Sora lui a plâns.

La izbucnirea Primului Război Mondial, cazărmile de la Sretensk au devenit lagăr de muncă pentru prizonieri. Vreo 11.000 de soldați germani, austro-ungari și turci au fost internați aici. Și-au recăpătat libertatea la trei ani după ce războiul s-a sfârșit. Până atunci, mulți au fost seceraţi de tifos și de artileria japoneză, greu de controlat, care lupta cu bolșevicii. Dar într-una din văile din apropierea lagărului lăsaseră în urmă un monument cu inscripții în maghiară pentru tovarășii lor căzuți departe de patria-mamă. Îl caut, dar nu găsesc nicio urmă. Interesat de orice mărturie, încerc și la micul muzeu cam banal din Sretensk. La intrare, într-o nișă pictată în roșu, se află un bust al lui Stalin.

O vreme caut zadarnic printre obișnuitele exponate cu animale împăiate și ținute de gală din al Doilea Război Mondial, pe care rușii îl numesc Marele Război pentru Apărarea Patriei, și în cele din urmă găsesc unul din acei custozi care lucrează pentru o leafă derizorie în solitudinea unor astfel de muzee. Da, a existat cândva un monument, îmi spune ea. Ba chiar îmi arată o fotografie: o piramidă văruită în alb, înconjurată de lanțuri. Dar a fost distrus acum trei ani, adaugă, iar motivul a rămas un mister.

Trebuia să știu că se va întâmpla ceva. Mă aflu aici de prea multă vreme, prea bate la ochi prezența mea într-un loc unde niciodată nu vin străini. Aud un ciocănit la ușă, dar nu timid, ca al femeii de serviciu, ci puternic, autoritar. Când deschid, în fața mea stau trei polițiști.

— Veniți cu noi.

La început, cred că este o verificare de rutină, dar, la plecare, surprind chipul îngrijorat al recepționerei. Secția de poliție este la nici cinci sute de metri, dar mă invită să urc într-o mașină de patrulă. Doi dintre bărbați sunt în uniformă, al treilea (cel important, gândesc), în haine civile. Secția de poliție, împrejmuită cu sârmă ghimpată, e situată pe malul fluviului și pare singura clădire publică din Sretensk unde se lucrează.

Apoi, însoțitorii mei dispar și mă trezesc într-o încăpere dezolantă, unde alți doi ofițeri sunt așezați de cealaltă parte a unei mese goale. Unul are privirea inexpresivă, probabil superiorul. Stă la vreo trei metri de mine, cu un aer vădit detașat. Celălalt este o femeie cu o expresie severă care își verifică în permanență calculatorul. O profesoară de la școala din localitate a fost chemată ca interpret și se așază agitată lângă mine. Îmi dau seama, cu mâhnire, că nu e un interviu de rutină. Caut un loc unde să-mi fixez privirea, dar în încăpere se află doar o etajeră cu bibliorafturi și, agățată deasupra, o poză pătată a președintelui Putin.

— Pe cine cunoașteți în orașul nostru?

Vorbește ofițerul superior. Are o expresie glacială.

— Pe nimeni.

— Atunci de ce sunteți aici? Ce faceți?

— Scriu o carte despre fluviul Amur.

— Amurul nu este aici. Amurul se află la est. Aici este Șilka, în ținutul Transbaikal.

— Șilka este un afluent al Amurului.

Interpreta se bâlbâie. Engleza ei e mai proastă decât rusa mea, dar, în timp ce ea se chinuie, eu am timp să mă gândesc.

Are un aer abătut și parcă ar vrea să mă ajute.

El zice:

— Sunteți aici de cinci zile.

— Aștept vaporul. Nu a sosit.

Deodată îmi pare rău că am spus asta. Sigur o să-mi spună că nu am voie să mă îmbarc.

Dar mă întreabă:

— Ce ați vizitat în Sretensk?

Aș putea să-i spun că nu e nimic de vizitat în Sretensk. În loc de asta, mă trezesc vorbind despre malurile râului și traficul fluvial din secolul al XIX-lea; văzându-i căutătura plictisită, mă ambalez și povestesc despre rolul Sretenskului în trecut, ca nod de legătură între Europa și regiunile Rusiei de la Pacific.

Curând mă privește cu vădită dușmănie.

— De unde știți toate astea? Cum de știți mai multe decât noi?

Nici urmă de ironie în spusele lui.

— Se pot afla din cărțile de istorie, zic. În Anglia, în Biblioteca de Stat de la Moscova (presupun). De oriunde.

Se oprește, își ia telefonul mobil, îl pune deoparte. Ceva îl derutează: enigma acestui bătrân care poate doar pretinde că șchioapătă și vorbește o rusă stricată, dar nu are niciun echipament de spionaj – nicio cameră de filmat ascunsă, niciun emițător cu antenă (sigur mi-au percheziționat camera deja) – și care călătorește ca un țigan.

Apoi colega mai tânără se răsucește spre noi de la calculatorul al cărui ecran nu îl văd, și spune:

— Nu aveți viza corectă.

Îmi arată pașaportul.

— Aveți viză de afaceri, când ar fi trebuit să aveți o viză de turist.

— Nu sunt turist. Scriu…

— Dacă aveți viză de afaceri, ar trebui să faceți afaceri. Ați fost la Moscova? Ați fost la vreun simpozion sau vreo conferință?

Îmi pune pașaportul pe birou ca și cum ar avea râie. Are unghii lungi, vopsite turcoaz. Dintr-un motiv sau altul, privirea ei cenușiu-albăstrie mă neliniștește mai mult decât a colegului ei. Îmi imaginez că, precum Meduza, preface suspecții în stană de piatră. O privesc derutat. Credeam că viza mea e inatacabilă. Continuă:

— Cine e gazda menționată pe viză? Cine e Azimut?

— Sunt proprietari de hoteluri, răspund.

Dar nu am nici cea mai mică idee cine sunt. Toate vizele de afaceri pentru Rusia trebuie să menționeze nominal o gazdă. Adaug condescendent:

— Nu ar fi cinstit să pretind că sunt turist.

Meduza clatină din cap.

— Dar nu sunteți om de afaceri.

Acum ofițerul mai vârstnic se răstește:

— Nu știm cine sunteți.

La început, pune întrebări convenționale, pe un ton sever. Se abat asupra mea ca niște lovituri de ciocan. De câte ori am fost în Rusia? Când am fost ultima oară? Pe cine cunoșteam? Aveam rude la Moscova? Apoi, deodată:

— Ce-ați căutat în Aghinskoe?

Brusc, mă alarmez. Aghinskoe era practic în epicentrul exercițiilor militare ruso-chineze de acum două săptămâni. M-

am cazat la un hotel acolo și probabil mi-au înregistrat prezența.

— Am vizitat mănăstirea budistă, spun.

Meduza se uită mânioasă în monitor.

— Unde ați mers după Aghinskoe?

Îmi imaginez că toată biografia mea se află pe ecranul din fața ei. Însă după Aghinskoe am dispărut din evidențele lor. Cu Slava și Dimitri ne-am cazat peste noapte în locuri prea sărăcăcioase ca să fim înregistrați. Ca și cum mi-ar fi citit gândurile, Meduza întreabă:

— Cum ați călătorit? Cu cine v-ați întâlnit?

Își dă la o parte buclele rebele de pe față.

Polițistul se uită și el urât la mine. Începe să-mi fie greață. Deodată, uit de Slava și Dimitri. Nevinovat, îi șterg cu totul din minte.

— Nu m-am întâlnit cu nimeni.

Peste câteva momente, cei doi ofițeri părăsesc încăperea ca să vorbească la un alt telefon, urmați de profesoară. Eu rămân să mă uit la Putin. N-am idee ce-o fi în mintea lor. În cele câteva minute cât lipsesc, imaginația mea o ia razna. Mă gândesc la acuzații inventate, închisoare… Putin cel pătat se uită sever la mine. Când cei doi ofițeri se întorc, pe fața lor nu se poate citi nimic. Mai degrabă mă îngrijorează faptul că profesoara își ferește privirea. Meduza pregătește formulare pe care să le semnez. La baza gâtului văd că poartă o mică cruce ortodoxă. Citesc: „Nr. înregistrare 937033/5 de la Ministerul Afacerilor Interne…”. Descrie modul cum am fost prins și cum intrarea mea în Rusia reprezintă o încălcare a legii, cum viza mea nu este adecvată activităților pe care le desfășor. Unghiile Meduzei îmi indică paragrafele importante.

Trebuie să plătesc între 2.500 și 5.000 de ruble. Viza mea nu este valabilă și aș putea fi expulzat din Rusia.

Amenda e nesemnificativă. 2.000 de ruble reprezintă jumătate din prețul unui tichet de parcare din Londra. Dar acum bărbatul spune:

— Nu vă mai puteți întoarce în acest raion. Vă trimitem la Cita. Serviciul de Imigrări va decide ce e de făcut.

Mă cuprinde jalea. Cita este capitala provinciei, aflată la peste trei sute de kilometri depărtare. Călătoria mea ar putea fi întârziată cu câteva săptămâni. Ofițerul are un aer mulțumit. Zâmbește în sinea lui. Cred că-l urăsc. Sub uniformă, pieptul i s-a bombat, de parcă ar aștepta o medalie și mi se pare că speră să fiu înfricoșat. Mi se ordonă să merg într-o altă cameră, ca să mi se ia amprentele; trec printr-un coridor în care un tânăr palid, încătușat, așteaptă împreună cu tatăl său. În birou, o femeie în vârstă ia un rulou mare dintr-o tușieră și îmi apucă mâna dreaptă. Îl trece peste palmă ca un zugrav care văruiește un zid, apoi îmi apasă cu forță buricele degetelor într-un formular triplicat. Îmi înnegrește iar mâna și mi-o lipește de un alt formular, unde îi imprimă conturul ca în diagrama unui ghicitor în palmă. Mă întreb, fără speranță, ce-o fi arătând linia vieții. Femeia repetă procedura și cu mâna stângă, fără nicio vorbă, apoi se depărtează cu pași greoi.

Mă întorc în camera de interogatorii, unde ofițerii discută despre ziua de mâine. Interpreta pare obosită. Meduza are o expresie impenetrabilă. Buclele ondulate îi acoperă fața. O mașină mă va duce la Cita la 6 dimineața, îmi spune. Îmi dă un bilet cu o adresă scrisă de mână. Cineva mă va aștepta acolo.

— S-ar putea să vă trimită înapoi la Londra.

Starea mea de spirit s-a năruit cu totul, simt doar ciudă. În urmă cu câteva clipe mă lamentam că drumul la Cita mă face să deviez de la itinerar. Acum, în comparație cu alternativa de a fi expulzat, un asemenea ocol ar fi minunat.

O perioadă lungă de timp, ofițerii examinează niște ecrane la care eu nu am acces. Ceva o neliniștește pe Meduza. Colegul ei iese. Am rămas singur din nou. Au trecut trei ore de când am fost arestat. Încerc să-mi închipui un alt itinerar dacă ar fi să mă întorc la anul. Dar, deodată, însăși ideea *acestei* călătorii mi se pare utopică. Sigur că nu avea cum să meargă. Ce prostie din partea mea că mi-am imaginat altceva…

Apoi totul se schimbă. Niciodată nu am aflat motivul. Meduza se întoarce după ce, cred, a discutat cu autoritățile de la Cita. Îmi spune că sunt liber să-mi continui călătoria. Îi pare foarte rău pentru neplăcerile cauzate. Unghiile îi alunecă peste un alt document, îl dă deoparte. Îmi surâde. Gheața se sparge. Îmi dau seama că este chiar frumoasă.

— Sigur că puteți scrie despre Sretensk, despre istoria noastră, despre peisaje. Toată lumea e onorată că a venit cineva în orășelul nostru tocmai de la Londra.

Ascult cu gura căscată. Își închide calculatorul și dăm mâna, luându-ne rămas-bun.

Mă întorc, zdruncinat, la fluviu. Apele se mișcă de parcă ar fi vii (știu că sunt surmenat) și par să curgă direct din trecut. La picioarele mele – în prezentul efemer – văd fire de iarbă ce se arcuiesc spre apă, câteva chiștoace și un fluture mort.

Profesoara crede că Meduza ar fi convins autoritățile din Cita să mă lase să plec. A auzit-o spunând că sunt un tip cumsecade din Anglia, care vizitează orașul – e prima oară că

îl bagă în seamă cineva. Sau poate autoritățile din Cita s-au documentat pe internet și au aflat că sunt chiar scriitor, așa cum am spus. Nu e sigură. Dar mâine e sâmbătă, desigur, și nimeni din Cita sau de oriunde altundeva nu vrea să lucreze în weekend.

Dincolo de statuia lui Lenin din mica piață a orașului, după grădina ca o junglă, se află clădirile sărăcăcioase ale școlii gimnaziale din Sretensk. Îi promisesem profesoarei că în dimineața următoare voi vorbi la ora de engleză elevilor, adunați într-o anexă construită din lemn, iar ea mă întâmpină cu aerul șovăitor și trist, dar îmi spune cu mândrie că școala este mai veche de o sută de ani. Elevii, toți adolescenți, vin din toate zonele acestei regiuni sărace.

Când intru, se ridică, ezitând: cincisprezece chipuri sfioase, majoritatea fete. Sunt îmbrăcate modest, cu jeanși, în negru, au părul tuns cu breton și, ca să le fie mai comod, prins cu fundă în creștetul capului. Abia știu câteva cuvinte în engleză. Vorbesc încet și clar, dar ei nu înțeleg. Adesea, nici profesoara. Trecem la rusă, pe care ea o traduce într-un fel de engleză simplificată. Îi întreb despre visurile lor: poate vor să meargă la universitate, să devină ingineri, doctori, asistenți medicali. Dar nimeni nu răspunde. În cele din urmă, un băiat voinic și glumeț – bufonul clasei – spune că el vrea să devină miliardar. Profesoara îmi spune că ar trebui să plătească pentru studii, iar părinții lor nu au resurse. Poate unul sau doi vor studia la fără frecvență în timp ce vor lucra. Va fi foarte greu.

Așadar, ceilalți ce vor face după ce termină? întreb. Din nou, liniște deplină. Mulți dintre ei arată palizi și par subnutriți. O fată poartă mască chirurgicală. Profesoara spune

că poate vor lucra la vreo grădiniță. Atunci, un tânăr sfrijit își rostește și el cu glas tare părerea:

— Noi, băieții, trebuie să facem un an armata.

Desigur, am uitat cu desăvârșire. Iar un an poate fi o veșnicie. E ca o tranșee aflată între un adolescent și viitorul său, oricare ar fi acesta.

Îmi dau seama că am aterizat aici ca un extraterestru, cu pălăvrăgeala mea despre alegerea unei profesii sau mersul la universitate. Se trag din sate sărace, îmi spune mai târziu profesoara. Ar fi norocoși dacă și-ar găsi pur și simplu o slujbă. Părinții lor sunt probabil șomeri. Nici în Sretensk nu este de lucru: doar câte ceva prin administrație și poliție. Și, desigur, părinții lor beau. Simt o rușine tardivă. Îmi închipuisem o altă viață pentru ei. Când îi întreb, cu oarecare deznădejde, dacă le-ar plăcea să meargă în străinătate, fețele lor se golesc din nou de expresie. Doar un băiat mai voinic spune că a fost cândva în Georgia, în niște munți înalți și la mare. Nimeni altcineva nu văzuse vreodată marea.

El și un altul – un roșcovan cu priviri neliniștite – încearcă să mă provoace la discuție. Pun laolaltă niște cuvinte în engleză de pe telefoanele lor mobile. Întreabă în cor:

— Unde se află cele mai drăguțe fete?

Poate încerc să îi bulversez un pic sau chiar să le distrag atenția de la naționalism când le răspund:

— India, Italia.

Râsetele timide care abia se porniseră se sting. Simt că i-am supărat cu ceva. Băiatul cu păr roșcat spune:

— Ce ziceți de rusoaicele noastre?

Nu-mi place asta. Spun:

— Și ele sunt frumoase.

Dar când mă uit în jur, îmi dau seama că aspectul este doar o chestiune de suprafață, căci frumusețea poate fi afectată de sărăcie sau de hrană. Câteva minute mai târziu, o fată palidă se ridică și se scuză că pleacă, dar trebuie să-și hrănească bebelușul. Are vreo cincisprezece ani.

Întreb cu o voce plină de speranță:

— Seara ce faceți? În weekenduri?

— Uneori mergem la plimbare, spune o fată subțirică la față și pistruiată.

Surâde visătoare. Îi plac animalele, spune, îi place la țară. Ținutul din aval, spre Ust-Karsk, unde voi pleca, este frumos. A fost acolo de două ori. Celelalte spun că ascultă muzică – menționează niște grupuri pop occidentale pe care nu le cunosc. Uneori se ține discotecă într-un sat vecin, dar foarte rar. Toată lumea lor pare să le parvină prin internet, pe micile lor telefoane pe care le țin în căușul palmelor: muzica, prietenii, știrile intermitente.

La plecare, profesoara se simte stânjenită din cauza lor.

— Vine uneori câte unul care știe mai multă engleză, spune, și e întotdeauna din același sat. Trebuie că au o învățătoare bună acolo, în satul acela izolat.

Ea a studiat la Universitatea din Cita, dar de când se știe a fost timidă, zice. Odată au venit doi profesori americani și nu a înțeles nimic din ce spuneau. Toată clasa amuțise.

Simt că nici eu nu mă descurcasem mai bine cu elevii ei. Spune că toți din jur le spulberă speranțele. Cât despre Sretensk, e mort. Astăzi sunt alegeri pentru primar și soțul ei, tot polițist, supraveghează o secție de votare din afara orașului. Dar toți primarii sunt la fel.

Mă întorc întristat la hotel, ocolind printr-un cartier de blocuri părăsit. Populația orașului s-a înjumătățit în mai puțin de treizeci de ani. Pe balcoanele clădirilor de mult în ruină se mai văd câteva graffiti. „Dragă Larissa, doar tu…” Trec pe lângă memorialul de război din piața Lenin, pe care sunt scrise numele morților, de ordinul sutelor, un număr teribil pentru o regiune atât de mică. La hotel încă se mai simte prezența poliției. E e cea mai tristă consecință a vizitei lor: privirile dezgustate sau descumpănite ale celorlalți. Recepționera cu ochi cenușii, atât de prietenoasă înainte, îmi ocolește privirea. Iar sentimentul acesta, că tu poți fi dușmanul, se risipește doar cu timpul. Pe stradă tresari la zgomotul sirenelor și ești neliniștit când sesizezi pe cineva în spate. Te uiți în altă parte când vezi mașina poliției.

Îmi doresc să plec acum. Simt o ușurare când, în dimineața următoare, zăresc în depărtare mica siluetă a vasului de pasageri. Mă îmbarc cu femeile în vârstă, fără să fiu întrebat nimic și simt o senzație de euforie în timp ce vaporul se depărtează de țărm și se îndreaptă către est. Bate un vânt rece de toamnă și ne așezăm pe locurile de sub punte. Privesc prin geamurile aburite. Sus, pe malul din apropiere, chiar dedesubtul secției de poliție, pe jumătate ascunsă de copaci, zăresc o siluetă îmbrăcată în bleumarin, care îmi face timid cu mâna. Cred că e Meduza.

5
Fortăreața pierdută

După ce părăsește relieful domol al Dauriei, Șilka se cufundă într-o singurătate profundă. La nord, masivul munților Iablonovîi se întinde pe 1.600 de kilometri către Pacific, în timp ce la sud, ascunzând granița cu China, se ridică niște munți scunzi și neregulați. Drumurile de pe mal lasă loc făgașelor, apoi acestea dispar cu totul. Albia Șilkăi, de culoare verde-oliv, devine un coridor îngust și adânc. Malurile se dezvăluie, drapate de păduri, în care domină mestecenii cu frunze îngălbenite și zadele întunecă orizontul. Totul e de o frumusețe intensă și hipnotică. Uneori, dealurile coboară spre apă sub forma unor lespezi uriașe de granit fisurat care, atunci când ating malul, se albesc și sunt pătate de licheni ruginii.

Vasul se mișcă mai repede decât curentul. Majoritatea pasagerilor sunt femei voinice cu bagaje ponosite și copii somnoroși. Sus, la prova, în cabina lui, căpitanul urmează meandrele fluviului sub cerul acoperit cu nori de furtună. Departe, acolo unde suprafața apei are netezimea mătăsii și-și pierde luciul între malurile care par că se întâlnesc, ai iluzia că fluviul a ajuns la capăt, ca și cum am naviga pe o mare

închisă. Bâtlani cenușii stau printre trestii, iar stolurile de cormorani zboară cu repeziciune de-a lungul malurilor sau se așază pe stânci să-și scuture aripile.

O dată sau de două ori trecem pe lângă niște sate cu case de lemn unde câte o cărare urcă spre drumul ce duce înapoi la Sretensk și spre lumea largă. Altă dată, vasul acostează și o femeie sare pe mal și-și târâie plasele de cumpărături spre vreun cătun aproape părăsit. Ici și colo, pantele se deschid spre văi împădurite, iar eu privesc frumusețea lor sălbatică, înțelegându-l pe bărbatul de lângă mine, profesor de desen în mica așezare Șilkinski Zavod. Munca lui îl face fericit, spune; e proaspăt căsătorit. Nu s-ar duce nicăieri în vreun alt loc.

Căpitanul observă că are un străin la bord și mă cheamă să mă așez lângă el. Privesc prin parbrizul lui panoramic pe care deja au început să se vadă picături de ploaie. E un tip franc și calm. Da, fluviul are ape repezi și porțiuni periculoase care sunt puțin adânci, spune, dar el navighează pe aici de 38 de ani.

— Cunosc drumul pe de rost.

Pescajul vasului e mic, dar, din când în când, tot se atinge de malul mai abrupt. Copilotul – un bărbat scund, neliniștit – intervine:

— E foarte periculos.

— Și ce fac oamenii din satele astea? întreb.

— Nu fac nimic.

— Pescuiesc?

N-am văzut niciun pescar de la începutul călătoriei.

Căpitanul râde.

— Numai bâtlanii și cormoranii pescuiesc.

Bordul navei pare pe jumătate mort, cu excepția unor comenzi simple. Ceasul navei s-a oprit de mult și cel mai prețios bun al căpitanului este un ceas elvețian. La fiecare zece kilometri, cifrele negre de pe indicatoarele albe de pe mal ne spun distanța care a mai rămas până la frontiera cu China. Mai sunt încă 320 de kilometri.

Trebuie că pe undeva pe aici, în 1692, Isbrant Ides, ambasadorul lui Petru cel Mare pe lângă împăratul Chinei, a auzit vorbindu-se de un popor misterios care venea în fiecare an dinspre niște insule aflate aproape de țărmul unei mări necunoscute. Era o rasă de oameni înalți, bărboși, cu veșminte splendide din mătase și blănuri, scria el, care „soseau în corăbii mici la tătarii siberieni și cumpărau acele fete și femei pe care le plăceau, oferind în schimb blănuri de samur și piei de vulpe neagră". Dar niciodată nu s-a mai auzit ceva despre acei străini.

Ne aflăm la doar peste 400 de metri deasupra nivelului mării, însă la mai mult de 2.000 de mile fluviale de Pacific. Peste o lună, spune căpitanul, Șilka va începe să înghețe, iar în ianuarie poți merge cu camionul pe cursul ei. În curând, serviciul lui urmează a fi suspendat până la finalul primăverii. În toiul iernii, temperatura poate coborî până la –40° C.

— Ce facem toată iarna? Ne lăsăm barba să crească și trăim ca de obicei. Nu-i nicio problemă. Aici, oamenii se ajută unii pe alții. Nu e ca-n orașele mari.

Norii gălbui își descarcă rafalele de ploaie ce lovesc bordul cu stropi grei, strălucitori.

— Plouă ca la Londra, zice căpitanul. Chiar ca la Londra.

Cunoștințele lui se bazează pe lecturile din Dickens de la școală.

— Și e ceață.

În fața noastră, fluviul se transformă într-un culoar lăptos, dar în apropiere, răsfirați pe povârnișuri, mestecenii albi sclipesc în verde și ambră, iar ici-colo fulgeră roșul arțarului siberian. Intrăm într-o regiune care pe vremuri era mai puțin pustie. Cu peste un secol în urmă, acolo unde stâncile se retrag la Șilkinsi Zavod, colibele se întindeau kilometri întregi de-a lungul țărmurilor, iar pe malul nordic se aflau, uriașe și posomorâte, pontoanele topitoriilor, unde se construiau barje, și birourile minelor de aur imperiale. Era un ținut al exilului, al deținuților de drept penal sau politici, care locuiau în barăcile închisorilor infestate de boli. Sistemul brutal de minerit s-a încheiat la sfârșitul secolului al XIX-lea, iar acum malurile pustii și satele-fantomă, presărate de-a lungul fluviului până în China interzisă, se situează de partea renegată a istoriei.

Pe măsură ce ploaia se întețește, pilotul murmură ca pentru sine „Londra, Londra”. Dar disprețuiește și Moscova, unde nu a fost niciodată, și, în general, orice e legat de ideea de metropolă.

— De ce aș vrea să plec de-aici?

Face un semn către copaci.

— Ei sunt orașul meu.

Pe înserat, stâncile de granit fac loc unora mai albicioase, de calcar, iar pe malul dinspre nord se-nghesuie, asemenea unor cupole joase, dealuri pleșuve. Ajungem la capătul drumului, în satul Ust-Karsk, unde un tânăr bate piroane de fier în pământ, priponind vasul până va porni mâine iar, pe drumul de întoarcere. Pilotul strigă „Rămas-bun, Londra!” și-

mi face semn să mă-ndrept spre o cafenea slab luminată în asfințit.

În centrul fiecărui sat siberian, într-un bufet sau un hotel sărăcăcios, se află întotdeauna cineva – de obicei, o matroană posacă – ce știe tot ce se întâmplă în zonă și are un sfat pentru oricine. Aici, este Irina, o blonduță răgușită și binevoitoare, care mă privește o clipă cu uimire, apoi zice că nu sunt hoteluri, dar știe unde pot trage la noapte. Restaurantul ei pare prea mare pentru câți clienți are: e un fel de neant dezolant pe care obișnuiții casei îl traversează ca să-și ia o votcă. Dar prezența mea adună un stol de tineri curioși, care mă întâmpină zgomotos, pun întrebări și cer de băut. E unul mai zurliu care se declară cel mai bun prieten al meu și un altul, un uriaș cu față de copil, care ține o sticlă de votcă, un exaltat slăbănog care aproape că nu se vede de sub șapca lui de aviator mâncată de molii, un derbedeu care șchioapătă și un tânăr tăcut, cu fața prelungă, mai liniștit decât ceilalți. Toți se întreabă ce caută un occidental – primul pe care l-au văzut vreodată – prin locurile astea. Sunt american? Căutător de aur? Spion? Poate m-am rătăcit. Ei înșiși ar vrea să plece. Au slujbe fără perspective sau n-au deloc. Îmi cer adresa de e-mail (dar nu-mi vor scrie niciodată). Insistă să le trimit cărți. Mă lasă în pace doar când fiica încă adolescentă a patroanei vine să mă ia cu o furgonetă răblăgită.

Călătorim pe un drum desfundat care mi se pare foarte lung. Farurile luminează intermitent bălțile făcute de ploaia recentă. La o clădire situată într-o livadă năpădită de buruieni o femeie cu vorba domoală ne așteaptă cu o cheie și intru într-un dormitor cu trei paturi de fier. Nimeni nu-mi spune a cui e casa și sunt prea obosit ca să-ntreb. În timp ce femeia se

depărtează, mă ghemuiesc sub păturile jerpelite și ascult liniștea. Prin dreptunghiul întunecat fără perdele al ferestrei se vede luna ca o seceră. Simt cum mă învăluie singurătatea acestui loc și, odată cu ea, în timp ce mă cufund în somn, senzația de ușurare, ca a unui șarpe ce-și leapădă pielea.

Dar spre miezul nopții mă trezesc pași grei pe hol. Când deschid ușa să mă uit, văd femeia cu cheile ezitând în pragul unei alte camere, iar pe coridorul luminat doar de un bec, cu fața spre mine, încălțat cu cizme și picioarele rășchirate, stă un ofițer din Garda de Frontieră a Serviciului Federal de Securitate. Fața nu i se vede bine de sub cozorocul chipiului. Durează câteva secunde până spune ceva, îndeajuns să mă cuprindă panica și să văd cu ochii minții cum călătoria mea va lua sfârșit. Desigur, mă gândesc, a fost întotdeauna o iluzie. Îl privesc, înțelegător, cu un sentiment de amărăciune. Femeia face semn spre camera de lângă a mea, unde va înnopta oaspetele. Mâine mă va escorta înapoi la Sretensk, cred, unde ordinul Meduzei a fost anulat, și voi fi transferat la Cita și, probabil, în Anglia. Mă întreb cum o fi dat de mine aici. Poate unul din tinerii de la restaurant a raportat prezența mea – tocmai ei, care s-au dat bine pe lângă mine cerându-mi adresa de e-mail și cărți. Îl suspectez pe cel tăcut.

Gânduri din astea îmi trec prin cap în secundele dinainte ca grănicerul să-și scoată chipiul. Apoi văd fața unui bărbat în vârstă, neîngrijită, cu ochi triști. Pare cam amețit. Uniforma îi este îngrozitor de șifonată.

Spune:

— Aș putea bea un ceai?

Este și el un oaspete ca și mine. Femeia îmi cere scuze din priviri.

— Vă deranjează?

Ofițerul intră pe bâjbâite în camera lui, iar eu ies să mă plimb prin livada scăpătând în toamnă, răsuflând ușurat și chicotind pe-nfundate. Bate un vânt rece. Jumătate din câinii din Ust-Karsk se-ntrec în urlete, cu rândul, iar luna nouă se oglindește în apele fluviului. În camera vecină, grănicerul se uită la televizorul vechi întreaga noapte, iar în zori pleacă, adus de spate, prin bălți, cu chipiul pus strâmb pe creștet.

Îmi dau seama că am dormit într-o anexă de lângă biblioteca sătească. În camera vecină văd cărți vechi aranjate în stive. Bibliotecara se întoarce și ne așezăm lângă ele, mâncând împreună micul dejun alcătuit din pâine neagră și dulceață de cireșe. Sunt peste 2.000 de volume aici, îmi spune, și toți clasicii ruși. Un portret de-al lui Soljenițîn stă atârnat pe un perete. Bibliotecara e mândră de edițiile din cărțile englezești traduse în rusă: Walter Scott, Mark Twain, un exemplar rătăcit din *Moștenitorii* lui William Golding, o ediție completă din Dickens, publicată la Moscova în 1960. Mă întreb cine vine aici să cerceteze rafturile atât de îngrijite și micile ei cataloage.

— În cea mai mare parte, pensionarii, spune, dar uneori și câte-un elev.

Mă plimb printre stivele de cărți, uluit că există așa ceva în locul ăsta uitat de lume. Sunt cărți care au supraviețuit de pe vremea sovieticilor, desigur, și foarte rar s-au mai adus altele.

— Au fost vremuri bune, îmi spune.

Călătoria mea pe apa fluviului s-a încheiat. Frontiera chineză este la nici 80 de kilometri în linie dreaptă. De aici încolo o rezervație naturală protejează Șilka de intruși,

păstrându-i pădurile seculare la adăpost de tăietorii de lemne chinezi și făcând din Amur cel mai lung fluviu neîndiguit din emisfera estică.

Găsesc pe cineva să mă ducă spre nord pe un drum de munte spre calea ferată transsiberiană, care se întâlnește cu fluviul undeva departe la răsărit. Plecăm din Ust-Karsk pe niște drumuri inundate într-un hârb de mașină, un fel de hibrid – un motor Renault în caroserie rusească. Încă ne mai aflăm în ținut iubitor de aur, iar cupolele unei biserici recent construite împodobesc cu vâlvătăi aurii un sat lipsit de culoare. Urcăm printr-o mare de bronz automnal care-și rostogolește valurile până la cer. Dedesubt, departe, apele învolburate ale afluentului Kara sclipesc și dispar. Suntem pe un drumeag plin de noroi. O dată sau de două ori, departe în vale, zărim o construcție dărăpănată care încă mai susține deasupra apelor remiza destinată spălării nisipurilor aurifere.

Coloniile penitenciare și barăcile deținuților odinioară răspândite în această vale sunt astăzi în ruină, dar, în cea mai mare parte a secolului al XIX-lea, mii de prizonieri au muncit în câmpurile aurifere aflate în proprietatea țarului. Termenele de detenție erau foarte lungi și chiar când se încheiau, condamnații rămâneau în exil forțat, astfel că în fiecare deceniu, doar din această vale au fost trimiși în Siberia până la 4.000 de foști deținuți. Alții nu au așteptat atât de mult. La fel ca în gulagurile vaste și abominabile ale lui Stalin, la început de primăvară, cântecul cucului îi ademenea pe acești deznădăjduiți să evadeze. Dar la Kara fugeau într-un ținut sălbatic și nepopulat, încât doar puțini din cei care s-au alăturat „armatei Generalului Cuc” au scăpat.

În prezent, pe kilometri întregi nu se mai vede nicio construcție, cu excepția unui monument dedicat partizanilor Roșii uciși în Revoluție: o columnă solitară în văile împădurite. După două ore ajungem pe culmea masivului Șilkinski, unde începe o nouă cumpănă a apelor. La capătul trecătorii, pe crengile unui pâlc de mesteceni tremură panglici votive zdrențuite. Șoferul scotocește într-un pachet pe care îl are pregătit pentru asemenea ocazii și aruncă o mână de copeici înspre copaci, rugându-se încetișor să ne fie călătoria ferită de rele. Mă întreb dacă acest pas de trecere aparține unui spirit cantonat aici, ca în Bureatia, dar șoferul nu știe. Deasupra bordului se leagănă o cruce ortodoxă. Locul nu are un nume de care să știe și nici vreun sfânt sau spirit protector. Șoferul se roagă doar lui Dumnezeu.

Coborâm prin ținuturi împădurite, agitate de freamătul ferigilor și al tufișurilor violacee și, spre amiază, ca și cum am ieși brusc dintr-un tunel al timpului, ajungem la singura șosea care traversează Siberia. Acum zece ani, cei 2.700 de kilometri dintre Cita și Vladivostok – ultima porțiune rămasă neterminată – erau un drum denivelat de pietriș, deformat de permafrost și cufundat în noroi. Acesta, la rândul său, înlocuise *Trakt*-ul vechi de secole care fusese martor la marșul lamentabil către est al deținuților în lanțuri, însoțiți uneori de familiile care înaintau cu greu în urma lor, laolaltă cu călătorii din căruțe, trăsuri și sănii trase de cai, adesea victime ale împrejurărilor potrivnice. În prezent, noua Șosea a Amurului – un drum modest cu două benzi – nu e circulată mai deloc. Văd doar camioane militare și câteva tiruri acoperite care aduc marfă de contrabandă din China și droguri, spune șoferul. Dar acum e posomorât. S-a supărat pe

soția lui dintr-un motiv pe care nu-l înțeleg. După un timp, se văd uriașele marfare care rulează lent pe calea ferată transsiberiană undeva la nord. La prima stație ne înfruptăm cu o masă copioasă cu cârnați și cartofi și, în sfârșit, mă îmbarc spre orașul Skovorodino.

De-a lungul Siberiei orientale, calea ferată și șoseaua avansează în paralel, iar Amurul le urmează mai la sud. În tren, doar puține s-au schimbat de când am fost ultima oară, acum douăzeci de ani: aceleași cușete nesigure, geamuri blocate, duhoarea de urină și clătinatul caracteristic vagoanelor mari care te leagănă până adormi. Totuși, cearșafurile și prosoapele nu le mai distribuie *provodnița*, însoțitoarea de vagon ca un zbir pe care mi-o amintesc, ci un tânăr cu ochelari cu rame roz și un zâmbet în colțul buzelor. În compartimentul meu sunt trei tineri soldați care doresc să-și termine stagiul pe Insula Sahalin și să-și găsească de lucru în calitate de civili. Viața pe Sahalin e aspră, zic ei, iarna zăpada e de aproape doi metri și urșii cutreieră nestingheriți. Un soldat pe care-l cunoșteau a murit sfâșiat. Sunt subțirei, au un aer fragil, iar brațele gingașe le sunt tatuate.

Gâfâind, trenul înaintează cu greu în ritmul lui. Viaductele ne poartă peste torentele de ploaie. În asfințitul de septembrie taigaua se perindă neschimbată prin fața ferestrelor cu o viteză ce îmbie la somn, de numai 48 de kilometri pe oră. Cele câteva pășuni și terenuri cultivate cu legume par niște apariții vremelnice în această nemărginită pădure vie: o cincime din suprafața împădurită a planetei. O bună bucată de vreme urmăm albia afluentului Urium, ce curge către vest, în timp ce urcăm în sens opus. Perdele de copaci nemișcate străjuiesc calea ferată. Se va lumina de ziuă până vom ajunge la

Skovorodino și vom fi trecut hotarul dintre Siberia propriu-zisă și Extremul Orient rus.

Întunericul se insinuează treptat. Ușa compartimentului nu se închide și suntem victimele tinerilor plictisiți care bântuie culoarele. Ore întregi dau buzna, cerând câte o țigară sau cerându-ne să le împrumutăm telefoanele mobile. La început, soldații cedează rugăminților, apoi renunță. Cel mai insistent dintre intruși – un tip blond, beat, cu pieptul dezgolit – insistă să ies să beau cu el pe culoar.

— De ce nu bea nimeni cu mine?

Mult după ce mă prefac că dorm, își lipește fruntea de a mea.

— De ce nu vrea nimeni...?

Apoi pleacă împleticindu-se și ne cufundăm cu toții în visele noastre întrerupte.

Sunt nopți cu sincope. Te trezești brusc într-o gară neluminată, trenul e învăluit în tăcere și nimeni nu urcă sau coboară. Vecinii de compartiment bolborosesc ceva în somn. Frontiera cu China se apropie dinspre sud. O simți acolo, în beznă, ca pe un flux care crește. Dincolo de munții întunecați, la vreo 65 de kilometri, într-o regiune de mult interzisă, Șilka se întâlnește cu râul Argun, îndreptându-se spre nord, iar de aici curg împreună sub numele de Amur pe o lungime de mai mult de 1.600 de kilometri formează granița dintre Rusia și China. Pe jumătate adormit, îmi închipui că trec granița și merg de-a lungul malului chinez până aproape de Pacific; dar acele drumuri necunoscute îmi reînvie deja familiarul sentiment în care se amestecă entuziasmul și neliniștea, iar peste câteva ore mă trezesc la răsărit, cu primele raze de soare

luminând pădurea ce pare aceeași, și mă întreb unde mă voi fi oprit.

Skovorodino nu este un oraș plăcut. Nu departe de strada principală cenușie se desprind drumuri care duc în suburbii sordide cufundate într-o tăcere aproape totală. Doar câteva firme scorojite – „Ludmila”, „Iulia” – sugerează că în spatele ușilor de fier și al ferestrelor închise ar fi deschisă o băcănie. Lozinci sovietice care glorifică munca sunt inscripționate pentru veșnicie pe ziduri și câteva pancarde care celebrează aniversarea sfârșitului Marelui Război pentru Apărarea Patriei, arborate cu cinci luni în urmă, atârnă deasupra sediilor administrației municipale. Cele mai mari clădiri aparțin căilor ferate pentru care s-a înființat orașul și stației de pompare care trimite țiței în China și Pacific.

În urmă cu douăzeci de ani, în anii de declin ai lui Elțîn, am plecat de aici pe o linie secundară spre frontiera chineză, fără să fiu recunoscut. Acum, permisul se obține în condiții draconice. Ori de câte ori cutez să mă adresez Serviciului Federal de Securitate, urmaș al KGB-ului, îmi promit că vor lua o decizie nu se știe când și fără să garanteze nimic. Asta fiindcă o veche paranoie bântuie această regiune de frontieră. O întreagă cultură a luat naștere în jurul apărării ei. Dușmani sub acoperire par să pândească peste tot. La început, au fost japonezi, apoi au fost chinezi, până când, în cele din urmă, spionii și sabotorii s-au insinuat în subconștientul național cu atât mai adânc cu cât nu mai purtau niciun nume. Doar vigilența eroicilor grăniceri apără patria-mamă de periclitarea ordinii de stat. Au propriile însemne și intonează propriul imn. Iar Teroarea stalinistă se menține pe cea mai lungă

graniță fortificată de pe pământ: 1.770 de kilometri de sârmă ghimpată și pământ greblat.

Albazin, satul de graniță unde vreau să ajung, ocupă un loc special în acest tablou sumbru. A fost primul bastion de apărare al Rusiei care a rezistat în acest teritoriu, cea dintâi revendicare a Amurului de către Moscova. În 1686, după decimarea cazacilor care l-au apărat, capitularea a fost consfințită în Tratatul de la Nercinsk, care a recunoscut pentru totdeauna dreptul de proprietate al chinezilor asupra Amurului. Pentru puținii ruși care ajung aici, Albazin este totuna cu martiriul și înfrângerea, atenuate doar de triumful unei recuceriri ulterioare. Dar este și un memento al vechii vulnerabilități a Rusiei în regiune. Despre umilitorul Tratat de la Nercinsk se vorbește arareori, iar în Rusia nu se comemorează nicăieri.

Trei zile am așteptat în Skovorodino, într-un hotel sordid administrat de doi armeni. Țin la obiceiurile culturii lor: sorb cafeaua din cești minuscule, fumează țigări Ararat, se sărută la despărțire. Camera mea este „de lux”, cu toate că lavoarul curge, becul pâlpâie și fereastra dă spre o curte cu mobilier ruginit, în care-și fac de cap șobolanii. În această celulă, așteptând vești ce poate n-or să vină, statul degeaba este mai demoralizator decât efortul. Devin mai conștient de ceea ce ar putea fi interzis, de corpul meu suferind, de frigul care se apropie. Orașul sumbru devine și mai greu de înțeles. Singura cafenea unde pot să merg este întotdeauna pustie. Orice încercare de a conversa e zadarnică. Simt cât de puțin înțeleg locul în care mă aflu, iar călătoria îmi pare o practică a eșecului.

Doar seara, când mă plimb pe lunga stradă principală, văd casele cu stucatură deteriorată și încep să-mi placă. Orașul se degradează în liniște. Sub copacii de pe bulevard, cineva a plantat arbuști ale căror fructe strălucesc în lumina toamnei. Pe la amiază, un curier din partea Serviciului de Securitate îmi aduce la hotel permisul. Zâmbesc, ușurat, spre surprinderea amabilului ofițer. Îmi urează călătorie plăcută. Peste două ore ne îndreptăm spre Albazin, având munții ca un zid compact în față și un drum cu noroiul înghețat. Suprafața netedă e primejdios de alunecoasă, iar șoferul de taxi își ia prea des mâinile de pe volan. Are fața plină de pete și un aer cam distrat. Face semn cu mâna copacilor cu frunze aurii, îmbătat de aerul de toamnă. Locuiește cu soția lui într-o izbă din pădure, îmi spune, iar fetele lui stau într-un apartament dintr-o suburbie din Skovorodino. Asta i se pare o țicneală.

În clipa următoare pune o frână bruscă și pierde controlul asupra mașinii care alunecă fără zgomot pe drumul înghețat. Se răsucește trepidând și plonjează într-un șanț. Căderea este lină, de parcă ne-am fi afundat în melasă. Mașina rămâne cu botul înclinat spre roțile din față. Reușim să ieșim teferi și vârâm crengi de zadă sub șasiu, dar mașina se afundă și mai tare.

— Conduc de treizeci și unu de ani, oftează șoferul, și n-am avut niciun accident.

Mă abțin să-mi arăt surprinderea. Se lovește cu palma peste frunte. Peste o jumătate de oră însă, un zdrahon de fermier sosește cu un tractor uriaș. Ne tractează înapoi pe drum și pleacă fără să spună un cuvânt.

— Așa merg lucrurile pe-aici, spune șoferul triumfător. Asta-i Siberia!

Două porți – sârmă ghimpată fixată pe rame ieftine înalte de peste trei metri – se ivesc în fața noastră la câțiva kilometri depărtare. Paznicii își fac apariția dintr-o baracă, se hlizesc la fețele noastre pline de noroi, apoi îmi examinează permisul, se întorc la computere și, în cele din urmă, trag deoparte bariera ce se clatină. Aproape un kilometru ne însoțește un câine care latră furios. Trecem prin Djalinda, un sat cu aer părăsit, unde nu se vede țipenie de om. Prima oară de o săptămână încoace a ieșit soarele. Și, dintr-o dată, zărim Amurul, undeva jos, mai lat acum, iar pe malul celălalt, acoperită de păduri, e China. Frunzișul mestecenilor arde în toate nuanțele de auriu, roșu și smarald. Singurul sunet e croncănitul funebru al ciorilor, cocoțate în copaci ca niște giruete, toate privind spre sud.

Pe măsură ce ne apropiem de căsuțele risipite din Albazin, îmi amintesc de câmpurile și pășunile sale, parțial abandonate, neschimbate de acum 20 de ani. Îmi aduc aminte și de o femeie de aproape 90 de ani, Agrippina Doroskova, care ajunsese să întruchipeze, în fragilitatea ei furioasă, memoria și tot mai slab simțita prezență a cazacilor din regiune. În 1854, bunicul ei venise pe fluviul Amur, însoțindu-l pe dârzul guvernator Nikolai Muraviov care, fără vărsare de sânge, a recâștigat fluviul pentru Rusia. Scria o istorie a Albazinului în patru volume, mi-a spus, în care primii ani de comunism erau o utopie pierdută și până și Stalin fusese iertat, chiar dacă în timpul Terorii pe care o dezlănțuise fuseseră lichidați toți bărbații din oraș. Încadrate în rame negre deasupra intrării în casă, două stele sovietice onorau sacrificiul fratelui și al surorii sale, uciși în Marele Război pentru Apărarea Patriei. Supraviețuind până în ultimii ani ai

regimului Elțîn, era obsedată de amenințarea Occidentului rapace care-și pusese-n gând să-i submineze patria și susținea zgomotos puterea proletariatului de a reda Rusiei o măreție aproape mistică.

Îmi amintesc că adunase o colecție de artefacte locale: arme vechi, unelte de pescuit, vechituri de prin case, ba chiar și câteva schelete. Spera că vor fi adăpostite cândva într-un muzeu adevărat, iar acum, spre uimirea mea, îl găsim într-o clădire împrejmuită cu gard: un mic palat din bârne lustruite și țigle noi, pe care tronează vulturul imperial rusesc. Pe perete e așezată o placă memorială în onoarea Doroskovei – Agrippina a murit în 2002 –, iar chipul ei cioplit în relief ne privește cu o expresie binevoitoare pe care nu mi-o amintesc.

Nu departe, situat mult deasupra fluviului, mă întâmpină ceea ce pare un teren de joacă de mult abandonat. Careul mare e mărginit de valuri de pământ acoperite cu iarbă și doar un strat de pietre răsfirate ici și colo dă de înțeles că aici a fost cândva o fortăreață. Șoferul meu n-a auzit niciodată de ea. N-a excelat niciodată la istorie, îmi spune înainte să ne întoarcem acasă.

Mă las să alunec de-a lungul malului de pământ în incintă. Din stejarii din jur se desprind frunze stacojii. Dacă există vreo structură dedesubt, este acoperită de iarbă. În spațiul complet gol se văd doar o capelă mortuară și o singură cruce înaltă neagră.

Cele două imperii care s-au ciocnit pe această frontieră depărtată, cu trei ani înainte de Tratatul de la Nercinsk, erau profund diferite. Cazacii, care ocupau Albazinul, la fel ca nelegiuiții lui Erofei Habarov înaintea lor, erau oameni de la hotare pe care chinezii manciurieni, îngroziți, îi descriau ca pe

niște demoni canibali. Erau atât de departe de Moscova, încât veștilor le lua un an ca să ajungă. Manciurienii au colonizat Amurul la fel ca și celelalte dinastii chineze care i-au precedat, nu atât prin ocupație militară, cât prin strângerea de biruri de la triburile locale pentru un împărat aflat departe. Peking era mai aproape de Albazin decât Moscova, dar tot erau 1.600 de kilometri de ținut sălbatic, iar manciurienii își desfășurau asaltul cu prudență, distrugând rând pe rând avanposturile mai mici ale cazacilor de pe Amur, până a mai rămas doar Albazinul.

Oastea lor o depășea cu mult pe cea a rușilor, astfel că Aleksei Tolbuzin, căpetenia cazacă, a fost silit să se predea. Chinezii au permis garnizoanei să plece împreună cu familiile și averile dar peste două luni cazacii au încălcat înțelegerea, s-au întors și au reconstruit o fortăreață mai puternică decât cea dinainte. Fortificațiile de argilă tasată și rădăcini de copaci se ridicau la șase metri peste capcane ascunse în care au pus țepușe de fier. Artileria era așezată pe o platformă care pivota în toate direcțiile, iar sacilor de rășină atârnați deasupra meterezelor li se putea da foc în cazul unui atac pe timp de noapte.

În iulie 1686, mâniați, chinezii au revenit lângă ziduri. Veniseră pe Amur cu 150 de barje, care remorcau alte opt, încărcate cu tunuri și muniție. Metodic, au dispus artileria în trei cercuri în jurul fortului. Tolbuzin îi înfrunta cu 826 de luptători, 12 tunuri și un arsenal greu compus din praf de pușcă și grenade de mână. De șase ori au atacat manciurienii zidurile cu o ploaie de salve de tun și săgeți incendiare, împingând pe roți uriașe scuturi legate cu piele până la

palisade, unde făceau grămezi de lemne și rășină. De fiecare dată au fost respinși.

Dar nu era scăpare. Fluviul era înțesat de nave chinezești și un post de comandă manciurian, împrejmuit cu ziduri, a fost instalat pe insula ale cărei maluri invadate de sălcii le pot zări prin ceață. Acum douăzeci de ani, iarna, în timp ce pipăiam cu degetele înghețate zidul fortificației, am dat peste un ciot de lemn ars în care era înfipt un glonte de muschetă ce-și ratase ținta. Acum nu mai găsesc nimic.

În cele din urmă, Albazinul a fost înfrânt nu atât din cauza atacurilor chinezilor, cât din a molimei care făcea ravagii în garnizoană. Odată, în bătaie de joc, cazacii au trimis chinezilor o uriașă plăcintă cu carne, ca să-i convingă că nu erau înfometați. Dar, în realitate, în noiembrie mai erau în viață doar 66 de cazaci, Tolbuzin era mort și jumătate dintre supraviețuitori urmau să piară curând din cauza febrei și a inaniției. Împăratul Kangxi nu a înțeles niciodată cu adevărat de ce acești barbari cu bărbi roșcovane se agățau cu atâta încăpățânare de ceva ce nu le aparținea, iar când trimișii Rusiei au ajuns la Peking, deschizând calea negocierilor de pace, le-a ordonat generalilor săi să nu-i mai atace. Timp de șase luni cât a durat această suspendare a ostilităților militare, scorbutul și dizenteria au făcut ravagii în ambele tabere. Doctorii trimiși de Kangxi au tratat în egală măsură pe ruși și trupele proprii. Dar, când s-au întors trupele manciuriene, mai rămăseseră vreo douăzeci de cazaci combatanți, iar Albazin a fost ras de pe suprafața pământului după Tratatul de la Nercinsk.

În capela mortuară se află două movile de pământ pe marginile cărora sunt așezate pietre. Deasupra șirurilor de

garoafe ofilite e o inscripție în cinstea apărătorilor anonimi de dedesubt. Osemintele reînhumate aici în urmă cu trei ani au fost descoperite în timpul săpăturilor efectuate în afara zidurilor: gropi comune unde morții erau uneori așezați în straturi, purtând încă pe piept crucile de fier. Dar majoritatea, se pare, au fost îngropați fără riturile ortodoxe. Niciun preot nu a supraviețuit ultimului asediu. Cu opt ani înainte, când s-au descoperit prima oară aceste morminte improvizate, pelerini din satele din apropiere au venit pe jos ca să asiste la o veghe de-o noapte și o îndelung așteptată slujbă de binecuvântare a morților. Corpurile au fost îngropate sub crucea neagră, împreună cu scheletele aflate în colecția Doroskovei. Dar mulți ani de atunci, pământul a continuat să dea înapoi morții. În cele din urmă, au fost puse împreună mai multe schelete în câte-un sicriu – era prea târziu să se mai facă diferența între ele. Episcopi și preoți înveșmântați în dalmatice azurii au ridicat deasupra lor icoana Madonei pe care o veneraseră. Apoi o gardă de onoare cazacă i-a dus pe umeri până la locul de veci atât de mult așteptat, în capela mică în care am stat și eu. Între timp, un cazac, patriot împătimit, a construit o plută pe care a urcat un tun, alunecând sute de kilometri pe apele Ingodei și ale Amurului, oprindu-se să onoreze toate locurile unde se aflaseră fortificațiile cazace, și ajungând, în cele din urmă, la Albazin.

Din fortul dispărut, pare că acest război de frontieră continuă. Întreaga graniță cu China este închisă ermetic. Turnul de pază de oțel se înalță gol deasupra mea, dar, când privesc spre sud, văd șerpuind în depărtare, kilometru după kilometru, un șir de stâlpi ca de spânzurătoare legați cu sârmă ghimpată și fâșii de pământ greblat ca să se vadă urmele de

pași. De-a lungul Amurului, acest „culoar de control” se întinde pe mai bine de 1.600 de kilometri. Doar în locurile unde malul e abrupt și Amurul curge la vreo sută de metri dedesubt, calc peste bucăți de sârmă ruginită, rămase de la stâlpii înclinați sau căzuți. Izolatorii albi, de mult deteriorați, sunt împrăștiați prin tufișuri. La înălțimea asta, sub sat, gardul a fost lăsat să se deterioreze. Pe malul celălalt, dincolo de dealuri, se zăresc bolțile unei rafinării de petrol chinezești, legată la o conductă care trece pe sub fluviu.

Mă întorc spre locul unde muzeul la care a visat Agrippina Doroskova e copleșit de frunze căzute. Pe terenurile dimprejur se află o gospodărie de cazaci reconstruită, o capelă căzăcească, o moară de grâu și o izbă confortabilă, cu un leagăn de copil și jucării, un samovar și fotografii frumoase, evocând o viață lipsită de orice mizerie și brutalitate. Dar înăuntru, muzeul este un adevărat imn adus eroismului căzăcesc. La intrare, te întâmpină culorile strălucitoare ale unui tablou violent și romantic, reprezentând asediul dintr-o ultimă zi imaginară, în care războinici bărboși, purtând deasupra capetelor icoana Madonei, se luptă ca niște zei sub turelele care scuipă flăcări ale fortului lor sortit pieirii. În vitrinele de alături e expus ce-a mai rămas din luptă și înmormântări: un corn cu praf de pușcă ars, o lamă de secure, fragmente de centuri, multe cruciulițe de pus la piept și șuvițe pe jumătate putrede din părul strâns în coc al femeilor lor.

Custodele este o femeie mândră și plină de amabilitate. Sunt singur aici – primul occidental pe care îl vede de luni de zile –, dar solicitările mele sunt ciudate. Găsește în arhivele ei un instantaneu cu vizitatori chinezi: șase oameni de afaceri ale căror soții au capul acoperit cu năframe ortodoxe. Au

nume rusești și una ține în mâini o icoană. Totuși, trăsăturile lor sunt chinezești. Sunt descendenții dezertorilor cazaci din timpul asediului, spune custodele; au preferat să se alăture armatei manciuriene decât să se întoarcă acasă. De ce au făcut-o este neclar. Poate că se temeau de represalii pentru crime sau doreau să-și păstreze soțiile băștinașe care în Rusia nu le-ar fi fost acceptate.

Întoarcerea acestor „albazinieni de Peking” – dorul lor de a-și regăsi obârșiile îndepărtate – o nedumerește pe femeie. Unii din strămoșii lor au fost prizonieri, dar majoritatea au dezertat. Au fost o sută sau mai mulți. În Peking au devenit nucleul unei companii separate din Garda Imperială. Locuiau în orașul vechi de lângă Poarta de Răsărit și le-au fost oferite deținute ca soții. Aveau un preot rus și au târnosit propria biserică, pe locul unui fost templu lamaist, pe care au decorat-o cu icoane recuperate din război. Cu timpul și din cauza căsătoriilor interrasiale, și-au pierdut aspectul rusesc și limba. Călătorii îi descriu ca pe niște bețivani fără niciun Dumnezeu. Cu toate acestea, amintirea originilor lor a dăinuit. Biserica lor s-a transformat într-o misiune ortodoxă care a rezistat până în secolul XX – prin 1920 încă mai existau călugărițe albaziniene –, până când alte credințe – bolșevismul, maoismul – a măturat-o din istorie. Apoi biserica a ajuns garajul ambasadei sovietice, înainte de a redeveni, în fine, o mică congregație.

Custodele îmi arată fotografia unei chinezoaice tinere și drăguțe care se uită la o vitrină în care se află artefacte pe care nu le pot descrie.

— A venit acum câteva luni.

Expresia tinerei este confuză – umbra unei încruntări –, astfel că nu-mi dau seama dacă e fascinație sau nedumerire. Ce semnificație poate avea pentru ea întâlnirea cu aceste obiecte atât de străine: scrisul ilizibil, grăunțele carbonizate de orz, muscheta ce cade, în clipa morții, din mâinile unei rude atât de îndepărtate?

Apoi, cu săbiile și medaliile din secole mai târzii, istoria din muzeu se desparte cu totul de istoria ei personală. Pe un perete văd fotografia din închisoare a unor cazaci uciși sub Stalin. Se uită spre aparat, îmbrăcați în zeghe, cu numere pe piept. Par suferinzi și au un aer rătăcit. Unii au fost deja torturați. Doroskova mi-a spus că acești nevinovați ajunși la capătul puterilor au fost săteni obișnuiți – proprietari de pământuri agricole și negustori –, încât execuția lor ar putea fi cumva scuzabilă. Alături este un birou dedicat muncii ei: mașina de scris, manuscrisul și un singur tratat cu file îngălbenite, singurul publicat – simt durerea celui care scrie – din cele patru volume pe care le plănuise.

Când ies din muzeu. mă întâmpină nepotul Doroskovei, Aleksei. Trebuie că a auzit de sosirea străinului și s-a echipat cu uniforma de ceremonie a cazacilor de pe Amur: un sacou verde kaki cu însemne argintii pe umăr, pantaloni cu dungi galbene și o căciulă de oaie purtată într-o parte. Înainte de a ajunge lângă el, îmi adresează salutul căzăcesc „*Slava Bogu!*”, „Domnul fie lăudat!”. Strâng o mână mare și fără vlagă. Ochii lui cenușii mici se pierd pe fața uriașă, rotundă, iar gâtul și bărbiile i se revarsă peste gulerul militar în pliuri îndesate. Pare descins dintr-un spectacol de pantomimă.

— Așadar, ați cunoscut-o pe Agrippina Nikolaevna!

Radiază de mândrie. Vorbește de bunica sa ca despre o sfântă crâncenă și când spune „Cazacii se vor întoarce!”, vocea lui îmi aduce aminte de a ei.

— Lucrurile încep să revină la normal!

Privește spre cer, ca și cum Dumnezeu ar fi plănuit toate astea.

— Mult timp poporul nostru a fost uitat. Dar suntem puternici, ne vom întoarce mereu aici. Ați văzut capul din muzeu? Capul de cazac pe care l-au reconstituit? Odinioară am fost un popor colosal! De uriași!

— L-am văzut.

Capul de material plastic avea o mărime medie, m-am gândit, dar era ciudat de idealizat. Semăna cu un filosof grec.

— L-au refăcut pe baza craniilor de cazaci. Au fost dezgropate multe. În cele din urmă, scheletele au fost reînhumate cu onoruri! Acum trei ani a fost o ceremonie aici…

Da, văzusem fotografiile la muzeu: garda cazacă purtând pe umeri sicrie uriașe, episcopul cu straie aurite și mitră sferică și Aleksei, întinzându-și un tricolor rusesc peste pântecele proeminent, alături de un șir de foarte tineri cadeți, niște copii care nu păreau să se țină prea bine pe picioare.

— Nu avem voie să uităm! Acum elevii noștri învață din nou despre tradițiile lor. Sunt atamanul cazac pentru acest raion și îi învăț. Chiar și fetele învață să gătească terciuri și supă de pește așa cum le preparau soldații noștri.

Se mângâie pe pântece.

— Fermele noastre – avem pământ mănos aici. Înființăm colective, facem planuri…

Cu toate astea, am văzut doar câmpuri năpădite de buruieni și gospodării dărăpănate. Chiar și în secolul al XIX-lea se spunea despre cazaci că nu se pricep la muncile pământului.

Dar Aleksei îi dă înainte.

— Trebuie să ne repopulăm satele de pe Amur pentru că s-ar putea ca țara noastră să aibă din nou nevoie de noi. Ce știm despre China? Trebuie să-i respectăm pe cei ce și-au dat viața luptând cu ea, pe toți războinicii care au adus Rusia până la Amur. Au fost zile mărețe cu oameni măreți. Ne-am născut să fim războinici!

Desigur, nu va recunoaște niciodată atrocitățile săvârșite. Pentru el, cazacii sunt eroii unui imperiu sfânt.

— Curând, vom reconstrui fortăreața așa cum a fost. Și vom patrula la graniță din nou. Gărzile de frontieră nu sunt suficiente. Rusia are nevoie de noi!

Își bombează pieptul enorm. E împodobit cu medalii din acelea pe care cazacii și le oferă unii altora. Le răsfiră cu degetele, una câte una: ordinul Madonei din Albazin primit de la un episcop din regiune (pentru participarea la jubilee), Ordinul generalului de cavalerie cazacă Platonov, medalii din hârtie pe care sunt imprimați cai și cruci și o panglică bicoloră neagră cu portocaliu ca simbol al victoriei din Marele Război pentru Apărarea Patriei, pe care mi-o prinde în piept.

— Și lui Stalin îi era frică de noi. Îi era mai teamă de noi decât de Hitler! Și pe bună dreptate. Eram mai puternici, mai curajoși. Și mai vechi decât comunismul.

Pe lângă noi trec doi grădinari care îngrijesc terenurile din jurul muzeului.

— *Slava Bogu!* strigă el.

Grădinarii abia răspund, dând din cap.

— Oamenii ne întreabă dacă putem păzi granițele, dar orice cazac face asta în mod firesc. Oamenii aceia și toți cei din sat știu că sunteți aici, chiar dacă dumneavoastră nu i-ați văzut.

Aș vrea să-l domolesc puțin, să încerc o glumă. Poate îl fac să râdă. Nu recunosc în lăudăroșenia lui nici urmă din hotărârea și furia exaltate ale bunicii sale. Are un aer surprinzător de nevinovat.

— Granițele nu trebuie păzite acum, spun, oarecum nesigur. E pace între Rusia și China.

Își încleștează pumnii.

— Dar trebuie să fim pregătiți. Tot timpul! Nu poți avea încredere în chinezi.

Patrularea frontierei a devenit o nevoie în sine. Pacea e o amenințare la adresa ei.

— Nu poți fi niciodată sigur.

Chipul i se înfioară sub căciula neagră. Medaliile tremură.

— Niciodată.

Cu toate acestea, conducătorii ruși au fost întotdeauna precauți când a venit vorba de cazaci, a căror semi-independență putea reprezenta o amenințare. Nu erau o etnie separată, ci o vastă rețea de oameni de pe hotare, militarizați, bandiți și evadați, care nu ascultau de nimeni. Au format unele din cele mai necruțătoare regimente din armata imperială și mulți s-au alăturat Albilor în timpul Revoluției, iar mai târziu au fost zdrobiți de Stalin. În prezent, președintele Putin îi folosește cu precauție ca trupe paramilitare la granițele de vest ale Rusiei și ca forțe de ordine.

Aleksei speră să se întâmple ceva și pe această graniță. Mă conduce prin Albazin în Lada lui, claxonând și făcând semne cu mâna; e greu de spus dacă rarii pietoni care abia schițează un răspuns îl simpatizează pentru patriotismul său sau îl consideră ridicol. Urcăm vreun kilometru și jumătate în susul fluviului, într-o poiană pustie din pădurea de mesteceni. Doar o cruce comemorativă marchează locul unde cândva a fost o biserică. Își scoate căciula în semn de respect. Eliberat de sub blana deasă, îi văd capul complet chel.

— Pe vremuri era o bazilică uriașă aici, spune. Am văzut fotografiile. N-a mai rămas nimic din ea, doar câteva pietre. Dar era grandioasă. Ia priviți!

Străbate poiana cu pași mari și se întoarce ca pentru a indica o absidă invizibilă. Capul chel și lucios îi schimbă total înfățișarea.

— Imaginați-vă!

Își ridică brațele ca pentru a face să apară ca prin farmec o catedrală din adâncul pământului acoperit de tufișuri și arbuști.

— Altarul era acolo. Iisus Pantocrator era în cupola de deasupra. Și era magnifică. A fost distrusă în Revoluția care nu ar fi trebuit să aibă loc. Pelerinii se opreau aici în drum spre Albazin.

Apoi acest personaj donquijotesc își face cruce cu evlavie și-mi vorbește despre un obicei de pomenire conform căruia mângâi un copac din apropiere și te rogi pentru cineva drag. Îmbrățișez un pin ca să-i fac plăcere, apoi mă duce la un punct de belvedere aflat deasupra fluviului.

Pe o lespede uriașă, străbătută de vinișoare trandafirii, e o placă inscripționată cu caractere vechi chirilice montată în

cinstea Tratatului de la Aigun din 1858, care a consfințit dominația rusească asupra Amurului. Aleksei iubește acest loc și fluviul uriaș care șerpuiește dedesubt. O cărare coboară pe mal, unde sârma ghimpată e desprinsă. Pe aici, spune el, urcau spre Albazin pasagerii când debarcau. Nicolae al II-lea, ultimul țar, s-a oprit aici, în 1891, în calitate de moștenitor al tronului, în călătoria prin din Extremul Orient rusesc.

— Toți de aici au câte-o amintire din acea zi. Toți locuitorii s-au strâns pe marginea drumului să-l întâmpine. A urcat la noi pe un covor de flori!

Aleksei este, desigur, regalist.

— Revoluția a fost o greșeală. Un dezastru. N-ar fi trebuit să aibă loc.

Bunica lui, care îl diviniza pe Lenin, ar fi fost oripilată.

— Lucrurile ar fi trebuit să evolueze mai lent. În loc de asta…

Sub noi, o herghelie de cai roibi se scaldă în apele fluviului. Nu sunt animale îndesate ca acelea din Mongolia, ci creaturi frumoase, cu picioare lungi, sclipind în lumina tot mai slabă. Aleksei pare mai calm. Zâmbește trist.

— Nu mai sunt atât de mulți ca altădată. Tinerii de azi merg cu motocicleta.

Suntem încă lângă placa memorială închinată Aigunului, când caii urcă pe cărarea țarului și se depărtează în galop, fără să-i mâne nimeni. Mă aplec să citesc din nou inscripția. Placa a fost plasată acolo doar cu cinci ani în urmă, ca și cum cineva a ținut morțiș să afirme un fapt contestat. Scrierea în slavona bisericească dă iluzia unei vechi autorități.

— Această piatră confirmă dreptul nostru de a fi aici!

Capul îi devine iarăși masiv când își pune din nou căciula de oaie. Pentru prima oară izbucnește în râs: o concesie bruscă, zgomotoasă.

— Am cucerit Amurul în 1858, când China era slăbită. Toată lumea lua bucăți din China atunci – francezii, americanii și mai ales voi, britanicii.

Rânjește. Îi spun:

— Chinezii sunt încă de părere că Tratatul de la Aigun le-a fost impus cu forța.

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, dinastia Manciu nu mai era puterea care încheiase Tratatul de la Nercinsk cu două sute de ani în urmă. Națiunile occidentale profitoare smulgeau concesii de la o țară devastată de războiul civil, iar Rusia începuse să viseze la un destin imperial în Răsărit. După izbucnirea Războiului Crimeii, belicosul guvernator general al Siberiei orientale, curând supranumit contele Muraviov-Amurski, l-a convins pe prudentul țar Nicolae I de valoarea strategică a fluviului Amur. O flotă anglo-franceză naviga aproape de gurile fluviului în Pacificul de nord-vest.

În mai 1854, Muraviov a coborât în aval de Sretensk cu o flotilă lungă de o milă, formată din barje și plute militare. El călătorea cu *Argun*, primul vas cu aburi care a navigat pe Amur, însoțit de 800 de cazaci și o baterie de artilerie de munte, purtând cu el icoana regăsită a Madonei din Albazin. Când flotila a ajuns la fortul părăsit, soldații au păstrat tăcerea, orchestra a intonat imnuri, iar Muraviov a debarcat pe uscat să se roage lângă ruinele năpădite de buruieni.

Avanposturile neajutorate chinezești de pe Amur nu puteau decât să comunice cu autoritățile aflate departe, la Peking, în timp ce flotila trecea pe lângă ei. Muraviov era la

comandă pe un fluviu care fusese al chinezilor pe baza unui tratat timp de mai mult de o sută cincizeci de ani. Incursiunea a continuat încă patru ani, iar rușii și-au consolidat puterea fără a fi respinși, astfel că, pe când Muraviov i-a obligat pe chinezi să se așeze la masa tratativelor la Aigun, în 1858, ocupația fluviului era un fapt împlinit. Condițiile Tratatului de la Nercinsk au fost inversate, obligându-i pe chinezi să cedeze întreg teritoriul de la nord de fluviu și transformând Amurul în granița dintre două imperii vaste, dar deja suferinde.

Ajutându-se de promisiuni generoase și constrângeri, Muraviov le-a croit drum așezărilor căzăcești de pe Amur. Adesea, el era cel care alegea locul și îl numea. În câțiva ani au apărut 120 de sate, iar fiecare familie avea vreo 300 de acri de pământ. Muraviov a devenit un erou național. Dar prețul plătit a fost, uneori, incredibil de scump. Un bătrân ofițer cazac își mai aducea aminte cât de precară era aprovizionarea acestor avanposturi risipite. Aflat, în 1856, într-o misiune de ajutorare la est de Albazin, a întâlnit un grup de bărbați ca niște spectre, cu pielea înnegrită de degerături, umblând la temperatură de –44° C, încă având și puștile la ei. Lângă ei zăceau cadavrele înghețate ale celor morți de foame – fesele le fuseseră tăiate de camarazii lor ca să le țină de foame. Scârbiți să guste din carnea celor morți, au tras la sorți pe cine să omoare și să mănânce dintre cei vii.

Când Muraviov nu i-a mai ținut din scurt, așezările cazacilor au mai prosperat prea puțin. Adesea, pământurile le erau părăginite. Voiau să fie mai degrabă soldați sau să aibă alte îndeletniciri. Pe la sfârșitul secolului, numărul gospodăriilor lor ajunsese la patruzeci și cinci. Doar siguranța afișată de Aleksei mă face să-mi pot imagina că vor renaște.

Aici, la Albazin, nu cazacii, ci niște grăniceri cu suflet nostalgic administrează lucrurile. Custodele muzeului pare stânjenită când îi spun asta.

— Păi, da, nu prea mai sunt cazaci în sat acum. Nu autentici.

Râde.

— Aleksei e conducătorul unor oameni care nu mai sunt.

Mi se oferă un pat în ce-a mai rămas din casa de cultură sovietică. Construcția e prea mare pentru un sat atât de mic, iar picturile murale sunt mărturii desprinse dintr-un timp apus: muncitori și soldați plini de elan și femei viguroase la strânsul recoltei. Pe un alt perete, bărci căzăcești care seamănă cu corăbiile vikingilor își aruncă ancorele în fortul Albazin, iar inscripțiile le laudă eroismul și atestă dreptul inalienabil al Rusiei asupra acestor ținuturi.

Uneori, casa de cultură e folosită ca școală. Pe scena miniaturală, cu un fundal reprezentând zorii deasupra Amurului, dau peste un grup de copii mici care dansează și recită poezii, îndrumați cu răbdare. Irina e genul de învățătoare pe care copiii o îndrăgesc din prima clipă. Se scuză pentru cazarea sărăcăcioasă de aici (nu are de unde să știe pe unde am mai fost), iar seara mă întind pe o canapea extensibilă curată, sub o plapumă spălată, și adorm având deasupra capului un text prin care copiii sunt atenționați cu privire la gheața de pe fluviu și la focurile de artificii de Anul Nou.

Spre miezul nopții mă trezesc brusc, întrebându-mă unde mă aflu, și-mi potolesc foamea cu cârnații și pâinea neagră din rucsacul meu, apoi cutreier agitat de nesomn satul. Stelele

strălucesc deasupra kilometrilor de sârmă ghimpată ce marchează fâșia de graniță, iar China se profilează undeva în depărtare. Un câine singuratic urlă. Prin ferestrele fără perdele singurele lumini sunt cele lăsate aprinse din obișnuință sau lumânările ce se topesc sub câte-o icoană. Amurul e o fâșie palidă undeva jos. Vacile îmi ies în cale mișcându-se greoi prin întuneric.

Pe malul opus al fluviului, în China, nu e nicio lumină și îmi imaginez doar pustietate. La miazăzi, culmea muntoasă Hinganul Mare eliberează Amurul în curgerea lui spre răsărit. Timp de două secole, până în 1906, conducătorii manciurieni, locuitori din vechime ai acestei regiuni, au încercat să-și împiedice supușii chinezi să imigreze dinspre sud. Dincolo de posturile lor de pază, văile împădurite au adăpostit doar băștinași oroqen, bandiți pribegi și mineritul de aur ilegal.

În 1883, pe un afluent aflat peste fluviu de Albazin, un indigen oroqen, în timp ce săpa un mormânt pentru mama sa, a dat peste filoane de aur. De îndată a năvălit o gloată formată din aventurieri și foști pușcăriași – chinezi, ruși, germani, polonezi, francezi, până la 10.000 de oameni –, evitând anarhia prin numirea unui conducător autocrat, care a proclamat Republica Jeltuga. Și-au creat propriul drapel și au bătut monedă proprie. Au construit un cazinou, un teatru muzical și un spital cu servicii gratuite. Pedepse draconice îi țineau sub control: 100 de lovituri de cnut pentru beție, 200 pentru tulburarea liniștii publice în cursul nopții, 500 de lovituri de cnut întrețesut cu cuie pentru sodomie. Una din puținele fotografii rămase surprinde o stradă cu prăvălii înalte de lemn pe care se plimbă bărbați serioși cu pălării occidentale și papuci chinezești.

Pekingul a reacționat târziu și cu brutalitate. Soldații săi i-au expulzat pe străini, iar pe chinezi i-au tratat ca pe niște trădători. Rușii au încercat să-i salveze, dar fără sorți de izbândă. Undeva în bezna din fața mea, orașul a fost incendiat, apele s-au umplut de cadavre decapitate, iar Republica Jeltuga s-a năruit după patru ani, redând Amurului liniștea sa solitară.

6
Orașul Bunei Vestiri

De la Skovorodino, calea ferată transsiberiană însoțește Amurul, descriind un arc uriaș spre sud-est. Ore-n șir se văd doar culmi împădurite, cu mesteceni, stejari și zade. Solul aluvionar păstrează vechi urme de ulmi și ginkgo, semn că flora de aici era odinioară mai bogată, mai asemănătoare cu cea din China sau Japonia: o vegetație care ar putea reveni cândva. Undeva, treci dincolo de hotarul invizibil al permafrostului care se retrage încet-încet. Mlaștini uriașe, nesecate, îi iau treptat locul. Începută în 1908 sub amenințarea invaziei japoneze, această porțiune de peste 9.500 de kilometri a fost ultima și una dintre cel mai dificil de finalizat. S-a renunțat la forța de muncă ieftină chineză și coreeană și au fost recrutați muncitori ruși, cu speranța că vor coloniza ulterior teritoriul. Calea ferată a transformat toată populația din bazinul fluviului. Rarele așezări ale celor dintâi colonișți, care dăduseră naștere unei economii rurale prospere, s-au pierdut sub valurile succesive de imigranți mai săraci, care au continuat să vină din cauza dislocărilor pricinuite de războiul civil, de foamete și de colectivizare.

Locomotivele cu aburi pufăind și vagoanele de vite – predecesoarele colosului care mă transportă de la Skovorodino – erau ticsite cu țărani trași la față și plini de speranță, pentru care independența notorie a Siberiei și disprețul ei față de birocrație ar fi fost binevenite. Chiar și în prezent este ușor să-ți imaginezi că spiritul primilor vânători și prospectori, al foștilor iobagi și deținuți, dăinuie în personajele de o cordialitate zgomotoasă și, uneori, amenințătoare care dau năvală pe culoarele trenului, în maiouri de plasă și cu sticle goale de votcă.

În compartiment suntem doar eu și o tânără slăbuță de șaisprezece ani, al cărei păr împletit se răsucește discret sub capot. În întuneric, ghemuită sub pături cu telefonul mobil, șoptește:

— Bună, mamă. Sunt Alena… Nu, nu sunt… O să fiu bine… nu știu ce străin…

Iar dimineața mi se adresează cu o voce timidă:

— Ați putea, vă rog, să ieșiți din compartiment? Trebuie să mă schimb.

Ne-am trezit într-o zonă acoperită de ape, unde strălucirea toamnei începe să pălească. Printre mlaștinile și râurile împletite, pădurile au dispărut, iar stâlpii de telegraf mărșăluiesc de-a lungul orizontului tivit cu nori întunecați. Spre prânz, ne apropiem de Zeia, marele afluent nordic al Amurului. Cei aproape 1.300 de kilometri pe care-i coboară dinspre Munții Stanovoi au fost calea pe care au venit în sud primii invadatori cazaci, verile blânde, pământul fertil și pădurile de foioase alimentând zvonurile despre un paradis bucolic.

Și iată că aici peisajul începe să se schimbe. În fața noastră, cale de vreo 300 de kilometri, dealurile fac loc luncilor și Amurul însuși se împotmolește în stânci și ostroave înainte ca Munții Hinganul Mic, care îl asaltează dinspre China, să-l strângă ca-ntr-o menghină încă 160 de kilometri.

Alena fotografiază Zeia prin geamurile aburite. Amândoi mergem la Blagoveșcensk, al doilea oraș ca mărime de pe Amur, iar ea vine pentru prima oară aici. În timp ce ne apropiem, devine tot mai agitată. Vrea să țină minte totul, spune. Cum o să-și amintească atâtea lucruri? Chiar și când trenul intră încet în gară, ea încă mai fotografiază compartimentul, cușeta, *provodnița* vagonului, culoarul și pe mine – „Primul străin pe care-l cunosc!" –, astfel că entuziasmul ei candid devine molipsitor, iar eu îl duc mai departe pe străzile din Blagoveșcensk.

După standardele siberiene, e un oraș vechi. Fondat în 1856, populația sa a crescut rapid odată cu descoperirea aurului pe Zeia, iar la trecerea în secolul XX, alături de izbe au răsărit adevărate palate negustorești. Să trăiești aici, scria un călător britanic în 1900, te costa de trei ori mai mult decât în Londra. Timp de aproape două luni nu văzusem nicio clădire frumoasă sau vreo altă construcție mai „bătrână" decât mine. Acum, iată-mă străbătând promenada de pe malul fluviului și străzile orașului cuprins de euforie. E ca și cum aș cunoaște locurile de multă vreme, cu toate că drumurile mele nu m-au purtat niciodată aici. Vile cu stucatură pastelată – albastru-verzui, galben-șampanie – au fost transformate în clădiri de birouri ce par nefolosite, facultăți ale universității, restaurante. Toate străjuiesc senine străzi liniștite. Unele,

cărora vremea le-a conferit un aer cald, italienesc, cochetează cu arhitectura clasică, având coloane cu turnulețe și frontoane care par că plutesc. Un adevărat răsfăț. Ici-colo, de pe câte-un acoperiș, se înalță o urnă sau o statuetă.

De-a lungul fluviului, o frumoasă esplanadă se întinde pe kilometri întregi. Parapetele de granit se avântă de sub terasele și pavilioanele spațioase și, la fiecare câțiva metri, vulturul rusesc cu două capete își întinde aripile pe balustradele din fier forjat. Totul pare pașnic și cam din aceeași epocă. Parcurile sunt înecate în grămezi de frunze căzute. O pojghiță trandafiriu-cenușie acoperă trotuarele și, în plină toamnă, straturile de petunii sunt înflorite.

Fluviul are vreo jumătate de kilometru lățime și pe malul celălalt, strălucind ca un miraj sau ca o ispită, se află orașul chinezesc Heihe. Așa cum se profilează, încremenit în depărtare, arată de parcă ar fi pictat. În geometria lui sobră licărește viitorul. Ici-colo, din jungla aceasta cubistă, se înalță elaborate acoperișuri ascuțite și creneluri care îi dau o tentă hedonistă și, trași în sus ca de o forță imensă, sunt câțiva zgârie-nori – au 30 sau 40 de etaje, fiind încă flancați de macarale înalte – ce par să poarte o energie și o impacientă obsesive. Roata uriașă din parcul de distracții este de două ori mai mare decât cea rusească din parcul unde mă aflu.

Acum treizeci de ani, Heihe era un sătuc. În prezent, populația lui o depășește pe cea de 200.000 din Blagoveșcensk. Cu toate astea, un zid compact de copaci care nu se mai termină ascunde de privirile curioșilor traficul și orice activități omenești. Împreună cu fluviul atât de lat, pare să-l țină izolat într-o altă lume: nu un oraș propriu-zis, ci o himeră îndepărtată a bunăstării. Noaptea, clădirile aflate mai aproape

aruncă deasupra apelor perdele de lumini multicolore și uneori se aud răsunând cadențe voioase, de parcă toți locuitorii ar dansa.

Zorii sosesc cu un aer rarefiat și argintiu. Lângă hotelul meu – o relicvă dezolantă din epoca sovietică –, o mână de pescari își aruncă încrezători momeala de pe esplanada fluviului. Aproape de capătul dinspre est, dincolo de un parc unde mișună veverițe negre, cursul lat al Zeiei întâlnește Amurul; la vest, se înalță un turn de pază. Între acestea, pe o lungime de trei kilometri, sunt presărate monumente care se profilează ba autoritare, ba jucăușe. Câini din bronz privesc spre China peste balustrade sau stau culcați hazliu pe straturile de flori ale orașului. Un ditamai taurul din fier vechi îmi apare în cale. Statuia unui grănicer privește spre sud, rezemat în baionetă, iar câinele său e lucios de cât l-au mângâiat copiii. Mai departe, silueta impunătoare a contelui Muraviov-Amurski, ținând în mână o hartă făcută sul, are privirea îndreptată spre roata Ferris chinezească, iar un arc de triumf ce fusese dărâmat sub comuniști, acum reconstruit, comemorează din nou vizita ultimului țar.

Un grup de turiști chinezi se strânge sub el. Nu pot citi inscripția în slavona veche de pe margine: „Amurul a fost, este și va fi întotdeauna rusesc”. Sunt preocupați să-și facă *selfie*-uri nu cu Blagoveșcenskul în fundal, ci cu propriul oraș nou de dincolo de fluviu. Un bătrânel vioi, aflat pentru prima oară aici, exclamă:

— Orașul ăsta nu-i mare lucru, nu-i așa? Sărac, foarte sărac.

Face semn spre Heihe, aflat în spatele său.

— Dar ia uitați-vă la al nostru!

Pentru prima oară, singurătatea fluviului, unde cale de 2.250 de kilometri am întâlnit doar o ambarcațiune, este grosolan întreruptă. Oamenii se deplasează pe fluviu ca pe bulevard. Șalupele poliției de pe ambele maluri zboară pe deasupra apei înainte și înapoi, iar vasele de patrulare chinezești, cu mitraliere înfășurate în prelate la pupă și la provă, își fac auzite motoarele mai aproape de malul rusesc decât de al lor. Privesc fascinat. Pe fluviu coboară încet barje, majoritatea cu pavilioane chinezești, încărcate cu lăzi și camioane, iar ambarcațiunile de agrement din Heihe trec învăluite în sunetul muzicii, în timp ce la megafoane se aude, nedeslușit, povestea malului care cândva le-a aparținut. După 1858, rușii se purtau de parcă Amurul era al lor, îngrădind populația chineză pe malul sudic. Doar în 1986, în discursul său de la Vladivostok – un reper al politicii de conciliere –, Gorbaciov a proclamat norma internațională a frontierelor fluviale, conform căreia granița nu era reprezentată nici de malul rusesc, nici de cel chinezesc, ci de zona navigabilă a Amurului dintre ele.

Numele Amurului în chineză este Heilongjiang, Fluviul Dragonului Negru, o referire la grandoarea imperială a dragonului – ce-l desemna pe împărat –, dar și la străvechea forță a furtunilor și inundațiilor sale. În anii în care dragonul era mânios sau neglijat, topirea zăpezilor și musonii de vară inundau mii de kilometri pătrați, cufundând sub ape comunități întregi atât din China, cât și din Rusia, având drept consecință evacuări în masă și sute de victime înecate.

Cât despre numele rusesc „Amur”, originea lui este incertă, singurul lucru știut fiind că nu e, de fapt, rusesc. Se pare că a

supraviețuit din vremurile populațiilor indigene și înseamnă „Râu Mare” sau „Pace Blândă”. Astăzi, lumina capricioasă a soarelui îl face albastru: nu e albastrul cerului senin, ci o oglindă la indigo în care zgârie-norii din Heihe se unduiesc și se întâlnesc. Cursul îi este grăbit de ploile de sfârșit de vară, deși aici fluviul se află la doar o sută și douăzeci de metri deasupra nivelului mării și, în lungul lui drum spre Pacific, va coborî cu mai puțin de zece centimetri la fiecare 1,6 kilometri parcurși.

Vasele cu pescaj mai mare au punctul terminus vestic la Blagoveșcensk, unde mai demult călătorii de la Sretensk puteau să schimbe vasul cu unul mai spațios. În 1900, o englezoaică cutezătoare, Annette Meakin – prima femeie din Europa care a călătorit pe Amur –, a coborât cu profundă ușurare de pe barja aglomerată care o purtase pe apele Șilkăi. De-a lungul văii de o mare frumusețe, fusese torturată de o invazie de muște cu capul verde care o pișcau, iar pe puntea toridă nu sufla nicio adiere. În schimb, alte nave erau mai generoase. În 1914, o călătoare australiancă, Mary Gaunt, se desfăta cu tapiseria de catifea și lambriurile de mahon de pe *John Cockerill*, cu prânzuri la care se serveau sturion, pui și caviar roșu întins ca „marmelada la un mic dejun englezesc”. Un diplomat britanic aflat în călătorie, care nu s-a lăsat impresionat de tăciunii aprinși ce săreau ca artificiile din coșul vasului său, s-a plâns în schimb de prețul trabucurilor, iar clericul american Francis Clark, aflat la bordul navei *Baron Korff*, scria că la 1.600 de kilometri în amonte apele Amurului erau „bune de băut și curate” și aveau culoarea vinului alb.

Dar pe toate aceste vase, pasagerii de la clasele inferioare se îngrămădeau pe punțile sufocante, iar barjele închisorii

treceau ca niște cuști plutitoare pe drumul spre coloniile penitenciare de pe Insula Sahalin. Anton Cehov, în călătoria sa spre acel loc întreprinsă pentru a lua interviuri deținuților, a observat un prizonier condamnat pentru uciderea soției sale care era însoțit de fiica lui, o fetiță de șase ani. Copila se agăța de picioarele încătușate ale tatălui de fiecare dată când el se mișca, iar noaptea dormea printre trupurile îngrămădite ale soldaților și prizonierilor de lângă el.

Companiile de nave cu aburi au pierdut, desigur, controlul sub regimul sovietic și vasele lor navigau sub alte pavilioane și cu alte țeluri: flotile bolșevice în Războiul Civil, naționaliști chinezi și japonezi. Dar, cu timpul, cușstile plutitoare cu deținuți au revenit, deplasându-se spre destinații mai crunte decât cele ale țarului.

Pe zidul unei vechi clădiri comerciale care dădea spre Piața Victoriei găsesc un basorelief al lui Cehov. Celebrează șederea lui aici, în 27 iunie 1890, și un strat de vopsea argintie acoperă placa funerară. Cu guler înalt cu colțuri răsfrânte și purtând ochelari, privește cu un aer înțelept, cu arătătorul dus la obraz, ca și cum prestigiul din anii din urmă îl îmbătrâniseră înainte de vreme. Este o replică rudimentară a unui bine-cunoscut portret.

Dar, pe când s-a aflat la Blagoveșcensk, Cehov nu și-a petrecut timpul întâlnind demnitari. În scrisorile către mama și sora lui descria incidentele de pe fluviu, starea deplorabilă a îmbrăcămintei lui, prețurile diferitelor bunuri și manierele ciudate ale chinezilor. Dar lui Suvorin, vechiul său prieten și mentor, i-a mărturisit că și-a petrecut timpul cu o prostituată japoneză. Avea o delicatețe seducătoare și era extrem de

prozaică, scria el. Știa doar puțină rusă și pentru a se face înțeleasă arăta cu degetul sau atingea lucrurile, râzând tot timpul și scoțând mici sunete. „Este nemaipomenit de pricepută în munca ei, așa că nu simți că faci sex, ci că participi la o ședință de echitație de primă clasă.”

Acest fel de scrisori nu au fost niciodată publicate în regimul sovietic, când indecența, permisă în viața privată, era voalată de pudibonderia din spațiul public. Fanteziile marilor creatori nu puteau fi dezvăluite. Chipul argintiu al scriitorului care privește spre monumentele de război din Piața Victoriei are o expresie de preocupare intensă. Dar portretul pe care îl imită, pictat în 1898 de Osip Braz, era al unui om mai rafinat, mai trist și mai greu de deslușit.

Dacă te plimbi pe malul apei spre terminalul feribotului, unde sosesc navele de pasageri de la Heihe, abia dacă vezi vreun chinez. Majoritatea celor care se istovesc aici sunt rușii care aduc sacoșe uriașe cu marfă de dincolo de fluviu. Transportă bunuri pentru gospodărie, la fabricarea cărora chinezii excelează, de la distribuitorii din Heihe la vânzătorii chinezi din piață. Sunt cărăuși voinici și răbdători. Majoritatea sunt femei de vârstă mijlocie. Un ofițer de vamă trece printre ele cu un labrador dresat pentru droguri, iar când sacoșele trebuie deschise, din ele se revarsă grămezi de cămăși, adidași și legături de șosete de lână și câte-un ceainic sau un uscător de păr.

Acest comerț de frontieră între cele două orașe a explodat la începutul anilor ’90, odată cu destrămarea Uniunii Sovietice, și a devenit atât de imposibil de controlat încât autoritățile locale au impus restricții draconice pentru

chinezii care soseau. Rușii negociau mai eficient și mai ieftin la vamă, motiv pentru care chinezii i-au angajat pentru transport. Acum acești *celnoki* care trec fluviul, cunoscuți înainte sub trista denumire de „cărămizi”, apoi de „cămile”, sosesc în grupuri organizate după ce trec de vameșii care sunt adesea mituiți în prealabil. Câștigă mai puțin de zece dolari la un drum. Între timp, intermediarii și angrosiștii chinezi învață cum să manipuleze, să evite și să se strecoare printr-un labirint de tarife, legi și șpăgi. În 2006, „cămilele” lor rusești aveau voie să transporte doar 35 de kilograme de mărfuri la un drum, iar peste câteva luni, chinezilor li s-a interzis complet să mai dețină sau să administreze tarabe la piață.

Bazarul din centru arată la început ca un imens șantier, unde o macara stă încremenită deasupra unui panou ce anunță viitoare clădiri de birouri. Alături, o poartă șubredă din sârmă ghimpată dă într-un fel de oraș interior cu aspect de labirint. Alei lungi cu tarabe descoperite se ramifică și se despart pe suprafețe neașteptat de vaste, iar culoarele sunt dedicate câte unui singur tip de produs, ca în bazarurile din Asia. Uneori, aleile se pierd în hale uriașe.

Dughenele sunt înguste și adânci. Sunt culoare întregi pline până la refuz de geci de aviator din poliester, pulovere împletite din lână de ren acrilică, pantofi de pânză, blugi, electrocasnice, jucării și telefoane mobile, toate ieftine, toate supuse unor negocieri la sânge. Și în acest labirint fără stăpân al mărfurilor cu preț redus, contrafăcute, produse în masă, chinezii sunt peste tot. Au păcălit interdicția de a deține standuri făcând parteneriate cu rușii. Tineri tunși periuță și cu fețe aspre, încinși cu brâuri ticsite cu bani și chei zornăitoare, nedespărțiți de mașinile de calculat și telefoanele

mobile, lucrează în spatele prăvăliilor – despachetând, înregistrând intrările –, în timp ce în față un rus somnoros vorbește cu clienții.

Un chinez de vârstă mijlocie, mai prietenos decât majoritatea, tronează peste un stand plin de poșete cu paiete și de șiruri de peruci blonde. Lângă el, o rusoaică în vârstă, cu capul acoperit ca o țărancă, aranjează cutiuțe cu lac de unghii ieftin. Afacerile au mers prost în ultimul an, spune el. Dar zâmbește larg către mai vârstnica lui parteneră.

— Sigur că trebuie să fiu cu ea, ca să fie legal.

Râde, iar ea chicotește la rândul ei, de parcă ar fi înțeles.

Clienții sunt rari și cumpără puțin. Pe culoare și alei nu se zărește nimeni. Întâlnesc câțiva vânzători din Asia Centrală, kirghizi, ba chiar și unul din Daghestan, din Caucaz. Iar o uzbecă drăguță, care importă bunuri din China prin Tașkent, spune că da, comerțul merge foarte lent, dar se descurcă. Pentru că vorbește rusește, nu simte ostilitate în jur. Ostilitatea e rezervată chinezilor.

— Sunt peste tot, nenorociții.

Un tânăr rus încearcă să vândă biciclete chinezești.

— Dincolo de standul meu veți vedea doar mărfuri chinezești. Nu contează ce decretează Putin, ei tot reușesc să păcălească legile…

Un altul intră în discuție:

— În Heihe e și mai rău. Doar imitații de piele, imitații de blană, etichete contrafăcute, zâmbete contrafăcute. Dar, desigur, ieftine.

El însuși a închiriat o dugheană cu mărfuri second-hand pe care a numit-o „Făcute acasă!”. Peste tot în prăvăliile cu îmbrăcăminte, mărcile comerciale – Adidas, Reebok, Versace –

sunt prea comune ca să mai poată fi socotite contrafăcute: sunt visuri pe bandă rulantă. Chiar și tradiționalele cămăși și rochii populare rusești și tricourile pe care scrie „Russia” sunt probabil făcute tot în China.

O femeie cu chip încruntat îmi spune:

— Nimeni nu-i iubește pe oamenii ăștia. Sunt fără scrupule. Lucrăm cu ei doar fiindcă nu avem de ales. Situația e tot mai grea. Nu putem concura cu ei. Produsele mele sunt din Rusia, din China și chiar din Kîrgîzstan. Dar nu se vinde nimic. Suntem prea săraci.

E o monotonie plină de resentimente în tot ce aud. Că nu poți avea încredere în chinezi. Că sunt agresivi și șmecheri. Că muncesc mult, dar sunt posaci. Doar Slava, acum câteva săptămâni, spusese altceva: „Lăsați-i să vină! Poate o să ne învețe și pe noi cum să facem afaceri!”. Dar chinezii de aici fac parte din clasa de jos a țării lor și nu învață pe nimeni nimic.

Femeia îmi arată o clădire uriașă din apropiere, construită recent.

— Acolo lucrează. Cred că au fabrici înăuntru. Dar nu poate intra nimeni…

Acolo este zona din piață unde publicul nu are acces. Camioanele varsă containere pe tobogane în subsoluri. Au fost aduse pe calea ferată sau cu tirurile. Mă strecor înăuntru și mă trezesc cutreierând coridoare ticsite până în tavan, scări spațioase, un etaj după altul și peste tot chinezi voinici manipulează saci înăuntru și în afara depozitelor și a încăperilor. Se simte un fel de concentrare obsesivă în tot ceea ce fac. În această lume etanșă, niciun chinez nu va întâlni vreun rus decât dacă e client. Nu vor cunoaște obiceiurile și tabuurile celuilalt, umorul și camaraderia, problemele

provocate de lipsa comunicării. Ajung la etajul al patrulea când un paznic îmi spune să plec. O vreme mă rătăcesc din nou pe aleile cu îmbrăcăminte. Apoi, afară din piață, trec pe lângă containerele care țin loc de birouri și dormitoare, pe lângă vechile barăci de depozitare ce ruginesc în curtea părăsită și, în sfârșit, pe lângă băbuțele care încearcă să vândă câteva fructe sau murături și ajung din nou pe străzile tăcute ale orașului.

În seara asta, pornesc televizorul din cameră, la care abia se vede ceva, și dau peste un program de știri din Moscova. Invitații au fiecare câte cinci minute pentru intervențiile lor plicticoase. Se discută despre China. Repetă mantra regimului, că relațiile sunt excelente și benefice pentru ambele economii. Unul laudă manevrele militare comune de care scăpasem cu o lună înainte. Apoi, în mod surprinzător, un alt vorbitor se plânge vehement: China extrage din Rusia aur, lemn și petrol, rezerve de valoare, zice, și nu dă nimic la schimb. Siberia este prăduită. Invitații din studio amuțesc. În cele din urmă, moderatorul o dă pe glume, ducând intervenția în derizoriu. Publicul aplaudă la fiecare propoziție. Discuția – o punere în scenă menită să pară dezbatere liberă – s-a încheiat cu un clip cu întâlnirea dintre Putin și Xi Jinping: două personaje la fel de impenetrabile, președintele rus afișând o cordialitate încremenită, iar liderul chinez, un zâmbet impasibil.

Poate doar imaginația mea mă face să descopăr în privirea rece a lui Putin o vagă neliniște, iar în zâmbetul lui Xi, aerul condescendent al unei Chine vechi de secole. Dar Putin a fost cel care, după numirea sa oficială ca președinte, în 2000, a avertizat că peste câteva decade, dacă nu se vor lua măsuri,

rușii din Extremul Orient vor vorbi limbi asiatice. Dându-și seama de discrepanța uriașă dintre populația rusă din regiune și cea în creștere numerică, de milioane de chinezi, de pe malul sudic al fluviului, oficiali guvernamentali, profesori universitari și generali de armată au formulat avertismente înfricoșătoare. China e tot mai puternică în lume, scria un cunoscut economist, și, în cele din urmă, va acapara resursele Siberiei. Un alt avertisment repetat adesea vine din partea demografilor: „China are uriașe revendicări teritoriale față de Rusia și stimulează în toate modalitățile posibile infiltrarea cetățenilor ei în teritoriului rusesc, construind o bază pentru prezența lor legală". Un sinolog eminent afirma că, pentru China, Rusia este un adversar militar vlăguit. Sunt zvonuri că există pasaje subterane pe sub graniță ce pot fi folosite de milioane de chinezi ca să ajungă în nord, iar un general important se temea că pe la mijlocul acestui secolul Siberia va fi pierdută, iar China va înfrunta Moscova dinspre Urali.

Încă de la începutul anilor '90, guvernatorul provinciei din Orientul Îndepărtat a criticat Kremlinul pentru delăsarea sa și a început să acționeze unilateral împotriva imigranților chinezi. Guvernatorul Habarovskului, cel mai mare oraș de pe Amur, dă vina pe comercianții chinezi pentru rețelele de droguri și criminalitatea din provincie, afirmând că acestea s-ar putea extinde în întreaga regiune.

La baza acestor temeri stă o istorie comună tulbure. Timp de treizeci de ani, până în 1987, cele două puteri și-au manifestat pe față dușmănia și nici în prezent chinezii nu și-au retras revendicarea pentru teritoriul ocupat de Rusia imperială la nord de Amur. Între timp, dezechilibrul demografic din bazinul fluviului a crescut. În cele trei

provincii rusești aflate de-a lungul Amurului trăiește o populație în declin numeric, de abia două milioane de locuitori. Cele trei provincii chinezești de pe malul opus sunt locuite de aproape 110 milioane. Vechiul spectru al „Pericolului Galben” bântuie din nou. Inițial se estima că vreo două milioane de chinezi s-au infiltrat în Extremul Orient rusesc; un cunoscut economist apreciază că s-ar putea ca numărul lor să fie chiar mai mare decât cel al localnicilor ruși.

Asemenea estimări exagerate s-au mai domolit, dar teama a rămas. Migranții ilegali se sustrag statisticilor, se spune, în timp ce vechea neliniște că Moscova este departe și că i-a abandonat iese din nou la suprafață. În urmă cu câțiva ani, un documentar rusesc, *China – Un prieten fatal*, a devenit viral pe internet. Susținea că tancurile chinezești ar putea ajunge în centrul Habarovskului în jumătate de ceas. Fiecare emigrant chinez putea fi un spion. O vânzătoare din piață – o femeie bine îmbrăcată care vinde blănuri siberiene – îmi șoptește că chinezii se întorc și că sunt peste tot. Nu-mi poate spune exact unde fiindcă trăiesc nevăzuți, dar așteptând.

Astfel de zvonuri au fost puse în circulație de ziarele locale alarmiste: chinezii se ascund în păduri, în comunități închise, unde nici măcar poliția coruptă nu se aventurează. Și niciodată nu se vorbește despre ei ca despre indivizi separați, ci ca despre o masă compozită. Abundă imaginile cu invazii de insecte – furnici, lăcuste. „Grupuri mici de o sută de mii de oameni fiecare” era o glumă de pe vremea sovieticilor și asta până când mințile paranoice au văzut în ele simpli agenți ai autorității statului chinez.

Totuși, nu a fost localizat niciun astfel de sat în păduri. Statistici recente referitoare la numărul chinezilor care

locuiesc în Extremul Orient rusesc avansează modesta estimare de 30.000 de persoane. Chinezii înșiși nu-și doresc să rămână: vremea e potrivnică, poliția rapace, oamenii ostili. Căsătoriile mixte sunt rare, cu toate că unele rusoaice declară că preferă bărbații chinezi pentru că sunt mai harnici și beau mai puțin. Mai presus de toate, odată cu devalorizarea rublei în fața yuanului chinezesc, oportunitățile de afaceri s-au redus. În Blagoveșcensk n-am văzut deloc chinezi. Ar mai fi restaurantele și grupurile de turiști care uneori confirmă stereotipurile rușilor despre chinezi („strigă, scuipă, se bagă-n față la cozi"). Până și șirurile de biciclete de închiriat, fabricate în China, stau nefolosite.

N-a mai rămas nimeni să-și amintească de imigranții chinezi care, începând cu 1858, au traversat Amurul spre nord – ce ironie! –, într-un teritoriu pe care tocmai îl pierduseră în favoarea Rusiei. Curând însă, în orașele clădite în mare parte datorită priceperii lor – Habarovsk, Blagoveșcensk – reprezentau doar o treime din populație. Se înghesuiau pe străzile nepavate din Sretensk, unde Annette Meakin, abia sosită și uimită de hainele lor de lucru și părul strâns în codițe, a crezut că sunt fete. Apăreau când pe un mal, când pe celălalt al Amurului ca muncitori sezonieri. Au lucrat în condiții mizerabile pe câmpurile aurifere de la Zeia și au construit segmente extinse ale căii ferate transsiberiene. Joncile lor navigau pe fluviu cu grâne și mărfuri esențiale. Toată regiunea a ajuns să depindă de ei. Se spunea că trândavii orășenii ruși locuiau în case construite de chinezi, cu servitori chinezi, mâncând ceea ce se importa din China și

bând ceai chinezesc, iar soțiile lor purtau rochii făcute la croitori chinezi.

Teama de acei chinezi a anticipat-o pe cea de mai târziu, când aceleași încercări s-au făcut pentru a le limita inițiativele. Niciodată nu au fost asimilați precum coreenii. În unele regiuni, au ajuns să se guverneze singuri, cu bresle exclusive și chiar cu tribunale proprii. Un călător britanic descria cum, pe străzile măturate de vânt din Habarovsk, trec „mulțimi de bărbați slăbănogi, cu fețele zbârcite, abia târându-și picioarele, și care se trăgeau de-o parte" când se apropia un rus. Erau acuzați că sabotează economia regiunii cu importurile lor de opiu și votcă făcută în China. Printre alții, scriitorul și exploratorul Vladimir Arseniev susținea cu ardoare nevoia de protecție rusească împotriva „dominației galbene", a cărei camătă redusese populațiile indigene, chiar și pe cazaci, la condiția de sclavi.

Cu toate acestea, chinezii erau indispensabili pe Amur, iar rușilor mai sofisticați le stârneau sentimente contradictorii. Imperiul lor fărâmițat era văzut ca vestigiul unui despotism încremenit, dar și al unei culturi unice și străvechi. Karl Marx, părintele teoretician al viitorului comunism chinez, descria China ca o mumie păstrată într-un sarcofag închis ermetic care, odată expusă la aer, se va dezintegra.

Apoi, în 1937-38, Stalin a măcelărit și a deportat aproape toată populația chineză suspectată că ar face spionaj pentru japonezi și, timp de jumătate de secol, s-a așternut uitarea peste însăși existența lor.

Invazia lor economică din zilele noastre trezește vechi neliniști. Chinezii sunt percepuți ca profund străini. Aproape niciun rus nu le învață limba sau nu vizitează regiunea de

unde vin. Totuși, chinezii de acum nu mai sunt epavele unui imperiu decăzut, ci cetățenii unei națiii extraordinare. Concentrarea puterii rusești în îndepărtata Moscovă accentuează sentimentul de anxietate că partea orientală a țării se înstrăinează. Cu toate că puțini se tem de o invazie neașteptată, o neliniște există – un fatalism difuz – că într-un viitor oarecare Beijingul va transforma dominația economică în suzeranitate politică și că Extremul Orient rusesc va deveni provincie chineză.

Teama de această preluare pe ascuns ar putea să-și aibă originea într-o spaimă nerostită, pricinuită de modul de a acționa al Chinei. Chiar și în cele două limbi conceptul de frontieră diferă. Rusescul *granița* descrie un hotar la fel de specific ca al oricărei țări occidentale, dar existența mai multor caractere chinezești pentru frontieră sugerează o linie mai suplă și aptă de schimbare, ca și cum în ele ar dăinui amintirea unei Chine străvechi, revărsându-se fără hotare și înghițind lumea ca pe-un afluent uriaș.

Suntem, eu și Gleb, într-un restaurant chinezesc. Clientela și personalul sunt ruși, dar proprietarul nevăzut, spune el, e chinez. Gleb are o barbă brun-roșcată rară și ochi cenușii ca granitul. Mâncăm aproape fără niciun cuvânt. Dar îi simt privirea cum mă cercetează pe deasupra ochelarilor, ca și cum ar delibera ceva. Mă poate duce să văd punctele de atracție din raion, îmi spune, în timp ce bețișoarele noastre se odihnesc. Oriunde vreau eu. Nu-mi dau seama dacă se simte singur.

Are o Suzuki veche adaptată în Japonia pentru șofatul pe dreapta din Rusia, care cândva a fost scumpă. Parbrizul îi este

crăpat. Rulăm pe străzile largi, odată parte a planului urbanistic ortogonal, unde fațadele acoperite cu stuc alternează cu clădiri din cărămidă gri. Din clădirea impozantă a stării civile ies nuntași, iar mireasa cu rochie decoltată stă în frig lângă mirele impasibil, în zgomotul de claxoane ale mașinilor care trec. Gleb încearcă să prindă o convorbire cu Harbin pe telefonul mobil, sperând să încheie o afacere, spune. Harbin se află la doar 480 de kilometri depărtare în China, dar conexiunea se tot întrerupe. Traversăm suburbii cu fabrici și barăci în ruină. Obiectivele turistice la care mă duce Gleb sunt propriile reușite comerciale. Lucrează ca agent comercial liber profesionist, importând utilaje chinezești. Acum douăzeci de ani a studiat mandarina la universitate, de parcă ar fi ghicit care-i va fi viitorul.

— E greu să lucrezi cu ei la început. Întotdeauna îți propun un târg nefavorabil. Și nu, nu sunt cinstiți.

Simt că vechile pățanii l-au făcut mai înțelept.

— Dar chinezii fac afaceri de la distanță acum. Singurii pe care îi vezi sunt cei din piață.

Telefonul îi sună, apoi se oprește.

— E Big Brother, glumește el. Ne ascultă.

Așadar, tiranul lui Orwell a ajuns și aici. Telefonul sună din nou. E de la Harbin. Gleb vorbește repede și rar înțeleg câte ceva. Uneori, după ce încheie o convorbire, vrea să-mi lămurească vreun cuvânt pe care rusa mea nu-l înțelege și caută traducerea în engleză pe aplicația de pe telefon. Râde cu un fel de ironie sumbră, uneori atât de încet, încât abia îl aud. Spune:

— De-a lungul anilor, mi-am făcut contacte potrivite. Îi cunosc pe toți. Din Heihe, Harbin, Habarovsk.

E greu de spus dacă se laudă sau se încurajează singur.

— Orice vrea cineva, pot rezolva. Totul se poate face! Există un cuvânt în engleză pentru o asemenea persoană?

— Antreprenor, cred.

— Inteligența e de mai multe feluri, nu-i așa? Deșteptăciune, înțelepciune…

Râde abia auzit.

— Dar la ce folosește înțelepciunea? Cunoștințele practice contează. În Rusia avem un nume pentru unul ca mine. E un *smekalisti*, zicem. Cred că e intraductibil. Dar conduce lumea…

Râd la rândul meu.

— Și poate te înșală.

— Da, poate.

Deasupra cheiului Amurului îmi arată un rând de lame de rotor detașate de la niște vehicule cu pernă de aer folosite pentru deplasarea pe gheață în timpul iernii.

— Eu le-am importat. Desigur, din China.

Acum sunt depășite, naufragiate deasupra portului, un șir de fierărie ruginită.

— Dar au fost toate ale mele. Marfă de primă calitate!

Pe urmă, trecem pe lângă stadionul municipal.

— În anii trecuți, terenul era plin de gropi, era oribil, spune. Am adus echipament chinezesc ca să-l nivelez.

Arena arată deprimant.

— Aveți o echipă bună? întreb.

— Nu. Niște incapabili.

Curând ieșim din Blagoveșcensk și în fața noastră se așternterenuri acoperite de mlaștini sau câmpuri nelucrate. Virează pe un drum neasfaltat care trece peste o linie de cale ferată abandonată și văd dincolo de ea o incintă cu ziduri roșiatice.

— E o fermă de păsări, zice. Și echipamentul e al meu, l-am adus din China.

Încearcă să sune un prieten dinăuntru ca să ne lase să intrăm, dar nu răspunde nimeni.

Mă întreb mai tot timpul de ce face asta. I-am spus că scriu o carte. Oare speră că voi scrie despre el? (Desigur că o s-o fac.) Sau plănuiește să mă bage în vreo afacere? Cred însă că e mult mai probabil să facă acest tur pur și simplu din vanitate. Se mândrește cu realizările lui în fața unui occidental, rar în aceste ținuturi depărtate, chiar dacă e unul care arată atât de neglijent.

Continui deci să fiu ușor nedumerit. După toate aparențele, e cu vreo treizeci de ani mai tânăr decât mine dar, cu toate astea, îl simt mai matur (la fel se simte și el, cred). Mă privește pe deasupra ochelarilor cu o curiozitate amabilă, dar insistentă. Îmi amintește de cineva. Pe frunte, părul i se rărește, retrăgându-se în două oaze grizonante. Vesta gri-albăstruie e petecită cu piele la coate. Apoi îmi dau seama cu cine seamănă: cu un profesor de școală pe care-l adoram, pe nume Toppin. În mod inconștient, transferasem autoritatea domnului Toppin asupra lui Gleb. Sunt chiar în pericol să-i spun „sir”.

Gleb o ia pe un drum care pare să nu ducă nicăieri. Dar după un minut se oprește brusc. Un trio format din cilindri argintii uriași se proiectează în fața noastră, legați de pasarele din fier. Se înalță enigmatici și pustii ca o asociere a turnurilor unui castel.

— A fost construită în 2007 de cinci sute de muncitori chinezi, spune Gleb. E o fabrică de votcă. Am adus tot echipamentul din China. Au terminat-o în doar un an și

jumătate, mai repede decât ar fi putut să-și închipuie orice rus.

Parchează pe drumul plin de praf. Cobor și privesc în sus cu stupoare. Apoi văd învelișul exterior cum se desprinde de pe cilindri. Rugina lasă urme sângerii peste tot. Una din scările de fier s-a desprins și atârnă în gol, iar clădirile din apropiere s-au transformat în mormane de cărămizi. Locul e o ruină.

— Da, e închis.

Gleb își încrucișează brațele pe piept.

— La început, totul a mers bine. Apoi, un oficial de la Moscova a intrat în guvernul local. A vrut bani, prea mulți. Taxe, zicea. Dar, desigur, era mită.

Pentru o clipă are un ton resemnat, dar imediat își regăsește aplombul.

— Așa că am dezmembrat utilajele și le-am vândut unei companii dintr-un alt oraș, din afara regiunii. Am făcut un profit gras!

Dedesubt, într-o galerie prăpădită, sunt semne că se desfășoară o activitate lucrativă. Un prieten de-al lui Gleb extrage îngrășământ din cărbune și saci de așchii de lemn sunt înșirați în jurul unui utilaj răblăgit la care lucrează un alt angajat al lui Gleb (și care nu e aici) pentru a face brichete din rumeguș presat pentru boilere.

— Ce ai de gând cu fabrica de votcă? întreb. O s-o cumpere cineva?

Ridică din umeri. Se va adăuga și ea ruinelor care poluează zonele rurale. Brichetele din rumeguș și îngrășămintele pe bază de cărbune sunt tot ce-a mai rămas dintr-un eșec îndrăzneț. Știu că ceea ce văd e doar un joc de umbre în viața lui Gleb, nicidecum viața lui cea adevărată, în toată

complexitatea ei. Uneori răspunde întrebărilor mele naive doar cu un zâmbet amuzat.

Dar continuă:

— Acel om a stat în guvernul local doar un an, apoi a plecat. Cerea prea multe șpăgi. Era mafiot? Păi, da, toți sunt mafioți. Numai prietenii nu sunt.

Pe măsură ce ne depărtăm, devine mai posomorât. În spate, cu strălucirea ei pierdută, fabrica sa monstruoasă, impozantă chiar și în ruine, dispare la fel de brusc precum apăruse. Încep să simt că această călătorie nu e atât o paradă triumfătoare, cât un rămas-bun nostalgic. Norocul lui Gleb pare să aparțină unui trecut îndepărtat, de dinaintea prăbușirii rublei și a prețului petrolului. Mai târziu, de fiecare dată când ne întâlnim, poartă aceeași vestă cu petice la coate și nu are de gând să repare parbrizul crăpat al Suzuki-ului. Îmi place de el. Asemănarea deconcertantă cu Toppin își face efectul și, în cele din urmă, mi-l închipui ca pe un adevărat exemplu de cinste și integritate.

Muzeul regional din Blagoveșcensk ocupă sălile a ceea ce a fost odinioară cel mai bogat centru comercial din Siberia țaristă. Exponatele urmează o cronologie care începe cu colți de mamut și viața populațiilor indigene – canoe din scoarță de mesteacăn, idoli de lemn, discuri și cochilii de melc de pe veșmintele șamanilor – și continuă cu o machetă de lemn a fortului Albazin și artefacte din exploatările aurifere de la Zeia, apoi se urcă la etaj pentru sfârșitul secolului al XIX-lea. Acolo, pe pereți sunt atârnate fotografii ale vieții cotidiene: prăvăliași, vânători de blănuri, prospectori. Un grup de școlari vizitează și ei fără prea mare chef muzeul și, pentru prima

dată după aproape o lună, văd și un turist european. Un ghid al muzeului descrie cucerirea Amurului de către Muraviov ca răspuns la invazia chinezilor, ca și cum Tratatul de la Nercinsk nici nu ar fi existat.

Dar aici, într-o încăpere slab luminată aflată în capul scărilor, mă opresc. Într-o fotografie de la 1900, pe când insurgenții Răscoalei Boxerilor bombardau malul rusesc, câteva trupe cazace îmbrăcate în alb se adună ca să apere Blagoveșcenskul, având rang de miliție civilă. Într-o altă fotografie, doi soldați chinezi arși de soare, purtând fuste și pălării cu pene, par total nelalocul lor. Piesa de rezistență este o pânză uriașă în ulei, reprezentând bombardamentul. Pe malul chinezesc se văd coloane de fum și mai mult de jumătate e cuprins de flăcări. Artileria rusească trage salve de tun peste fluviu, iar vaporul cu aburi *Selenga* coboară în aval pentru a distrage atenția de la trupele care traversau în amonte. În prim-plan, reprezentați în cel mai neînsemnat detaliu, cazacii și cetățenii din Blagoveșcensk se adăpostesc în spatele unei redute de pământ. Așezați în semicerc, au un aer fragil și inocent, ațintindu-și puștile mititele spre celălalt mal, în timp ce țărăncile le vin în ajutor cu găleți de apă. Această scenă deluzorie a fost prezentată primarului din Blagoveșcensk în 1902 și a fost expusă în biroul său timp de douăzeci de ani.

În vreme ce mă uit la ea, își face apariția un grup de turiști chinezi, conduși de o ghidă ce pare furioasă. Îi duce rapid prin încăpere, fără un cuvânt. Administrația locală a interzis ghizilor chinezi să prezinte propria versiune a acelor zile. Fiindcă sub acest oraș liniștit și conservator se cască un hău de uitare.

De fapt, sub amenințarea asaltului chinezilor, oamenii din orașul slab apărat au fost cuprinși de panică. Peste noapte, frica lor a transformat populația chineză, în care aveau încredere și care fusese pașnică până atunci, într-un pericol iminent. În mod fatal pentru ei, poate, chinezii nu se integraseră niciodată; în viața de zi cu zi erau abuzați în mod permanent. Acum, în orașul asediat, suspiciunile și temerile au ieșit la suprafață. Guvernatorul militar a dat ordin ca toți chinezii să fie adunați la un loc. De-a lungul a patru zile, în timp ce personajele tabloului în ulei, pictat cu desuetă stângăcie, se confruntau cu un atac care nu a mai venit, o trupă de cazaci și recruți proaspăt înrolați au dus în marș forțat vreo 5.000 de chinezi, bărbați, femei și copii, în satul Verhne-Blagoveșcenskoe, unde Amurul curge repede și e îngust. Cei care nu au făcut față drumului au fost omorâți cu topoarele. Nu erau bărci care să-i ducă pe malul celălalt. Prăvăliași, proprietari de restaurante, servitori, tuturor li s-a ordonat să treacă fluviul, dar nu știau să înoate. Cazacii i-au mânat cu bicele, apoi i-au împușcat cu sutele pe mal. În fața unui atac cu baionetele, chinezii s-au aruncat în vâltoare și au fost duși de ape. Cetățeni cazaci – până și bătrânii și băieții – i-au împins în apă. Un ofițer rus îngrozit zicea că ar fi putut să treacă Amurul spre China călcând pe cadavrele lor. În satele din apropiere au mai fost uciși încă vreo 7.000. Guvernatorul și șefii poliției le-au grăbit sfârșitul și pe urmă a început jaful în masă.

Apoi s-a lăsat tăcerea. Amenințarea chineză s-a evaporat și o armată rusă a ars din temelii capitala provincială Aigun împreună cu alte 68 de sate, pătrunzând adânc în Manciuria. Timp de cinci ani nu s-a spus nimic oficial despre masacru.

Locuitorii din regiune au amuțit, ca după un acces de demență. Chiar și *Amurskaia Gazeta*, care inițial își exprimase oroarea, a scris mai târziu că „chinezii au traversat fluviul Amur înot”.

Dar la patru zile după măcel, un colonel rus, Aleksandr Vereșceaghin, naviga spre Habarovsk și constata că vasul său cu aburi înainta cu greu printre cadavrele chinezilor care pluteau la vale. Corpuri umflate aflate în descompunere acopereau albia dintr-un mal în altul, scria el. „Plutesc de-a latul Amurului ca și cum ne-ar bântui. Pasagerii au ieșit din cabine ca să vadă o asemenea scenă nemaiîntâlnită. O voi ține minte cât voi trăi… «Micul dejun este servit», anunță chelnerul…”.

În zilele noastre, dacă parcurgi cei aproape treisprezece kilometri în amonte spre Verhne-Blagoveșcenskoe, nu vei găsi niciun memorial. Împrejmuirea care marchează granița de-a lungul Amurului reapare sub forma unor turnuri de pază și a unui meterez de beton peste care este sârmă ghimpată. Odinioară, aici se afla un monument închinat contelui Muraviov, ridicat pe locul unde debarcase împreună cu formidabilul arhiepiscop Inocențiu pentru a boteza micul avanpost cu numele „Blagoveșcensk”, „Buna Vestire”, dar apele l-au distrus. Malul opus e la o distanță de 650 de metri și e ascuns de o perdea întunecată de copaci. Între ele, fluviul e adânc și curge repede. Din cei 5.000 de chinezi aduși aici, poate vreo sută au ajuns pe malul celălalt. Dar în Blagoveșcensk, uitarea s-a așternut peste toate urmele măcelului.

Svetlana are vreo șaizeci de ani și e o fiică a Uniunii Sovietice. Părul vopsit blond acoperă chipul unei fete imature, pătrunsă de certitudinile altor timpuri. Mi-a dat de urmă prin intermediul celor de la hotel și vrea să le vorbesc elevilor ei. În clasă, perechi de ochi luminoși mă scrutează și-mi imaginez că le e teamă de ea. Dar par relaxați, în blugi și pulovăre de lână: au vreo 13-14 ani și nici urmă din aerul de învinși fără speranță al elevilor din Sretensk. Nicio fetiță cu breton, păr prins în coc și agrafe tip fluture, ca la țară. Ba chiar zâmbesc. Dar dacă profesoara din Sretensk era receptivă și un pic tristă, Svetlana îi dăscălește continuu pe un ton strident. Îmi închipui că niciunul din ei nu îndrăznește să o contrazică.

De data asta, când îi întreb ce-și doresc de la viață, se ridică o pădure de mâini.

— Vreau să merg în Canada! anunță o fată.

Un băiat grăsuț adaugă:

— Îmi place Los Angeles.

Un alt băiat:

— Vreau să trăiesc la Paris!

Svetlana se înfurie. Întâlnirea nu decurge conform planului. Strigă:

— Nu sunteți buni patrioți!

Dar ei nu par impresionați.

— De ce la Paris?

Băiatul răspunde:

— Pentru că e frumos. Aș vrea să trăiesc într-un loc frumos. În Paris sunt Turnul Eiffel și Big Ben.

— Big Ben nu e în Paris, zice triumfătoare Svetlana. E în Londra.

— Vreau să merg la Londra la un curs de limbă, intervine și o altă fată.

Are ochi deschiși la culoare și o privire neliniștită.

— La orice universitate de acolo. Nu știu încă la care.

Îmi dau seama că tinerii aceștia sunt de alt soi, cu alt fel de părinți: poate nu bogați, dar destul de înstăriți ca să aibă opțiuni, ca să poată visa. Un băiat fusese deja în Thailanda și Singapore cu tatăl său, pentru afaceri; altul în Germania și Spania. Vor să-și înceapă propriile afaceri online, să creeze jocuri pe calculator, să devină artiști cu succes comercial. Alții, firește, nu știu ce vor. Dar încăperea vibrează de intențiile lor de viitor.

O fată mai liniștită spune:

— Moscova. Mă voi duce la Moscova.

Pare că nu e sigură. Pentru ea, Moscova e în străinătate: la o depărtare de aproape 6.500 de kilometri, mai departe decât India sau Japonia.

Vocea Svetlanei e mai calmă.

— Da, Moscova e cel mai frumos oraș.

Se întoarce spre mine, așteptând să încuviințez.

— Ce credeți despre Moscova noastră?

Pentru mine însă, la Moscova cerul e mereu cenușiu. Cele mai vechi amintiri ale mele sunt din era Brejnev. În retrospectivă, chiar și prieteniile de-atunci au un iz de rău augur. Cu o voce slabă, previzibil, spun:

— Prefer Sankt Petersburg.

Svetlana ne pune la punct.

— Moscova e mai bună! La Sankt Petersburg te îmbolnăvești. Zilele sunt prea scurte. E umezeală. Oamenii fac boli de oase.

— Oasele mele sunt obișnuite cu Anglia, spun, dar nimeni nu râde.

Îmi pun întrebări despre salariile din Occident. („Sunteți bogat?”), concerte pop, manierele bărbaților (din partea unei blonde îmbufnate), Hollywood. Când menționez China, nimeni nu zice nimic. Occidentul îi atrage cu strălucirea lui: muzica, filmele, moda, freamătul vieții tinere.

Dar Svetlana s-a săturat. Curând îi ignoră cu totul pe elevi și se lansează în mărturisirea ei de credință. Turuie pe un ton aproape agresiv.

— Totul merge spre bine. Extremul Orient rusesc renaște. Moscova ne sprijină. Acum chinezii cumpără de la noi, invers decât era înainte.

Nu pomenește de devalorizarea rublei.

— Chinezilor le plac aurul și chihlimbarul de la noi – și uleiul.

Ridică un deget amenințător.

— Ne iau uleiul!

O clipă cred că se plânge de faptul că se extrag și se exportă materii prime în China. Dar ea continuă:

— Uleiul nostru are o aromă specială.

Vorbește despre uleiul de gătit din soia.

— Am văzut că se exportă haine rusești în China. Cutii fără număr – geci de piele cu blană naturală. Chinezii le cumpără pe toate… cutii nenumărate…

Îmi imaginez că elevii din Occident și-ar fi pierdut deja răbdarea, începând să murmure și să-și butoneze telefoanele. Dar elevii Svetlanei continuă s-o privească, apatici. Lumea ei le este străină și s-au refugiat în mintea lor.

Fără să-i bage în seamă, cu un tremur în bărbie, Svetlana continuă, alimentată de optimismul de stat obligatoriu sau amăgindu-se pe sine. La urma urmei, ce știu copiii aceștia?

— Orientul nostru îndepărtat este bogat! Oamenii se întorc aici. Chiar și din Mexic sau Brazilia. Chiar și rascolnicii care au plecat de mult. Se întorc și ei! I-am văzut la televizor. Purtau tot vechile lor straie strămoșești! Spuneau cât de frumos e să audă din nou limba noastră rusă. Extremul Orient se repopulează. Președintele Putin…

De ce atunci, întreb iritat, cifrele recensământului indică un declin dramatic: aproape un sfert de populație a plecat în mai puțin de douăzeci și cinci de ani? Campania de repopulare a Siberiei nu a dat aproape niciun rezultat.

Dar Svetlana nu tolerează să fie contrazisă. Vocea îi tremură. Certitudinile ei îmi amintesc de cele de acum patruzeci de ani: a urma orbește națiunea, renașterea promisă de Uniunea Sovietică, tot mai depărtată. Evit să-i privesc pe tineri în ochi.

Svetlana termină lecția mai devreme și mă invită în biroul ei. Izbucnește:

— Sunt proști. Nu știu nimic. Iau totul de pe internet. Când vor crește, se vor schimba. O să vrea să rămână în Rusia și să trăiască aici, în Blagoveșcensk.

Trântește ușa ca să nu se mai audă vacarmul elevilor de pe coridor. Biroul este ticsit de lucruri și are un aer neîngrijit. Dar îmi oferă pâine cu marmeladă și familiarele dulciuri învelite în hârtie, scuzându-se pentru ele și pentru ora ei de limbă. Din când în când, câte-un elev își bagă capul pe ușă, vrând să întrebe ceva, dar Svetlana îl alungă, răstindu-se la el.

Apoi își reia tirada. Acum eu sunt clasa ei. Vrea să tac. Și pe lângă iritare, simt o tristețe ciudată, ale cărei motive nu le pot identifica: un fel de considerație care ar face-o să mă urască. Spune:

— Sub Putin viețile noastre sunt mai bune. Ați observat? Construiește săli de sport peste tot și fumăm mai puțin, mult mai puțin. Știu că sunt săli de gimnastică la Londra. Am fost acolo. Și am citit ce scriu ziarele voastre despre noi. Am citit tot. Și nu e adevărat. Credeți că suntem proști? Tinerii ruși care se întorc de la studii din State au mai multe cunoștințe despre orice decât studenții americani. Istorie, geografie… Studenții americani nu știu nici măcar unde e Moscova!

— Americanii pun lucrurile sub semnul întrebării. Așa funcționează țara, spun.

Tace o clipă. Apoi recunoaște:

— Da, sunt mai buni la gândirea critică.

Spusă de ea, această sintagmă pare să se refere la o obscură categorie academică, opțională. Împinge spre mine bolul cu dulciuri și scoate un oftat slab, enigmatic.

Situată la câteva minute de mers pe jos față de fluviu, Catedrala „Buna Vestire” se avântă spre cer cu turlele și cupolele sale aurite și crucile ortodoxe ruse. Lângă intrare, un grup statuar care îi reprezentă pe Muraviov și pe arhiepiscopul Inocențiu – primul cu mâna pe teaca sabiei, iar celălalt făcând semnul binecuvântării – consacră vechea complicitate dintre Biserică și Stat. În spatele lor flutură un steag rusesc.

Nu mă așteptam să găsesc manifestări de ranchiună în acest sanctuar, dar un bătrân așezat lângă mine în lumina

rece a soarelui s-a enervat pe grupul de turiști chinezi care-și fac fotografii pe verandă.

— Oamenii ăia, zice, nu cred în nimic. Sunt aici doar pentru afaceri. Heihe are două milioane de locuitori acum și noi suntem doar 300.000 (ambele cifre sunt inventate). Nu le pasă de noi. De ce le-ar păsa?

Are privirea cam tulbure. Poate e puțin cherchelit. Dar e îmbrăcat ca pentru mers la biserică și are pantofi de piele lustruiți. Apoi furia lui se îndreaptă spre altceva. Suferă de pe urma unei nedreptăți birocratice și vorbește pe un ton denotând o demnitate ofensată.

— Oficialii de aici sunt toți corupți. Orice problemă durează o veșnicie. Nu ne-a mai rămas nimic. N-avem de lucru, n-avem nicio protecție.

Întreb:

— Unde e mai bine?

Spune pe un ton mai potolit:

— Nicăieri. Peste tot doar mafioți. Putin, Medvedev, toți. Toți sunt mafioți.

Acum se grăbește să plece, de parcă ar fi spus prea multe. Se ridică și se uită spre cupolele aurite.

— Asta-i tot ce avem.

Intru în biserică. Sfânta liturghie se stinge într-un murmur de cântări hipnotizante, pâinea sfințită cu vin de la împărtășanie s-a terminat, iar în iconostasul uriaș, pictat cu sfinți înnegriți de fum, ușile albastre și aurii se închid încet. În timp ce preotul dispare dincolo de ele, pare că o mare taină a fost împărtășită, apoi retrasă, iar dincolo de iconostas se dezvăluie un mister la care credincioșilor, femei în vârstă și câțiva bărbați, li s-a îngăduit să ia parte.

Lumea se răsfiră printre icoanele din jur ca și cum ar vizita niște vechi prieteni, sărutând mâinile și picioarele abia luminate de lumânări. Aici a fost adusă spre odihnă icoana Maicii Domnului din Albazin, după un timp petrecut într-un muzeu ateu: aceeași relicvă pe care cazacii cei dârji o veneraseră înainte de a cădea unul câte unul la asediul Albazinului și pe care supraviețuitorii au dus-o spre vest.

E atârnată într-un mic pavilion albastru-auriu, luminată de felinare. Sub ea se revarsă rozarii și cruci votive. Dar pictura este atât de incrustată cu metale prețioase, încât abia o pot deslușI. Doar fața ei înnegrită a scăpat de stratul de foiță de argint și pietre prețioase. Chiar și pe umeri are podoabe și câțiva heruvimi poleiți în aur plutesc lângă obrajii ei. Îl ține la piept pe Pruncul Iisus care stă în picioare într-o mandorlă. Dar trupul lui, înnegrit, nu poate fi recunoscut, iar pe fața Maicii Sfinte, înconjurată de o aură din pietre prețioase, disting doar urme ale ochilor și buzelor reprezentate convențional, ca și cum adorarea și rugăciunile ar fi secătuit-o.

* * *

Acum douăzeci de ani, pe când traversam pajiștile vălmășite de la est de Lacul Baikal, zăream câmpuri pline de varză și pepeni. Printre terenurile colhozurilor în paragină, imigranți chinezi și coreeni cultivau acele tarlale neatinse și locuiau lângă ele în corturi până toamna târziu. Acum, se spune, companiile chineze dețin sau au închiriat 20% din terenul arabil de la nord de Amur. Fermelor lor le merge bine chiar și în pofida solurilor proaste și a verilor prea scurte. Dar utilizarea intensivă a substanțelor chimice stârnește

îngrijorarea – porcii hrăniți cu furaje cu exces de chimicale sunt ca niște monștri umflați –, iar vânzarea recoltelor lor pe piețele rusești s-a prăbușit odată cu devalorizarea rublei.

În biroul său de la mansardă de pe Strada Lenin, Gleb îmi promite să mă ducă la o fermă aflată în proprietatea unui chinez, situată la o oră de mers cu mașina către nord. Gleb lucrează într-o încăpere mică, unde pe perete nu e fotografia lui Putin, ci a fratelui lui mai mare, mort înainte de vreme. În timp ce el negociază o tranzacție la telefon, aștept în holul de afară ca un școlar pedepsit (umbra domnului Toppin mă bântuie din nou), apoi ne îndreptăm cu mașina spre locul unde lucrările la primul pod rutier peste Amur între Rusia și China se apropie de final. Mulți ani, rușii le-au întârziat, în timp ce chinezii au încercat să le grăbească. Dar acum, structurile convergente – grinzile și buloanele au fost fabricate ca să reziste la temperaturi de până la aproape – 60°C – urmează să fie unite. Ne întâlnim cu noua șosea care se întinde peste mlaștini spre zona de traversare, cu tot mai multe macarale și basculante turnând nisip și asfalt pe măsură ce ne apropiem de fluviul încă nevăzut.

Nici chiar Gleb nu poate estima ce efect va avea noua cale de legătură. E sceptic privind vreun posibil progres. Și-a pus speranța în afacerile cu China și acestea stagnează. Simt că a trecut ceva timp de când lucrurile merg din ce în ce mai prost pentru el. Poate că și recentul apel telefonic are ceva de-a face cu starea lui, el fiind de obicei foarte binedispus. Acum pare tulburat și iritat.

— Nicio speranță pentru noi aici, în Extremul Orient. Niciun viitor! Chiar și chinezii care au investit aici încep să regrete.

Spun:

— Se pare că nici nu sunt agreați.

— Da, așa e. Hotelul Asia – e cel mai mare din Blagoveșcensk – este al unui chinez care conduce un Bentley, iar o femeie de afaceri chinezoaică a cumpărat fabrica noastră de cvas. Dar lucrurile nu merg bine pentru ei acum.

Văd un licăr de *schadenfreude* la el, o satisfacție răutăcioasă.

— Unde există un viitor? Poate în Rusia occidentală? La Moscova?

Degetele i se încleștează pe volan.

— Nu cred. Sunt un bun rus, dar nu vreau să trăiesc aici. Nici copiii mei nu vreau să trăiască aici. Trăim într-o închisoare.

Tace. O vreme, peisajul monoton îl face să nu mai știe unde ne aflăm. Apoi spune: „Cred că ferma e aici” și virăm pe un drum plin de buruieni. Niciun indicator, nici țipenie de om. Brusc, rulăm printr-un culoar de ruine. De-o parte și de alta, arcade scheletice de lemn care nu încadrează nimic se afundă în vegetația deasă. Acolo unde acoperișurile protejau straturile de legume sau de soia, se văd doar buruieni înalte până la talie.

Gleb șoptește:

— A renunțat. S-a terminat.

La capăt se află o poartă înaltă și o curte părăsită. Doi paznici chinezi, cu fețe aspre și neîngrijite, vin spre poarta încuiată și ne răspund strigând la întrebări, cu toate că fețele lor sunt la mai puțin de un metru de-ale noastre. Dar se străduie să zâmbească.

— Afacerea s-a încheiat, zic ei.

E ca și când ar fi fost abandonați aici sau au uitat să plece.

— Când se întoarce cineva aici? Nu știm. Probabil că niciodată.

Așa că plecăm deznădăjduiți mai departe. Gleb nu știe cât de tipică e situația acestui eșec. Doar spune:

— Chinezii merg acolo unde sunt bani.

De mult nu mai știu unde suntem. Afluenții Amurului străbat ținuturile mlăștinoase sub soarele strălucitor. Satele cu case lor de lemn par adormite. Dar Gleb știe mereu încotro vrea să meargă. Intrăm într-un cătun liniștit, unde câțiva pescari stau pe mal, la confluența a două râuri. Spune:

— Aici e casa mea.

Ajungem la un pâlc de case aflate în spatele unui zid înalt de protecție. Nu au nimic neobișnuit, dar par mai îngrijite ca altele, cu streșinile și ramele ferestrelor ornate cu albastru și alb. La o simplă apăsare de buton, pereții se despart, lăsându-ne să intrăm într-o curte invadată de flori. Mai încolo sunt straturi de căpșuni, spaliere pentru zmeură, dovleci, bostani, praz, lăptucă, ceapă, viță-de-vie. Gleb apasă un alt buton. Alți pereți glisează.

— Garajul meu!

Este uriaș. Ieșim și mergem mai departe, pe lângă cotețe de păsări gălăgioase: gâște și curci, găini negre, țarcuri cu prepelițe. Lucrează singur tot pământul, zice. Face vin, recoltează miere. Iar în centru, o pereche de cupidoni pictați ne conduce la o saună în toată regula. Șemineul unde se încălzesc pietrele răspândește căldură până la platforma în stil rusesc, provocând o toropeală înăbușitoare. Îmi închipui că aici își ospătează prietenii, tolăniți confortabil în timpul vacanțelor de lux, în timp ce zbuciumul zilei se estompează,

transpirația face treptat loc familiarităților, când se propun (și se obțin) afaceri într-o euforie năclăită de sudoare.

Turul de onoare continuă cu casa lui. Ațâță focul pentru boilere cu brichete produse în fabrica lui de votcă ce nu mai funcționează. Îngrășământul extras din cărbuni este depozitat în apropiere. Sub un covor din dormitorul fiului său se deschide o trapă care duce într-o pivniță plină cu conserve de roșii și castraveți.

Fiul lui, un băiat subțirel, drăguț, de paisprezece ani, stă la un birou și-și face temele. Mama nu e acasă și băiatul probabil că vrea să ne evite. Văd că studiază caractere chinezești, ascultând de tatăl lui.

— Cum merge? întreb.

— Așa și-așa, răspunde. E mai curând plictisitor.

— Plictisitor!

Gleb trage cu urechea.

— Mandarina e viitorul! Dă-i drumul și învață-o!

Băiatul îmi zâmbește timid. Pare mai tânăr decât îi arată vârsta. Prietenul lui este un șoricel – o creatură micuță cu dungi castanii care se joacă în palma lui. E ca un fel de refugiu pentru el. La un moment dat, în semn de încredere tacită, mi-l pune mie în palmă, dar animăluțul, stresat, urinează acolo, iar băiatul îl ia cu blândețe înapoi, mai să izbucnească în lacrimi, ca și cum șoricelul l-ar fi făcut pe el de rușine.

O astfel de casă și grădina plină de păsări pot fi un adevărat paradis pentru un copil. O pisică roșcată lenevește pe pervazul unei ferestre, deloc interesată de șoricel, iar aparatura electronică a lui Gleb se asortează cu pereții și plafoanele de lemn lustruit de pin, asemenea izbelor vechi de secole. Intimitatea lemnului, descinsă din memoria colectivă a

Rusiei, conferă încăperilor o stare de pace rustică. Lemnul de pin, spune Gleb, conține mai puțină rășină decât cel de mesteacăn. Îmbinările sunt mai netede și mirosul îi place foarte mult. Pereții sunt decorați doar cu broderiile înrămate ale soției lui – fluturi și icoane ortodoxe alăturate –, țesute în timpul nopților lungi de iarnă.

Mă întreb din nou de ce îmi arată toate acestea. Uneori, îl surprind privindu-mă, așteptând să-l laud. „Aveți în Anglia case ca astea?", întreabă, iar când mă servește cu suc de morcovi sau dovleac: „Aveți băuturi din astea în Anglia?". Apoi, brusc, cu tristețe, îmi spune:

— Știți, toate aceste legume și păsări nu le mai putem vinde acum. Nimeni nu mai are bani. Chiar și proprietatea mea valorează jumătate din cât valora odinioară.

Toată ziua, ca și cum ar fi încercat să remedieze situația, a încercat să ia legătura cu contactele lui de afaceri din Heihe. Chipurile lor privesc inexpresive dintr-un instantaneu de pe iPhone-ul lui: un afacerist chinez de vârstă mijlocie împreună cu soția lui care pare iscusită într-ale negoțului. Sunt negustori de antichități colecționate din vecinătatea Harbinului. Povestea spune că, în 1945, bombardați fiind de sovietici, japonezii în retragere au abandonat comorile pe care le jefuiseră din mormintele vechi, încât ceramica aceea prețioasă a ajuns în casele țăranilor răzlețite prin regiune. Partenerii lui le cumpără pe nimica toată și le pot scoate din țară prin Hong Kong.

— Doar le timbrează și gata, au trecut – imită gestul de a franca un trofeu imaginar. Nicio problemă.

Mă întreabă dacă sunt interesat sau dacă știu pe cineva la Londra… Și se întâmplă că știu. Mă gândesc că așa lucrează

Gleb. Cultivă persoane de contact. Niciodată nu știi cine îți poate fi de folos.

Acum devine mai stăruitor. Când voi traversa la Heihe, așa cum am de gând, zice, trebuie să-i întâlnesc partenerii. Va aranja el. Apoi voi fotografia obiectele de ceramică. O să le arăt celor din Londra. Partenerii lui sunt bine cunoscuți în domeniu. Îmi înmânează o vază grea de cristal, veche de două sute de ani, pe care i-au dat-o. Ceva din cocorii pictați convențional mă face să cred că e un fals.

Apoi Gleb se gândește cum voi supraviețui în China. China poate fi brutală. Nu cunoaște regiunea de pe malul Amurului unde intenționez să merg, e prea departe. Chiar dacă poliția mă va lăsa în pace, un călător străin singur va fi în mod cert înșelat sau jefuit. N-ar trebui să merg. Dar, dacă insist, o să-mi găsească un chinez să mă însoțească de-a lungul fluviului, cel puțin pe o parte din drum. Cunoaște oameni în Heihe. La urma urmei, e un *smekalisti*. Poate că am noroc. Dar în ochii cenușii care mă privesc pe deasupra ochelarilor citesc îngrijorarea. Dacă mi se întâmplă ceva, nu mă voi întoarce la Londra cu informații despre obiectele lui de ceramică. În privirea lui mai citesc și o oarecare neliniște, mai discretă. Poate s-a atașat puțin de mine, așa cum m-am atașat și eu de el.

A doua zi dimineața, cu o zi înaintea plecării spre China, mă închid în camera de hotel și mă pregătesc să mă cufund din nou într-o limbă pe care o învățasem de Doamne-ajută cu mai bine de treizeci de ani în urmă. Notițele și manualele mele de mandarină, îndesate în rucsac, se revarsă ca niște manuscrise străvechi, cu observațiile tutorelui meu, făcute cu

pixul roșu, și pătate cu urmele rotunde ale ceștilor de cafea. Pe fereastră, prin spațiul deschis dintre blocurile de pe malul fluviului, văd sclipind apele Amurului și Heihe în depărtare, sub cerul înnorat. O navă de patrulare rusească traversează prin acel interstițiu.

În cameră se aud doar sunetele pe care le scot eu. Mă întorc la masa mea improvizată. E o ușurare să las în urmă complexitatea gramaticii ruse, aspectele duale ale verbului, declinările dificile, și cuvintele lor atât de lungi. Chineza, care nu are timpuri verbale, gen, ba chiar nici singular și plural, pare dintr-o dată amețitor de simplă. Îmi trag masa ca să am lumină de la fereastră și să observ strălucirea Amurului și mă simt cuprins de o tot mai mare euforie. Vocabularul revine. Uneori am impresia că nu-mi amintesc, ci învăț din nou. Anticipez violența cu care mandarina va înlocui rusa cu totul. Când schimbi o limbă cu alta, te schimbi și ca persoană. Sunetele și structurile dictează emoțiile. Apar noi concepte, în timp ce altele dispar. Mi se pare că în mandarină devin mai agresiv și vocea îmi coboară cu o octavă. Poate o să am nevoie de asta. N-am nicio idee ce dialecte o să întâlnesc. Multă vreme totuși simt cum mandarina îmi revine treptat și îmi imaginez că totul va fi bine.

Dar pe măsură ce trec orele, amintirile fericite încremenesc. Structurile nefamiliare încep să mă obosească. Sunt cuvinte pe care le-am uitat cu totul. Poate că a trecut prea mult timp. Binecuvântatele împrumuturi din limbile occidentale (în rusă sunt multe) lipsesc cu desăvârșire. Mandarina este o limbă tonală – cuvintele își schimbă sensul în funcție de tonalitate – și în memoria mea limba sună ca ecoul unor gonguri disonante. Îmi amintesc că-mi era mai

ușor să vorbesc decât să înțeleg: fix invers față de ce-mi doresc. Dintr-odată simt că îmi lipsește frumusețea docilă a rusei.

Pe seară, se instalează un fel de demență autoindusă. Merg la restaurantul hotelului și din greșeală întreb unde e toaleta în mandarină, apoi comand masa în rusă și conversez cu chelnerița uluită într-un amestec aiurit din ambele. Frecvent, cunoștințele mele precare din fiecare limbă mă fac să mă opresc în mijlocul frazei. N-am nicio idee ce urmează să spun.

Când ies, peste malul fluviului se lasă întunericul. Aerul e rece. Un grup de femei în port țărănesc interpretează muzică populară, acompaniate la acordeon de un bătrân cazac care are mai multe medalii decât Aleksei. Dar, în lumina crepusculară de pe promenadă, nimeni nu le ascultă. Peste fluviu se aprind luminile și începe muzica în Heihe. Simt viața vibrând. Rușii nu mai vorbesc de Heihe ca despre un decor de teatru menit să-i tortureze sau să-i inducă în eroare, ci ca despre un oraș care s-a îmbogățit vânzându-le marfă de proastă calitate. Mă uit într-acolo cu un frison de emoție datorat unor lucruri pe care nu le pot anticipa. Întreaga albie a Amurului de pe teritoriul Chinei este, se spune, presărată de structuri de apărare, la fel ca malul rusesc. Dar Heihe nu pare astfel. Este luminat ca un parc de distracții și reflexia stâlpilor de neon tremură peste ape până la picioarele mele.

7

Fluviul Dragonului Negru

De undeva, de la jumătatea cursului său, acolo unde vâltoarea devine mai adâncă și mai întunecată, fluviul aparține Chinei. Tăicuțul Amur se transformă în Heilongjiang, Fluviul Dragonului Negru, și suferă o nouă schimbare de gen. Din timpuri străvechi, în China apa curgătoare este o entitate feminină, la fel cum munții sunt entități masculine, astfel că marile artere din centrul Chinei, Yangtze și Fluviul Galben, sunt considerate o sursă de energie vitală. Ambele fluvii au fost mereu venerate. În confucianism și taoism, apa reprezenta o caracteristică morală pozitivă intrinsecă; deși primejdioasă, curgerea ei întruchipa viața trăită judicios, iar controlul asupra sa era crucial pentru armonia națională. Dacă râurile se dezlănțuiau, era un semn că Cerurile i-au retras împăratului sprijinul, iar tronul său se clătina.

Ca toate marile cursuri de apă din China, Heilongjiang curge dinspre vest spre est, o axă adânc săpată în mentalul chinezilor, și chiar și traiectoria lui ar putea sugera că fluviul aparține Chinei, căci cele mai mari cursuri de apă din Rusia curg spre nord. Totuși, Heilongjiang e departe de inima Chinei. Temperamentul său de dragon se manifesta în inundații

periodice, dar furia lui se abătea doar asupra unor ținuturi pustii, fără să afecteze centrul imperiului. Despre izvoarele lui Yangtze și ale Fluviului Galben se discuta de parcă ar fi întruchipat izvorul nesecat al vieții chinezilor; dar izvorul Heilongjiangului, ascuns în mlaștinile mongole, nu promite așa ceva. A fost un loc plin de primejdii. Era locul de unde puteau veni invadatorii.

Orașele situate de-a lungul fluviului sunt de dată recentă. Precursorul lui Heihe, o așezare comercială fortificată, a fost distrus de trupele rusești în 1900. Acum treizeci de ani, era doar un sătuc. Acum însă, pășesc pe un chei unde chinezii descarcă mărfurile în spinarea unor hamali ruși încruntați, iar rușii, îngrămădiți ca o turmă de vite, stau la coadă să treacă de vamă. Durează patruzeci de minute până când funcționarii vamali chinezi îmi fac formalitățile pentru viză, trimițând-o superiorilor descumpăniți, dar sfârșesc prin a-mi pune ștampila cu un aer încruntat și amenințător.

— Doar rușii trec frontiera pe aici.

Autobuzul în care mă aflu rulează pe bulevarde curate și largi, printre zgârie-nori deasupra cărora se înalță macarale ce încă mai lucrează. Pe marginea apei, e o esplanadă uriașă din același granit ca în Blagoveșcensk, dar parcă mai impresionantă, mărginită de arbori tineri pe kilometri întregi. E începutul lui octombrie și al „Săptămânii de Aur”, când se aniversează întemeierea Republicii Chineze din 1949, iar pe bulevardele străjuite de felinare cu câte opt brațe flutură numeroase steaguri roșii. Un glob uriaș, deasupra căruia se află un cal înaripat, proclamă Heihe drept un oraș comercial de frunte al Chinei; arbuști verzi sunt modelați ca niște păpuși rusești, iar cupolele au forma unui bulb de ceapă, fiind un

semn de bun-venit – și de speranță că se va face comerț – pentru cei de dincolo de fluviu. Iluziile artei grădinăritului sunt date de niște cadre din bambus înăuntrul cărora se află arbuști miniaturali tunși uniform, cu forme pictate în roșu. Totul este îngrijit, imaculat. Domurile și turlele care sclipeau peste fluviu ca un miraj al unui spațiu european se dovedesc a fi destinate timpului liber. Catedrala gotică este Centrul Civic de Fitness, iar palatul baroc, încă în construcție, va deveni un centru de recreere pentru pensionari. Duse sunt mașinile japoneze secondhand din Blagoveșcensk, cu ciudatul lor volan pe dreapta. Parcate sub blocurile de locuințe impozante, pe unde trec tinere șic purtând cizme cu platformă, văd șiruri de Subaru noi-nouțe, saloane unde sunt expuse Lexusuri și Toyote și Land Rovere cu geamuri fumurii.

Spre centru, străzile se aglomerează de oameni și mașini, așa că o iau pe jos. Săptămâna de Aur e în toi. Automobile Toyota și Range Rover înaintează cu greu și claxonează printre cărucioarele cu marfă și camioane, iar pe strada pietonală Wenhua, principala arteră a orașului, hărmălaia comerțului stradal devine o cacofonie sonoră violentă. Dincolo de fațadele înguste, magazinele sunt adevărate palate luminate fastuos, cărora megafoanele le fac reclamă într-un foc încrucișat și gălăgios. Alte prăvălii își revarsă marfa pe trotuare, pe tarabe încărcate cu grămezi de haine ieftine, veselă, aparate digitale, ba chiar și broscuțe-țestoase și peștișori de aur. Pe jumătate din haine sunt etichete pe care scrie „New York”, „Benetton”, „Yankee” sau „Gucci” („Moscova” niciodată). Văd chiar și un KFC ticsit. Vânzătorii au propriile sisteme de sonorizare și peste tot sunt escroci care insistă să mergi la un anumit restaurant și îți vâră sub nas

cupoane și fluturași. Ei cred că sunt rus. Rumoarea și tumultul se întețesc pe măsură ce se înserează. Un labirint neregulat de caractere chinezești fluorescente luminează în culori artificiale, iar muzica ritmată, care suna atât de atrăgător de pe malul celălalt, aici se transformă într-un vacarm asurzitor. Copiii sunt în vacanță. Prinși cu hamuri, sar pe trambulinele de pe marginea străzii și conduc tancuri și mașini sport de plastic prin mulțime.

Între timp, ecranele televizoarelor din magazine prezintă un banchet oficial de la Beijing, o paradă care dă fiori desfășurată în Piața Tiananmen și fotografii de presă de la manevrele militare pe care le evitasem cu o lună în urmă. Pretutindeni sunt evidente încercările de a-i atrage pe ruși. Pe indicatoarele din trafic apar caractere chirilice alături de cele chinezești, aceleași pe care le vezi în vitrine, cu greșelile lor de ortografie, sau în reclamele luminoase de deasupra lor și, din când în când, se aud reclame în rusește la megafon. În intersecții, arbuști ornamentali sunt modelați ca matrioșce și turlele bisericilor ortodoxe se înalță ornate cu cruci din plante veșnic verzi.

Cu toate acestea, nu văd niciun rus. Peste drum de o statuie a lui Pușkin, cafeneaua unde se adunau cândva negustorii ruși a fost transformată într-un depozit de sticlărie ieftină. Urc scările librăriei ce poartă numele lui Pușkin, aflată în apropiere, și brusc se face liniște. De-a lungul scării sunt înșirate fotografii rusești de scriitori și balerine și se simte duhoarea de la o toaletă din vecini. Nu găsesc cărți rusești și o întreb pe o vânzătoare, în mandarina mea ezitantă, unde sunt. Spune că nu există. De ani de zile nu se mai găsesc.

Din nou pe stradă, unde se dezlănțuie o veselie de bâlci. Orchestre cu tobe, goarne și chimvale mărșăluiesc printre grupuri de dansatori și dansatoare cu eșarfe, purtând veșminte în roșu aprins și verde și fluturând evantaie. Unii poartă ochelari de soare negri și pălării turtite cu boruri mici, de gangster. În Brazilia, această dezlănțuire ar fi debutul unui carnaval, în India al unui festival religios, dar aici, în Heihe, se face reclamă la „China Gold”. Un bărbat în vârstă, cu un rânjet larg și pășind în contratimp, se depărtează cu totul, fălindu-se cu ținuta manciuriană brodată cu dragoni și cu tichia lui rotundă, ca și cum s-ar fi bucurat de un trecut ce i-a fost multă vreme refuzat. Liniștea din Blagoveșcensk este doar o amintire. Din mulțime, două tinere rusoaice – mă surprind părul lor blond și ochii albaștri – se apropie de mine, râzând.

— Am pus pariu că nu sunteți rus.

— De ce nu?

Hohotele lor de râs se aud la unison.

— Pentru că arătați fericit!

În acest tumult zgomotos și mercantil, tinerele par din altă lume, mai aproape de cea care mi-e familiară și pe care n-o pot abandona. Îmi spun:

— Nu-i așa că e oribil? Ne e silă de toate astea. Doar bani, bani și iar bani. Ce credeți?

Fac o grimasă în semn de dezacord.

— Dimpotrivă, sunt fascinat.

Am presimțirea că toată această energie pe care ele o detestă acum le va înghiți într-o bună zi, dar mă binedispune râsul lor, frumusețea lor senină și plecăm fiecare pe drumul nostru printre dansatori.

Gleb s-a ținut de cuvânt. Persoana lui de contact, om de afaceri din Heihe, mi-a găsit un chinez fără serviciu care să mă însoțească, dacă îmi plăcea de el, de-a lungul primelor sute de kilometri ale fluviului Amur-Heilongjiang. În acest fel, mi-a spus, nu riști să fii tras pe sfoară sau atacat. Îi voi plăti suma modică pe care mi-o va cere.

Îl aștept pe Liang în hotelul la care stau în Heihe, o impozantă clădire zgomotoasă din centrul orașului. Mă tem să nu fie un ghid guraliv sau chiar vreun agent din serviciile secrete. Dar când ajunge la recepție, cu blugi decolorați și o vestă de piele ponosită, nu pare să se simtă în largul lui. Sub șapca muncitorească văd un chip inteligent care-mi întoarce zâmbetul cu un aer de calm melancolic. Ne fâstâcim amândoi, neștiind cine să pună primul întrebările. Călătoria mea i se pare neobișnuită, desigur. Dincolo de Anhui, vechiul Aigun, la vreo treizeci și șase de kilometri, îmi zice, nu cunoaște nimic despre fluviu. Familia lui a venit din provincia Jilin, aflată departe, la sud de Heilongjiang, în timpul marilor migrații din anii ’60. Erau zece. Își scoate șapca de pe capul cu un început de chelie. Ici-colo i-au mai rămas câteva fire de păr pe fruntea străbătută de un rid adânc, precum o cicatrice lăsată de un cuțit. Lucrase în Heihe ca tipograf, apoi ca tâmplar, ba chiar încercase o perioadă să fie ghid în oraș, dar nu se mai puteau face bani din așa ceva. Poate datorită acelor vremuri conversația lui e presărată cu expresii rusești stranii, iar eu îi răspund într-o chineză plină de greșeli. Conversația noastră trebuie că sună groaznic. A fost doar o dată în Rusia, spune, cu soția lui, într-o vacanță de grup la Novosibirsk.

— Ne-au prădat. O bandă de mafioți. Dar ne-am apărat.

Zâmbește în felul acela robust al chinezilor, dezvelind un șirag de dinți crestați. Instinctiv îmi place de el și simt că și el e liniștit după felul cum arăt: un pic ponosit, ca și el. Ne înțelegem să plecăm peste două zile.

Apele fluviului Heilongjiang sunt limpezi și maronii în josul esplanadei orașului. Clădirile de birouri și apartamente sunt liniștite în Săptămâna de Aur, iar la marginile parcurilor de pe mal, bărbați în vârstă joacă cărți pe sub copaci. Grupuri mici de studenți la arte aflați deasupra cheiului pictează priveliștea în uleiuri pastelate, în timp ce trecătorii se strâng în jurul șevaletelor și comentează. Studenții au învățat să îi ignore.

— Oamenii aceștia nu sunt ca noi, îmi spune o studentă.

E înaltă și zveltă și poartă un tricou pe care scrie „We are all Stars”.

— Știți, Heihe e foarte mic. Toți ne simțim izolați aici. N-avem cu cine vorbi. Și o să fim la facultate patru ani aici.

E din bogatul oraș Zhengzhou, de pe Fluviul Galben.

— Vreau să mă întorc acasă.

Pictează numai o parte din ceea ce vede, doar apa și copacii. A eliminat toate clădirile.

Oamenii cu care nu vrea să aibă nimic de-a face se plimbă pe promenadă la amiază. Femeile poartă rochii sau pantaloni înfloriți, bărbații, hanorace negre și șepci țuguiate. E ușor să recunoști în trupurile lor scunde și îndesate originea țărănească, prima generație scăpată de sărăcie, urmașii imigranților din provinciile mai populate din sud: Shandong, Jilin, Liaoning. Cei dintr-o generație mai veche au ieșit și ei să se plimbe, călcând nesigur la brațul unui fiu sau al unei fiice.

Chipurile lor încordate poartă urmele unor vremuri mai grele și poate chiar și azi promenadele fastuoase prin acest oraș tânăr, cu monumentele lor plăcute și bărcile de agrement, le par un miracol.

Tot ceea ce văd e mai recent decât ei. Acum treizeci de ani, aici era un mal acoperit cu prundiș. Acum, pe un soclu înalt, silueta gigantică a unei mame ține deasupra capului un copilaș înaripat, iar câte un ghid turistic ocazional o proclamă drept simbolul înfrățirii lui Heilongjiang cu Amur. Dacă înaintezi în josul fluviului, promenada se umple de copaci și dai peste un grup statuar folcloric reprezentând urși și pisici și animale alegorice. Pe un balansoar sculptat pe care e scris „Cunoașterea e putere”, un copil spilcuit care ține un teanc de cărți îl întrece în greutate pe un obez bleg ce are un pachet de țigări.

Dincolo de turnul de pază, unde soldații îi urmăresc cu binoclurile pe colegii lor de peste fluviu, își face apariția șerpuind prin vâltoare insula Da-Heihe. Insula aparține Chinei și două poduri largi se arcuiesc peste fluviu pentru a o revendica. De-a lungul malului nordic, promenada apare din nou, avansând cam un kilometru și jumătate sub o palisadă de arbori spre capătul insulei. La începutul anilor ’90, China a declarat Da-Heihe zonă de liber-schimb, unde rușii puteau face comerț fără viză, iar din Blagoveșcensk am zărit clădirile International Market City care împânzeau orizontul.

Dar când te apropii de ea, esplanada e pustie. Singurele sunete sunt ciripitul abia auzit al păsărilor. Peste fluviu, Blagoveșcenskul se profilează cu clădiri joase și șubrede. Văd vechiul meu hotel conturându-se vag peste apă în timp ce trec pe lângă rondurile de flori mărginite de carpeni, sălcii și

stejari. Apoi, la capătul insulei, se vede o uriașă parcare goală și un bâlci pustiu cu roata mare oprită. Imensele arcade de oțel ale centrului comercial zac abandonate. Trag cu ochiul prin ușile închise cu lacăt și văd câteva galerii comerciale mistuite în cine știe ce incendiu.

Demult, când rubla avea valoare, rușii soseau aici cu miile. În zece ani, zona de liber-schimb s-a extins la orașul Heihe. Chinezii se străduiau să facă pe plac rușilor cu votcă fabricată local, haine aflate la modă în Moscova, mărimi mai mari pentru fuste, curele și sutiene. Tenacele „cămile” veneau și plecau. Chiar și coșurile de gunoi ale orașului aveau, dintr-un zel prost gândit, forme de matrioșca, stârnind indignarea rușilor că aceste *babușka*, adevărate mascote pentru ei, erau folosite pentru colectarea gunoiului.

În prezent, într-un complex mai mic și mai modern, doar câțiva comercianți descumpăniți mai ocupă International Market City.

— Afacerile merg ca naiba, spune un vânzător.

Este tânăr și îngrijorat.

— E o clădire nouă-nouță, dar nu vine nimeni aici.

Pe standul lui sunt stive de păpuși rusești.

— De fapt, sunt ieftine, făcute la o fabrică chinezească. Oamenii nu le spun asta rușilor, desigur…

Gesticulează neglijent, arătând spre suvenirurile expuse.

— Îmi lipsesc rușii, ăia care cumpărau vrac… mai ales femeile.

— Cumpărau mai mult decât bărbații?

— Nu, e vorba de picioarele lor lungi.

Zâmbește lasciv.

— Ăsta-i cel mai grozav lucru la rusoaice. Picioarele lor care nu se mai termină…

A auzit că în Rusia, spre deosebire de China, sunt mai multe femei decât bărbați. Cunoaște cazuri de căsătorii mixte. Crede că pe vremuri rusoaicele aveau bani. Dar chipul i se întunecă în timp ce vorbește despre ei.

— Rușii nu se pot opri din băut…

Se întoarce să verifice marfa pe un vechi laptop. Nu știe cât timp o să mai poată menține afacerea în viață. Promisiunea viitorului, cu bogăția Siberiei și picioarele minunate ale rusoaicelor, se pierde în vocea lui îngrijorată.

Rușii nu au răspuns niciodată la fel bunei primiri de care au avut parte la Heihe. În Blagoveșcensk nu țin minte să fi văzut vreo stradă sau vreo firmă chinezească. Până și restaurantele chinezești au firme scrise cu chirilice. Dar o statuie rusească onorează „cămilele” de la Amur printr-un tânăr erou care pășește înainte cu niște valize dreptunghiulare uriașe folosite pentru traficul de mărfuri. În Heihe, chinezii au făcut și ei o statuie asemănătoare, dar „cămila” lor șade pe o valiză, ținând un telefon mobil și arătând foarte obosită.

E seară acum. Cerul se cufundă într-o nuanță violet. În centrul Heiheului, câteva lumini se aprind pe Strada Rusia, dincolo de o arcadă latră pe care scrie „Bine ați venit!”. Magazinele vând chihlimbar rusesc prelucrat în China, bijuterii la prețuri competitive, votcă și ciocolată rusească. Dar nu sunt clienți ruși; și așa-zisele restaurante rusești se-ntorc la servit diverse feluri de mâncare chinezești după aperitivele *zakuski*.

Dincolo de arcadă, Strada Rusia se pierde în anonimatul felinarelor roșii. Turiștii ruși dornici de sex care veneau pe vremuri, excitați de trupurile nefamiliare ale chinezoaicelor, nu se mai văd nicăieri, iar sex-shop-urile se vor fi închis de mult. Doar o singură dată se desfac niște perdele de mărgele roz, lăsând să se vadă o cameră unde arde o lampă și o femeie abătută strigă către mine „*Anmo, anmoo!*”, care nu înseamnă „Amur”, ci „masaj” în mandarină.

Mai departe, strada e cuprinsă de liniște, iar aici, într-o vilă mare din lemn închis la culoare, este sediul negustorilor de antichități la care m-a trimis Gleb. Dacă voi duce fotografii ale obiectelor de ceramică la Londra, rezultatul va fi important pentru Gleb – poate e motivul pentru care s-a împrietenit cu mine –, și unul din frații agentului său e acasă, împreună cu un asistent spilcuit. Urc o scară masivă din lemn ce dă într-un coridor căptușit cu lambriuri. Totul are un aer de o splendoare întunecată și greoaie. Camerele care dau spre coridor sunt închise, dar sunt invitat într-o încăpere care seamănă cu o sală de ședințe pustie. Întreaga clădire dă impresia de forță uriașă, represivă. Mă așez la o masă lustruită, în timp ce câțiva tinerii spilcuiți se tot perindă cu obiectele de ceramică pe care să le fotografiez, spunându-mi că sunt artefacte din timpul dinastiei nordice Song, de acum un mileniu. Mi le pun în mână cu mare grijă, de parcă ar fi bebeluși. Sunt neprețuite. O vază, o farfurie, un vas de ars tămâie. Sunt frumos smălțuite. Emailul își schimbă culoarea și strălucește în obiectivul aparatului de fotografiat. Nuanțele ezită între opal și albastru turcoaz.

Mă întreb, în treacăt, cum ar putea fotografiile să exprime rostul acestor obiecte, cu atât mai puțin valoarea lor. Dar se

pare că, uneori, ochiul expertului poate face diferența.

Peste câteva luni, când le arăt unui specialist din Londra, îmi spune că sunt niște falsuri.

* * *

Orășelul Anhui, vechiul Aigun, aflat la treizeci și șase de kilometri spre sud pe malurile fluviului Heilongjiang-Amur, este locul unde s-a semnat, în 1858, tratatul scandalos prin care Rusia asimila toate ținuturile chinezești aflate în nordul fluviului. După cum se pare, Aigun – un loc care stârnește amintiri dureroase în mentalul colectiv – este interzis străinilor, dar trec neobservat, așa cum stau lângă Liang într-un autobuz de provincie. Îmi amintesc că acum treizeci de ani aceste autobuze erau înțesate de agricultori așezați lângă culoarele pline de scuipat și scrum de țigară. Acum, printre familiile de țărani cu copii îmbrăcați în culori vii, doar bătrânii, cu gecile lor ponosite și șepcile așezate într-o parte, mai amintesc de acea generație.

Trecem prin alt fel de locuri. Gospodăriile răzlețe și suprafețele cultivate cu legume de pe malul rusesc au făcut loc lanurilor de porumb care se întind cât vezi cu ochii. Liang îmi spune că își amintește că, în copilărie, terenurile desțelenite acum erau înțesate de păduri. Căsuțe de cărămidă tencuită sunt așezate între straturile imaculate de legume acoperite cu folii de plastic. Toate suprafețele sunt ocupate și cultivate. Doar spre est, la fiecare câțiva kilometri, prezența fluviului este semnalată de turnurile de pază văruite în culori pale, înalte de șapte etaje, construite din beton.

Sunt mulți ani de când Liang n-a mai fost în Aigun, zice, dar nu-și amintește să fie posturi de control ale poliției. Nu a călătorit niciodată mai departe, dar plănuim optimiști să continuăm încă vreo opt sute de kilometri de-a lungul fluviului până la Tongjiang, de unde voi pleca singur mai departe. Liang nu are niciun fel de bagaje, doar o borsetă maro, și pare mulțumit. La urma urmei, e Săptămâna de Aur, e vacanță.

Pe strada principală din Aigun clădirile nu au mai mult de două niveluri. Strada e luminată cu felinare desuete și o mică piață de mărfuri a invadat trotuarele. De undeva se aude o muzică veselă. Pe străzile lăturalnice, cârduri de gâște ies prin porțile din fier forjat și prin garduri, iar de-a lungul apei o cărare din coșuri cu flori așteaptă un alai de nuntă. Apa umple până la refuz albia și curge lin. Imensul afluent Zeia, de obicei nămolos în sezonul inundațiilor, se varsă puțin mai sus în amonte, dar își păstrează culoarea verde închis și nu se vede pe el nicio ambarcațiune.

Doar muzeul care se înalță în centrul orașului – imens, modern, disproporționat – sugerează un trecut neacceptat. Apare la capătul unei alei largi, brusc animată de vizitatori. De-o parte se află o fortificație pe care se înalță un templu în culori stacojii. De cealaltă, o perdea de clopoței – peste o mie – care răsună la adierea vântului, ca și cum ar avea propriile amintiri. Am auzit că interdicția de a vizita e și mai strictă aici pentru străini, dar vânzătoarea de bilete se uită la pașaportul meu, pe care nu îl poate înțelege, și mă întreabă doar dacă sunt rus.

Sălile de expoziție sunt spațioase și luminate discret. Le parcurg tot mai uimit. Nu e atât un muzeu obișnuit cu

artefacte vechi, cât un demers didactic, o lecție de istorie – e o „bază de educație patriotică” și e construit în 2002 –, iar vizitatorii defilează prin el în tăcere, vrăjiți. Deasupra vitrinelor cu căpestre și săbii ruginite sunt afișate texte care susțin că Heilongjiang-Amur e al Chinei. Departe, în nord, stă scris, popoarele indigene plăteau tribut împăratului de la Peking, iar hărțile de pe pereți prezintă hotarele Chinei pătrunzând adânc în teritoriul Rusiei de azi, cuprinzând munți aflați mult dincolo de Amur. Chiar și în cel mai nordic punct al fluviului, un templu din timpul dinastiei Ming cocoțat pe o faleză celebra odată o expediție navală chineză din 1413.

În opinia chinezilor, această frontieră nordică a fost consfințită de Tratatul de la Nercinsk, ratificat în spiritul unui egalitarism pedant în 1689. Ajung și la o scenă alcătuită din figuri de ceară în mărime naturală, care reprezintă încheierea tratatului. Personajele radiază o armonie binevoitoare. Trimisul chinez, e drept, e mai înalt și mai impozant decât cel rus, dar corpolentul conte Feodor Golovin, purtând o bogată perucă neagră, are o privire prietenoasă, iar cei doi bărbați țin fiecare de câte un capăt al documentului cu vârful degetelor, într-o amiciție cordială.

Nu se poate menționa, desigur, că ținutul aflat în dispută a fost locul de obârșie al vechilor popoare indigene. Textele expuse susțin că a prosperat sub guvernarea manciuriană a dinastiei Qing, iar o machetă a Aigunului arată un oraș întins, înconjurat de două rânduri de fortificații cu porți și rampe, șanțuri de apărare și temple.

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea însă, odată cu declinul dinastiei Qing, fatidicul Tratat de la Aigun a cedat toate aceste teritorii Rusiei și îl găsesc pe Liang privind cu un aer trist

textele explicative care repetă cuvintele „invazie” și „forțat”. Împreună cu Tratatul de la Peking, semnat doi ani mai târziu – prin care China a cedat controlul asupra zonei de la est de râul Ussuri – mai mult de un milion de kilometri pătrați, se lamentează textul, au fost pierduți în favoarea Rusiei. Indignarea lui Marx și Engels față de această acaparare este și ea expusă ostentativ pe pereți.

Scena cu figuri de ceară care urmează este extrem de elocventă. Contele Muraviov, cu părul blond și aer de bătăuș, cu eșarfa și epoleți de aur impunători, îl domină pe adversarul său, cu păr încărunțit, vrednicul de plâns prinț Yishan, al cărui cap e plecat în semn de resemnare. Tratatul de la Nercinsk e anulat dintr-o lovitură. Muraviov devine erou național; Yishan se întoarce la Peking acoperit de rușine. Acestea se întâmplau la apogeul epocii pe care China o numește acum „secolul umilinței”, în timpul căreia Marea Britanie, Franța, Statele Unite și apoi Germania și Japonia au smuls concesii de la o dinastie în declin. De atunci, China a catalogat tratatele ca fiind „inechitabile”, obținute fiind prin amenințări, iar vechii imperii impilatoare, desigur, au pus capăt dominației lor. Doar Rusia n-a luat niciodată în considerare retrocedarea imenselor teritorii pe care le-a uzurpat. Granița modificată a fost reconfirmată, dureros, prin acordurile dintre anii 1991 și 2004, iar bornele inscripționate o marchează pe ambele maluri. Rănile însă au rămas deschise. În timpul Revoluției Culturale, când megafoanele Gărzilor Roșii bombardau malul rusesc cu propagandă, o ură latentă a renăscut. Chiar și acum, când granița e stabilită oficial, chinezii țin în continuare la epitetul „inechitabil” pentru a descrie Tratatul de la Aigun.

Itinerarul din muzeu e menit să stârnească o indignare tot mai mare. Liang merge pe lângă mine, ținându-și aparatul foto la îndemână. Când Răscoala Boxerilor din China s-a extins, ajungând la Blagoveșcensk, anul 1900 a devenit unul sumbru. Rușii au răspuns invadând Manciuria și punând Aigunul la pământ. Fotografiile arată că nu a mai rămas nimic în afara unor ziduri de argilă în ruină. Soldații și locuitorii eroici, dar slab pregătiți, au murit adesea chiar unde locuiau, iar sălile muzeului reconstituie un peisaj urban de ruine fumegânde. Locuitorii sunt figuri de ceară care mor apărându-se în posturi melodramatice printre ruinele presărate cu cadavre. O bătrână ține strâns la piept piatra funerară a soțului ei, în vreme ce soldați agită amenințător halebarde și spade obsolete.

Cât despre înecarea în masă a chinezilor din Blagoveșcensk – o oroare pe care muzeul rus n-o menționează –, mă gândesc o clipă că și aici a fost trecută sub tăcere sau chiar uitată. Dar, în loc de asta, la capătul muzeului apare o ciclorama imensă și acuzatoare. Toți cei din jurul meu o privesc perplecși. Scena devastării Aigunului prezentase victime ale căror călăi erau doar niște siluete aflate la capătul depărtat al străzilor; dar aici – ca și cum ar fi fost pictați într-un acces de furie turbată –, cazacii sunt prezentați în toată cruzimea lor. Planul apropiat, modelat cu grijă pentru detalii și presărat de cadavre și veșminte abandonate, se continuă cu o scenă pictată vastă unde, cât vezi cu ochii, personaje care se zvârcolesc sunt împușcate, omorâte în bătaie sau ciopârțite. În incidente izolate, femeile, bărbații și copiii se ploconesc și imploră milă sau încearcă zadarnic să se lupte, în cele din urmă alăturându-se mulțimii deznădăjduite împinse spre

fluviu. Amurul însuși, pe care plutesc capetele și brațele lor, cu valurile lui redate impersonal, se estompează spre orizont, acolo unde se întinde, fără speranța de a fi atins, malul chinezesc. În timp ce privim, imaginii i se adaugă sunet și lumină. Scena se întunecă, apoi un reflector palid luminează rând pe rând atrocitățile. Se aud țipete venind dinspre niște trupuri nevăzute și nechezatul cailor cabrați, în timp ce o voce sumbră își declamă narațiunea. Numărul celor morți a fost deja crescut la șase mii.

Când părăsim muzeul, împreună cu alți vizitatori tăcuți, observ că nimeni nu se uită spre mine.

Liang îmi povestește că de când era copil i s-a spus că Tratatul de la Aigun a fost impus cu forța și că era la fel de nul precum cele care au instaurat regimurile britanic din Hong Kong și japonez din Taiwan. Doar Tratatul de la Nercinsk, din 1689, era autentic, prin care întregul Amur îi revenea Chinei. Și astăzi copiii învață același lucru. E ca și cum China urmărește în mod oficial concilierea, în timp ce-și educă tineretul în cu totul altă direcție. În cealaltă parte, în Rusia, pe internet ia amploare o dispută stârnită de un cetățean din Blagoveșcensk care se plânge de un manual de școală rusesc depășit, ce susține că Amurul a fost luat cu forța. Nu știam că trăiesc pe un pământ chinez, spumegă el. Rusia nu a constrâns China, ci doar a „avut un avantaj” – iar Amurul s-a întors la proprietarul lui de drept.

Aceste sensibilități pot degenera în paranoia. Granița rusească încă provoacă frică. Ba chiar cred că manevrele militare comune organizate de Moscova, cu cei 300.000 de militari ruși și un contingent chinez redus, au fost nu atât un

semnal pentru Occident, cât un avertisment voalat dat Chinei cu privire la forța care ar putea fi pusă în mișcare în preajma hotarelor ei.

Liang are prieteni în Aigun, dar nu își aduce aminte exact unde locuiește familia Wang. Hoinărim pe străzi pe care aleargă copii și câini precauți și dăm peste căsuța lor din întâmplare. Aigun a început să renască acum un secol, dar cuplul în vârstă nu știe când au sosit familiile lor dinspre sud. În poală și pe genunchi le stau o mulțime de nepoți veniți cu ocazia Săptămânii de Aur. Bătrânica e îmbrăcată într-o bluză cu paiete și îi răsfață pe nepoți cu dulciuri. În timp ce ea e vioaie și atentă, soțul pare slăbit. Liang și cu mine ne cocoțăm pe *kang*, o platformă tradițională din cărămidă încălzită din interior, în vreme ce rudele vin și pleacă însoțite de hohote de râs. Ne copleșesc cu cireșe, căpșuni și pepene verde. Viața e mai bună aici decât în oraș, spun ei, unde nu se prea găsește de lucru. Pe podelele de lut e întins un linoleum nou, pe care se joacă copiii, iar pe un dulăpior pictat se află un televizor mare. În curte sunt grămezi de porumb, iar de streșini atârnă ardei iuți roșii.

Nu pare să-i deranjeze că vin din Occident. Sunt o apariție exotică la sărbătoarea lor (încerc să vorbesc în mandarină) și un subiect de zeflemea prietenoasă. O fiică durdulie cu un tricou pe care scrie „Infinite” mă întreabă despre Londra, în timp ce soțul ei stabilește o legătură video pe telefonul mobil cu fiica lor de opt ani, iar copila mă întreabă câți ani am. Izbucnește în râs când eu îi spun că e drăguță, apoi dispare de pe ecran. Între timp, bunicii se amuză și ei pe seama vârstei lor sau a numărului de dinți pe care-i mai au (nu mulți) și a

ceea ce nu mai pot mânca. Bătrânica îmi dăruiește un pieptene pentru că părul meu e ciufulit și eu îi dau un inel de chei cu un breloc reprezentând un autobuz în miniatură. Îmi spune că o să urce în el ca să mă viziteze la Londra.

Când Liang găsește un autobuz care merge spre est, e aproape noapte. Dar aerul este cald încă și de la fereastră se văd casele slab luminate de pe marginea drumului. Nici Liang nu cunoaște acest drum de-a lungul fluviului, iar eu n-am auzit de nimeni care să fi călătorit pe-aici. Am citit că la granițe sunt militari înarmați până-n dinți, la fel ca pe malul rusesc, și mă aștept să fiu întors oricând din drum sau arestat. Dar nu-i spun lui Liang ce gândesc ca să nu-l descurajez. Totuși, în timp ce autobuzul înaintează prin întuneric, nu întâlnim posturi sau baraje de poliție și nici multe vehicule, iar peste vreo oră ajungem în Dawujiazi, orășelul unde coborâm, obosiți, ca să ne petrecem noaptea.

Dawujiazi, am auzit, este ultimul refugiu al limbii manciuriene, pe vremuri limba oficială a unui imperiu ce cuprindea aproape o treime din populația lumii. În cele câteva minute de mers pe jos îmi imaginez chipuri și ipostaze diferite ale trecutului. Manciurienii se trag din triburile semi-nomade jurchen, al căror hotar nordic, adăpost pentru așa-zișii jurcheni sălbatici, era Amurul. În 1644, au atacat Marele Zid, au alungat dinastia Ming, aflată în declin, și au creat o stăpânire mai extinsă decât oricare alt imperiu până la ei, domnind ca dinastie Qing. Chiar și după ce și-au mutat sediul administrativ în sud, la Peking, manciurienii au păstrat o puternică nostalgie după locurile lor de baștină, iubindu-le – chiar și când le-au părăsit – ca pe un ținut al unei purități aproape sacre, unde se găseau prețiosul ginseng, blănuri și

aur din belșug. Extinzând cei 1.600 de kilometri ai Palisadei de Sălcii, fortificație de pământ și copaci legați între ei, în cea mai mare parte a nord-estului Chinei, au încercat să izoleze această regiune strămoșească de imigrația dinspre sud, astfel că timp de veacuri întregi Manciuria (termenul este occidental) a fost uitată, iar garnizoanele de pe Amur din regiune au ajuns să fie niște avanposturi părăsite. În timpul secolului al XVII-lea, zona s-a transformat într-o controversată Siberie a Chinei, unde erau exilați criminalii și oficialii în dizgrație. Dar atunci când dinastia manciuriană s-a stins, în 1911, numeroși migranți de etnie chineză se infiltraseră de mult în aceste ținuturi fertile și asimilaseră într-o asemenea măsură populația manciuriană, încât călătorii nu mai puteau sesiza nicio diferență.

În Dawujiazi, unde Liang și cu mine încercăm, prin beznă, să găsim un hotel, blocurile înalte par la fel de impersonale ca și cele din suburbiile din Heihe. Liang admiră apartamentele construite conform politicii copilului unic – sunt mai primitoare decât vechile cartiere de case individuale, spune el –, în timp ce eu sunt uimit de modificarea, pe tot teritoriul Chinei, a vechii vieți comunitare. Între timp, găsim un hotel situat într-un bloc de locuințe, unde Liang le-a spus cu tupeu celor întâlniți că prietenul său din străinătate, domnul Too-be-long, vrea să audă manciuriana vorbită și că el mă asigură că se va afla.

— Nu te îngrijora, mâine toată lumea va ști că ești aici.

Între timp, nu se gândește să ceară camere cu un pat, ci își desface mica lui borsetă într-o cameră dublă cu vedere spre piața orașului și adoarme în chiloți, ținându-și telefonul la piept ca pe un bebeluș, în timp ce domnul Toobelong stă treaz

în liniștea unui oraș pe care întunericul îl învăluise cu multe ore înainte.

Dawujiazi este un oraș mai vechi decât majoritatea celor de pe fluviu. Am auzit că puține așezări mai păstrează urme ale moștenirii manciuriene. Dar dimineața, în timp ce Liang și cu mine facem o plimbare după un mic dejun frugal, nu observăm nimic deosebit. Câteva femei pe scutere sunt în drum spre treburile lor matinale, în timp ce pe străzi trec camionete încărcate cu boabe de soia. Traversăm un canal ce șerpuiește între balustrade de piatră sculptate în relief cu păsări gata să-și ia zborul, despre care Liang crede că sunt un simbol imperial. Dar când ne întoarcem la hotel, ușa se deschide brusc și înăuntru își face apariția un omuleț tuciuriu care se trântește pe patul lui Liang și ne anunță că e manciurian. De fapt, spune Yun, un sfert din locuitori sunt manciurieni – două mii de suflete –, dar aproape nimeni nu știe o boabă din limba lor.

Nu știu să mai existe o altă limbă atât de răspândită care să fi dispărut atât de repede. Ocupația Manciuriei, între 1931 și 1945, de către japonezi, care au înscăunat un împărat marionetă, urmată de Revoluția Culturală ce a persecutat orice diversitate, transformase mândria manciurienilor în rușine și motiv de auto-acuzare.

Toate popoarele mici au fost persecutate în acele vremuri, spune Yun.

— Părinții mei au fost aproape călcați în picioare în timpul Revoluției. Au fost acuzați că practică șamanismul. Sigur că șamanismul era parte din moștenirea noastră manciuriană,

dar nu au practicat-o niciodată… Au murit prea tineri, mai tineri decât sunt eu acum.

Își trece degetele peste o șuviță de păr încărunțit.

— Oamenii încercau să-și ascundă identitatea manciuriană în acele vremuri, dar era foarte dificil.

Mă întreb cu voce tare cum de mai vorbește limba manciuriană.

— Părinții mei o vorbeau acasă. Am învățat-o de la ei când eram copil. Aveau și înfățișare de manciurieni, tatăl meu fiind foarte înalt. Noi semănam, cred, cu mongolii. Ochi mici, pomeți mari…

Își trece mâna peste față de parcă ar fi moștenit aceste trăsături. Dar nu pare să corespundă vreunui stereotip etnic. În comparație cu ovalul de culoarea ambrei al feței lui Liang, fața lui Yun este latră și trandafirie, iar în ochii lui negri și rotunzi strălucește bucuria provocată de acest interes neașteptat pentru viața lui. Sprâncenele sunt întrerupte în mod ciudat, ca în urma unui accident, iar buzele, care rareori schițează un zâmbet, îi sunt groase și moi. Își amintește genealogia familiei pentru ultimele cinci generații. Toți erau manciurieni get-beget, care au trăit toată viața lor în Heilongjiang.

Și ce însemna fluviul pentru ei, întreb.

— Nu era chiar sacru. Și totuși noi îi spunem Maica Noastră. Strămoșii mei au fost cu toții soldați pe malurile lui. Făceam parte din Steagul Alb.

Radiază de mândrie. Cele Opt Steaguri manciuriene au furnizat elita militară a dinastiei lor.

— Și fiul meu este soldat. Și e înalt, la fel ca dumneavoastră.

Îmi arată pe telefon poza unui tânăr voinic, înotând undeva în Marea Galbenă.

Liang intervine:

— Vorbește și el manciuriana? Domnului Toobelong îi plac limbile.

— Nu. Doar câțiva bătrâni mai vorbeau aici la noi, dar au murit. Eu sunt o excepție. Oamenilor nu le mai este teamă să spună că sunt manciurieni, dar vorbesc doar chineza. Nici chiar fratele meu mai mare – care a murit – nu a vorbit manciuriana. Nici eu nu știu de ce am fost singurul care am mai vorbit-o. Cred că în copilărie îmi plăcea să ascult…

Doar când îl întreb dacă este mândru de moștenirea lui pare să ezite câteva momente. Poate din supunere față de linia partidului sau din respect față de Liang, care stă lângă el și zâmbește, spune:

— Nu, nu sunt mândru, suntem toți la fel acum.

Face cu palma un semn de nivelare.

— Suntem toți chinezi.

După un moment de tăcere, adaugă:

— Toți la fel, îmi pare rău că fiul meu nu vorbește…

Limba manciuriană a rezistat cel mai mult în avanposturile îndepărtate de pe Amur. Mai sunt vorbitori ai unei limbi înrudite la vreo 3.200 de kilometri spre vest, unde soldații manciurieni au păzit frontiera împotriva Rusiei țariste. Dar numărul celor care mai vorbesc adevărata manciuriană nu este cunoscut, estimat fiind între douăzeci și doar trei, cu cei câțiva savanți care studiază documentele dinastiei Qing timpurii. Limba aparține ramurii obscure tunguze, făcând parte din familia limbilor altaice, vorbite de

popoarele turcice și de maghiari, finlandezi și mongoli. Se zice că până și ultimul împărat manciurian o vorbea doar poticnit.

Și Yun, când începe să vorbească, pare destul de confuz. E ca și cum cuvintele s-ar afla undeva într-un subsol al memoriei și ar trebui să le scoată de-acolo unul câte unul. Dar treptat încep să se elibereze și cuvintele lui curg, devin un șopot de vocale scurte și sunete guturale estompate. Din când în când, se aude sunetul de gong al vreunui cuvânt împrumutat din mandarină, dar chiar și în pronunția lui Yun, în care fiecare cuvânt se contopește cu următorul, manciuriana pare un staccato blând, care aduce mai degrabă a japoneză.

Yun arată fericit acum, în limba sa îndepărtată strămoșească. Mă întreb ce spune. Pare ceva important. La urma urmei, e limba unei dinastii care a domnit peste al cincilea cel mai mare imperiu cunoscut vreodată, un imperiu care se întindea în toată Asia Interioară până departe, la nord de Heilongjiang. Îmi imaginez un vocabular adaptat unor edicte cu multe înfloriturі de limbă sau comenzilor strigate în bătălii. Dar când Yun termină și îl întreb, spune că nu știe suficientă istorie sau politică pentru a exprima asemenea lucruri. Retras într-o limbă pe care nimeni nu i-o înțelege, el a vorbit despre problemele lui de-acasă.

Pe măsură ce provincia Heilongjiang se arcuiește către est, presărată cu dune de nisip, fâșii de mlaștini desecate se așternîn liniștea autumnală de după recoltarea culturilor de porumb, soia și grâu. Se etalează în sepia și galben pal sub un cer de furtună. Ici-colo, vreun canal sau un drum de țară le leagă între ele, iar satele se adună sub acoperișurile lor de

țiglă albastră sau cenușie. Au un aer sărăcăcios, dar Liang spune că fermierii de aici o duc mai bine decât orășenii. Se referă la el însuși, desigur, și la soția lui, care au lucrat într-un magazin închis de curând. Este posibil ca terenurile din jurul nostru să nu mai aparțină cooperativelor agricole, spune, ci unor companii care cumpără și reunesc loturile familiale, „lucru care naște tot felul de probleme și corupție”.

Uneori, autobuzul ne urcă pe dealuri înțesate de foioase – cu motorul gâfâind și șuierând –, apoi vedem din nou fluviul undeva jos, departe, acum lat de mai mult de opt sute de metri, șerpuind palid spre orizonturi. Nu se zărește nici urmă din zidurile de apărare de sârmă ghimpată care acoperă malul rusesc, doar câte un turn de pază alb, ici-colo, sau pur și simplu nu vedem nimic. În timp ce călătorim tot mai departe, mai către interior, teama mea că vom fi întorși din drum începe, poate în mod primejdios, să se estompeze.

Trei zile la rând schimbăm mai multe autobuze în drumul spre est în lungul fluviului și începem să ne simțim în vacanță. O deziluzie tainică pare să-l părăsească pe Liang și e ca și cum altcineva ar fi așteptat în spatele siluetei lui parcă lipsite de speranță, redobândindu-și acum libertatea. La micul dejun mâncăm chifle fierte în aburi sau *kașa* în restaurante modeste, unde muncitori și fermieri cam neciopliți vociferează jovial. Bărbații tineri sunt băietani cu părul țepos, ca de arici, de obicei mai înalți cam cu o palmă decât cei mai vârstnici, și câteodată întâlnim câte o pereche de bătrânei, micuți și zbârciți, care ocupă un colț retras unde împart un bol de găluște.

Lui Liang îi plac mult aceste restaurante. Seara, în orașele unde dormim, le caută cu o frenezie plină de ardoare și

nehotărâre. Pentru mine, toate arată în mare cam la fel: locuri de luat masa care erau de neconceput acum treizeci de ani. Pe pereți sunt expuse meniuri pe cartoane plastifiate care prezintă până la optzeci de feluri de mâncare, iar când Liang și cu mine reușim să ne stabilim undeva, porțiile sunt atât de mari – cam cât pentru familii întregi – încât nici el nu poate mânca tot, iar ce rămâne ia cu el la pachet. Dar aceste cine târzii sunt punctul culminant al zilei sale. Bețișoarele zboară între felurile prăjite rapid și porțiile de *chow mein*, pui cu portocale și vită cu susan, ciuperci urechi-de-lemn, creveți cu ghimbir (dacă avem noroc), tofu și o amestecătură de feluri de mâncare ale căror nume în mandarină și gust nu le pot descifra. Încă vorbim combinând chineza mea nesigură și rusa chinuită pe care Liang insistă s-o vorbească. Mandarina mea mă trimite să fac ocoluri întortocheate pentru a explica lucruri simple, în timp ce Liang adesea înlocuiește aglomerarea de consoane și fricative din rusă cu un mieunat exasperant. Între noi se stabilește un soi de dizarmonie hibridă grotescă. Devin obiectul unei atenții discrete în toate locurile acestea îndepărtate, unde oamenii nu văd nici măcar picior de rus, iar lui Liang îi place să vorbească despre mine oricărui mușteriu interesat, ca și cum eu n-aș pricepe nimic.

— Domnul Toobelong este un scriitor din Anglia… A căzut de pe cal în Mongolia… Da, are ochii adânciți în orbite și părul îi stă ciufulit [în ciuda pieptenului doamnei Wang]… E foarte bătrân, dar poate să se folosească de bețișoare când mănâncă…

Dar când larma se mai potolește și obosim mâncând, Liang iese și-și aprinde țigara lui Hongtashan – e fumător înrăit –, apoi ne întoarcem în sfârșit la hotelul nostru ieftin – costă mai

puțin de zece dolari pe noapte – străbătând străzile întunecate. În cameră avem televizor, chiar dacă nimic altceva nu funcționează, dar nu luăm în seamă știrile patriotice care încă se mai referă la Săptămâna de Aur. Optimismul lor dulceag mă face să încep să regret thrillerele violente rusești, ba chiar și dezbaterile lor politice strict controlate. În orice caz, Liang alege de obicei o telenovelă istorică a cărei melodramă lacrimogenă este întreruptă la fiecare câteva minute de reclame la berea Tsigtao și la Ambrosial, iaurtul grecesc.

Orașele unde ne petrecem nopțile au răsărit parcă ieri. Blocurile lor lungi, cu șase etaje, firmele înșirate unele lângă altele și bulevardele largi pe care circulă mașini chinezești ieftine arată toate ca fiind din aceeași epocă. La Xunke bate un vânt aspru în timp ce ne plimbăm pe lângă fluviu, iar esplanada se lungește și iese afara din oraș de parcă e făcută pentru un viitor măreț. Valurile se izbesc de parapete, pescărușii țipă și doi bărbați se scaldă în apa înghețată. La capătul promenadei, o lespede cu o inscripție pe care Liang o studiază în tăcere ne confirmă că aici se află granița cu Rusia.

În ziua următoare, o luăm pe un drum îngust de beton spre Jiayin. Cât vezi cu ochii, lanuri de porumb de pe care s-a adunat recolta foșnesc de-o parte și de alta, alături de câmpurile purpurii de soia. Autobuzul e aproape gol și rareori oprește. Bancuri de nisip tălăzuiesc de-a lungul drumului, ca niște terase modelate în sol. Și, la un moment dat, Heilongjiang se ivește pe neașteptate, aproape de noi, despărțit de insule în brațe de ape de culoarea cerului, în timp ce spre nord se zăresc siluetele dealurilor de pe malul rusesc.

Steagurile de sărbătoare și lampioanele din Jiayin atârnă de-a lungul unor străzi aproape pustii, ca și cum evenimentul pe care l-au celebrat ar fi fost deja uitat. Dar apoi, la capătul lor, deasupra fluviului, autobuzul ne lasă pe un chei ce forfotește de lume. Pare că toți locuitorii orașului se plimbă pe promenada acoperită cu dale cenușii de piatră. Vânzătorii și-au scos standurile mobile cu bijuterii ieftine și suveniruri, iar glumele și râsetele sunt tot mai sonore. Mărcile contrafăcute abundă și orășenii săraci se tocmesc pentru poșete Givenchy și pantofi sport Reebok. Merg în pas de marș pe o alee pietonală de-a lungul apei, pe care flutură steaguri, iar de pe pancartele roșii fericirea se revarsă sub forma zâmbetului larg al lui Xi Jinping. În lumina strălucitoare și rece fiecare fotografiază pe fiecare, inclusiv pe mine.

Apa fluviului e de un albastru de porțelan. Bărcile de agrement fac curse de jumătate de oră de-a lungul țărmului, iar pasagerii se adăpostesc pe punte sub mici acoperăminte în formă de pagode, în timp ce navele mai impozante sunt ancorate în apropiere: o șalupă de poliție, o ambarcațiune care sondează adâncimea apei, un vas al departamentului din Heihe al Ministerului Afacerilor Externe. Și vedem chiar și o navă mai mare care face valuri, înțesată de turiști, având un brontozaur de ipsos care tronează la proră.

Fiindcă Jiayin este „Orașul Dinozaurilor”. În urmă cu mai mult de un secol, s-au descoperit fragmente de schelete în malurile sale erodate și s-au identificat primii dinozauri cu cioc de rață. De atunci, întreaga regiune a devenit un adevărat rai al paleontologilor și s-a construit chiar și un muzeu extravagant. Statui de dinozauri cu cioc de rață sunt presărate prin oraș pentru a comemora acea descoperire, fie că sunt pui

care ies din niște ouă gigantice sau dinozauri stând picior peste picior pe băncile din parc. Iar acum, cu ocazia Săptămânii de Aur, a apărut o nouă menajerie. Nicio priveliște nu scapă de prezența coloanei vertebrale spinoase a vreunui stegozaur sau de vreun *Tyrannosaurus rex* și câteva sauropode înalte de aproape zece metri pasc în toate grădinile municipale. Modelați din ipsos sau din cauciuc siliconic, se mișcă greoi pe iarba de pe marginile drumurilor și se ivesc pe acoperișurile din piața orașului. Îi vezi pe coșurile de gunoi și atârnând de la balcoanele clădirilor de birouri. Copiii călăresc versiuni mecanice. Iar Liang vrea să îi fotografieze pe toți.

Seara, ajungem sfârșiți de oboseală la un restaurant plin de petrecăreți gălăgioși. Piesa de rezistență e o țeastă de triceratops cu niște coarne uriașe, pe care toată lumea o ignoră. Liang comandă o mulțime de feluri de mâncare, apoi se uită la fotografiile cu dinozauri, ajungând la un instantaneu cu o tânără, pe care mi-l arată. E la o cafenea și tocmai își duce ceașca la buze. Ochelarii de soare îi sunt ridicați pe părul care-i flutură liber. Nu zâmbește.

Întreb:

— Cine e?

— E fiica mea.

Îngaim un compliment, dar tânăra pare să aibă ceva din tristețea tatălui ei. Îmi spune:

— Locuiește în Qingdao.

Nu-i pot citi pe chip ce simte, iar el derulează fotografiile mai departe. Qingdao se află la peste 1.600 de kilometri spre sud.

— Cu ce se ocupă?

— E profesoară la o școală de dans.

Apoi, ca și cum ar vrea să-i justifice absența, adaugă:

— Câștigă 400.000 de yuani pe an în Qingdao. Poți cumpăra un apartament cu banii ăștia.

Își încrețește fruntea.

— Ar fi greu pentru ea să se întoarcă la Heihe. Nu sunt locuri de muncă și tinerii pleacă. Cei care se duc la universitate nu se mai întorc. Până și băile publice sunt goale. Poate lucrurile merg bine în Shenzen și Shanghai, aici însă, în nord, suntem foarte săraci.

Cu sfială îmi arată fotografii mai vechi de pe telefon. Văd un bărbat mai tânăr alături de soția sa, în vremuri mai bune, cu fetița lor între ei, înălțată în vârful picioarelor. Părul copilei, prins în panglici, e strâns de o parte și de alta a capului, ca niște urechi uriașe, iar fața zâmbitoare e înconjurată de baticul roșu al Tinerilor Pionieri. Liang stă mândru lângă ea, în sacou și cu cravată, iar soția lui, retrasă mai în spate, e îmbrăcată în uniforma profesiei pe care o avea atunci. Pe fața ei se citește sinceritatea și voia bună.

— Pe-atunci, viața era mai bună în Heihe.

Într-o altă fotografie însă, făcută ulterior, pare neliniștită, privirea îi este suspicioasă, iar fiica, adolescentă acum, își atinge obrajii cu degetele ei lungi, de parcă nu ar fi sigură de felul cum arată.

Liang spune:

— Are douăzeci și cinci de ani și încă nu e căsătorită. Nu se va mai întoarce niciodată acasă.

Poate îi este mai ușor să se confeseze unui străin, vorbind o limbă pe care nu o stăpânește. Poate în felul ăsta îl afectează mai puțin. Dar fața lui ovală și lungă devine o mască tristă. Fiica lui e rodul politicii copilului unic, îmi spune. Este tot ce

au. Acești copii trebuie să ducă singuri povara părinților care îmbătrânesc. Am senzația că fata e preocupată doar de sine, poate că e răsfățată, dar îi place să fie independentă. Lui îi e deja teamă de vremea când vor îmbătrâni.

Acest moment de reflecție e întrerupt de un cerșetor care s-a strecurat cumva în restaurant și dă târcoale mâncării noastre. Liang își pierde cumpătul:

— Toți avem nevoie de ajutor, dar trebuie să ni-l câștigăm!

Bărbatul tresare, surprins, apoi, descurajat, se retrage.

Liang continuă netulburat:

— Lucrurile sunt încă dificile pentru noi, mai dificile decât pentru voi. Chiar și tatăl meu și-a pierdut slujba în cele din urmă. Au fost vremuri foarte grele.

— A trebuit să ai grijă de el?

Îmi răspunde simplu, fără pretenții:

— L-am iubit.

Liang îmi aduce aminte de Batmonh.

— Ai frați sau surori?

— Am o soră mai mare, dar e vrăjitoare.

Datoria față de părinți, așa cum e înțeleasă în confucianism, este încă valabilă. Cele mai timpurii amintiri ale lui Liang sunt despre devotamentul și suferința tatălui său.

— Generația lui a fost distrusă de Revoluția Culturală. Era doar un cadru de partid neînsemnat la vremea aceea, secretar la un consiliu popular. Dar a fost pus sub acuzație de Gărzile Roșii. I-au pus o tichie de măgar și timp de cinci ore l-au făcut de ocară. Aveam doar șase ani, dar m-au obligat să privesc. A trebuit să fiu martor la cum l-au bătut și batjocorit. Nu înțelegeam. Îl vedeam doar cum stă cu capul plecat…

— Oamenii încă nu vorbesc despre Revoluția Culturală. Nu se face să fie criticată.

Privește în jur, dar suntem în siguranță, nimeni nu înțelege graiul nostru amestecat.

— Familia noastră a căzut în dizgrație, desigur, și ne-au surghiunit la țară. Am locuit într-un sat de țărani săraci. Fiecare am primit rații de zece tăiței din făină albă pe lună, cu un *jin* de orez și șaizeci și două de boabe de soia.

Râde cu amărăciune. Bețișoarele lui stau rezemate de un bol cu carne de rață.

— Tinerii n-au habar prin ce au trecut oamenii în acele vremuri. Fiica mea îmi spune că nici măcar nu-și poate imagina.

Uneori, îmi povestește că atunci când el și soția lui o vizitează în Qingdao, se scaldă în ocean ore în șir. Cândva au fost chiar și pe Insula Hainan din Marea Chinei de Sud. E ceva legat de ritmul regulat al valurilor care, spune, îl liniștește. Dar fiica lui preferă să stea în casă, temându-se că la soare pielea ei albă se va înnegri.

Acum mai bine de un secol, călătorii descriau frontiera chineză de-a lungul Amurului ca un ținut lipsit de viață. În timp ce malul rusesc era presărat cu fortificații și așezări ale cazacilor, țărmul chinezesc, pe o lungime de sute de kilometri, nu lăsa la vedere decât stepă și dealuri înțesate cu pini. Manciurienii dintr-unul din cele Opt Steaguri staționați aici să păzească locul erau condamnați la sărăcie. Orașe ca Jiayin și Xunke, dacă existau, erau fie niște sate mizere, situate în câmpuri de mei pline de țânțari, fie pâlcuri de corturi, ca ale localnicilor.

Cu toate acestea, timp de aproape două secole, fermierii și comercianții chinezi s-au strecurat prin Palisada de Sălcii. La început, s-au stabilit în ținuturi aflate departe, la sud de Amur, apoi migrația lor a devenit un flux constant. De cele mai multe ori, părăseau provinciile Shandong și Hebei, din apropiere de Peking, unde terenurile cultivabile erau aglomerate și nu le mai puteau oferi o sursă de trai, pentru a lucra pământul fertil din pustietatea care se întindea dincolo de Marele Zid. Clima manciuriană era aspră și sezonul vegetativ era scurt, dar acești migranți plănuiau să se mute pentru doar câțiva ani, ca să-și ajute familiile rămase acasă, iar apoi să se întoarcă. Spre deosebire de coloniștii ruși din Siberia, care își rupeau legăturile cu trecutul și-și creau o identitate siberiană, comunitățile chinezilor se construiau ca o copie a celor de origine și, la început, au avansat precaute spre nord. Mai mult decât orice, le era teamă să nu moară pe pământ străin. „Frunza care cade din copac", se spune, „se întoarce la rădăcină"; dar mulți ajungeau acasă în sicrie. În secolul trecut, sicriele, legate câte cinci într-o căruță, puteau fi văzute la punctul de trecere din Marele Zid, cu capacele de scânduri închise ermetic și lăcuite. Pe fiecare se aflau colivii cu cocoșei, al căror cucurigu spunea spiritelor rătăcitoare unde li se află corpul, în timp ce treceau hotarul spre casă. Semnul sigur că o așezare manciuriană devenea permanentă era atunci când avea propriul cimitir.

Dar la începutul secolului XX, la fel ca în Rusia, fluxul de migranți s-a transformat într-un adevărat torent. Politica turbulentă din regiune – până și perturbările masive de ordin social și economic provocate de Mao Zedong – a contribuit la exacerbarea migrației spre ceea ce se numea Marele Deșert

din Nord. În timpul lui Mao, Manciuria a devenit principalul centru industrial al Chinei, o regiune a oțelului și petrolului, iar câmpiile din Heilongjiang s-au transformat într-o vastă rețea de ferme de stat care îl aprovizionau. Migrația s-a inversat spre finalul secolului, după ce fabricile s-au perimat, locuitorii satelor au plecat în orașe, iar vechile cooperative colective s-au transformat în întreprinderi particulare.

Drumul de 360 de kilometri de la Jiayin la Suibin, de-a lungul malului sudic al Heilongjiangului, e o trecere lină de la aceste vechi traume la liniștea munților. Aici, ultimele culmi ale masivului Hingan ajung la est de fluviu, iar extrema sudică a lanțului muntos Bureinski îi vine în întâmpinare pe malul opus. Drumul străpunge ca o așchie subțire vâlvătaia pădurii autumnale. De-o parte și de alta, strălucirea mestecenilor, stejarilor și arțarilor se unduiește peste dealuri cu explozii de roșu și auriu. Pe distanțe de mulți kilometri autobuzul nostru șerpuiește urcând prin coridoare de subarboret în culori calde, apoi ajunge în sfârșit pe platouri unde pădurea, tot mai departe, prinde nuanțe de gri și purpuriu, ca și cum un incendiu uriaș ar arde pe versanții îndepărtați.

La un moment dat, într-un loc unde cândva un fort manciurian străjuia fluviul, pasagerii ies la o țigară, iar eu cobor pe o cărare năpădită de buruieni până la apă. Făcându-și drum printr-un defileu muntos, Heilongjiang a devenit acum mai adânc și mai întunecat. Ating apa și o simt cât e de rece. Cu toate că e aproape netedă la suprafață, simt masa de apă cum se deplasează cu o forță nouă, abia reținută. Malul rusesc, împădurit, se înalță ca niște metereze și nicio construcție nu se zărește pe el. Probabil că zidul pădurii e considerat suficient de abrupt și des pentru a respinge orice

intruziune. Dar, spre surprinderea mea, observ un turn de pază ascuns într-o scobitură a malului chinezesc și un soldat coboară pe cărare. Vrea doar să fumeze. Da, zice, malul celălalt e al acelor ruși supranumiți „Păroșii”, dar el n-a văzut niciodată pe nimeni. E foarte plictisitor aici.

La începutul după-amiezii munții devin mai puțin înalți și tot mai risipiți. Autobuzul nostru traversează o câmpie cultivată cu grâu cât vezi cu ochii, iar masivul Hingan devine o pată cenușie pe cer. Pe canale, se văd doar egrete. Nicio altă viețuitoare nu ne iese în cale. Adesea satele sunt părăsite, pline cu case abandonate sau în ruine acoperite de gunoaie, iar acest peisaj dezolant ne însoțește de-a lungul văii inundabile a râului Songhua, cel mai important afluent al Heilongjiangului, până în orașul Suibin, de care nici măcar Liang n-a auzit vreodată.

Prospețimea aerului din munți a devenit o amintire. Pătrundem în niște suburbii devenite depozite de fier vechi, cu grămezi de cărbune, ateliere dărăpănate și utilaje agricole abandonate. La lăsarea serii ne cazăm la un hotel mare, abia luminat, și coborâm pe malul Songhuaului pe un trotuar distrus. Totul aici pare mai necizelat și mai sărac. Vânzătorii de la tarabe și trecătorii ne privesc și strigă după noi – „Străin!” –, iar copiii își lasă părinții și se țin după noi. Dar când ajungem la râu suntem singuri pe malul cufundat în întuneric. Aici, albia e la fel de largă ca a Amurului; dar când îmi cufund mâna în apă, dispare până la încheietură, ascunsă de apa vâscoasă, nămoloasă și poluată. Harbin, Jiamusi, Jilin, Changchun: o salbă de orașe industriale se întinde pe malurile Songhuaului în amonte, deversând ape uzate și menajere. În 2005, o uzină chimică a explodat și a revărsat o pată toxică de

benzen de optzeci de kilometri, care a creat panică în orașe până hăt departe, în Habarovsk. Sub picioarele noastre, malurile de pietriș au fost consolidate cu o plasă de sârmă prin care pătrund buruieni și reziduuri murdare, iar mirosul puternic și respingător al apei te înspăimântă.

Probabil că până acum m-am amăgit cu gândul că fluviul e pur, deși știam că nu-i așa. La ieșirea din Mongolia, Ononul este curat și are ape limpezi, dar la confluența cu Șilka deja e contaminat cu mercur de la vechile exploatări aurifere, iar somonul e dat dispărut. Cât despre Songhua, pe cursul apei sunt aglomerări industriale, încât râul a devenit principalul poluator al Amurului. Se spune că pe malul rusesc, în aval, peștii au gust de chimicale.

În timp ce urcăm înapoi pe străzile de pe mal, simt o tristețe și o iritare, de parcă fluviul ar fi într-un fel al meu. Liang se consolează căutând cel mai bun restaurant din localitate. De mai multe ori a vrut să mă ia sub aripa lui protectoare și n-a contenit să-mi satisfacă orice dorință, cât de mică, pe care mi-o exprimam, iar acum șade de-a curmezișul străzii întrebând trecătorii unde poate găsi porc în sos dulce-acrișor pentru că domnul Toobelong este scriitor și va scrie despre el.

Ne hotărâm să luăm o tocană picantă de oaie și câteva halbe de bere Harbin. După doar o jumătate de halbă, Liang se îmbujorează ușor. La fiecare douăzeci de minute, iese să fumeze. A devenit sentimental fiindcă mâine urmează să se întoarcă la Heihe ca șomer. Curând însă, râdem împreună de ghinioanele noastre: cum am căzut eu de pe cal, desigur, și cum merge el peste tot pe jos de când a intrat cu motocicleta într-un tractor. Adesea, pare că nu iese din tiparul chinezesc,

cu pasiunea lui pentru mâncare, grija pentru bani și fotografiatul obsesiv. Dar pentru Liang, vechile obligații morale s-au transformat în tragedie familială. Poate că berea Harbin ne îndeamnă să devenim mai apropiați și să povestim despre trecutul nostru complicat. Mama lui, îmi spune, a paralizat în urma unui atac cerebral și a zăcut mulți ani, până când n-a mai putut vorbi. Dar tatăl a rămas pentru el un adevărat model.

— L-am ascultat toată copilăria. Pentru mine era întruparea corectitudinii. O singură dată ne-am certat, când am picat examenele la școală și nu prea mi-a păsat. Atunci tata a plâns. Nu pentru că am picat, ci pentru că nu mi-a păsat.

Se lovește cu mâna peste piept.

— N-am uitat asta niciodată. Doar că atunci mi-am dat seama cât de mult mă iubește.

Și totuși Liang nu-și poate șterge din memorie capul plecat, cu tichia de măgar, al tatălui său, și nici rafala de insulte pe care nu le putea înțelege.

— În cele din urmă a făcut Alzheimer și vreo trei ani s-a tot mișcat de colo-colo prin casă fără să recunoască pe nimeni. Am fost fiul lui preferat. Am renunțat la slujbă ca să-l îngrijesc.

Mă privește fără nicio expresie pe chip. Și-a petrecut jumătate din viață în preajma acestor fantome de care s-a îngrijit. De atunci, șansele de a-și mai găsi un loc de muncă s-au tot împuținat. Dar el continuă să repete, ca o mantră: „L-am iubit”.

Astfel că ne întoarcem, puțin amețiți, la hotelul nostru, unde suntem opriți brusc și ni se arată cele câteva bagaje pe care le avem așteptându-ne la recepție. Proprietarul hotelului

a chemat poliția. Nimeni n-a ajuns încă, doar un om de serviciu agitat ne spune că trebuie să așteptăm. Proprietarul s-a panicat la gândul că sunt străin. Străinii nu vin aici. Am auzit că sunt hoteluri din orașele mai îndepărtate care au instrucțiuni în spatele biroului de recepție pe care scrie ce trebuie să facă personalul în caz că apare vreun străin. Majoritatea n-au voie să-i primească și doar la hotelurile mai mici nu se leagă nimeni de ei.

Apoi în holul de la intrare dau buzna doi bărbați voinici cu o expresie severă, purtând uniforme militare. Sunt de la poliția de frontieră, cu toate că ne aflăm departe de orice graniță. Unul dintre ei spune:

— Accesul străinilor este interzis aici. Sunteți rus?

— Nu, sunt englez.

Brusc, cuvântul sună ostil.

Ofițerul cu rang superior rectifică:

— Străinii nu vin niciodată în acest oraș. Pe cine cunoașteți aici?

Își pasează unul altuia documentele mele. Întrebările sunt oficiale, reci, cunoscute: Când am fost ultima oară în China? De ce mă aflu în Suibin? Pentru ce companie lucrez?

Simt în același timp resentiment și nervozitate. Această situație îmi aduce aminte de o Chină de pe vremuri, xenofobă, în care casele de oaspeți refuzau străinii ca sub impulsul unei frici ancestrale. Acum, ofițerii rechiziționează computerul hotelului, îmi verifică pe el pașaportul și datele personale, dau telefoane. Durează mult. Liang stă lângă mine, impasibil. Poate că e beat. Polițiștii îmi scotocesc prin rucsac. În cele din urmă, îmi fac o fotografie alături de ofițerul superior – moment în care sunt deja încruntat – și apoi îl pozează și pe

Liang lângă mine. Dar el privește imperturbabil, de parcă toate astea ar fi ceva firesc. Ofițerii se retrag de-o parte și se consultă pe un ton serios, apoi îmi pun alte întrebări: Cine m-a trimis aici? Unde îmi sunt celelalte bagaje? Apoi îmi mai pun o viză și pleacă, în sfârșit, încruntați și nedumeriți.

Ni se pune la dispoziție un dormitor mare și întunecos. Liang spune că polițiștii doar au vrut să se asigură că totul e în regulă și adoarme ca un prunc, îmbrățișându-și telefonul, iar eu rămân treaz încă o oră, așteptând să aud pași care se întorc.

Pe malul stâng al râului Songhua se află un drum îngust care străbate ținuturi mlăștinoase până la locul unde, între trestii, e acostat un feribot. Ne poartă autobuzul peste apele tulburi. Vâltoarea e grea de aluviuni și nenumărați clăbuci de spumă plutesc în aval. O vreme, navigăm pe lângă smârcuri; apoi, departe, spre nord, se ivește orașul Tongjiang, cu contururile lui spectrale de macarale și insule.

Ți l-ai putea imagina ca pe o metropolă cu depozite, rafinării și rezervoare de petrol. Dar, pe măsură ce ne apropiem, insulele par nefiresc de înalte și abrupte. Îmi bate soarele în ochi, așa că mi le pot imagina chiar și cu promenade sau locuințe. Dar curând îmi dau seama că nu sunt insule, ci doar barje pe care sunt depozitați adevărați munți de cherestea din Siberia. Șase sau șapte dintre ele se deplasează încet în amonte pentru a fi descărcate undeva mai spre centrul Chinei.

Acesta este exportul care îi înfurie și-i umple de amărăciune pe mulți ruși: tăierea – în mare măsură ilegală – a copacilor din taigaua lor natală. Pădurea, pentru ei, nu e un

obiect al lăcomiei, ci un simbol al identității naționale. În ea sălășluiesc miturile și credințele lor dintâi. Cu toate acestea, companiile forestiere rusești, în cârdășie cu gaterele și antreprenorii din China, defrișează regiuni întregi cu păduri virgine și specii protejate, apoi cheresteaua e preluată de intermediari și funcționari corupți până când i se pierde cu totul urma. Se estimează că în fiecare an sunt devastate suprafețe de mărimea Belgiei. În final, în lipsa reîmpăduririlor, tot ce mai rămâne sunt terenuri erodate și pășuni dezgolite pe care adesea izbucnesc incendii cu miasme neplăcute de carbon.

În timp ce feribotul nostru acostează la docuri, aceste insule triste și mișcătoare dispar la orizont. Sunt pe drum spre fabricile de hârtie și de mobilă, aflate departe, în amonte, iar centrul Tongjiangului nu are de câștigat nimic din ele. Cu străzile sale largi și clădiri cu magazine și vitrine la parter și șase etaje de apartamente deasupra, ar putea reprezenta un model pentru orice oraș de pe malurile Heilongjiangului. Apropierea lui de Rusia – Songhua se varsă în Amur nu departe, spre nord – se vede în unele firme de magazine, iar un vechi indicator – nu-mi explic de ce e scris în engleză – arată spre un complex subteran de tuneluri construit pe vremea lui Mao Zedong, de teama unui război nuclear cu Uniunea Sovietică. Liang îmi spune că în Beijing și Harbin mai sunt încă multe astfel de labirinturi. În Tongjiang, orașul subteran a fost parțial închis sau transformat în centre comerciale ale căror abundență și varietate l-ar fi uimit pe Mao. În aceste magazine universale puternic luminate, grupuri mari de tinere încearcă parfumuri sau stau la coadă pentru manichiură. Până și Liang rămâne un moment

transfigurat, privind la o zgâtie de fată îmbrăcată cu un tricou pe care scrie „Bad Girl” și care încearcă o mulțime de rujuri stridente. Altele cumpără bijuterii din aur rusesc; iar un anunț pentru turiștii care nu mai vin îi invită să participe la o tradițională ceremonie a ceaiului.

Hoinărim pe străzi, fără țintă. În Parcul Cultural Sino-Rus, unde suntem singurii vizitatori, intrăm pe o alee mărginită de sculpturi cu zeități grecești, uriașe urne chinezești și călăreți cu lănci din perioada elenistică, ajungând în final la o clopotniță din fontă în vârful căreia se află o cruce ortodoxă. În această țară a minunilor pestriță, Liang, care privește în sus spre trupul planturos al unei Afrodite sau al unui Apollo, se simte oarecum vexat.

— Nu sunt chinezi. Nu-s nici măcar ruși, nu-i așa? De ce sunt aici?

N-am niciun răspuns. În imaginația chinezilor (dar nu și în a lui Liang), Rusia e asociată cu antichitatea clasică. În fața noastră, panteonul continuă cu replici ale lui Donald Duck și Mickey Mouse, cot la cot cu păpuși matrioșca, unele fiind încă folosite drept coșuri de gunoi. Din tot complexul construit pe vremea când relațiile comerciale ruso-chineze erau în plin avânt a mai rămas doar o îmbrățișare goală, ca o invitație pentru oamenii care au plecat sau nici nu au venit vreodată. Clădirile din apropiere, care încă mai etalează cu mândrie mesaje de bun venit în caractere chirilice – Clubul Playboy, Cafeneaua Slow Cat –, par să aibă aceeași soartă. Apoi Liang exclamă:

— Uite! Asta-i ceva rusesc?

Pe stradă, lângă noi, o biserică cu cinci turle ne întâmpină cu o cruce imensă de aur. Intrăm pe sub un portal cu

inscripția în chineză „Dumnezeu este cu noi” și pătrundem într-o sală imensă de rugăciune, unde un podium vast și un lutrin atestă prezența evanghelismului protestant. Liang, care nu a mai intrat vreodată într-o biserică, este derutat. Și tânjește după o țigară.

Dar un paznic amabil vine la noi și ne răspunde rând pe rând la întrebări până când replicile lui se limitează la obișnuita pioșenie. În timpul Revoluției Culturale, spune el, o asemenea clădire nu era permisă, desigur, și oamenii își urmau credința în solitudine.

— Apoi, la început, când aici era o altă biserică, rușii veneau la ea când vizitau Parcul Cultural. Nu ne puteam înțelege unii cu alții, dar nu conta. Dumnezeu știe limbile toate. Și muzica ne unea… Apoi, acum trei ani, a fost construită această biserică pe baza contribuțiilor primite de la credincioși.

Îl întreb:

— Dar cum au reușit? Este enormă.

— S-a dat sfoară-n țară. Ne-am strâns o mie acum. E drept că mulți dintre noi suntem bătrâni. Dar, la urma urmei, bătrânii sunt mai aproape de Dumnezeu, sunt mai aproape de judecată și de mântuire. Și toți suntem păcătoși…

Poate că încă mă bântuie amintirea Revoluției Culturale și a creștinilor persecutați pe care îi întâlnisem cu mulți ani în urmă, dar mă aud spunând:

— Nu vă e frică?

— Suntem milioane și milioane de creștini acum, să știți. Mai mult de șaizeci de milioane, se spune.

— Da, știu.

Cu toate acestea, reprezintă doar o picătură în marea de atei.

— Acum douăzeci de ani ne-ar fi fost frică. Dar nu acum. Nu în China de azi. Și avem o femeie predicator.

Poate crede că asta îi protejează.

— Doar Dumnezeu vede viitorul…

Crucea aurită care strălucește deasupra noastră în timp ce plecăm pare să inunde strada cu lumina unui evanghelism interzis. Liang spune că nu înțelege nimic din creștinism și nici din mănăstirea budistă care se construiește peste drum, de parcă i-ar face concurență. Intrăm pe poartă și ne zăpăcim complet. Este imensă. Chiliile îi așteaptă pe viitorii călugări și un mic hotel pentru pelerini e aproape gata. Totul e nou, scânteietor, gol: un labirint de marmură și suprafețe aurite. Un binefăcător putred de bogat trebuie să fie în spatele acestei construcții, dar nu avem pe cine să-ntrebăm, căci nu se văd nici muncitori, nici călugări. Doar o litanie abia perceptibilă, continuă, pulsând ca o bătaie de inimă nepământeană, răzbate dintr-un loc pe care nu-l putem identifica.

Templul principal se înalță în fața noastră, o stivă de acoperișuri curbate și streșini policrome, iar înăuntru, printre stâlpii lăcuiți în rubiniu, îmbrățișați de dragoni imperiali, e un Buddha înalt de șase metri care domină altarul, însoțit de alte zeități. Toate elementele tradiționale sunt la locul lor. Așteaptă doar timpul care să aștearnă peste ele patina sfințeniei. Zeița Indulgenței plutește în spatele altarului lui Buddha, susținută de un șir de înțelepți și credincioși, planând pe nori albaștri. Rafturile suprapuse pline cu mulțimi de Buddha micuți, aproape identici – după socotelile mele, trebuie să fie vreo

zece mii –, scânteiază în penumbră, ca într-un supermarket divin.

Într-un alt templu, dedicat lui Maitreya, Buddha Viitorului nu mai este titanul clarvăzător pe care l-am găsit în mănăstirea din Țugol, ci a devenit o statuie aurită a unui semizeu dolofan, „Buddha care râde”, cu pântecele revărsat în față ca tava cu ceai a unui bolnav, stând culcat în mijlocul unei droaie de copii. Cu peste o mie de ani în urmă, figura acestui Buddha al Viitorului, de care împărații fricoși se temeau, a fost convertită dintr-o amenințare de apocalipsă într-o reprezentare a voioșiei pasive, patronul bucuriei și al succesului, și chiar acum o familie de trei persoane – singurii credincioși prezenți aici – îngenunchează în fața lui și murmură o rugăciune pe care Liang nu o poate înțelege.

Liang nu are încredere în acest fel de speranțe, spune, nici în vreo altă utopie mundană. Promisiunea Beijingului de a reînvia nord-estul, la fel ca și a Moscovei de a construi o Siberie prosperă, îi aduce aminte de un moment din copilărie, când, undeva într-un templu pe care nu și-l amintește, s-a rugat lui Buddha pentru un viitor care nu a sosit niciodată. Se oprește brusc lângă o balustradă plină de praf.

— Când am fost în excursie în Rusia, zice, camerista care îmi făcea curat în cameră mi-a spus că a fost educată ca să creadă în utopia comunistă. Dar își pierduse singurul fiu și-și îngrijea părinții care nu aveau niciun ajutor de la stat. Spunea că toată țara era o escrocherie.

Poate pentru că suntem pe cale de-a ne despărți, Liang se eliberează de multe dintre gândurile pe care le-a reprimat de mult. Știe că mă documentez pentru o carte și dorește să scriu și asta:

— Cred că nu ar fi trebuit niciodată să semnăm cu Putin acel tratat care legalizează acapararea pământurilor noastre. Mulți dintre noi ne simțim ofensați. Suntem puternici acum, așa că de ce-am făcut-o? Sincer să fiu, îi urăsc pe ruși.

Ca și alți chinezi, îi numește „Păroșii”, o poreclă care face referire la sălbăticia lor.

— Pe vremuri, veneau la magazinul unde lucra soția mea și eu râdeam când își ridicau brațele voinice și le plesneau la spate cămășile noastre ieftine. Dar cel mai mult îi urâm fiindcă ne-au luat pământurile.

Rătăcim o vreme de-a lungul porticurilor, în căutarea călugărilor care se roagă, a căror cântare a devenit mai rapidă și pe un ton mai jos, semănând cu zumzetul unui roi de albine furioase. Apoi îi găsim. Nu au trupuri, sunt doar voci care se aud dintr-un casetofon pe care cineva l-a lăsat într-o chilie goală. Așa că plecăm de la mănăstire ca să luăm o ultimă masă împreună. Liang propune un restaurant coreean, unde se servește carne de câine, dar refuz categoric și, în loc de așa ceva, ne aflăm curând în fața unor boluri cu tendoane de bou și creier de biban. Liang a devenit tăcut. Își scoate pedometrul din buzunar – nu a spus nimic de el până acum – și e mulțumit că astăzi a făcut nouă mii de pași.

— Am tensiune mare, spune. De aceea mă îngrijorează că sforăi. Nasul înfundat pune presiune pe inimă.

— Nu te-am auzit sforâind.

Cred că se gândește că o să paralizeze, ca și mama lui. De aceea nu-i păsa când el și domnul Toobelong rătăceau noaptea în drum spre hotel puțin amețiți. Făcea mai mulți pași. Dintr-odată, arată îndurerat și mai bătrân.

— Statul nu dă prea mult pentru cei cu sănătatea precară.

Are doar puțin peste cincizeci de ani, cred, dar se gândește deja la bătrânețe. Și singurul lui copil e departe, la Qingdao, trăindu-și propria viață.

Ne luăm rămas-bun pe o stradă pustie cu o îmbrățișare timidă. Mă năpădește tristețea și mă minunez de afecțiunea noastră care a învins barierele spațiului, ale timpului și limbilor stâlcite. Își aruncă țigara ca să mă strângă-n brațe, apoi pleacă fără să privească înapoi. În Heihe a început să ningă.

Un drum necirculat însoțește Heilongjiangul vreo 160 de kilometri spre nord-est. Autobuzul costă trei dolari. Fără Liang lângă mine, pasagerii nu se sfiesc să-și manifeste curiozitatea. Mamele își așază copiii în poală ca să-l vadă mai bine pe străin – poate primul pe care-l văd – și discută despre el în mandarină, pe care ei presupun că nu o înțelege. Ochii îi sunt ciudat de afundați în orbite, desigur, și careva l-a tras de nas de e așa lung și trebuie că e sărac de călătorește astfel. Cineva îi face o fotografie pe ascuns. Din când în când, un altul îi ia harta deschisă din față ca să se uite pe ea. Doi bătrâni urmăresc cu degetul dealurile și cursurile de apă. Recunosc orașele după numele chinezești familiare încă din timpul dinastiei Qing. Blagoveșcensk devine Hailanpao, Habarovsk e Boli.

În partea de vest a hărții, unde o linie punctată indică o cale ferată care șerpuiește din China până la Birobidjan, în Rusia, Stalin a înființat o așezare evreiască, în care abia de mai supraviețuiesc câțiva descendenți. O mică breșă în mijlocul apei e semn că linia ferată nu e finalizată. Construită pentru a aduce în sud minereu de fier și cherestea din Rusia,

secțiunea chinezească de doi kilometri a fost terminată cu doi ani în urmă. Se arcuiește până departe peste Heilongjiang pentru a se întâlni cu partea rusească: sunt vreo trei sute de metri de șine neracordate, semn al unei neîncrederi vechi.

Multă vreme lumina unui apus violent străpunge cerul, apoi se lasă întunericul și farurile deslușesc o ceață gălbuie în fața noastră, până când deasupra apei se zăresc luminile din Fuyuan. Aici se termină călătoria mea în China. La câțiva kilometri spre est, Heilongjiang se întoarce în Rusia, redevenind Amur, și-și începe lungul drum spre Pacific. Am auzit că uneori sunt feriboturi care traversează de la Fuyuan, vreo cincizeci de kilometri în aval, până la Habarovsk. Sper să pot traversa și eu, dar în seara asta sunt bucuros că am găsit un hotel suficient de mic ca să nu mai am de-a face cu poliția, iar în zori mă trezesc într-o cameră liniștită, aproape de apa ce aruncă scântei.

În aceste zile de sfârșit de octombrie, la malurile fluviului apa e deja înghețată și aerul e înțepător. Te plimbi pe străzi însoțit de țipetele pescărușilor. În jurul tău, dealuri îndesate, scăldate în lumina slabă a soarelui, împing orașul spre fluviu pe niște străzi diferite de toate cele de până acum, decorate ici și colo cu foișoare și acoperișuri cu cupole ce par că plutesc. În loc de suburbii cenușii, fiecare priveliște se termină cu o perdea de arbori sau un luciu de apă.

De la capătul orașului se poate urca printre stejari și tei bătrâni pe o alee de cărămidă până la un punct de observație abrupt. Pe crengile copacilor sunt înnodate panglici ale mireselor care vin aici în ziua nunții. Dintr-un mic pavilion aflat aproape de vârf, unde zac aruncate doze de bere Harbin și pachete goale de țigări Panda, se poate vedea orașul cum

coboară dinspre văile împădurite până la chei, iar dincolo de el, e Heilonjiangul care se pierde într-un lac presărat cu insule.

În timp ce stau aici, surprins de cât de mic arată Fuyuan dedesubt, sosesc grupuri de vizitatori respirând cu greu: turiști, fotografi, îndrăgostiți. La un moment dat, un bătrân urcă scara horcăind și se prăvălește lângă mine bombănind. Ce s-a întâmplat cu picioarele lui?, se întreabă. De ce par că nu mai sunt ale lui? E îmbrăcat cu un sacou demodat, cu gulerul înalt. Ochii nu-i mai sunt foarte ageri, dar îmi zărește părul alb, ca într-un fel de încurajare amicală. Tinerii de astăzi, spune. Nu mai înțelege China actuală. Vocea îi e răgușită și vorbește în șoaptă.

— Dacă un bătrân cade, trebuie să plătească pe cineva ca să-l ridice. Numai la bani se gândesc tinerii ăștia.

Își freacă genunchiul julit.

— Mao Zedong spunea că trebuie să ne pese unii de alții, să ne iubim reciproc. Dar am auzit că pe internet se spune că Mao ar fi fost un nebun.

După o vreme, văd un cuplu tăcut care mai zăbovește în pavilion, privindu-mă curios, și începem, ezitând, o conversație. Au o grădiniță în localitate și se adoră reciproc. De aici, Heilongjiang curge spre frontiera cea mai îndepărtată a Chinei, zic ei, unde se întâlnește cu afluentul Ussuri și, fără veste, se oferă să mă conducă acolo. Așa că după-amiaza se scurge cu iluzia unei Chine mai fericite. Nu par să fie interesați nici de politică, nici de istorie. Astea nu-s treaba lor. Dacă internetul le este cenzurat, ei n-au habar sau nu vorbesc despre acest subiect. Fuyuan se dezvoltă, spun ei. Calea ferată a ajuns aici acum câțiva ani și există chiar și un mic aeroport.

Au o mașină chinezească, un Jiangnan care funcționează bine, iar ea e însărcinată cu al doilea copil. Uneori își ating mâinile.

Ajungem la locul unde Ussuri – foarte curat și iute – marchează limita de est a Chinei. Aici, Heilongjiangul, un continent de apă mâloasă, îl mistuie în apele sale cafenii. Și tot aici se află o vastă esplanadă măturată de vânturi, cu o perspectivă largă, împrejmuită de balustrade de marmură și coloane decorate cu aripi. Pe malul îndepărtat al râului Ussuri, lângă confluență, se zăresc un sat rusesc și un turn de pază solitar. Dincolo de ele, separând China de Pacific, se înalță un lung lanț muntos, acoperit cu păduri întunecate de zadă.

Încerc să aduc în discuție Tratatul de la Peking, prin care Rusia a acaparat această regiune. Cei doi educatori de grădiniță și-l aduc vag aminte din anii de școală. Nu este nimic în munții aceia, zic ei, iar când le spun timid că braconierii chinezi ajung în acei munți, își ridică mâinile, protestând oripilați.

— Nu, nimeni nu merge acolo!

Dar încă îl numesc Zhuajishan, care e denumirea chinezească.

Ne plimbăm mult timp împreună în lungul esplanadei. În vecinătatea ei, în ultimul post de pază al Chinei, soldații au scos saltele în curte să se aerisească. Oamenii vin aici adesea să admire răsăritul, îmi spun cei doi, primul loc unde răsare soarele în China. Esplanada strălucitoare, privită din spațiu, sfidează geografia Terrei: ne aflăm la aceeași longitudine cu Noua Guinee și centrul Australiei. Privim în tăcere spre dealurile furate. E pace acum, spun ei, e stabilitate, și mi-e

ușor să-i cred în timp ce privim în jos spre câmpurile liniștite care se pierd în lumina tot mai slabă a zilei.

China se pierde în depărtare. Deasupra dealurilor tot mai joase e cerul imens. Fuyuan dispare în siajul hidropterului care se îndreaptă spre Rusia și Habarovsk, iar pasagerii stau sub punte. Gheața de pe maluri strălucește.

În cabină, în jurul meu, se înghesuie „cămilele" rusești pe care nu le-am observat în Fuyuan. Sacoșele lor ticsite cu haine și pantofi au trecut rapid prin vama chineză și acum stau îngrămădite pe puntea de deasupra. „Cămilele" sunt femei de vârstă mijlocie, îmbrăcate sărăcăcios. Par somnoroase și mulțumite. O supraveghetoare blondă, care le-a fost ghid în Habarovsk, le învață cum să procedeze cu funcționarii vamali ruși mai dificili. Lângă mine, pe sub pardesiele lungi, brațele a două femei mai tinere plecate în căutare de bijuterii sunt acoperite până la cot cu ceasuri și brățări.

Mult timp, prin geamurile murdare, fluviul curge atât de fragmentat și încâlcit printre bancuri de nisip, încât nu-mi dau seama dacă navigăm pe lângă o frontieră internațională sau printre insulele aflate în calea noastră. Apoi, pe măsură ce canalul pe care ne aflăm se degajează, Amurul se vede în toată imensitatea sa. Umflate de apele marilor afluenți din China, fluviul se întinde pe o lățime de mai mult de un kilometru și jumătate. În partea rusească, apele alunecă de la sine formând o bandă întunecată, în timp ce aluviunile aduse din China se răspândesc pe mai mult de jumătatea suprafeței. Îmi imaginez cursul acesta al fluviului îmbibat de poluare privit prin ochii rușilor. Subdezvoltarea lor industrială a păstrat Amurul mai curat, în timp ce dezvoltarea Chinei îl murdărește. Privesc

spre o mare plumburie, gândindu-mă la alte fluvii măreț, unde astfel de tensiuni nu există: Nilul, Yangtze, Gangele, Amazonul, Indul. Oricât ar fi de amenințate, ele sunt sângele ce curge prin venele națiunii lor. Doar Amurul desparte.

8
Habarovsk

Cobor pe mal, imaginându-mi pentru o clipă că m-am întors în Europa, și urc pe chei pe o alee pavată cu dale, călcând peste frunzele de mesteacăn aduse de vânt. În sus se-nșiră diverse clădiri din cărămidă și piatră. Zăresc un foișor acoperit cu țigle verzi și niște coloane clasice care susțin un balcon. Dar bate un vânt înghețat dinspre nord și în orașul de deasupra mea aproape că nu se aude niciun sunet.

Cu douăzeci de ani în urmă, la sfârșitul mileniului, am trecut prin Habarovsk pe când traversam Siberia, iar acum locul îmi revine în memorie puțin câte puțin. Având jumătate de milion de locuitori, este cel mai mare oraș de pe Amur, înființat cu puțin peste un secol în urmă. Cu toate acestea, în comparație cu malul Heilongjiangului, aici domnește un aer vetust și melancolic. Energia delicată a Chinei a dispărut.

Pe măsură ce Amurul îngheață, retrăgându-se în sine pentru șase luni, știu că trebuie să plec, să mă întorc la primăvară. Îmi găsesc o ultimă cazare într-un hotel spațios din Piața Lenin. Pe vremuri, era finanțat de oameni de afaceri chinezi, dar acum nu mai e cazul. Statuia lui Lenin se află în apropiere: îi văd un picior de la geamul băii. Brațul nu îi este

ridicat ca să salute viitorul promis; cu o mână își ține reverul, cealaltă e vârâtă în buzunarul pantalonilor, iar inscripția de pe soclu ridică în slăvi o viziune comunistă care s-a spulberat acum treizeci de ani.

Piața se întinde imensă și neatrăgătoare, hotelul e într-o stare deplorabilă. Dar timp de o zi colind străzile năpădit de amintiri. După orașele de pe malul Heilongjiangului, clădirile de pe strada Muraviov-Amurski, artera principală, par excentrice și contradictorii, cu domuri înălțându-se ca ciupercile sau ca niște coifuri tătare, cu frontoane de cărămidă și lucarne care imită extravaganța *cocoșnicului*, podoaba de cap tradițională a rusoaicelor. De-o parte și de alta, străzile duc spre alei paralele ce se întind de-a lungul unor parcuri în care toamna e stăpână. Câteva ore sunt și eu, precum chinezii, surprins să văd diversitatea trecătorilor, părul blond și bărbile roșcate, formele nasurilor variate, orbitele adâncite cu ochi de toate culorile și urâțenia sau frumusețea ieșite din comun. Chiar și pe frigul acesta, tinerele poartă cizme cu toc înalt și ciorapi negri la modă în toată lumea. Și, în loc de sunetele stridente ca de petardă ale mandarinei din provincii, în jurul meu răsună grupurile îndulcite de consoane și vocale rostite pe jumătate ale limbii ruse.

A început să cadă o ploaie înghețată. Urmez strada Muraviov până la capătul ei de deasupra fluviului. Acum mulți ani, când am ajuns în această piață, am găsit o arcadă solitară ce se deschidea spre nicăieri pe locul unde fusese catedrala orașului, distrusă după Revoluție. În fotografiile vechi, sanctuarul apare spațios și bine înfipt în pământ. Acum a fost reconstruit. În locul său se înalță un zgârie-nori sacru

încoronat de cinci cupole bulbiforme cu globuri aurite. Stucatura roz și albă a fațadei de beton înalte de șaizeci de metri aproape că dispare sub lapovița tot mai deasă. E ca și cum vechea biserică ar fi fost strivită de sus de acest colos exaltat: nu e atât un refugiu pentru credincioși, cât o atracție histrionică.

Intru să mă adăpostesc. Liturghia s-a terminat și un curent rece trece printre chipurile sfinților învăluiți într-o lumină palidă. Tavanul e prea îngust pentru o cupolă sau pentru reprezentarea lui Hristos care se află în mod obișnuit pe el. În locul lui, un candelabru aurit atârnă în gol. Când deschid ușa să ies, observ că lapovița s-a transformat în viscol și orașul a dispărut sub așternutul alb, ca și cum, undeva mai jos de mine, ar vrea să zăgăzuiască fluviul și să oprească curgerea zilelor anului aflat pe sfârșite.

* * *

Visul puterii rusești de a ajunge la Pacific a fost realizat doar sporadic până când Nikolai Muraviov, pe atunci deja un soldat cu experiență, a fost numit guvernator general al Siberiei Orientale, deși abia avea treizeci și opt de ani. Din acel moment, vizionarul neobosit și coleric și-a urmărit misiunea de a anexa Amurul, nesocotind constant ordinele venite dinspre birocrații invidioși și neîncrezători de la Sankt Petersburg. Țarul remarca malițios că obsesia sa pentru Amur îl va face pe Muraviov să-și piardă mințile. Dar cu Tratatul de la Aigun, din 1858, Muraviov, care curând va fi înnobilat cu titlul de conte Muraviov-Amurski, a reușit să facă pentru

Rusia țaristă o cale fluvială directă ce lega centrul Siberiei de Oceanul Pacific.

Acest instigator cu vederi paradoxal liberale – a propus abolirea iobăgiei cu mult înainte de vreme – și-a trăit, decepționat, ultimii ani la Paris, cu cariera încheiată prematur din pricina felului său nesăbuit de a fi, murind în 1881 în urma unei cangrene. Înmormântat în cimitirul Montmartre, decenii întregi a fost desconsiderat sau uitat în țara al cărei teritoriu l-a mărit cu peste un milion de kilometri pătrați. În 1891 i-a fost ridicată o statuie pe promontoriul din Habarovsk, orașul pe care l-a întemeiat – rușii aflați în trecere obișnuiau să-și scoată pălăria în fața ei –, apoi, în 1929, a fost dărâmată, în locul ei fiind pusă o statuie a lui Lenin. Dar, din fericire, s-a păstrat un mulaj al versiunii originale din bronz și când Lenin a fost evacuat, șaizeci de ani mai târziu, irascibilul guvernator s-a înălțat din nou pe soclul său. La 110 ani de la moarte, a fost dezgropat și înmormântat cu mare fast la Vladivostok. Portretul său se află pe bancnota de 5.000 de ruble, iar statuia lui, cu brațele încrucișate, în care ține strâns un telescop, se înalță pe stânca de pe malul Amurului, privind spre Pacific.

Aici apele sunt zbuciumate. Un braț al râului Ussuri se varsă chiar în locul impresionant unde fluviul cotește spre nord-est și câteva insule joase îi fac cursul mai anevoios. Aproape de țărm, apa se unduiește și devine mai întunecată, constrânsă de mișcarea năvalnică spre nord, dar pe la mijloc devine calmă, de un albastru de oțel, în care se reflectă contururile indecise ale munților. De aici, pe aproape o mie de kilometri, acest fluviu-ca-o-mare curge prin regiuni unde încă mai sper că-l voi putea urma, trecând pe lângă fabrica de armament Komsomolsk pe Amur, pe vremuri ținută secret,

spre satele unde mai dăinuie cele mai vechi populații din această regiune. Luând-o din nou spre nord, la Nikolaevsk-pe-Amur, locul ales de Muraviov să-i fie baza de la gurile fluviului, se varsă în cele din urmă în Marea Ohotsk, o întindere de apă la fel de misterioasă ca și el, iar apoi în Pacific.

În luna mai, ultimele sloiuri de gheață s-au dus la vale cu vaiere și trosnete nepământene, iar Habarovsk s-a trezit din somnul de iarnă. Bărcile de agrement revin pe fluviu, iar oamenii se relaxează pe malurile sale. Așa cum merg la soare pe strada Muraviov-Amurski, cu trupul întremat, îmi pare firesc să văd orașul ca pe unul vechi, aproape cosmopolit. Cu toate acestea, Muraviov l-a întemeiat doar cu 160 de ani în urmă, dându-i numele piratului Erofei Habarov, un alt personaj genial reabilitat, a cărui statuie întâmpină pasagerii care ies din gară. Clădirile diverse, moștenire a comerțului din epoca prerevoluționară, oglindesc vremurile în care Habarovskul a prosperat în calitate de centru de afaceri internaționale și sediu administrativ al autorităților centrale. În 1900, un călător constata că jumătate din locuitori purtau uniformă și pe străzi nu se vedeau aproape de loc femei.

Acum, singurele uniforme care trec pe lângă mine sunt imitațiile cumpărate de bărbați din magazinele cu prețuri reduse. Zilele sunt mai lungi, pe alei au înflorit merii pădureți. Mănânc în baruri care seara devreme se animă de petreceri, cu decorațiuni interioare împestrițate de fotografii cu catedrale rusești și grupuri pop occidentale.

E noapte când urc pe faleza înaltă, unde se află Piața Gloriei Militare. Monumentul în onoarea locuitorilor din Habarovsk căzuți în luptă a fost ridicat recent în apropiere de

catedrala Schimbarea la Față. Pe șirurile de dale de marmură neagră înalte de aproape opt metri sunt înscrise mai mult de 30.000 de nume ordonate pe zone de conflict. Numărului enorm al celor căzuți la datorie în cel de-al Doilea Război Mondial se alătură și cel al victimelor unor conflicte mai izolate: cele din Angola, Armenia sau Tadjikistan. Altercațiile cu China pe tema insulei Damanski de pe Ussuri au lăsat în urmă trei morți, iar în Afganistan au pierit peste șaizeci. Plăcile dedicate Caucazului de Nord nu sunt inscripționate încă fiindcă „ai noștri", după cum îmi spune un îngrijitor bătrân, „încă mai mor acolo", iar morții din Siria sunt doar patru. Mă întreb, dezolat, dacă aceste inscripții atât de precise vor da seama cândva și de victimele din Ucraina.

Deasupra, silueta albă a noii catedrale își înalță cupolele aurii pe cerul nopții. Înăuntru, printre rândurile de sfinți ce se deslușesc în lumina slabă a candelelor, sunt canonizați și membrii asasinați ai familiei imperiale: țarul cel miop, neagreata lui soție nemțoaică și copiii triști, toți cu aureole aurii. Îngrijitorul își închipuie că această catedrală, precum un far care luminează în depărtări, a fost ridicată deasupra fluviului ca un avertisment adresat Chinei: *Aici e Rusia pentru totdeauna.*

Dedesubtul fiecărei regiuni siberiene zace un tărâm al umbrelor plin de amărăciune. Generațiile care au trăit în acele vremuri sumbre se sting, dar scenele suferințelor lor dăinuie uneori ca într-un palimpsest tulburător. În Habarovsk, complexul masiv, de culoare gălbuie, al Serviciului Federal de Securitate, urmaș al KGB-ului, se înalță pe locul unei curți interioare, unde victimele plutoanelor de execuție au fost

îngropate cu ajutorul tractoarelor. Peste drum, în 1937, în timpul campaniilor de epurare paranoică a propriului serviciu de securitate de către Stalin, birourile poliției secrete – adăpostind în prezent săli de expoziție cu pereții zugrăviți în trandafiriu, agenții de voiaj și saloane de coafură – au rămas pustii pe măsură ce sutele de ofițeri au fost executați.

Pe o stradă paralelă, încă numită Dzerjinski după arhitectul Terorii Roșii a lui Lenin, apartamentele unei clădiri imense, fără fațadă, adăposteau odinioară familiile ofițerilor de poliție care au fost fie torturați și apoi deportați la Kolîma, cel mai cumplit lagăr stalinist, fie executați pe loc. Zidurile masive, de un galben șters, încă par să descurajeze intrușii, deși aici locuiesc familii obișnuite acum, iar un tânăr somnoros îmi deschide poarta. Pășesc pe coridoare lungi, duhnind a urină de pisică. Mă întreb ce fel de oameni rezistă să locuiască aici. Uși metalice dau spre grupuri de trei sau patru apartamente, dar fiecare grup e izolat de următorul, astfel că întreaga clădire e mai degrabă un fel de stup toxic.

— Străbunicul meu a locuit aici în 1943, spune tânărul. Lucra în telecomunicațiile militare. A avut noroc să scape de epurare. Zicea că exista un pasaj secret în pereții clădirii. Totul era tăinuit. Totul era ascultat…

Într-un cimitir plin de copaci aflat în afara orașului sunt îngropate victimele poliției. Pe lângă o capelă situată în apropierea porților, dedicată „Veșnicei pomeniri a celor uciși fără vină”, dale de marmură asemănătoare celor de la monumentul care comemorează victimele războiului se suprapun una peste alta, asemenea paginilor unei cărți tragice. Pe plăci sunt inscripționate numele celor 4.302 de

nefericiți împușcați doar în Habarovsk. Trec pe lângă ele năuc. La baza lor, câteva garoafe ofilite. Nu mai e nimeni aici, doar chipul meu reflectat în marmura neagră. În apropiere, o piatră funerară se ridică deasupra gropii comune unde sunt înmormântate 12.000 de victime „ucise în timpul anarhiei staliniste” a căror memorie, scrie pe ea, trebuie păstrată pentru ca sufletele lor să se odihnească în pace.

Casa Vieții este numele unui mic grup de evangheliști care își au sediul într-un apartament aflat la ultimul etaj al unui bloc din Habarovsk. Grupul lor s-a constituit acum aproape treizeci de ani, după dezmembrarea Uniunii Sovietice, când Duhul Sfânt, zice Sașa, s-a pogorât din nou peste Rusia. Chipul i se luminează de cucernicie și e chiar frumoasă. În fiecare duminică țin o scurtă slujbă, spune, dar nu au pastor încă – „Sperăm să avem cât de curând, rugați-vă pentru noi, vă rog” – iar din congregația lor de șaizeci de persoane, vreo zece provin din rândul populațiilor care supraviețuiesc în regiunile aflate în nord, de-a lungul Amurului.

O hartă a acestor etnii mici, persecutate pe vremuri – nanai, ulci, nivhi, evenki și încă vreo alte treizeci din întreaga Siberie – atârnă pe un perete și reprezintă culturile amenințate pe care Sașa și prietenii ei încearcă să le salveze de la uitare și de ateismul sovietic, insuflându-le credința creștină. Merg în sate îndepărtate, predicând și sperând să formeze grupuri creștine. Răul cel mai mare, zic ei, e vechiul sistem „Internat”, care duce copiii la sute de kilometri depărtare de case, la școli rusești cu internat, și, când revin, sunt niște străini pentru familiile lor.

— Uneori, copiii aceștia stau departe de părinți chiar și câte nouă luni. Vin acasă gândind în rusă și vorbind rusește cu familiile lor, care sunt păstori de reni sau pescari.

În timp ce vorbește, Sașa repetă mereu „Să ne rugăm pentru ei” sau „Rugați-vă pentru mine”, iar chipul îi este umbrit de tristețe.

— Au fost și vremuri în care părinții au plecat și și-au abandonat copiii la școală. Trebuie că au o inimă de piatră. Apoi ar vrea să le vină copiii înapoi, dar nu se mai poate și, până la urmă, nu-și găsesc de muncă și se apucă de băut…

În cameră mai sunt și alții: un tânăr care tace mereu, o femeie yupik, o eschimosă botezată Cristina care, cred, e mai voinică decât Sașa. Are o față cu pielea fermă și zâmbește.

Spune:

— Am avut noroc. Locuiam în satul în care se afla școala cu internat din raion, iar pe mama nu a deranjat-o că vorbeam rusa. Dar alți elevi veneau de departe. Veneau din locuri unde exista doar șamanism, asta-i ca și cum ai fi blestemat. Nu-ți oferă iubire.

Cristina scoate din poșetă ceva ce seamănă cu o liră micuță, și-o fixează între dinți și cântă. E o drâmbă.

— Așa mă împrietenesc cu oamenii. Le cânt cântece tradiționale nanai și yupik. Nu se mai tem atunci.

Buzele îi sunt strânse în jurul instrumentului, în timp ce cu degetul pare că și le ciupește, scoțând un sunet jos, vibrant și monoton. Drâmba și blândețea Sașei sunt armele lui Hristos.

Sașa spune:

— Îi atragem pe oameni spre Dumnezeu cu cântecele și dansurile lor.

Își pornește iPhone-ul și-mi spune „Uite o soră întru Domnul” – și văd o femeie frumoasă cu o bentiță nanai, bătând la o tamburină șamanică, iar în fundal sunt niște torțe aprinse.

— Și ăsta-i creștinismul nostru…

O întreb uimit:

— Cine este?

— Cândva a fost șamaniță, dar s-a convertit treptat. I-au trebuit zece ani.

— Cum au reacționat oamenii?

— Șamanii din satele vecine au venit să o ia înapoi. Dar Dumnezeu a ocrotit-o.

O ascult tulburat, fără să scot un sunet. Mă minunez de acest popor vulnerabil, atras de o credință care nu-i aparține sau poate că Sașa și prietenii săi poartă cu ei o alinare și o speranță în locuri unde ele nu mai există.

Cristina cântă în continuare la drâmbă. Uneori, vibrațiile sună de parcă o mulțime de omuleți ar țipa ca să iasă din gura ei.

Sașa spune:

— Cel mai greu e când oamenii nu au avut o altă credință înainte, când vorbim cu atei. Poporul evenk a crezut cândva în șamanism, dar acum nu are nicio religie. A pierdut-o în vremea Terorii staliniste. Dar anul trecut am fost într-un sat aflat dincolo de Nikolaevsk-pe-Amur – un loc cu păstori de reni – și am început ceea ce cred că va deveni o biserică.

O întreb uluit:

— Cum alegeți locurile unde mergeți?

Nikolaevsk se află la aproape o mie de kilometri spre nord, lângă un ținut presărat cu sate părăsite. Sper să ajung acolo.

Îmi spune:

— Ne rugăm la Dumnezeu. Dumnezeu ne spune unde să mergem.

Dumnezeu alesese un loc unde se putea ajunge cu elicopterul și o călăuză evenk. Apoi cele trei femei au luat o sanie trasă de reni și s-au pierdut în depărtări, plantând sămânța acestei credințe.

În timp ce mă pregătesc să plec, Cristina mă întreabă:

— Voi aveți șamani în Anglia? Aveți școli cu internat ca ale noastre?

— Nu chiar așa.

Îmi amintesc lacrimile pe care le vărsasem pe când eram elev și dintr-odată mi se par complet neînsemnate.

Sașa mă întreabă:

— Acum putem să ne rugăm pentru dumneavoastră?

Mă aud cum spun un „Da” ezitant și oarecum rușinat.

Așadar se roagă pentru călătoria mea și pentru carte, îmi dau tort de ciocolată și ilustrate cu legendele locului despre Amur, în timp ce eu sunt cuprins de o afecțiune difuză pentru ele și o tristețe pe care nu mi-o pot explica.

La extremitatea sudică a Habarovskului, unde Ussuri se varsă în Amur printr-un labirint de insule, un zid lung împrejmuiește spațiile verzi care se întind în toate direcțiile. Pe alei sunt cafenele închise și un mic hotel, un bar care anunță o seară de karaoke și biliard și un teren de joacă pentru copii. Pe margini, răsar canguri și maimuțe de ipsos. Întregul complex, după cum vă puteți imagina, e urmașul acelor tabere de vacanță muncitorești răspândite pe întreg teritoriul fostei Uniuni Sovietice. Dar în centru, acolo unde

pinii coboară spre fluviu, se ridică o vilă cu două etaje ce pare învelită în zahăr candel roz și bleu, înconjurată de terase deschise și coloane. În acest palat de jucărie, ultimul împărat al Chinei, violentul și jalnicul Pu Yi, a fost prizonierul rușilor timp de cinci ani.

Prin figura lui anemică și-a găsit sfârșitul marea dinastie manciuriană Qing, care extinsese hotarele imperiului mai mult decât oricare alta înaintea ei. Pu Yi a devenit împărat în 1908, fiind dus în brațe și plângând pe Tronul Dragonului la vârsta de doi ani, apoi a abdicat peste trei ani, în timp ce un val de republicanism i-a divizat țara. Peste alți treisprezece ani, alungat fără titlu din reședința sa tot mai restrânsă din Orașul Interzis, s-a refugiat la concesiunea japoneză de la Tianjin, în ceea ce, oarecum neinspirat, se numea gradina Jingyuan (Grădina Serenității). În acest oraș cosmopolit, plin de intrigi, a adoptat obiceiuri occidentale, încă mai visând să se întoarcă pe tronul imperial: un autocrat spilcuit și irascibil, trăind cu iluzia măreției sale. Aici, după cum o spune chiar el, se afișa cu o cravată de mătase prinsă cu un ac cu diamant, se plimba învăluit în aburi de apă de colonie, însoțit de soția sa respingătoare și de concubină, și participa la baluri grandioase, unde nu dansa niciodată.

Dar în 1931 japonezii l-au momit în Manciuria, pe care au anexat-o curând imperiului lor. Au numit acest stat-marionetă Manciukuo, iar pe Pu Yi l-au urcat pe tron. Aici, acoperit de medalii, dar lipsit de putere, a rămas prins într-o caricatură de stat, ca prizonier virtual. Doar în 1945, odată cu invazia neașteptată a armatelor sovietice, simulacrul său de curte s-a disipat. A încercat să fugă în Japonia, aproape singur, în timp ce Manciukuo era invadat de tancurile rusești și de gherilele

chinezești. Pe pista aeroportului din Mukden, în timp ce aștepta să fie dus la Tokyo, a sosit un avion sovietic care l-a răpit și l-a dus în nord, la Cita. Între timp, împărăteasa pe care o părăsise a murit din cauza dependenței de opiu, cu mințile rătăcite, pe podelele unei închisori din China, iar el a fost dus, în final, spre acele terenuri din Habarovsk aflate în paragină, unde i-am găsit vila-închisoare.

Un om de serviciu morocănos mă conduce înăuntru, dar în încăperile acelea goale nimic nu evocă prezența lui Pu Yi. Locul a fost transformat în oficiu de stare civilă pentru cuplurile din oraș. Într-una din încăperi unde (zice omul de serviciu) Pu Yi a fost interogat, au mai rămas câteva piese de mobilier care i-au aparținut, daruri aduse aici din palatul din Manciukuo: câteva scaune și măsuțe incrustate cu sidef. Pe un perete se află un ecran pe care rulează un film ce evidențiază cât este de recunoscător Uniunii Sovietice că l-a salvat, urmat de un cântec patriotic care trâmbițează iubirea dintre Rusia și China, cu fotografii cu mulțimi vesele și politicieni dându-și mâna.

Pu Yi a trăit aici cu groaza că va fi trimis înapoi în China ca să fie executat. I-a scris scrisori lingușitoare lui Stalin, implorându-l să fie lăsat să rămână pentru totdeauna unde e. N-a primit răspuns. Dar a trăit confortabil împreună cu rudele sale și câțiva funcționari din Manciukuo, în timp ce la etaj locuiau câțiva generali japonezi. Figura sa sacră a fost întotdeauna scutită de îndatoririle de zi cu zi. Nu-și putea lega șireturile și nu se putea spăla pe dinți. Chiar și aici ordonanțele chineze și rudele devotate îi aduceau masa, îi spălau hainele și-i dereticau prin cameră. Nu a renunțat la insulte și privilegii, dar nu-și mai putea bate servitorii așa

cum o făcea cu soțiile și eunucii săi, astfel că doar le pălmuia peste față. La serile de lectură obligatorii din *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice* și *Problemele leninismului*, pe care rudele sale trebuiau să le citească cu voce tare în traducere chinezească, toată lumea murea de plictiseală fiindcă nu înțelegea mai nimic, iar încercările lui Pu Yi de a învăța limba rusă s-au limitat la memorarea câtorva cântece populare. Seara, suita sa se răsfăța cu scrisul în transă pe tăblițe pentru a-și afla viitorul, în timp ce la etaj japonezii ascultau operă la gramofon. Apoi Pu Yi se retrăgea în camera lui să recite *Sutra de Diamant*, să-și afle destinul cu ajutorul unei monede-oracol, să se preocupe obsesiv de sănătatea sa sau să se îngrijoreze în privința bijuteriilor lui, ascunse într-o valiză cu fund dublu.

A ieșit o singură dată din această existență stearpă, în 1946, când a călătorit cu escortă la Tokyo, ca martor al acuzării în fața Tribunalului pentru Crime de Război de la Tokyo. Acolo a comis sperjur, dând toată vina pe japonezi pentru colaboraționismul său.

Doar în 1950 Stalin l-a repatriat forțat pe Pu Yi în China. Era sigur că merge la moarte. Dar, în loc de asta, a fost supus timp de nouă ani unei „reformare a gândirii”, printr-un epuizant maraton al mărturisirii și căinței prin care un prizonier devine propriul său judecător și acuzator. A intrat în acest proces cu o atitudine servilă și poate cu o veche înțelepciune, până s-a transformat în ceea ce dorea regimul: un exponat model al superiorității comuniste față de vechea ordine. În cele din urmă a fost grațiat; iar fostul împărat, fostul zeu, s-a îmbrăcat în costumul maoist de serj albastru și a devenit muncitor cu jumătate de normă în grădina botanică

din Beijing. Între curățatul serelor și stropitul răsadurilor, a scris o autobiografie impregnată de limbajul bombastic al omului nou, în care conducătorii Chinei, și poate chiar și el, ajunseseră să creadă.

Între timp, în Manciuria, abandonați de către armatele lor care se retrăgeau, 300.000 de coloniști japonezi au fost lăsați la cheremul rușilor și al chinezilor. Mulți s-au sinucis. Atrocitățile comise sub ocupația japoneză au început să fie răzbunate. La sfârșitul verii lui 1945, în gulagurile aglomerate din Siberia și din Extremul Orient rusesc, o rețea de noi lagăre de concentrare adăpostea vreo 600.000 de soldați și civili japonezi care se predaseră. Ei au lucrat la reconstrucția orașelor, căilor ferate, docurilor și minelor din Siberia, iar în vreo zece ani, 62.000 dintre ei pieriseră deja.

În cimitirul din pădure, situat destul de departe în afara Habarovskului, acolo unde se află capela închinată memoriei victimelor lui Stalin, morții orașului sunt îngropați pe sute de hectare, având la căpătâi Steaua Roșie sau crucea creștină, iar pe piatra funerară chipurile le-au fost gravate cu laser. E ca și cum te-ar privi o mulțime numeroasă de chipuri răspândită printre copaci. Partea japonezilor e mică și îngrădită. În mod sugestiv, pe stela comemorativă nu apare nicio inscripție. Contururile câtorva morminte din granit abia dacă se mai văd din iarbă. Frunzele mestecenilor, pe care trebuie să le dau la o parte, aproape că au acoperit numele morților scrise pe niște plăci subțiri.

Aproape toți japonezii care au murit în lagărele de muncă zac în altă parte, neștiuți. Într-o suburbie depărtată, pe locul unui lagăr ce nu mai există și a unei gropi comune, se află un monument dedicat absenței. Cei care-și mai amintesc sunt

acum puțini și se află departe. Dincolo de cărările îngrijite, o alee cu tei duce spre un cenotaf construit doar din cărămidă. Un spațiu liber sub formă de oval și un cilindru plasat în centru conduc spre un cerc perfect, unde ți se pare că pășești direct în cer.

În timp ce o dinastie se stingea în persoana nevolnică a lui Pu Yi, o alta se năștea fără ca nimeni să știe. Conform legendei, Munții Changbai, aflați la hotarul dintre China și Coreea, au fost locul de naștere al dinastiei lui Pu Yi, dinastia manciuriană Qing, în regiunea locuită de strămoșii acesteia, triburile jurchen. Și tot aici, în 1942, s-a născut și Iubitul Conducător Kim Jong-il, tatăl dictatorului de azi. A fost adus pe lume undeva pe pantele masivului vulcanic Paektusan, de unde, adăpostit într-o tabără secretă, tatăl lui purta o luptă de gherilă împotriva japonezilor. Kim Jong-il a venit pe lume sub auspicii glorioase. Gheața de pe lacul de sub munte s-a crăpat ca să-i anunțe măreția; o nouă stea a apărut pe cer și un curcubeu dublu s-a arcuit spre zări, în timp ce o rândunică se cobora din înaltul văzduhului. În copilăria lui precoce, Iubitul Conducător a început să umble la trei săptămâni și a vorbit fluent după alte două. Iar mai târziu a devenit un geniu al gândirii și sportului, scriind 1.500 de cărți în trei ani, iar vremea însăși se supunea vrerilor lui.

De fapt, Kim Jong-il s-a născut într-un sat oarecare, numit Veatskoe, aflat la nord de Habarovsk. Tatăl lui fugise din Munții Changbai peste Amur și era comandantul Brigăzii 88, alcătuită din dezertori care luptau împotriva japonezilor, când fiul său s-a născut aici în 1941 (un an mai puțin prielnic decât 1942, astfel că a fost schimbat). Iubitul Conducător, la fel ca

tatăl și fiul său, actualul Onorat și Iubit, avea forme pline și rotunjite și un aspect androgin, apărând în ochii poporului său ca o zeitate maternă.

În ciuda propagandei, la fel ca un om oarecare, era cu picioarele pe pământ și îi era teamă să zboare cu avionul. Călătorea doar cu vagoanele de lux ale trenului său blindat. În timpul unei călătorii secrete la Moscova, escorta sa sovietică spunea că mânca homar proaspăt, adus zilnic pe calea aerului, friptură de măgar și bea șampanie, în timp ce poporul său era înfometat.

În zilele noastre, la Veatskoe nu există niciun monument dedicat nașterii sale, cu toate că dezvăluirea a fost făcută pe baza unor documente sovietice. Aici se află doar un monument recent închinat Brigăzii Internaționale 88 – un mănunchi de pușți aurite – construit de chinezi în afara satului.

În muzeul regional din Habarovsk, situat aproape de faleza unde se află statuia lui Muraviov-Amurski, șirul de vitrine cu fluturi cu aripi irizate în tonuri întunecate și libelule cu aripi aurii, cu cristale, cuarț și fărâme de rocă lunară duce spre schelete de mamuți, bărci cu forme alungite și cămăși din piele de pește aparținând indigenilor. Toate creaturile pe care e probabil să nu le vezi luni de zile cutreierând Siberia au scăpat de efectele nocive ale împăierii și arată veridic, ca scoase dintr-o revistă glossy. Poți vedea cerbul moscat cu picioarele sale delicate și caninii încovoiați, neobișnuiți, și mica hermină albă ca zăpada. Un superb tigru de Amur se odihnește pe o stâncă. Aici te poți uita la ochii mici și gura turtită a uriașului sturion kaluga, prințul din vechime al

fluviului Amur, ale cărui aripioare laterale sunt zimțate cu vertebre asemănătoare coloanei vertebrale.

Dar cea mai tristă creatură este un monstru cioplit grosolan în piatră, ghemuit în fața intrării, în care cu greu se poate recunoaște o broască-țestoasă. Abia îi poți distinge picioarele umflate și capul neted, ridicat. Pe spate duce o stelă spartă a cărei inscripție, dacă a existat, a fost acoperită cu ipsos. Corpul compact al reptilei arată indestructibil și totuși a fost spart în două, apoi lipit grosolan cu ciment. De-o parte și de alta o însoțesc două maimuțe de granit.

Un text explicativ menționează că monumentul, datând din 1193, a fost dedicat unei căpetenii jurchen și a fost găsit într-o regiune la nord de Vladivostok. Astfel de stele reprezentau o veche credință chineză – broasca-țestoasă simboliza dârzenia –, iar jurchenii, întemeietorii dinastiei Qing, au adoptat-o odată cu scrierea chinezească. În anii 1960, când relațiile dintre Uniunea Sovietică și conducerea autoritară a lui Mao Zedong s-au deteriorat fățiș, uriașa creatură chinezească a fost spartă și s-a întors la locul ei abia după mulți ani.

Prezența artefactelor chinezești în interiorul hotarelor Rusiei încă mai stârnește o neliniște profundă. În urmă cu un secol, savanți și arheologi ruși, așa-numiții „transamurieni”, au recunoscut fără probleme așezările chinezești și influența lor dincolo de Amur și Ussuri, scoțând la iveală forturi și temple adânc plasate în teritoriul rusesc și regretând distrugerea statuilor chinezești de către coloniștii ruși.

Dar, pe la mijlocul secolului XX, pe când neîncrederea dintre cele două state se agravase, ideea că China fusese prezentă în Siberia cu mult înainte de sosirea rușilor era

negată în mod curent. La directiva KGB, o mulțime de toponime și-au pierdut identitatea chineză și relatările neconvenabile au devenit simple note de subsol. Vladimir Arseniev, cel mai cunoscut dintre exploratorii transamurieni, a murit în 1930, dar a fost acuzat postum de complot, iar soția lui a fost executată. El a fost cel care a ridicat stela purtată de broasca-țestoasă din fața muzeului din Habarovsk, ce avea de-o parte și de alta tăblițe cu inscripții în caractere chinezești, acum dispărute. Fosta casă a lui Arseniev, din care ghidul său indigen, Dersu Uzala, plecase să moară în taiga, a dispărut sub hotelul Inturist, dar pe strada Muraviov-Amurski un arbore a fost plantat în onoarea lui, ca un omagiu trecător.

Mă-ntreb dacă absența oricăror indicatoare în chineză de-a lungul malului rus al Amurului este mai puțin rezultatul nepăsării, cât al fricii subconștiente de o posibilă revendicare a ținutului de către chinezi. Cu toate acestea, prezența chinezilor în Habarovsk este la fel de greu de detectat ca și în Blagoveșcensk. Sunt unii care vin ca muncitori sezonieri și lucrează în comunități închise; dar șantierele de construcții unde lucrau în număr mare sunt acum inactive sau angajează muncitori din Asia Centrală. În schimb, spre neliniștea rușilor, chinezii apar în piețe. În bazarul central supraaglomerat, unde caviarul de contrabandă sclipește în recipiente fără etichete și se promit blănuri de nurcă siberiană, chinezii vând haine și chiar flori.

— Le este interzis galbenilor ălora să vină aici, îmi spun rușii. Nu știm cum reușesc să intre.

Dar ei intră, desigur, în parteneriate semi-legale cu rușii. La vreo zece kilometri de oraș, unde cobor dintr-un autobuz plin de femei cu sacoșe mari de cumpărături, abia mai recunosc

piața pe care am vizitat-o acum douăzeci de ani. Atunci era un fel de șandrama dărăpănată alcătuită din tarabe cu acoperișuri de tablă, unde serveau negustori chinezi insistenți. Acum a fost reconstruită cu alei terasate și imitații de cabane elvețiene. Reduceri ametitoare sunt anunțate pentru toate mărfurile, de la gecile de vinilin la blănurile de vulpe polară: de la 1.000 la 500 și apoi o 100 de ruble (mai puțin de doi dolari). Șiruri de manechine de plastic cu ochelari de soare și sutiene mari și cămăși de noapte se întind de-a lungul aleilor – uneori sunt doar picioare îmbrăcate cu blugi –, așteptând rușii care nu-și mai pot permite să le cumpere. Și aud vechea ranchiună din gurile vânzătorilor ruși din jur:

— Se întorc chinezii, se întorc. Nu poți avea încredere în ei, sunt mai mulți decât îți închipui…

Chiar și în semiîntunericul din biserică, Tamara poartă ochelari cu lentile fumurii. Cu bereta neagră îndesată pe cap și un hanorac negru pe umeri, pare că nu vrea să fie văzută. E suficient de curioasă ca să intre-n vorbă cu străinul de lângă ea, dar, mai târziu, într-o cafenea ucraineană, nu-și scoate bereta și ochelarii, ca și cum ar fi gata s-o ia din loc.

Mă întreabă aproape în șoaptă:

— De ce sunteți aici?

— Descopăr Amurul.

— Da.

I se pare firesc. Oamenii iubesc fluviul, pe Tăicuțul, spune ea, în ciuda tuturor lucrurilor.

— În ciuda a ce?

Întrebarea îi răscolește amintirile; dar, în gălăgia din cafenea, abia îi aud vocea.

— Inundațiile. În urmă cu șase ani, jumătate din orașul de jos a ajuns sub ape. Acum au construit un dig acolo. Și în China au fost inundații. Au murit mulți oameni. Mii de case s-au scufundat.

Inundațiile de vară sunt năpasta și teroarea fluviului. Schimbările climatice nu i-au cruțat.

— Ce ți s-a întâmplat?

— Familia mea avea o *dacea* la țară pe o insulă de peste râu, în direcție opusă față de locul unde ne aflăm acum. Cultivam legume vara – solul e foarte fertil –, dar au construit-o prea aproape de apă. Imediat după inundație ne-am dus acolo și n-am mai găsit-o. Am început să plâng. Apoi fetița mea i-a văzut acoperișul deasupra apei. Era tot ce-a mai rămas. Celelalte fuseseră luate de viitură.

Dacea fusese refugiul ei, șoptește, dar nu spune de ce se refugia. Își scoate ochelarii și-i văd ochii oblici, căprui. Treptat, îmi povestește despre viața ei: are două fete mari, iar soțul a plecat. Căsuța lor, spune, a fost întotdeauna doar un adăpost precar. Iarna se pierdea sub zăpadă. Uneori îi e teamă de urși.

— Traversează râul?

— Da, asta fac. Uneori înoată dincolo ca să scape de incendiile de pădure. Odată, unul a intrat în supermarket ca să mănânce.

— Sper că a plecat.

— L-au împușcat.

Trece un timp până îi aud râsul, dar își scoate bereta și părul i se revarsă în șuvițe castanii. Brusc, arată mai tânără, mai aspră, mai frământată. Mă întreb ce căuta la biserică.

Pe vremea sovieticilor, zice, era singura biserică rămasă deschisă.

— Am fost botezată acolo. Tata era membru de partid, așa că totul s-a făcut în secret. Dar în fiecare iarnă care a urmat, într-o zi anume, mama și cu mine stăteam la coadă în frig ca să primim agheasma pe care ne-o dădeau preoții. Sute de oameni stăteau la coadă. Era apă sfințită din Amur, desigur, și tulbure, dar preoții puneau argint în ea ca s-o purifice. Se simțea.

Își duce mâna în dreptul inimii.

— Când veneam acasă, mama stropea cu ea în toate camerele, în fiecare colț, ca și cum le-ar fi sfințit, și păstram apa aceea tot anul ca leac pentru când ne îmbolnăveam.

Vocea i-a devenit nostalgică.

— Multe lucruri erau tăinuite pe vremea aceea. La Paști, coceam cozonac. Era foarte dulce, cu stafide. Îl făceam în casă. Nimeni nu vindea cozonac la piață.

Spun ceva în șoaptă despre rezistența credincioșilor. Se luminează deodată:

— Oh! Nu eram credincioși! Tatăl meu era comunist și mama atee! Toți eram atei!

Râde de aerul meu perplex.

— Cumpăram vopsele ca să vopsim ouăle de Paști, tot pe ascuns. Dar nimeni nu credea în Înviere!

Adaugă, ca și cum mi-ar aduce la cunoștință:

— Dumnezeu nu există.

Mersese la biserică din obișnuință, nu din pioșenie. Se încruntă.

— Cred că oamenii trăiesc după tradiții, nu după credință. Facem ce-au făcut și părinții noștri. Asta face să fii un popor, nu? Obiceiurile și tradițiile. În acele zile deveniseră sacre. Statui ca aceea din Piața Lenin, zice, peste tot le-au dărâmat în

vestul Rusiei, dar aici schimbarea e mai lentă. Și cred că e bine s-o păstrăm. E parte din istoria noastră acum, o parte din ceea ce suntem.

Simt că își amintește cu nostalgie de vremurile acelea, cu toată sărăcia și secretele lor, fiindcă atunci a fost copil și copilăria i-a fost fericită.

— De Radonița, zice, a noua zi de după Paști, mergeam pe jos la cimitirul din afara orașului. Pe atunci nimeni nu avea mașină. Vizita la cimitir era un obicei pe care partidul nu a îndrăznit să-l interzică. Ar fi fost prea primejdios. Curățam mormântul bunicilor, puneam flori, le turnam ceva de băut.

Zâmbește abia schițat.

— Iar acum părinții mei sunt acolo și mi-e teamă să merg singură.

— De ce?

— Din cauza morților.

— Dar sunt ai tăi.

— Unii dintre ei.

Pare derutată.

— Cimitirul e un loc unde merg și oamenii fără adăpost. Niciodată nu mă simt în siguranță.

— Am fost acolo, spun. N-am văzut pe nimeni.

— Păi, poate au plecat. Dar și morții se schimbă. Mai demult, pietrele funerare erau foarte simple pentru că oamenii erau egali. Nu toți, știu. Dintotdeauna au fost îngropați și copiii celor aflați la putere. Dar asta nu se vedea la cimitir.

Mânia ei e reținută, tristă.

— Dar acum familiile construiesc niște monumente uriașe pentru persoane care sunt niște nimeni. Ați văzut cimitirul

Novodevici din Moscova? E plin de celebrități. Dar cimitirul nostru e înțesat de nulități și șarlatani și construiesc mormintele astea gigantice ca și cum ar putea să schimbe ceva în moartea lor.

Își pune la loc ochelarii de soare de parcă ar vrea să-și ascundă lacrimile.

— Nimic nu schimbă moartea.

Și-a terminat cafeaua. Își îndeasă din nou bereta pe cap, retrăgându-se în anonimat și se ridică să plece. Spune:

— Biserica care îmi plăcea cel mai mult nu era una pentru rugăciune. Fusese transformată în planetariu. Asta mă încântase când eram mică. Vedeam toate stelele și planetele. Dar au dărâmat-o și nu au mai construit alta în loc.

O ceață subțire s-a așternut peste fluviu, estompându-i suprafața devenită acum ca o sticlă mată până hăt în depărtări. Curând începe să cadă o ploaie blândă. Ambarcațiunea în care mă aflu e aproape goală, cu excepția unor femei care țin în brațe ghivece de răsaduri de legume și tomate pe care fiecare le va planta pe lângă *dacea* de pe malul celălalt. Sezonul pentru cultivare e scurt, spun ele, dar au nevoie de hrană. Cu toate astea, terenurile spre care ne îndreptăm par nelocuite. Insulele lasă dâre de întuneric peste ape. Munții din depărtare sunt doar niște palide contururi. În spatele nostru, deasupra malului, cupolele catedralei Schimbarea la Față se înalță ca un mănunchi de flori aurii pe cer. Lângă mine, un tânăr entuziasmat pretinde că aude urale de pe stadionul „Lenin”, aflat în josul fluviului, unde echipa din Habarovsk joacă cu cea din Volgograd. Bănuiește că cei de la Habarovsk au dat gol. Mă uit în direcția spre care arată, dar

nu zăresc decât niște barje mari cât niște sate plutitoare, lungi și deprimante, încărcate cu cheresteaua pe care o duc în China.

În fața noastră, insula Bolșoi Ussuriisk umple orizontul scăldat de ploaie cu întunecimea copacilor. Fluviul se învolburează colorat în nuanțe de maro-verzui. Insulele de aici au iscat multe dispute. Frontiera sino-rusă se întinde de-a lungul albiei navigabile a Amurului, dar în fiecare an se modifică. Insulele se ridică și se scufundă din cauza secetei și a revărsărilor provocate de muson, iar unele dintre ele dispar cu totul. Cursul apei devine mai anevoios din cauza bancurilor de nisip și a aluviunilor. Cu mult înainte ca situația încordată de la frontiera de pe Ussuri să escaladeze, în 1969, relațiile dintre China și Rusia se răciseră și, odată cu începerea Revoluției Culturale a lui Mao, în 1966, Gărzile Roșii asaltau malul rusesc cu propaganda făcută prin amplificatoare și chiar traversau uneori fluviul pe gheață. Au izbucnit încăierări cu grănicerii sovietici, chinezii atacând cu bâte și halebarde, iar rușii recurgând la pumni și paturi de pușcă. În martie 1969, pe insula de pe Ussuri pe care rușii o numesc Damanski, iar chinezii Zhenbao, o patrulă rusească a fost atacată prin surprindere de armata chineză. În următoarele două săptămâni, o serie de contraatacuri nu au reușit să disloce forțele chineze din tranșee, astfel că rușii au apelat la lansatoare de rachetă și au curățat insula recurgând la un bombardament masiv.

În această situație pe muchie de cuțit, când cei doi giganți comuniști păreau în pragul unui război nuclear, chinezii au insistat să le fie returnate ținuturile furate din nordul Amurului. Tratatele de la Aigun și de la Peking, susțineau ei,

fuseseră încheiate în timpul unui secol de slăbiciune, astfel că nu aveau nicio legitimitate. Rușii au replicat că Tratatul de la Nercinsk din 1689 a fost impus cu forța. Se temeau că nici măcar un atac nuclear nu va putea opri milioane de chinezi să se reverse peste Amur.

În vremuri mai bune, vreo douăzeci de ani mai târziu, ca parte din câteva acorduri mai cuprinzătoare privind granițele, insula disputată a fost cedată tacit, spre necazul localnicilor ruși. Nu era mai mult decât un fel de semilună pe suprafața de nisip cu sălcii, nelocuită, dar era îmbibată cu sânge rusesc.

O neînțelegere și mai mare s-a iscat cu privire la insula care se întinde acum în fața mea. Intrăm într-o strâmtoare cu ape liniștite dintre Bolșoi Ussuriisk – chinezii o numesc Insula Ursului Negru – și un banc îngust de nisip. Rușii au invadat insula în 1929, dar, dacă principiile internaționale ale navigației ar fi respectate, Bolșoi Ussuriisk ar aparține Chinei.

Dar în spatele meu, în ceață, se află Habarovsk. Rușii erau neliniștiți de cât de aproape se afla China de oraș și abia în 2004 această ultimă parte a puzzle-ului s-a lămurit, iar Bolșoi Ussuriisk a fost împărțită în două. În ambele tabere, opinia publică se dezlănțuise necontrolat. Rușii simțeau că au cedat prea mult; chinezii se temeau că renunțaseră la orice revendicare privind teritoriile furate. În schimb, autoritățile trâmbițau un viitor fratern. „Insula este acum un simbol al «bunei vecinătăți»“, radiau de bucurie chinezii: se anunțau legături comerciale cu Habarovsk. „Va deveni o zonă de liberă circulație pentru turiști”, anunțau rușii: va fi un loc al relaționărilor, unde cultura Chinei și a Rusiei se vor întâlni.

Pe măsură ce vasul alunecă spre un loc de acostare nămolos, malurile insulei oferă vederii doar un șir de ruine:

case cu tencuiala crăpată și fără acoperiș, cu uși și ferestre lipsă, ca niște orbite goale. Potopul din 2013, care a scufundat *dacea* Tamarei, a inundat aici totul. Merg pe un drumeag mărginit de plopi prin ceea ce-a mai rămas din ce a fost cândva un sat mare. Pe unele ruine se văd indicatoare de avertizare privind existența unor camere de supraveghere, dar camerele propriu-zise au fost furate. Un șir de coloane care mărgineau piața s-au prăbușit spre interior. Șipci de lemn atârnă ca niște plante agățătoare de acoperișul spart, iar izolația cu celuloză iese din pereți. Un afiș reprezentând o grădină japoneză încă mai atârnă pe perete, cu o punte arcuită și cireși înfloriți retezați pe orizontală de limita de sus a apei, tot ce a fost dedesubt fiind distrus. Și-n tot acest răstimp, dinspre Habarovsk pâlpâie silueta fantomatică a teatrului, dând iluzia prosperității.

O femeie își face apariția dinspre un șir de case în ruină. Una dintre ele a fost a ei, spune.

— După inundații ni s-au oferit locuințe în Habarovsk, dar aveam deja un apartament acolo, așa că mie nu mi-au dat nimic. Cei mai mulți au plecat, desigur.

Are o față latră, un aer dârz și trece de la suspiciune la un zâmbet amar.

— De ce să-mi pierd casa de aici? Am refuzat să-i las să mi-o demoleze chiar și când au venit mafioții cu buldozerele. Apoi au venit tineri șomeri din sat să prade. Au făcut ce-au vrut fără să-i oprească nimeni, locul fiind pe jumătate abandonat. Toamna au venit bande de peste fluviu, dar s-au încăierat cu cei aflați deja aici și au fugit.

Ea și-a luat o slujbă prost plătită ca să păzească drumul de intruși, dar mă lasă să merg mai departe.

Ajung la o clădire lungă, decolorată, care pare intactă. Pe vremuri, era școală primară. Coșurile de baschet și leagănele sunt încă viu colorate, dar printre pietrele de pavaj au crescut buruieni care năpădesc cărările. În depărtare, un șir de cargoboturi așteaptă în apele puțin adânci ale unui șantier de reparații părăsit și, mai departe, drumurile desfundate din sat sunt mărginite de garduri dărăpănate și grămezi de gunoaie. O familie demontează o jumătate dintr-o casă care încă mai stă în picioare. Apa a ajuns la streașină, spune soția. Dar zâmbește. E casa ei și ea n-are de gând să plece nicăieri de-aici. Straturile de legume sunt săpate și își așteaptă răsadurile.

Un ins obez și îndesat, care coboară două sacoșe din barcă, mă convinge să-i vizitez socrii, care au rămas izolați aici. Vladimir vrea să se laude cu un occidental. Jiletca neagră nu-i cuprinde burta flască și păroasă care e lăsată peste pantalonii negri și picioarele ca niște butuci. Iată-mă în casa renovată a unui cuplu în vârstă, plin de demnitate, în timp ce Vladimir scoate sticlele de votcă din sacoșe și începe să bea. Îmi umple paharul de fiecare dată când închină, în timp ce soacra lui, cu o expresie șugubeață, pregătește gustări cu *zakuski* și-l tolerează în tăcere. Mă întreb unde i-o fi soția. Curând, masa din bucătărie se acoperă cu pâine neagră și icre de somon, castraveți, fire de usturoi sălbatic și vreo câteva furnici.

Vladimir ciocnește paharul cu mine și mă asigură că nu locuiește aici.

— Nu! Locuiesc în Habarovsk. O casă mare, mare! Nu trăiesc așa.

Face semn spre bucătăria învechită.

— Sunt milionar!

Își scoate pălăria Stetson, dând la iveală capul chel și fața grăsuță pe care trăsăturile par să-i fi fost desenate ulterior. Poate votca îl face să cadă într-un vechi șovinism rusesc. Chinezilor le e frică de Rusia, afirmă, mașina de război rusească e mult mai avansată. Sovieticii au construit chiar și șasiuri pentru avioanele cu reacție americane în Marele Război pentru Apărarea Patriei; și chiar și Boeingul 747 a fost aproape în întregime făcut de ruși.

Socrul său, care a lucrat în aviația civilă timp de patruzeci și trei de ani, îl contrazice calm. Bătrânul se impune fără ostentație. Dar Vladimir continuă fără să-l bage în seamă.

— Chinezilor le e teamă să nu le invadăm țara – Chinei încă îi mai spune Manciuria – și știu că-i putem zdrobi fără drept de apel.

Soacra lui, în timp ce gătește blinii pe plită, izbucnește în râs.

— De ce ne-ar trebui pământul lor? Avem și așa destul! Avem prea mult pământ.

Umple bliniile cu icre și lapte îndulcit.

— Dacă avem ceva, apoi pământ avem, prea mult!

Curând, ea și soțul ei, vorbind cu voce joasă, îl iau peste picior pe Vladimir, nu ca să-l atenționeze – pare incorigibil –, ci pentru propria lor liniște.

De obicei, el îi ignoră. Cu toate astea, pe chipul său doi ochi mici, atenți, se uită prin încăpere până când ceva îi alertează și se opresc asupra mea. A trecut prin multe, îmi spune *sotto voce.* Are pregătire militară. A fost în Lituania până în 1993 și a făcut lucruri oribile – „Ticăloșii ăia voiau independență” –, apoi a lucrat în poliție și a participat la ceva acțiuni ilegale în Japonia. Zâmbește misterios când insist să-mi spună mai

multe. Face aluzie la acte de corupție la nivel înalt. Și mi-e ușor să-mi imaginez cum masca sa jovială se transformă în altceva. Doar mai târziu îmi dau seama de ce jiletca lui neagră și brațele groase, goale, îmi trezesc amintiri: un flashback cu o brută păroasă care intra și ieșea în tăcere din celula mea din Damasc, unde fusesem reținut de serviciile secrete cu un an în urmă.

Mă întreb cum au ajuns cei doi bătrâni să naufragieze aici. În afara adăpostului căsuței lor, printre clădirile anexă ruginite, grădina lor e plină de schelete de scaun și rame de pat a căror tapițerie a putrezit.

— N-am putut salva lucrurile, spune bătrânul. Am salvat doar soba și frigiderul pe care le-am urcat pe mese.

Face semn cu mâna aproape de tavan.

— Până aici a ajuns apa. Intrau peștii pe fereastră.

Soția lui râde sfidător.

— Toată insula a fost sub apă.

Întreb:

— Cum ajung la granița chineză de aici?

Am auzit de o biserică solitară construită pe frontieră, în apropiere de centrul insulei.

Dar femeia zice:

— Nimeni nu merge acolo. N-are niciun rost. Biserica aceea e doar un simbol. Dacă vreți să vă apropiați de graniță, vă trebuie un permis.

— Ar fi trebuit să fie un punct de întâlnire.

— E pustiu acolo.

Vladimir intervine și el.

— Și partea chineză e în ruină.

— Nu e, spun. Ei au reconstruit.

Toamna trecută trecusem prin zonă cu niște profesori chinezi din Fuyuan. Transformaseră ținutul umed într-o rezervație naturală și refăcuseră cărările pavate cu lemn. În fiecare an veneau 60.000 de vizitatori. Dar granița era pustie.

Vladimir oftează.

— Chinezii știu să pună lucrurile în mișcare.

Apoi ne anunță:

— Mâine mă întâlnesc cu o delegație chineză. Promovez o revistă chineză, sunt agentul lor. V-am spus că sunt milionar? Haideți înapoi mâine, să-i întâlniți. O să petrecem!

Îi dau crezare doar pe jumătate. Încerc să mi-l imaginez găzduind o delegație în această comunitate scăpătată, unde sigur nu-i iubește nimeni pe chinezi. Astfel, mă gândeam, reușesc unii afaceriști să se descurce, mână-n mână cu mafioți mărunți, și să evite legile și tarifele vamale. Poate mâine Vladimir va fi îmbrăcat diferit, va vorbi altfel în fața grupului de chinezi costumați la patru ace. Poate nu era deloc un poseur ridicol, ci chiar jucătorul abil pe care-l interpreta.

Așa că m-am întors a doua zi cu vagi speranțe că chinezii reușiseră să ajungă la casa sărăcăcioasă a socrilor săi. Dar, desigur, nu era nimeni: doar Vladimir, cam beat, împleticindu-se și purtând ochelari de soare cu lentile fumurii. Avea de gând să plece la Harbin, spunea, sau la Vladivostok.

— Și unde mergeți dumneavoastră? întreabă. Ah, da, pe Amur, la Komsomolsk. E riscant.

S-a prăvălit pe un scaun cu un aer gânditor.

— E primejdios.

Poate că era chiar îngrijorat pentru mine.

— V-aș putea duce acolo dacă aș avea mașină…

9
Orașul Zorilor

O barieră de aproape 1.200 de kilometri de lanțuri muntoase acoperite cu păduri subtropicale se ridică înainte de Pacific și aici Amurul cotește brusc, într-un arc amplu, spre nord-est. Râul Ussuri se varsă în el în locul unde înconjoară Habarovskul, apoi, de-a lungul albiei care adesea se întinde cât vezi cu ochii, apele fluviului, umflate, curg printr-un labirint de insulițe și bancuri de nisip încă vreo mie de kilometri până la ocean.

La răsărit, căldura verii din Pacific cuprinde pădurile din Munții Sihote-Alin, iar zada și brazii din taigaua nordică se alătură florei subtropicale manciuriene: nuci, arțari, stejari de plută și tei. Liane uriașe, plante cățărătoare și magnolii cu parfum de lămâie se răsucesc spre cer din pădurea în care cresc iasomia și dracila, precum și ginsengul, care înflorește toamna, toate atrăgând culegătorii ilegali ce fac comerț cu leacuri tradiționale chinezești. Animalele din nord dau iama în teritoriul celor din sud. Elani, lupi, lincși și hermine se întâlnesc cu urși negri asiatici și frumosul leopard de Amur, aflat pe cale de dispariție. Mistreții se hrănesc cu conuri acolo unde se înalță pinii albi coreeni, iar tigrul de Amur se înfruptă

din mistreți. Această creatură superbă, *Panthera tigris altaica*, cea mai impresionantă de pe pământ, încă mai cutreieră, pe jumătate protejată, meleagurile din jur: au mai rămas probabil vreo 450 de exemplare acolo unde altă dată erau 10.000. Cântărind chiar și 250 de kilograme, își pândește prada în pădurile cu vegetație de tranziție, deplasându-se pe labele sale uriașe noaptea, pe cărări știute doar de ea. Se năpustește asupra prăzii cu 80 de kilometri pe oră. Vânează cerbi pătați, gorali și reni, uneori urși și lincși, foarte rar oameni. Chiar și pescuiește câteodată.

Dar las în urmă această zonă de coastă, de care Amurul se depărtează. Lanțurile muntoase se fac tot mai joase pe măsură ce se îngustează către nord, prinse între fluviu și Marea Japoniei. Amurul intră într-un climat mai rece și mai aspru. Ici-colo, pe malurile sale trăiesc comunități de pescari și indigeni: nanai, ulci și nivhi, despre care se spune că venerează ursii. Toamna, pe râu vin somonii din Pacific și sturionii uriași. Nu prea știu cum voi ajunge în acest ținut. E periculos să navighezi aici, cu bancurile de nisip care-și modifică mereu locul. Marinarilor le e frică și urăsc zona. În curgerea sa solitară către Pacific, se întrezărea odinioară visul Rusiei de a face negoț și a stăpâni oceanul, dar, aflat la gura de vărsare, orașul Nikolaevsk-pe-Amur, întemeiat în secolul al XIX-lea ca o rampă de lansare a acțiunilor de cucerire, este doar un punct minuscul pe harta mea, ca și cum viața omenească s-ar restrânge în estuarul său imens.

Nimeni nu știe dacă Sikaci-Alian a fost cândva un altar, un cimitir sau poate un oraș. Sub tălpile mele, cărarea este un amestec de sol portocaliu și rocă neagră, iar Amurul abia dacă

se zărește în ceață. Cu câteva milioane de ani în urmă, un strat de lavă revărsat de un vulcan acum stins s-a solidificat de-a lungul malului și a fost apoi sfărâmat de ghețurile de pe râu când se crăpau. Ai putea crede că aceste roci bazaltice au fost cândva o fortificație sau un dig – primii exploratori au crezut că e un oraș în ruină –, dar acum zac rostogolite într-un haos sclipitor.

Un mic sat, locuit de ruși și de indigenii nanai, e risipit în pădurea de mesteceni de deasupra și din muzeul nevizitat de nimeni iese un ghid somnoros care mă însoțește la escaladarea stâncilor. La fiecare câțiva metri, pe suprafața rocilor se ivesc scobituri sclipind întunecat. Unele sunt atât de șterse, încât par doar niște zbârcituri în stâncă: o vagă urmă de spirală sau de linii alăturate. Primii cercetători le-au putut identifica la început doar pipăindu-le. Dar altele ies în evidență de parcă piatra ar fi vie: chipuri cioplite stângaci, o pasăre gata să își ia zborul, un ren schițat doar din coaste și coarne ori silueta unui bărbat. La un moment dat, mă strecor printre bolovani și dau de un chip privindu-mă furios, cu dinții rânjiți.

Vechimea acestor petroglife este literalmente incalculabilă. Aparțin unui trecut neolitic îndepărtat, poate de acum 6.000 de ani, înainte ca bolovanii să fie răsturnați de blocurile de gheață ce plutesc primăvara. Ghidul îmi arată o luntre misterioasă – o linie înclinată și ondulată – despre care îmi spune că purta sufletele morților spre cer. Și, la un moment dat, dau peste o sculptură mai târzie, în care două animale greoaie, cu capete de bovine – probabil dispărute acum –, traversează în galop o stâncă vulcanică, având picioarele și cozile rămase, ca prin miracol, intacte.

Dar reprezentarea cea mai des întâlnită, apărând la-ntâmplare, este o mască, o față cu orbitele goale și maxilar simian, înconjurată de o cunună de spițe ca razele soarelui. Uneori, chipurile acestea sunt întregi, ațintindu-te cu privirea din stâncă; alteori, au scăpat doar doi ochi sau umbra unui rânjet, ca și cum fața ar fi fost înghițită treptat de piatră. Dar nu sunt ochi care văd, nici guri care vorbesc. Mai degrabă par niște mesaje cioplite în stâncă. Dar ce anume vor să spună sau cine le-a creat rămâne un mister. Despre scopul și impactul lor în timpurile acelea nu se poate decât specula.

Câteva din aceste petroglife, eșuate în albia fluviului, sunt acoperite de apă și dispar în fiecare an. Cea mai mare reprezintă o creatură îngândurată, cu ochi și sprâncene oblice, din care radiază, în cercuri concentrice, o expresie de o infinită melancolie. În iarnă, când apele se retrag, demiurgul se ivește din fluviu ca o întruchipare a spiritului său.

Poate că descendenții celor care au dat viață imaginilor aparțin populației nanai, cei care vorbesc o limbă asemănătoare limbii manciurienilor. Motivele de pe stâncile de la Sikaci-Alian par să fie reluate în arta decorativă nanai, chiar și în idolii lor abandonați ciopliți în lemn. Șarpele celest din folclorul lor – o reptilă blândă și înțeleaptă – se ghicește în șerpii abia perceptibili crestați pe bolovani, iar păsările gravate în rocă au legătură cu credința nanai că sufletele celor nenăscuți nu și-au părăsit cuibul lor din copaci. Însă nimic nu e sigur. Poate că oamenii care și-au cioplit credințele cu atâta străduanie pe stânci – cu ciocan și daltă din piatră – au fost prezenți pe aceste locuri înaintea populației nanai și au murit sau au fost asimilați, spre nedumerirea etnografilor; iar eu plec de la sit uimit și încântat, mângâiat de o ploaie blândă.

În sat n-am unde să trag peste noapte. Aproape jumătate dintre locuitori au plecat, căutându-și de muncă în alte regiuni. Dar un bărbat cu o mașină Lada veche mă duce câțiva kilometri până la o tabără de vacanță închisă temporar, unde o femeie nanai amabilă îmi găsește o căsuță în care am și o plapumă și mă lasă singur acolo. Nu am nimic de mâncare și conservele mele s-au terminat. Când se lasă seara, de jur împrejur pădurea răsună de sunetul ciocănitoarelor. Un mic afluent al Amurului, cu apele învolburate după ploaia recentă, se aude în întuneric, iar în zori, printre copaci, zăresc pantele abrupte ale dealurilor pe care coboară apele cenușii-verzui ale râului, încrețite de valuri albe.

Un șofer de taxi mă duce mai departe încă vreo 120 de kilometri spre nord, la Troițkoe. Trecem prin păduri întunecoase, unde mestecenii albi ajung până la drumul fisurat după topirea zăpezilor și cu gropi peticite cu asfalt. Spre apus, apele Amurului pătrund printre bancuri de nisip. Uneori, valea are și câte opt kilometri lățime. De multe ori e ascuns vederii. Șoferul e scund, cu capul ras, binedispus. Se bucură că are ceva de făcut.

— N-am avut nimic de lucru toată iarna. Zăpada a blocat toate activitățile.

Mâncăm într-o cârciumă de la șosea: borș, cârnați, *pelmeni*.

— Dar de ce naiba vreți să mergeți la Troițkoe?

— E capitala indigenilor nanai.

— Și ce-i cu nanaii ăștia?

Orașul, își amintește el, are o populație în declin, de vreo 15.000 de locuitori. Doar o treime dintre ei sunt indigeni.

— S-au amestecat cu noi, cu rușii.

Este probabil adevărat. Din așa-numitele „popoare mici” răspândite prin Siberia și Extremul Orient rusesc, pe valea Amurului nanaii sunt cei mai numeroși. Cu toate acestea, mai sunt doar vreo 12.000. În secolul al XIX-lea, pe măsură ce rușii și chinezii îi împresurau dinspre nord și sud, indigenii și-au pierdut cele mai importante teritorii de pescuit și vânătoare și adesea au sfârșit prin a presta munci necalificate sau au ajuns iobagi din cauza datoriilor. Variola, alcoolul și opiul au făcut ravagii printre ei. În era sovietică, inaugurarea oficială a propriului oblast, cu capitala la Troițkoe, a devenit un teren de încercare unde aceste populații sărăcite, considerate „fără cultură”, trebuiau să ardă etapele istorice și să sară direct în societatea comunistă a lui *Homo sovieticus.* Acum, pentru ei, ca și pentru ruși, această identitate impusă cu forța și-a pierdut credibilitatea, iar cultura nanai persecutată – chiar și limba nanai – e pe cale de dispariție.

Pe când ne apropiem de Troițkoe, pădurile lasă locul ținuturilor umede, unde afluenți mai mici șerpuiesc printre mlaștini și se zăresc egrete în zbor. Orașul e dezolant, așa cum mă prevenise taximetristul: o aglomerare de blocuri, case și cocioabe, unele dărăpănate, altele dichisite și cu acoperișuri stridente din plastic, pe marginea unor drumuri prea largi pentru numărul de locuitori. Conductele izolate termic, nepractic să fie instalate în solul înghețat, șerpuiesc printre case și se leagă între ele cotind pe deasupra străzilor. Un memorial de război și o statuie a lui Lenin aurită străjuiesc o piață pustie.

Singurul lucru legat de cultura nanai este un mic muzeu, unde o îngrijitoare reticentă, cu ochii oblici și pometii înalți specifici rasei sale, îmi înmânează, pentru câteva ruble, un

bilet pentru o călătorie spre trecutul ei. Poate sfiala ei tăcută sau exponatele previzibile – rochii brodate, arcuri și harpoane fragile, podoaba cu coarne a șamanului – îmi dau sentimentul că tot ce văd nu e o cultură prezervată, ci mai degrabă una captivă. Sovieticii au ridicat multe asemenea muzee ca și cum, expediind-o sub o sticlă, ar fi dorit să delimiteze și să abolească o societate: *Aceasta nu se va mai întoarce, i-am luat noi locul.*

Dar, înainte să fie subjugați, se spune că indigenii nanai erau blânzi, generoși cu soțiile lor și respectuoși cu vârstnicii. Nu locuiau separat, ci adesea stăteau și câte patruzeci într-o casă mare cu ferestre și în fiecare an plecau la pescuit în bărci înguste cu năvoade cu plută. Broderia și obiectele cioplite erau frumoase. Vara purtau tunici din piele de pește impermeabile, expuse în vitrinele muzeului cu o lamă de răzuit solzii dedesubt. Iarna purtau haine din piei de câine sau de ren, cu jambiere din scoarță de mesteacăn și încălțări din piele de căprioară căptușite cu ierburi. Lumea era plină de zeități – Amurul era și el un spirit – întrupate în mici idoli de lemn care acum stau etichetați și desacralizați, și aveau o venerație deosebită pentru urși. În miturile și uneori și în credințele lor, femeile se împreunau cu urșii și din uniunea lor se nășteau copii.

Cobor spre locul unde fluviul se întinde un kilometru și jumătate între plajele cu pietriș lăsat în urmă de apele în retragere. Nu aici, mă gândesc, ci mai departe, spre nord, se vor fi aflând adevăratele vestigii indigene. Pe un bloc care a ars, vechiul și înșelătorul slogan sovietic „Să fie pace în lume” se ivește pe construcția de cărămidă de sub un graffiti scris cu spray, „Tolea o iubește pe Tatiana”. În apropiere, o cruce

ortodoxă, împodobită cu niște aripi desfăcute, a fost ridicată acum douăzeci de ani în onoarea „Victimelor represiunii politice”. Se înalță într-un spațiu împrejmuit cu lanțuri și năpădit de buruieni, inscripționată cu versurile Annei Ahmatova, plângând morții fără de nume.

Nu sunt camere libere la singurul hotel din oraș, dar șoferul a mai rămas, sperând zadarnic că va mai obține un drum înapoi la Habarovsk, astfel că mă duce de-a lungul afluentului Manoma la o pensiune goală. Îmi face rost de cheie de la un vecin, care îmi spune că proprietarul e de negăsit, dar locuiește aici și să-i las ceva bani pe polița șemineului înainte să plec. Așadar, iată-mă liber să lenevesc în casa unui străin. E o combinație ingenioasă de lemn și filigrane, de la scara exterioară fusiformă care urcă la dormitorul meu, până la grupul de pitici sculptați de dedesubt. În bucătăria plină de muște, o amestecătură de tocănițe și *piroșki* emană un miros ciudat, dar găsesc pâine neagră și ouă de la găinile care ciugulesc prin gunoaie. Afară, fluturi coada-rândunicii forfotesc deasupra straturilor de irișii și doi pelicani de ipsos stau într-o rână în iaz.

Seara mă plimb de-a lungul râului Manoma, urmat de o pisică cu urechile zdrențuite. Îmi amintesc că primăvara căpușele care poartă virusul encefalitic colcăie în pădure, dar mă simt prea bine ca să mă întorc. Pe o distanță lungă, Manoma curge tumultuoasă, cu ape argintii între malurile cu sălcii înecate, răsucindu-se în vârtejuri ciudate, apoi liniștindu-se din nou, îndreptându-se cu putere, vijelioase, spre Amurul invizibil. Mugurii de mesteacăn și arțar tocmai s-au desfăcut și sub copaci e plin de anemone de pădure.

Mă întorc și mă culc într-un pat uriaș. Pereții camerei, făcuți din rumeguș presat, sunt prinși în cuie și ștampilați cu „Scutit de reglementările privind formaldehida”. Pisica cu urechi zdrențuite stă în fața ușii. Încerc să-mi amintesc ce e formaldehida. Poate va distruge căpușele care produc encefalită. Din întunericul de afară se aude doar șopotul apelor Manomei.

După ce călătorești ultimii 160 de kilometri până la Komsomolsk-pe-Amur, pe vremuri un oraș neștiut care adăpostea fabrici de armament, ieși în sfârșit din pădurile inundate, traversezi un pod lung de peste un kilometru și jumătate și poți adăsta pe malul Amurului la lăsarea serii. În spatele tău se aude orăcăitul miilor de broaște din parcul plin cu bălți de lângă monumentul închinat Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Bătrânii spun că sunt vocile morților, Komsomolskul fiind construit pe o mulțime de gropi comune. Dinspre fluviu bate un vânt cald. Promenada e pustie. Dar oamenii își plimbă câinii prin parcul slab luminat – mastifi puternici, fioroși – și câțiva bărbați în vârstă fumează pe băncile de pe marginea aleilor.

Lumina dimineții dezvăluie esplanada de pe mal încremenită între eforturile de refacere și procesul continuu de deteriorare. Acum douăzeci de ani am trecut pe aici în drum spre Magadan și de-atunci nu s-a schimbat nimic. Panourile anunță planuri generoase de dezvoltare: muzee, centre sportive, ba chiar și o machetă a satului indigen pe locul căruia s-a ridicat Komsomolskul de azi. Dar, în loc de toate astea, traversezi pe trotuare sparte o piață publică haotică. Buldozere stau nefolosite lângă un terminal de

feriboturi abandonat, unde speram să mă îmbarc pe un hidropter care să mă ducă în nord. Dealuri întunecate se desfășoară pe malul celălalt, iar scheletul podului în consolă e suspendat pe cer.

Deasupra fluviului, înconjurat de ziduri, se află un bolovan uriaș care comemorează întemeierea Komsomolskului, în 1932, când un contingent de coloniști, membri ai Comsomolului, organizația sovietică de tineret, au făcut primii pași pe mal pentru a construi un oraș în sălbăticie. Un grup statuar cocoțat pe un soclu înalt îi înfățișează de două ori mai mari decât în realitate, înaintând pe uscat cu târnăcoape și teodolite, conduși de un tânăr romantic și o frumoasă localnică. A fost un moment de vârf pentru propaganda sovietică. Curând, s-a răspândit legenda unei metropole construite doar prin puterea voinței, din fervoare socialistă și spirit de sacrificiu. Dar coloniștii nu se pricepeau la prea multe și nici nu aveau parte de sprijin. Și-au petrecut prima iarnă în colibe construite din crengi și lut, într-un frig năprasnic, complet izolați din cauza fluviului înghețat și a pădurilor de nestrăbătut. I-au chinuit scorbutul, nictalopia, iar primăvara i-au năpădit viperele. Cu toate astea, în muzeul orașului, acolo unde acum douăzeci de ani văzusem gamele, lămpi cu parafină și scrisori explicite, aparținând acestor „întâi ziditori” veneraţi, a mai rămas doar o singură cameră dedicată memoriei lor, în care sunt expuse un samovar și un gramofon mecanic. În holurile vaste în care angajații muzeului se grăbesc să-ți fie de folos, mai mult spațiu e alocat vizitelor lui Hrușciov și Gorbaciov, ba chiar și războiului din Afganistan, decât întemeietorilor așa-numitului Oraș al Zorilor.

Dincolo de statuia lor, artera „întâilor ziditori”, Prospekt Pervostroiteley, începe ca o alee printre pomi înfloriți, traversează ceea ce a fost cândva un lagăr de muncă și devine bulevard, trecând printre clădiri cu mai multe etaje mai bine de trei kilometri, până la gară. În fotografii, primele clădiri ridicate de pionierii coloniști se văd ca niște șiruri de bârne prost fixate, cu ferestre strâmbe. Fiecare baracă are câte un Colț Roșu, cu un bust al lui Lenin. Dar, în vreo doi ani, pionierii au fost înghițiți de un val de prizonieri politici care creștea pe măsură ce paranoia lui Stalin continua și anii treceau, până când un milion de pușcăriași au pășit pe aceste străzi. Lagărele lor de muncă și gropile comune se întind sub oraș ca o plasă de umbre. Peste asemenea locuri s-au construit o fabrică de mașini de cusut, o maternitate și o uzină metalurgică. Până și în muzeu istoria lor a fost ștearsă ca și când n-ar fi existat. Trecutul e schimbător. Singurul monument pe care îl găsesc în văgăuna asta îndoielnică e ascuns în spatele unei stații de autobuz de pe Strada Lenin: un monolit crăpat, înconjurat de sârmă ghimpată și inscripționat cu bine-cunoscuta formulă: „Dedicat memoriei persecutaților politic”. Cineva a lăsat niște garoafe roșii.

În 1945, vreo 50.000 de prizonieri de război japonezi s-au alăturat populației în scădere, fiind deținuți un timp atât de îndelungat și în condiții atât de aspre, încât aproape jumătate au murit. Monumentul închinat lor e o ironie. Ei au înfrumusețat orașul care i-a distrus. În timp ce străbat bulevardele din centrul vechi, văd locuințe ridicându-se deasupra porților și ferestrelor cu arcade spre balcoane cu balustrade și cornișe decorative, toate construite de japonezi. Fațadele din piatră strălucesc în inima orașului ca o țesătură

frumoasă de stuc: roz somon, șampanie, verde pal, turcoaz. Lângă modestul lor Hotel Amur, se află un mic monument într-un pâlc de pini.

Dar orice urmă de grație arhitecturală se risipește pe măsură ce înaintez. Se instalează din nou urâțenia bine-cunoscută. Pe trotuare mărșăluiesc bărbați apatici și femei greoaie, bine făcute, cu părul blond decolorat cu peroxid. Mașini aproape că nu sunt deloc. Pare un oraș încremenit, așteptând să se întâmple ceva. Ici-colo, profilat pe cer, câte un banner declară: „Te iubesc, Komsomolsk!”, de parcă ar încerca să refacă un devotament care se stinge. Populația e într-o scădere numerică masivă. În piața centrală, lipsită de farmec, pe un ecran uriaș sunt proiectate imaginile unui Komsomolsk din viitor, cu alei pietonale largi și esplanade luminate pe malul fluviului. Sunt aidoma unei lumi de vis, o lume suspendată deasupra locuitorilor care trec pe dedesubt.

Toate îmi amintesc de o Rusie mai veche, de acum patruzeci de ani. Nu există vitrine. Casierii și vânzătorii sunt încruntați și se răstesc. Într-o regiune unde temperaturile sunt sub pragul înghețului timp de jumătate de an, intru în cafenele pe uși de fier cu izolație termică, adesea găsind înăuntru doar scaune puse pe mese sau vreo ușă interioară încuiată. Birouri lângă birouri, un adevărat labirint, la care poți ajunge prin culoare întunecate, unde majoritatea ușilor sunt închise. Încerc să găsesc un preot militar pe care l-am cunoscut cu douăzeci de ani în urmă – un ofițer KGB care s-a făcut predicator baptist –, dar îmi deschide ușa de la vechiul său apartament un străin mânios cu un pulovăr ponosit, pe care l-am trezit din somnul sau din beția de după-amiază și care nu-l cunoaște.

Mi-am asumat un risc cu Aleksandr. În dorința mea de a ajunge la satele cele mai izolate, i-am găsit online oferta cu expediții de pescuit pe afluenții cei mai îndepărtați ai Amurului. Treaba asta s-ar putea să nu meargă deloc și îl aștept circumspect în hotelul sordid la care am tras. Pe hol, apar pe rând un tânăr cu aspect de șmecher, o femeie care vinde țigări și un bețivan vesel. Repet în minte ce scuze să invoc ca să-l refuz pe Aleksandr. În cele din urmă, apare un bărbat cu o statură impozantă, într-o ținută militărească, purtând un cuțit de vânătoare, și cu barba castanie mijind. Arată ca un siberian tipic, care mai există doar în imaginația băieților de școală, un explorator din păduri îndepărtate astăzi dispărut.

Dar, spre ușurarea mea, acesta e chiar Aleksandr. Mă măsoară din ochi cu o privire sinceră. Nu prea știu ce vede. Eu, în schimb, văd un uriaș de vreo treizeci și cinci de ani, emanând o siguranță de sine viguroasă, chiar provocatoare. Afară e însuflețit și umblă repede. Vorbește fluent engleza americană.

— Am învățat la locul de muncă. Am lucrat pe Insula Sahalin pentru o companie de gaz americană, apoi în Ciukotka Arctică pentru o exploatare auriferă canadiană. Salariu bun, dar slujbă de rahat. Tipii de acolo se gândeau doar cum să reguleze fetele, copile încă, aflate acolo doar pentru bani sau o șansă să ajungă în America. În cele din urmă m-am săturat. Am vrut să fiu independent. Soția mi-a spus să fac doar ceea ce mă face fericit. Așa că am luat-o de la capăt, după cum se vede.

Cu toată statura lui, Alexandr e genul de om de care ceilalți se apropie pe stradă ca să-i ceară o țigară sau un chibrit. Are în el un fel de inocență. Ultima îndoială pe care am avut-o în legătură cu el se risipește la prima bere pe care o bem împreună într-un bar zgomotos. Se uită în ochii mei și spune:

— Uite cum facem. Îl cunosc pe tipul ăsta, Igor. Conduce un Land Cruiser. Face ceva afaceri cu piei de samur, dar cunoaște câțiva pescari din nord care ne pot duce cu barca. Fac și braconaj, și doar așa se descurcă. Igor o să vină poimâine.

Vede că mă strâmb.

— E OK. Îl cunosc. O să vină.

În următoarele trei zile, Aleksandr mă duce în baruri și bistrouri pe care eu nu le-aș fi găsit niciodată. Mănâncă și bea copios. Mă las și eu cuprins de nonșalanță, dând pe gât halbe de bere Harbin, Holsten „Lumea Bărbaților Adevărați” și o bere locală pe a cărei etichetă Muraviov-Amurski ține strâns o cană cu capac alături de o femeie nanai, de un campion de hochei și de Habarov. După fiecare bere, Aleksandr iese tacticos la o țigară, amintindu-mi pentru o clipă de Liang.

Dar Aleksandr nu are treabă cu orașul – sau dacă are, natura îl face să uite. E căsătorit și are doi copii mici în oraș, dar tânjește să cutreiere sălbăticia. Pădurea îi stârnește un entuziasm visceral și, paradoxal, îl liniștește.

— La douăzeci de minute de aici cu mașina ești în natură, zice. O să vezi cerbi care pasc solitari. Pe drumul care duce la Sovetskaia Gavan se ajunge la o trecătoare și deodată se vede o vale dedesubt și nu e nimeni acolo, doar taigaua. Ești între munți, într-o pădure tropicală cu mușchi care atârnă de copaci. Spre sud, pădurea e atât de deasă încât abia îți poți

croi drum prin ea. Sper să-mi pot duce copiii să o vadă. Și apoi e pescuitul…

Asta e o pasiune pe care ar vrea să mi-o transmită. Într-un bar adormit, halba lui de bere stă neatinsă. În voce i se simte încântarea. Pe insula liniștită unde pescuiește adesea, pe maluri sunt urme de copite lăsate de cerbi și de mistreții care scurmă, iar stoluri de rațe își iau zborul. Îi place grozav să identifice locurile cele mai bune de pe un râu, să cerceteze intrândurile și locurile cu apă puțin adâncă, unde se refugiază peștii, apoi să simtă cum tremură brusc undița, cum trage firul: știucă, cap-de-șarpe, caracudă…

Mă întreabă:

— Ai pescuit vreodată?

— Doar în copilărie.

Îmi amintesc cum am pescuit cu momeală pe un râu din Canada și de mâna tatălui meu care o ghida pe-a mea.

— Canada, zice Aleksandr. Urși.

— N-am văzut niciodată.

— Păi, dacă te întâlnești cu vreun urs aici, stai drept. Fă-te să arăți cât mai mare.

— Asta e valabil pentru tine. Ai băga spaima în orice urs. Eu m-aș urca în copac.

— Urșii urcă și ei în copaci.

Sper, desigur, să văd un urs. Uneori, Aleksandr le-a zărit urmele; cândva le-a văzut și pe cele ale unui tigru.

— Nu vezi niciodată tigri sau lupi.

Râde.

— Dar ei te văd pe tine.

Îmi amintesc urletul lupilor din Mongolia, pe care îi chemase la asfințit călăuza Mongo, și cum au plecat apoi,

nevăzuți. Pe Aleksandr îl încântă asemenea povești. Uneori, pe măsură ce seara avansează și continuăm să bem, îl văd cum devine mai neglijent și vorbește mai repede, mai neatent. Îmi povestește tot felul de născociri care trebuie că au intrat în folclorul local: cum, în timpul Războiului Civil, armatele Albilor au dispărut în tunelele de sub Habarovsk, cum ultimul țar a fugit în Anglia la vărul său, George al V-lea și a stat ascuns, cum armata rusă a bombardat și a scufundat insula de pe Ussuri pe care o pierduse în favoarea chinezilor. Dar întotdeauna adăuga cu mormăitul său jovial:

— Probabil toate sunt scorneli de rahat.

După care spune:

— Trebuie să te obișnuiești cu mine. Vorbesc urât. Pur și simplu nu mă pot abține…

E imposibil să nu-ți placă de el. Ciocnim halbe de bere și sperăm într-un viitor mai bun. Dar zice:

— Uneori sunt de-a dreptul respingător. Parcă aș fi două persoane diferite. Un Aleksandr cel Bun – care e aici acum –, dar mai e și un Aleksandr cel Rău. Ăsta se poartă oribil, în special după ce bea. Ignoră-l. Își va reveni.

Vechiul cimitir din Komsomolsk e situat departe de oraș, undeva printre dealuri împădurite. Trepte de pământ bătătorit urcă și coboară pantele acoperite cu mesteceni argintii, printre pietre funerare negre și culorile țipătoare ale florilor artificiale. Suntem singuri, învăluiți în lumina lăptoasă a soarelui. Dealurile răsună de chemările cucilor. Mulțimea mormintelor străjuite de mesteceni și tei, florile care parcă sunt vii și privirile chipurilor gravate pe piatra neagră îți dau senzația că ai intrat fără permisiune într-o comunitate secretă.

Lângă numeroase morminte se află scaune și mese de metal, așa încât cei îndoliați să poată sta de vorbă între ei sau cu cei plecați.

Apoi ajungem într-o zonă mai luxoasă decât celelalte. Dale de marmură lucioasă se adună în luminișuri străjuite de pietre funerare impunătoare, gravate cu siluete în mărime naturală. Statuile sunt ale unor bărbați tineri, dezinvolt de grosolani. Stelele lor sunt decorate cu îngeri. Viața le-a fost scurtă. Sunt mormintele capilor mafiei care au prosperat în tulburii ani ’90, sub regimul Elțîn, când gangsterii au devenit conducătorii din umbră ai Extremului Orient rusesc. Komsomolsk în special a fost un teritoriul al lor. Iată mormântul lui Aleksandr Volkov, asasinat, și al lui Serghei Lepeșkin, care s-a spânzurat cu șireturile de la pantofi în închisoare la vârsta de douăzeci și nouă de ani. Stau în picioare, cu pantaloni largi și geci de piele, cu mâinile în buzunar, de parcă aceste mâini n-ar fi fost vinovate de nimic. Cruci ortodoxe cu trei brațe, gravuri cu răsărituri de soare și îngeri care îngenunchează îi însoțesc, iar alături sunt trandafiri din fier forjat. Cineva le-a lăsat niște dulciuri.

Aleksandr citește inscripțiile fără să arate vreo emoție.

— Când eram la școală, controlau totul. Toți am avut ocazia să intrăm în vreo gașcă, mulți dintre noi au și făcut-o. Puștilor li se dădeau treburi mărunte, făceau mici comisioane, dar nu pentru multă vreme.

Râde cu amărăciune.

— Doar unul din colegii mei a încercat pe bune. El și un alt tip au bătut un bețiv, crezând că o să fie lăudați. Voia să fie un baștan important în mafie, dar nu l-au acceptat. Acum locuiește cu mama lui și poartă cămăși roz.

Trecem pe lângă mormintele altora, majoritatea uciși în disputele pentru supremație înainte de a împlini patruzeci de ani, ba chiar și unul care avea doar douăzeci. Fețele lor nu zâmbesc niciodată. Epitafurile nu arată căință, ci doar regrete. „Fraților! E trist să-ți îngropi prietenii. Mai bine să stai degeaba și să povestești…”. Se roagă să le fie iertate păcatele și să ajungă în rai.

— În cele din urmă, găștile astea s-au încăierat între ele, spune Aleksandr. Mafia din Habarovsk s-a desprins de cea din Komsomolsk, s-au împușcat unii pe alții și li s-au slăbit puterile. Îmi amintesc că eram copil și mă uitam la desene animate într-un restaurant și s-au auzit împușcături la depărtare de-o stradă. Doi tipi mascați, înarmați cu kalașnikovuri, au coborât dintr-o dubă și i-au spulberat pe o căpetenie mafiotă și garda lui de corp. Nimeni nu i-a arestat vreodată, desigur. Dar toate astea afectau investițiile străine, iar Putin i-a trimis pe cei de la FSB și i-a lichidat.

Cel mai puternic și faimos gangster, nașul tuturor celorlalți din Extremul Orient rus, a fost Evgheni Vasin, poreclit Djem, al cărui imperiu bazat pe extorsiune și taxe de protecție cuprindea toate afacerile din zonă, de la cazinouri la transport. În anii de anarhie de după căderea regimului sovietic, autoritatea lui peste Komsomolsk dădea iluzia unui patronaj lejer, iar orașul părea sigur și sub control. Cu toate acestea, Djem și-a petrecut jumătate din viața de adult în detenție, exportându-și subcultura lui criminală în lumea de afară. În 2001 a murit, se zice, în urma unui atac de cord în închisoare, la vârsta de patruzeci și nouă de ani, dar anumite zvonuri referitoare la cauze mai sumbre au început să se răspândească rapid. Mai mult de 2.000 de persoane s-au

înghesuit la înmormântare, inclusiv elita lumii interlope, iar el și-a ocupat locul alături de aristocrații acesteia: oligarhul moscovit „Iaponcik” Ivankov (asasinat la șaptezeci de ani); Taica Hassan (ucis de un lunetist în 1913); „Sylvester” Trofimov (aruncat în aer în Mercedesul său în 1994); ucigașul plătit, fugarul Aleksandr Solonik (strangulat în 1997); fostul luptător Otari Kvantrișvili (împușcat mortal în 1994).

Mormântul lui Djem este cel mai pompos din cimitir. Sub cruce, gravată cu laser, e o Fecioară Maria îndurerată și un epitaf sentimental despre pierdere și durere e inscripționat sub niște îngeri cu aripi exagerat de mari. Însă pe piatra funerară ni se înfățișează un flăcău imatur într-un sacou șifonat, cu cravata înnodată lejer. Arată necioplit și nu pare prea inteligent: e un bătăuș tipic de pe terenul de joacă.

La trei ani după moartea lui Djem, cimitirul mai era încă păzit de adepții lui. Se zicea că în mormântul lui se îngropase aur. Dar la ieșirea din cimitir suntem numai noi pe aleile sclipitoare dintre mesteceni, pe care frunzele de anul trecut și florile de poliester zac călcate în picioare și nu se aude nimic altceva decât croncănitul strident al ciorilor.

— Chiar și acum, spune Aleksandr, dacă ai un apartament sau o mașină ale tale, bătrânii cred că ești mafiot.

Găsim un taxi care ne duce înapoi în oraș. Șoferul e tras la față, pare obosit. Pe o mână are tatuată o pânză de păianjen.

— Asta înseamnă că a jefuit apartamente, șoptește Aleksandr.

Șoferul pare destul de bătrân ca să fi putut lucra pentru Djem.

— Tatuajele astea sunt ca niște insigne de merit și un avertisment pentru cei care vor să se pună cu tine. E un întreg

limbaj. Un tatuaj pe umăr înseamnă că ești șef important, iar pe spate ți se tatuează un dom de catedrală pentru fiecare sentință executată.

Taximetristul face slalom printre făgașe și gropi. Se plânge că țara e condusă de imbecili și de criminali.

Aproape de fluviu, lângă parcul de pe mal, sunt răzlețite statuile monumentului închinat Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Tăiate din lespezi de granit, șapte chipuri uriașe sunt așezate în piața pavată ca și cum tocmai ar fi ieșit din adâncuri. Sculptorul a fost inspirat de jurnalul unui ofițer Wehrmacht care era uimit de rezistența ca de stâncă cu care rușii s-au opus înaintării armatei germane și, tăiate în blocuri masive, liniile ferme ale buzelor și privirile neînduplecate sunt una cu asprimea pietrei.

Piațeta din jur e preferată de adolescenții cu skateboarduri, care-și etalează aici tricourile inscripționate cu „Misfit” și „I love NY”. Se rotesc și se izbesc de pavaj. Dar chipurile de piatră par să fie prinse într-un timp al lor și privirile le sunt unite într-o expresie de totală înstrăinare. Sunt dintr-un timp mai de demult, chiar mai mult decât vârsta bunicilor acestor adolescenți.

— Cred că bătrânii veterani urăsc asta, spun.

Aleksandr mormăie:

— Nu prea mai sunt mulți în viață.

Pe vremuri, sovieticii făceau mare caz de război, dar acum lucrurile s-a schimbat treptat, zice. Muzeul de tancuri din apropiere a fost transformat în teren de fotbal.

— Am învățat despre el la școală, desigur, dar n-am învățat nimic care să ne ajute să trăim în prezent. Totul era învechit,

istoria era de rahat. Îmi doresc ca măcar copiii mei să fie mai bine adaptați la viața modernă și mai independenți.

Spun, fără a ști prea multe:

— Poate că e mai ușor acum.

Se aud strigăte și pocnete seci dinspre adolescenții cu skateboarduri.

— Dar e mai rău acum. De multe ori nu ești atent și propaganda îți intră în creier. Când lucram pentru canadieni la Ciukotka, mi-am dat seama că începusem să nu-i mai pot suferi, mă înfuriam și mă întrebam de ce. Nu mă uit niciodată la televizor – e prea plictisitor –, dar în Ciukotka nu aveai altceva de făcut și mi-am dat seama că privitul la televizor mă spăla pe creier și începusem să nu-i mai agreez pe occidentali.

Se hlizește la mine de parcă nu aș fi și eu unul.

— Așa că nu m-am mai uitat și am revenit la normal.

În acea seară, în alt bar, la o masă care prinsese luciu de atâta bere vărsată, optimismul lui e umbrit de gândurile de viitor. Iese la o țigară, se întoarce. Urăște o mulțime de lucruri. Urăște guvernul local, sistemul de educație muribund, amenințarea la adresa viețuitoarelor sălbatice, comunismul, feminismul și, desigur, chinezii. Dar cel mai mult urăște Moscova.

— La început, toți am votat cu Putin, zice. Dar acum oamenii văd ce se întâmplă. Ne întoarcem la Uniunea Sovietică. Totul e deținut și administrat de o mână de baștani. Ăsta-i necazul cu țara noastră. Întotdeauna e condusă de oamenii nepotriviți. Chiar și la Revoluție au participat tot felul de ciudați și de escroci. Cât despre actualul guvern, uneori cred că ticăloșii ăia vor doar să înșface tot ce pot până ajungem la sapă de lemn, iar apoi se cară.

Se face târziu și tot bem, șapca lui de baseball îi alunecă pe ceafă, iar ochii lui, care se uită într-ai mei, își pierd concentrarea. Vorbește despre stupiditatea lumii și mă aud alăturându-mă discuției, spunând ce cred, până când, în sfârșit, o luăm din loc spre hotel.

— Cât despre ticăloșii ăia de chinezi, sunt ca gândacii de bucătărie. Intră peste tot, mănâncă tot.

Statura impozantă a lui Aleksandr, mergând alături de mine, începe să aibă un aer amenințător.

— În toate afacerile lor fac pe neputincioșii, dar după aia te aranjează. Cred că vor să ne invadeze. Eu i-aș da afară pe toți ticăloșii ăștia.

Dar abia de-am văzut vreun chinez în Komsomolsk, spun, doar câțiva uzbeci, care încă mai purtau *tubeteika*, și câțiva muncitori constructori tadjici.

— Nu se văd. Aleksandr e categoric. Dar ne taie pădurile cu grămada. Unele din pădurile noastre le-au fost cesionate pe *50 de ani*. Sute de hectare din apropiere de Cita și Habarovsk.

A văzut și el barjele uriașe pline cu cherestea trecând în susul fluviului, spre China, și i s-a făcut rău.

Ajungem înapoi la hotel. Igor nu a sosit încă.

Locul pentru întemeierea Komsomolskului a fost ales pentru că se afla departe, ferit de primejdia vreunei invazii sau a spionajului. Frontiera nesigură cu China se află la 320 de kilometri, la fel și calea ferată transsiberiană cu străinii ei curioși. Pe de altă parte, fluviul solitar dă orașului acces la Pacific, iar calea ferată Baikal-Amur, construită ca o replică mai depărtată a Transsiberianului, spre nord, traversează orașul, ducând spre interior de-a lungul unei rute sigure și

aproape neumblate. Timp de optzeci de ani, resursa principală a Komsomolskului a fost fabricarea armelor. Uzinele sale de avioane și nave maritime absorb cea mai mare parte a forței de muncă, făcând din oraș un fel de fortăreață independentă.

Acum douăzeci de ani, pe o ninsoare abundentă, am hoinărit prin suburbiile industriale cu o hartă parțial retușată, pe vremea când jumătate din industria de armament se adapta la construcția de traulere și iahturi. Astăzi, iau un autobuz spre Fabrica de Avioane Gagarin, cea mai mare din Rusia, și intru într-un micro-cartier ale cărui străzi sunt pline de bărbați și femei în uniformă. Dincolo de statuia eroului astronaut Gagarin, care citește *Cartea legilor cosmosului* (spre amuzamentul localnicilor), sunt oprit de o barieră păzită și o poartă de fier înaltă. Arunc o privire dincolo de birourile staliniste spre șirurile de clădiri-hangar care se întind pe vreo opt sute de metri înspre zona din interior la care nu am acces. Atmosfera pașnică, de parc, nu lasă să se ghicească ce se petrece înăuntru.

De-a lungul anilor, uzina a fabricat mii de avioane militare. După prăbușirea Uniunii Sovietice și un deceniu de declin dramatic, s-a făcut o încercare de redresare la începutul noului mileniu. Una din primele acțiuni ale lui Putin, în 1999, a fost să se asigure că fabrica va rămâne în proprietatea statului. Aici au fost create avioanele de luptă Suhoi, întrerupând un presupus monopol al SUA – primul SU-27 și-a luat zborul de încercare din fabrică în 2010 – și de atunci au fost vândute masiv în China și India. Cu zeci de ani în urmă, Uniunea Sovietică a contribuit la modernizarea forțelor armate chineze. În zilele noastre, odată cu inversarea

dominației economice, vânzarea de avioane de luptă către China aduce Moscovei sume colosale, dar o face să conștientizeze, cu îngrijorare, avansul tehnologic al Beijingului.

Aștept în biroul paznicilor de la Suhoi într-o încercare fără mari sorți de izbândă de a obține permisiunea să intru. Figura ofițerului FSB mă descurajează cu totul. Obrajii căzuți și pleoapele lăsate trădează o neîncredere moștenită.

— Străinii trebuie să facă cerere cu patruzeci și cinci de zile înainte.

Abia mă privește.

— Și nici atunci nu se acordă permisiunea.

Aproape de fluviu, unde calele de lansare coboară într-un golfuleț izolat, Șantierul de Construcții Navale Amur îmi este, de asemenea, inaccesibil. Pe vremuri cel mai important constructor de submarine nucleare al Uniunii Sovietice, șantierul a avut probleme peste probleme în ultimii treizeci de ani. Dar chiar când sunt pe punctul de a pleca, după un nou refuz glacial, un bărbat în vârstă își face apariția ca din pământ.

— Haideți la muzeu.

Pare a-i fi milă de mine.

— Dar nu spuneți nimănui că v-am lăsat.

E o colecție prăfuită și inofensivă de documente, fotografii vechi, diplome și machete miniaturale. Le înșiră cu o afecțiune paternă. Preferata lui este macheta unei nave de supraveghere seismică fabricată pentru India și apoi vândută, în mare pierdere, Coreei de Sud. Această ciudățenie îl amuză.

— Dar e frumoasă, nu-i așa?

Șantierul se orientează acum spre construcțiile civile, spune: nave de pasageri, cargoboturi, iahturi de agrement. Mașinăria militară care cândva a furnizat 270 de nave Flotei Sovietice din Pacific a fost mutată într-o locație de lângă Vladivostok, cu ieșire la ocean, departe de dificultățile de pe Amur.

Dintr-odată, pare neînchipuit de trist – nu doar din cauza fabricii pe ducă și a muzeului care reprezintă toată mândria lui, ci pentru măreția demult apusă a Rusiei, care încă tremură și vibrează în sufletul oamenilor ca un fior al dorului de casă.

Igor ajunge a doua zi într-o Toyota Land Cruiser plină de noroi, încărcată cu unelte de pescuit, lăzi de bere și apă minerală din Georgia. Vorbește rusește cu un fel de mârâit, cu timbrul acela de bas profund care e iubit de publicul de operă și de țârcovnicii Bisericii Ortodoxe. E aproape la fel de impunător ca Aleksandr, cu un corp bine clădit, păr neîngrijit, cu umeri largi și e robust. Toyota lui, adaptată cu volan pe stânga, e la dispoziția noastră, spune.

Așa încât plecăm binedispuși din Komsomolsk spre nord. Urmăm un drum de pietriș ce trece peste dealuri. Trecem prin coridoare de verdeață mărginite de mesteceni – mesteacăn dulce și mesteacăn alb – și apoi, mai departe, printre zone umbrite de molizi și zade de care atârnă licheni. O dată sau de două ori, câte-un sat aflat pe mal ne lasă să zărim fluviul. Este larg și rece: o câmpie întinsă de ape mișcătoare sub niște nori joși, cu suprafața încrețită de valuri, alunecând printre dealuri întunecate.

Ne-am propus să îl urmăm vreo 480 de kilometri, până aproape de Pacific, acolo unde fluviul se întinde, sinuos, formând lacuri puțin adânci. Dincolo de aceste locuri, spune Igor, vom găsi niște pescari cu care s-a împrietenit cu mulți ani în urmă. Acolo, de-a lungul satelor populate de ulci și nanai, Amurul devine mai neospitalier. Pe o distanță de încă 160 de kilometri am putea naviga cu orice barcă găsim până la ultimul avanpost rusesc, cel de la Nikolaevsk.

Ne oprim pe malul unui pârâu roșiatic și întindem masa de picnic: cașă și friptură rece de rață, pe care Igor a vânat-o nu știu unde. Ne-ntovărășim cu ușurință, însuflețiți de drumul care ne așteaptă. Aleksandr și Igor se simt aici ca acasă. Igor locuiește pe Amgun, ultimul mare afluent al Amurului, unde ajunge învălătucindu-se ceața mării. Iarna vânează elani și pune capcane pentru jderi cu blana brună și lucioasă, ale căror piei i-au adus pentru prima oară spre răsărit pe cazaci acum patru sute de ani. Au traversat Uralii spre Pacific timp de șaizeci de ani, vânând samuri, impunând tribut de blănuri triburilor pe care le-au supus, până când acest „aur mătăsos” a dispărut aproape cu totul. Chiar și acum, în satul lui Igor, fiecărui vânător îi este permis să vâneze doar zece exemplare pe an. Își lasă capcanele pe lângă făgașele făcute de scuterele de zăpadă, spune, pe unde le place lor să meargă și, când scapă de câinii lui și se urcă în copaci, îi împușcă în burtă fără să le strice blana.

— Cei mai pricepuți vânători sunt încă nanaii și ulcii, recunoaște el, mai cu seamă cei bătrâni.

În fiecare an duce cele trei sute de blănuri de samur adunate de vânătorii din satul său pentru a le vinde unor oameni de afaceri turci sau greci la Sankt Petersburg. Își ia

mâinile de pe volan pentru un moment ca să caute pe telefon o fotografie cu piața de blănuri. În ea îl văd pe Igor, cu un zâmbet larg, stând în fața unui stand doldora de blănuri. La baza stivei sunt minunățiile gri-albăstrui, apoi exemplarele standard, iar în vârf, cele degradate, ciuruite de șoareci sau mușcate de alți samuri, fiindcă sunt canibali. La fel cum, cu secole în urmă, o blană de calitate excepțională îl putea face pe vânător un om bogat, tot așa acum, două sau trei animale din fiecare sută au blana mătăsoasă, gri-albăstruie, valorând echivalentul unui salariu lunar al unui funcționar.

Pasiunea pentru vânătoare este tocmai ceea ce au în comun Igor și Aleksandr. La fiecare câțiva kilometri trecem peste câte un afluent cu apa de culoare cafenie ca de turbă, care se grăbește spre Amur, și privirea lor scrutează ager râul în căutarea a ceea ce le poate oferi, îl observă cum curge și discută între ei dacă e bun pentru pescuit de somn cu barbă sau guvid de Amur. Îi văd în Land Cruiser cum își înalță capetele amândoi pe locurile din fața mea: al lui Aleksandr e acoperit de țepi roșcați, al lui Igor, ascuns sub o beretă la care ține mult, cu un pescăruș imprimat pe o parte, iar pe cealaltă, cu chipul lui Petru cel Mare. Se mișcă în ritmul acelorași melodii – punk rusesc din anii ’90 –, râd de aceleași glume, se simt atrași de aceleași femei de care își amintesc. Dar Igor este mai palid decât Aleksandr, mai răbdător, cu privirea calmă și are ochi albaștri, spălăciți; Aleksandr e plin de viață, afectuos și impulsiv. Se revoltă în fața nedreptății; Igor o ia în râs. Aleksandr pare născut să fie tânăr; Igor are o vârstă pe care nu i-o pot ghici.

Așa că mergem înainte însoțiți de ritmul zgomotos și bombăneala pieselor *Hit the Gas!* (cu toate că facem slalom

printre gropi cu doar 48 de kilometri pe oră) și *Make Merry, Man!* ale trupei Sektor Gaza. Văd pete de lumină pe dealurile din depărtare, dar nu-mi dau seama dacă e o pădure de foioase care se evidențiază printre conifere sau doar o licărire a razelor de soare. Ici-colo, marginile câte unui pârâu care curge paralel cu drumul sunt prinse într-o pojghiță de gheață, iar apa se strecoară prin canalele întunecate dintre blocurile de piatră înghețată și bancurile stâncoase cu sălcii captive în albie. Și totuși, e început de iunie. Uneori, pe locurile atinse de incendiile de pădure, taigaua se deschide ca un platou presărat cu țăruși înnegriți, iar vegetația tânără revine cu un verde sfios.

În satul Bistrinsk, unde drumul o cotește către est, înspre Pacific, Igor are câțiva prieteni. Trei generații se înghesuie într-o căsuță de lemn. Într-un fel care mi-e deja familiar, cuplul mai vârstnic pare să fie diferit: el e greoi și uzat, probabil de la băutură, în timp ce ea are un aer hotărât și jovial și n-a renunțat să-și vopsească părul blond. Trăsăturile caracteristice familiei sunt pielea gălbuie ca lămâia și ochii albaștri. Fiica e o versiune a mamei pe când era mai tânără, doar că este mai retrasă, aproape absentă, alături de soțul negricios și sigur de sine. Au copii frumoși. Fiica lor de opt ani își scutură cerceii lungi și mă fixează cu ochi curioși, de safir, iar băiatul, micuț, cu părul dat cu grăsime, se ascunde în brațele tatălui. Sunt săraci acum, îmi spun. Dar locuința lor – dărăpănată, cu șoproane și anexe – emană căldură și e primitoare, cu prești și perne într-un talmeș-balmeș de culori vii, și peste tot sunt jucării, ornamente, leacuri. Curând, în spiritul unei vechi tradiții, pe masă apar chiftele de elan, salate și dulciuri, și se închină pahare de votcă, în timp ce

copiii se așază rând pe rând pe genunchii noștri. Doar mama pare să se fi retras într-o melancolie profundă, iar ochii ei depărtați rătăcesc spre fereastra încețoșată de ploaie înainte de a-și îndrepta privirea, nesigură și întrebătoare, spre mine.

Sosirea mea e un eveniment în acest loc îndepărtat, zice soțul ei, și-l ridică pe băiețel în dreptul meu, spunându-i să țină minte că a cunoscut un om din Anglia. Copilul se uită la mine curios, apoi izbucnește în râs. Nu se întâmplă nimic în locurile acestea, spune bărbatul.

— Satul nostru e pe ducă. Nimeni nu are copii. Nu-și pot permite. La școală sunt mai puțin de treizeci de elevi și opt profesori îmbătrâniți. Tinerii pleacă. Ai noștri ne-ar plăcea să rămână pe-aproape – mângâie drăgăstos capul băiețelului –, dar vor trebui să plece dacă vor să aibă un viitor. Suntem pescari, dar guvernanții ne-au pus restricții, avem cote.

Hohotul lui brusc de râs îmi dă de înțeles că nu-i pasă de asta.

— Acum cinci ani au venit de-au pus năvoade de-a latul întregii guri de vărsare a Amurului, lăsând toată lumea din susul fluviului să moară de foame. O nebunie curată. Somonii care vin să-și depună icrele nu și-au revenit nici acum. În anul ăla am cultivat legume și ne-am descurcat. Nici acum lucrurile nu merg prea bine. Avem și urși care vin în sat.

Toți au de povestit o întâmplare cu urși. E vorba de formidabilul urs brun din Eurasia, cu masculi având o greutate de până la cinci sute de kilograme și o înălțime de doi metri. Igor a întâlnit masculi solitari primăvara, când se topesc zăpezile, spune, și când femelele cu pui devin primejdioase. Câteodată, un mascul singuratic omoară puii pe care ursoaica îi are cu un alt partener ca să se poată

împerechea cu ea. Îmi amintesc de poveștile lui Mongo și Ganpurev despre urșii din Mongolia care atacă primăvara mușuroaiele de furnici și apoi o iau razna, cu mințile răvășite de acidul formic. Pescarii din Bistrisk, spune bărbatul, își țin sturionii proaspeți priponindu-i la țărm cu țepușe, dar de curând urșii au început să vină noaptea și i-au târât de-acolo, mâncându-le șira spinării.

— O adevărată delicatesă pentru ei!

Femeia în vârstă râde. Își amintește de vremurile și mai grele ca acestea. Când era copil, spune, toate satele dintre Komsomolsk și Nikolaevsk aveau propriile gulaguri, unde prizonierii munceau până la epuizare la construcția unei căi ferate inutile spre Lazarev. Mama ei și alte femei din sat le duceau de mâncare și ceai pentru că erau slabi și mureau de foame.

Nu mai ciocnim atât de des, dar paharele sunt umplute imediat ce se golesc. Copiii s-au plictisit. Fetița o trage de păr pe mama ei, dar ea n-are nicio reacție. Băiatul poartă mașina de jucărie înainte și înapoi printre firele de păr de pe antebrațul tatălui. Doar stăpâna casei, înfiptă bine, își intră în rol. Chiar și tigrii se întorc, spune, pentru că sunt protejați.

— Nu prea-mi convine că unul dintre ei s-a apropiat așa mult de sat. Aproape că se simte pe teritoriul lui.

Aceste relatări nu mă mai surprind. Pe măsură ce prada e tot mai rară, tigrii cutreieră chiar și mult peste o mie de kilometri, strecurându-se noaptea pe potecile lor ascunse. E prima dată că mama cea palidă se-ntinde s-o ia de mână pe fetiță.

Cu mulți ani în urmă, un tigru a omorât un bărbat dintr-un sat vecin, spune bătrâna, satul unde locuia mama ei.

— Era noapte, ieșise afară să se ușureze și i-a frânt spinarea. Poc! Mama a ieșit să-l alerteze pe frate-meu, care lenevea la baia publică, și tigrul a sărit spre ea. De frică, a căzut pe burtă, cu fața în jos. Pleosc! Tigrul nu a nimerit-o și ea a supraviețuit, fiindcă un tigru nu sare de două ori pe aceeași pradă. Mai târziu l-au împușcat, l-au împăiat și l-au expus la muzeul local, dar cineva l-a furat…

Se face seară când pornim pe drumul de 112 kilometri spre De Castries, un mic port la ocean. Igor, care se abținuse de la băutură, șofează în tăcere. Pe măsură ce se înserează, o pâclă deasă se lasă peste șosea, iar peste două ore mă trezesc luminile portului De Castries pâlpâind în ceață. Căutăm singurul hotel care a mai rămas în oraș. Se aude zgomotul valurilor și vântul adie purtând cu el mirosul mării.

* * *

Chiar înainte ca Tratatul de la Aigun să statueze că această fâșie de coastă nu mai aparține Chinei, rușii construiseră un avanpost militar în golful De Castries. Portul fusese botezat astfel înainte cu câțiva ani de un comandant de navă francez în onoarea ministrului care îi finanțase expediția. Locurile acestea dezolante, situate într-o regiune unde autoritatea țarului era destul de șubredă, au devenit scena unor conflicte marginale, astăzi aproape date uitării. Apele din regiune erau atât de puțin cartografiate, încât, în timpul Războiului Crimeii, soldații unui escadron franco-britanic aflat în urmărirea flotei ruse au crezut că strâmtoarea dintre continent și Insula Sahalin era o imensă lagună și au așteptat zadarnic o pradă care deja navigase prin cealaltă parte.

Cehov, care a vizitat portul mult mai târziu, scria că erau doar câteva case și o biserică, iar apele golfului erau primejdios de puțin adânci. Treizeci de ani mai târziu, la sfârșitul Războiului Civil din Rusia, o armată a Albilor s-a refugiat aici și și-a făcut o garnizoană, rezistând șapte săptămâni și sperând zadarnic că va fi salvată. Chiar și acum, mult după ce japonezii au abandonat Sahalinul în al Doilea Război Mondial, orașul păstrează un aer dezolant, ca din vremea războiului. Dincolo de casele risipite, în lumina mohorâtă a dimineții înnorate vedem un port pustiu, unde sunt stivuiți sute de mii bușteni – zadă, molid, stejar, ulm –, așteptând navele care să-i transporte spre sud. Dar nu se zărește niciuna.

Ploaia a făcut ca majoritatea drumurilor spre mare să fie impracticabile, dar Aleksandr și Igor ard de nerăbdare să pescuiască, așa că facem un ocol, coborând spre o plajă cu stânci negre, unde o cazemată incendiată stă înclinată, pe jumătate în apă. Își aruncă momeala în ochiuri de apă în care zac utilaje stricate și cabluri. Spre răsărit, Insula Sahalin se conturează pe orizontul de un albastru rece, în timp ce spre miazănoapte zărim farul solitar, aflat în bătaia valurilor puternice, unde comandantul Albilor a fost executat de către Roșii.

A trecut mai mult de o oră, dar Aleksandr și Igor n-au prins nimic; încep să le înțeleg, totuși, obsesia tăcută. Arunc și eu firul undiței date de Igor în apa puțin adâncă și rotesc mulineta așa cum mi-a arătat. Îmi ghidează brațul cu o blândețe neobișnuită. Samurii pe care-i vâna, adesea prinși de vii în capcanele puse de el, mureau din cauza frigului iernii, iar lui nici că-i păsa. Dar față de mine are o amabilitate tăcută

și ține firul stabil cu mâna lui mare cât o labă de urs. În ultimele săptămâni, în oglinda de la hotel, am văzut cu surprindere un bătrân de optzeci de ani, apoi l-am uitat. Acum îmi dau seama ce vede Igor: un pensionar îndărătnic, mai fragil ca el, încercând să arunce firul undiței într-un ochi de apă stătătoare. Apoi îmi amintesc de grija pe care Batmonh și Slava mi-o arătau din când în când și de atenția, parcă desuetă, cu care mă trata Liang. Deodată mă întreb: ce vedeau și gândeau ei oare? Cât de mult a contat pentru ei vârsta mea? Mă simt dezorientat. Oare și Meduzei i-a fost milă de mine?

Un drumeag pietruit ne duce prin ceață și păduri întunecate spre Lazarev, ultima noastră destinație de pe acest țărm solitar. Din cauza pescuitului terminat fără mare succes și a sticlelor de bere golite, Aleksandr cel Rău se dă în spectacol. Intoleranța sa la prostie l-a făcut să se răstească la patronul hotelului înainte de a pleca. Igor mormăie:

— S-ar putea să mai avem nevoie de omul ăla.

Aleksandr răspunde furios:

— Eu nu gândesc așa despre oameni. „Folositori” sau „nefolositori”! Mie sau îmi plac, sau nu.

Privește încruntat ceața.

— De ce sunt toți atât de afurisit de proști?

Dă drumul unei casete cu trupa Korol i Șut, *Confesiunile unui vampir*. Apoi:

— Unde naiba sunt peștii pe aici?

Dar, peste o oră, furia i se potolește. Ne anunță oficial:

— Aleksandr cel Bun s-a întors!

Și, când oprim să facem o pauză, ne face o demonstrație de tehnici de supraviețuire în taiga. Își implântă cuțitul de

vânătoare într-un mesteacăn alb care abia înmugurește și extrage lichidul dulce într-o sticlă. Între timp, Igor înfige un băț într-un furnicar până când furnicile ies la atac și lasă în urmă acidul formic pe care apoi îl sugem de pe băț.

Așa că ajungem la Lazarev cu un gust dulce-amărui. Orășelul e și mai dezolant decât De Castries, cu jumătate din case aproape dărâmate și părăsite. Dar la răsărit, Insula Sahalin, lungă de aproape o mie de kilometri, se află doar la șase kilometri și jumătate peste Strâmtoarea Tătară. Dintr-o deschizătură a drumului forestier coborâm pe o potecă năpădită de buruieni și dintr-odată ne trezim deasupra Mării Ohotsk. Ne aflăm între două vaste întinderi de apă. Valuri mari se lovesc de stânci dedesubtul nostru, iar spre sud strălucește Marea Japoniei.

Mergem prin crânguri de anini, peste terenuri pustii acoperite cu iarbă și pietriș. Apoi ne întoarcem spre uscat și încremenim. La picioarele noastre se cască un puț vertical. Coboară într-un horn alcătuit din secțiuni de oțel: douăzeci și cinci de grinzi care atârnă pe lângă traverse răsucite până la o adâncime de peste șaizeci de metri. La fund, se vede strălucind o pată rotundă de zăpadă, rămasă acolo de cine știe când. Arată ca un fel de scară arhaică stricată, dar ți-ai lua un mare risc să o cobori. Ierburi uscate se revarsă în partea ei superioară. Nu este niciun indicator sau vreo barieră care să te ferească să cazi în hăul ăsta de oțel.

Acest abis este, de fapt, rezultatul muncii a 5.700 de prizonieri care au lucrat aici în ultimii ani ai Terorii staliniste. Au scăpat cu viață când șantierul s-a închis, la moartea lui Stalin, în 1953. Puțul vertical marca începutul unui tunel secret de cale ferată, lung de nouă kilometri și jumătate, care

trebuia să lege pe sub mare Sahalinul de continent. Privesc strâmtoarea și sunt uluit. Sahalin a dispărut în negură. Îmi este imposibil să-mi imaginezi un asemenea proiect dus la capăt. Chiar și în prezent, când politicienii reconsideră planul vechi de acum șaptezeci de ani, nu se face nimic. Pe țărmul aflat mai jos de noi găsim intrarea într-un al doilea tunel, de unde trenul ar fi trebuit să iasă dintre stânci; dar se oprește la mai puțin de treizeci de metri în interior, ca și cum muncitorii și-ar fi pierdut elanul.

Chiar pe când mă întreb de unde au venit acești muncitori, vedem, suspendate deasupra mării, construcțiile de lemn, imposibil de confundat, care cândva au fost barăcile gulagului. Pereții le-au fost peticiți cu scânduri subțiri și sticla crăpată lasă lumina înăuntru, dar totul pare să devină curând ruine.

În timp ce stăm și ne uităm, crezând că locul e abandonat, o ușă se întredeschide și un om scund cu ochelari și haine de camuflaj decolorate ne privește de parcă am fi niște oaspeți care au venit prea devreme. Capul ras e ca al unui deținut și pe chip i se citește singurătatea. Un câine cu ochii de două culori îi scheaună la picioare. Poate faptul că suntem străini – veniți din afară și neștiind nimic despre el – îl face în cele din urmă să vorbească. Este singurul locuitor de aici, spune. A venit în 1978, mult după ce au plecat prizonierii, când locul era încă plin de moloz și utilaje abandonate. Astfel, gulagul a devenit moștenirea lui. Îi plăcea să-l studieze. În timp ce vorbește, mi se pare că a avut cândva un post de răspundere. Întreb cum e viața lui aici. E uluit, spune, că tunelul de cale ferată submarin n-a fost terminat niciodată. Sau poate apa a intrat în tunel și l-au închis. Ani de zile căutase intrarea mai

grandioasă pentru calea ferată, despre care credea că există, dar pe care n-a găsit-o niciodată. Se încruntă, își aranjează ochelarii. Trebuie că este undeva, închisă și năpădită de buruieni. Din gunoiul din lagăr recuperase o insignă de fier reprezentându-l pe Marx, datată 1939, pe care a fixat-o pe unul din pereții înnegriți, și un stindard roșu cu ciucuri aurii, pe care îl desface pentru noi, cu o mină serioasă. Pe el se văd portretele lui Lenin și Stalin, pe fundalul unei stele comuniste, sub sloganul „Toate țările, uniți-vă!”. Pe cealaltă parte scrie „Direcția 6 – Transport și Construcții Navale”. Deținuții făceau de toate în acele vremuri, spune bărbatul – minerit, exploatarea lemnului, transport – și au murit la datorie. Recent, soldații care au instalat un cablu aici au dezgropat două lăzi cu câte cinci schelete înăuntrul fiecăreia. Așa se petreceau lucrurile pe vremea aceea, totul era ținut secret. Gulagurile care se îngrămădeau aici – regiunea era înțesată cu ele – nu știau de existența celorlalte. Nu demult, spune, un lagăr mai putea fi văzut într-o pădure din apropiere și bocancii paznicilor erau împrăștiați peste tot; dar vânătorii de suvenire au luat totul acum, chiar și lemnul.

Îmi oferă niște pâine înmuiată și cafea. Vasele sale de porțelan sunt acoperite de un jeg gros. Arunc o privire prin încăperile casei și mă izbește o duhoare fetidă pe care n-o pot identifica. Până și Aleksandr face un pas îndărăt. Pe podele, sunt gunoaie adunate de-o viață de om. Zăresc un craniu de balenă și alte oase, pe care nu le recunosc. Doarme pe un pat de campanie, cu câinele lângă el. Pe vremuri, a fost inspector piscicol, zice, iar acum este inspector silvic. Dar arată atât de sărman, încât parcă n-ar avea niciun fel de profesie și nu mă pot decide să-l întreb de ce a ales să vină aici sau a fost trimis.

Afară, Aleksandr lovește cu piciorul în pământ, vrând să plece.

— Gulagurile astea nu înseamnă nimic pentru cei mai tineri, spune. Am citit doar câteva paragrafe în cărțile de istorie la școală. Sau poți să vezi un documentar sau să-l citești pe Soljenițîn. Nu sunt mulți cărora să le pese.

Dar toată lumea din locurile astea distruse, spune bărbatul, dorește ca visul lui Stalin să renască – să se termine tunelul spre Sahalin – ca să trezească la viață comunitatea.

10
Promisiunea

Satul e întruchiparea tihnei bucolice. La mal, unde apele Amurului sunt gri-argintii, se văd grupuri de bărci cu motor trase pe uscat și câteva camioane nemișcate. Chiar și vara, în dreptul fiecărei case e câte o stivă de lemne de foc, ca un fel de perete. Aici conviețuiesc ruși și nativi ulci, o populație înrudită cu etnicii nanai. Conducte de apă exterioare șerpuiesc printre locuințe și se arcuiesc peste ulițele noroioase. La capătul așezării, pădurea se apropie treptat, de parcă ar aștepta să ocupe întregul teritoriu. Dar, în comparație cu așezările uitate de lume de pe malul Pacificului, pe care le lăsasem în urmă, spre răsărit, Bogorodskoe oferă iluzia unei autosuficiențe optimiste, iar pereții și gardurile, vopsite în alb sau turcoaz, par bine întreținute printre merii înfloriți. La birtul din centru, ulci și ruși mănâncă împreună iahnie de fasole și salată de crabi, beau bere și cafea îndulcită. Fereastra camerei noastre de hotel dă spre un pâlc de frasini și arțari abia înfrunziți.

Sunt la fel de bucuros ca Aleksandr și Igor că am ajuns aici. În amonte sunt sate de indigeni, cu pește din abundență, ni se

spune, în locurile unde Amurul se desface în afluenți mlăștinoși ori munții ajung până la mal.

Aleksandr o sună pe soția lui, care îl întreabă:

— Nu vrei să te întorci acasă?

— Sigur că vreau, dar aici e minunat.

Ea își ia rămas-bun brusc. Nu înțelege pasiunea lui pentru pescuit, spune, dar el nu are niciun fel de remușcări. E bucuros că ei îi place să stea acasă, ca o mamă adevărată. E de părere că a avea o carieră e înjositor pentru o femeie.

— I-am cumpărat o mașină de cusut.

Prietenul lui Igor, Serghei, are propria barcă. Igor nu l-a mai văzut de mulți ani și e șocat de cât de mult a îmbătrânit. Eu văd un lup de mare vioi, cu păr grizonant, ce pare să aibă vreo cincizeci de ani. Dar are treizeci și opt. Pupilele minuscule sunt înconjurate de irișsi de un albastru strălucitor și se uită la mine cu o privire tulbure, de bețiv. Lucrează ca șofer de camion, zice, dar câștigă din asta echivalentul a treizeci și cinci de dolari pe lună, așa că trebuie să pescuiască.

— Toată lumea pescuiește aici. Nu-i o profesie. E o necesitate.

Are doi fii pe care îi ține la școală în Habarovsk. În cele din urmă, ei o să-și găsească slujbe acolo, spune Igor, și pe el o să-l lase aici, în sat, să-și bea mințile.

În seara aceea, la micul hotel administrat de doi ulci tăcuți, Serghei ne oferă o masă în cinstea sosirii noastre. Ne aruncăm asupra unui bol uriaș de caviar roșu, însoțit de un platou de crap uscat și sturion de contrabandă. Serghei destupă sticlele de votcă și închină pentru ziua de mâine. Promite să ne asigure protecția poliției, dar nu înțeleg de ce sau de cine trebuie să fim protejați.

În zori, un cer amenințător a colorat în plumburiu apele și aerul a devenit mai rece. Într-o șalupă rezistentă de vreo opt metri, cu patru scaune șubrede luate din altă parte, stăm ghemuiți în spatele parbrizului de plastic, înfofoliți în hanorace și purtând veste de salvare, în timp ce Serghei conduce șalupa, având în față un tablou de bord cu două cadrane și un medalion cu Fecioara Maria. Motorul Yamaha poate atinge o viteză de până la 92 de kilometri pe oră, dar în dimineața asta toarce ușurel în timp ce traversăm fluviul și intrăm pe un afluent liniștit. Contururile munților se întrepătrund în fața noastră, apoi se apleacă peste apă cu pantele acoperite de talazul pădurilor.

Înaintăm lent printre insule. Unele sunt pânze moi de ierburi plutitoare, de un verde strălucitor, altele sunt străpunse de rădăcinile răzlețe ale răchitelor roșii. Curând, înaintăm foarte încet printr-un labirint de plauri; totul e nemișcat în afară de un vultur de mare care planează. Ne întindem plasele într-un golf, prinzând un capăt de o salcie de pe mal și aruncând celălalt capăt în mijlocul apei, atașat de flotoare. Serghei pare să cunoască locul. Pe marginea unui pârâu din apropiere vedem o sticlă atârnată într-un arbust, lăsată de braconieri, avertizând că sub apă sunt bușteni. Mai așezăm încă o plasă mai încolo și Serghei destupă o sticlă de votcă – o face oriunde ne oprim –, împărțind și ciocnind pahare și vărsând câțiva stropi în fluviu „pentru Podia!”, spiritul locului.

Igor murmură:

— Sigur că braconăm. Nu s-a deschis sezonul de pescuit încă.

Săptămânile de prohibiție, când puii de somon coboară spre ocean, sunt pe sfârșite, dar cuvintele lui mă fac să mă simt vinovat.

Nu am nici cea mai mică idee ce vom găsi în năvoade diseară, la întoarcere, pentru că Amurul adăpostește un amestec unic de specii de pește. În apele sale se întâlnesc varietățile de apă rece din Rusia – mreana, păstrăvul arctic și somonul siberian, cel mai mare din lume din familia salmonidelor – cu cele indigene din China. Sticlosul pește mandarin, crapul prădător și păstrăvul manciurian se trag probabil din brațele sudice ale râurilor Ussuri și Songhua, împreună cu bizarul pește cap-de-șarpe care poate trăi zile întregi pe uscat. Cele o sută treizeci de specii care trăiesc în Amur se pot studia ca un lexicon de creaturi inventate: astronomul, crâșmărița, guvidul cameleon, guvidul de Amur, trei-buze, grindelul cu opt mustăți.

Dar fluviul aparține în mare măsură somonilor de Pacific. Își încep viața ca icre fertilizate în albiile cu pietriș ale unor afluenți obscuri, iar când vine primăvara și se topește gheața pe Amur, încep să înoate. Timp de patru ani dispar în apele Pacificului. Apoi, la sfârșit de vară, se întorc pe fluviu ca adulți – femelele cu burta plină de icre, masculii cu un bot umflat și dinți – și străbat sute de kilometri, neputând fi opriți de nicio barieră, până când regăsesc, printr-un curios simț al mirosului, locul unde au venit pe lume. Aici, femelele depun mii de icre, pe care masculii le fertilizează înainte ca Amurul să înghețe deasupra lor, iar peștii adulți, satisfăcuți, plutesc morți la suprafață, spre deliciul ursilor.

Pe vremuri erau atât de mulți pești în Amur, scria un călător din secolul al XIX-lea, încât până și câinii învățaseră

să-i prindă. În prezent, pescuitul comercial al somonului de la gurile fluviului le-a redus substanțial numărul. Pe măsură ce urmăm cursul sinuos al unor canale laterale spre unele canale mai largi, trecem pe lângă așezări aflate într-un dezolant declin. În satul Solonți, unde casele de pe mal sunt distruse, Serghei are niște vechi prieteni. În timpul inundațiilor de acum șase ani, spun ei, jumătate de sat a fost înghițit de ape. Râd când o spun. Încă se țin bine și sunt optimiști la cei peste șaptezeci de ani ai lor: el, un ucrainean arătos, ea jumate nanai, jumate chinezoaică. A venit aici de la Komsomolsk ca profesoară, s-a îndrăgostit și n-a mai plecat. Casa lor e singura de pe țărmul devastat, dar e întreagă și recent zugrăvită.

— După inundații, toată lumea a primit bani de la guvern ca să-și facă o casă nouă, spune el. Dar noi am luat banii și n-am construit nimic. I-am cheltuit pe două apartamente pentru copiii noștri, la Bogorodskoe și Komsomolsk. Apoi am venit înapoi și am reconstruit casa.

— Așa că, legal, râde femeia, casa noastră nu există.

Mă trezesc că râd și eu, dar o întreb:

— N-or să fie iarăși inundații?

— Ba da! Soțul ei știe că sunt șanse mari, ba chiar e sigur. Atunci o să stăm într-un cort pe deal și o să coborâm aici s-o reparăm iarăși.

Mă uit îngrijorat la casa lor, la covoarele și tapetul cu model; au fost renovate cu atâta grijă. Revărsările Amurului revin mereu ca o durere veche. În anii când musonul e intens, rețeaua hidrografică alcătuită din pâraie și afluenții mai mari îi transformă albia într-un ținut mlăștinos aproape de netrecut, la fel de extins ca acelea pe care le-am văzut în

Mongolia, iar nivelul apei din vale poate să se ridice cu cincisprezece metri.

Dar gazdele mele din Solonți sunt de neînduplecat. El stă drept și neclintit, încotoșmănat într-un pulover pătat și haine de camuflaj, ea are o mină hotărâtă și șugubeață, așa cum e îmbrăcată cu surtucul ei înflorat. Grădina lor așteaptă zilele călduroase, cu răsaduri de legume gata a fi plantate – cartofi, castraveți și roșii –, și cu găini grase care fac niște ouă dolofane. Dar locuitorii s-au împuținat foarte tare, spun ei. Preotul a plecat de la biserică; bătrâna îngrijitoare a murit, iar clădirea a fost închisă. Mai este o prăvălie căreia îi spun supermarket, dar soțul ei nu merge acolo, zice ea.

— Îi e teamă că va vrea să cumpere tot și nu ne putem permite!

Bărbatul o completează:

— N-avem nevoie de nimic.

Speră să moară aici. Rudele le sunt departe, ceea ce nu mă mai surprinde la locuitorii din aceste sate: un nepot e în Lituania, o nepoată, în Scoția. Nu vor să se întoarcă. Doar el nu și-a dorit niciodată o altă viață, spune bărbatul. În timpul epocii sovietice, satul a scăpat de colectivizare fiindcă era prea departe și el încă își mai câștigă traiul ca vânător. E fericit și singur.

Dintre așa-numitele „popoare mici” din Siberia și Extremul Orient, ulcii sunt probabil cei mai puțini, numărând doar vreo 3.000. Limba lor e apropiată de a manciurienilor și a vechilor populații tunguze din Siberia centrală, dar acum doar bătrânii o mai vorbesc acasă și e foarte rar predată la școală. Satele, aflate de-a lungul celor mai liniștiți afluenți ai Amurului, cei

înspre care ne îndreptăm, sunt puține și departe unele de altele: simple ornamente de case șubrezite de vreme, înșirate pe țărmurile cu pietriș negru.

Într-unul din aceste sate, prea mic ca să apară chiar și pe harta mea la scară mare, tragem barca la mal și ne aventurăm într-un pâlc de case silențioase, cu camioane stricate, cutreierat de câini vagabonzi, iar singura persoană pe care o vedem e un sătean cu un aer indiferent, care ne iese în întâmpinare. E îmbrăcat cu ținuta rusească militară de camuflaj pe care o poartă toți pe-aici și pe cap are o șapcă de baseball în culori vesele, dar pare vânjos și sărac. Are ochii înguști ai poporului său și obrajii aspri. Întreabă ce vânt ne aduce încoace. Au mai rămas doar treizeci de locuitori, spune, din cei două sute care locuiau aici când el era copil.

— Curând, locul acesta va dispărea.

Ne însoțește, posomorât, cu toate că nu prea are unde. Dar, dincolo de așezare, pe un deal împădurit de lângă apă, zărim vechiul cimitir. Se pierde printre mestecenii albi. Îmi amintesc poveștile despre frica de morți a etnicilor ulci și nanai – și că cimitirele erau situate departe de sate –, dar bărbatul ne duce într-acolo.

Pășim tăcuți printre copaci. Doar Aleksandr a venit cu noi. La un moment dat, întâlnim în cale o urmă proaspătă de urs. Bărbatul ne spune:

— Dacă apare, să nu fugiți.

Dar nimic nu mișcă, nici măcar vântul. Pe morminte sunt niște stâlpi puțin înalți, inscripționați cu numele și data morții. Grilajele care le împrejmuiesc sunt roase de rugină și doar câteva flori sintetice strălucesc în vegetația joasă. Ici-colo, lângă câte-o movilă, o barcă a fost așezată vertical, cu

coca spartă înadins, rupându-se în bucăți. Se obișnuia ca bunurile celor morți să fie puse deasupra lor, spune bărbatul, dar erau întotdeauna deteriorate, rupte sau arse. Când întreb de ce, răspunde scurt:

— Să nu se fure.

Dar cândva un locuitor al Siberiei mi-a explicat că în viața de apoi noaptea va fi zi, vara va fi iarnă, iar lucrurile distruse vor fi din nou întregi. Uneori, ulcii aveau obiceiul ca mortul să fie așezat într-o casă în miniatură, cu capul către fluviu, probabil în ideea că sufletul îi va fi dus de ape spre propria-i eternitate. Iar când se întorceau de la înmormântare, cei îndoliați nu priveau în urmă, de teamă că morții îi vor ajunge din urmă și își vor căuta adăpost în satul celor vii. Sufletele morților, mai ales ale sinucigașilor, puteau deveni răzbunătoare. Uneori, sate întregi erau strămutate din cauza spiritelor rele care le ocupaseră. Pădurea era plină de ruinele lor bântuite.

Bărbatul ulci tace până când îi pun și alte întrebări. Nu prea mi-e clar ce crede. Spune:

— Înainte de epoca sovietică, morții erau îngropați șezând, împreună cu lucrurile lor, și-mi amintesc că, pe când eram copil, trupurile bebelușilor erau atârnate în copaci în leagăne făcute din coajă de mesteacăn. Sufletele lor deveneau păsări care zburau printre crengi. Și fiecare familie avea copacul ei, ca un fel de idol, bănuiesc. Al nostru era în adâncimile pădurii și familia mea îl hrănea o dată pe an. Și mai aveam unul în casă, micuț.

Când continui să-i pun întrebări, îmi răspunde:

— Nu-mi mai amintesc totul. Rușii ne-au luat cultura. Dar îmi aduc aminte de ultimul șaman care ducea sufletele

morților în lumea de apoi. Pe toate, cu excepția sinucigașilor. Aceștia erau îngropați departe. Iar pentru cei care se înecau și nu mai puteau fi găsiți, bunurile li se aduceau aici și se așezau printre morminte și asta era tot. Nu știu ce făcea șamanul pentru ei…

Pare să fie doar de vârstă mijlocie, dar crede că epoca sovietică pe care și-o amintește era glorioasă.

— În zilele acelea, pescuitul era grozav și viața era mai fericită, mai prietenoasă cu noi. Lumea își lăsa ușa neîncuiată și copiii ieșeau și intrau în voie. Oamenii au uitat asta.

Cimitirul pare să fi devenit tot mai mic, la fel și satul. Cele mai multe morminte s-au cufundat sub frunze și crengi căzute. Ne întoarcem în șir indian printre copaci, la locul unde Serghei și Igor ne așteaptă pe malul apei. Aleksandr îi oferă bărbatului o mică sumă de bani pentru că ne-a condus. Dar el stă tăcut, cuprins de o gravitate ursuză. Nu primește de pomană, în special de la un rus. Zice:

— Dați-i la un orfelinat.

Seara scoatem plasele din apă. Suprafața pârâului e netedă, aproape încremenită, iar cerul e presărat cu nori înalți. În timp ce Serghei și Igor trag în sus captura, peștii zvâcnesc pe măsură ce se apropie de mâinile lor întinse; unii sunt nemișcați, părând că au obosit să se mai zbată, alții se zvârcolesc cu luciri argintii. Scoatem cincisprezece caracude: o creatură cu solzi romboidali ale cărei aripioare devin rigide în câteva minute, în timp ce ochii li se colorează în albastru. Au o carne dulce, delicată, spune Aleksandr, pe care o vom mânca diseară, și nimănui nu-i pasă că am încălcat interdicția la pescuit. Își fac apariția și câteva mrene de Amur și trei

somni ale căror mustăți se încrețesc și se pleoștesc când sunt trași afară. Serghei aruncă înapoi în apă caracuda mai tânără.

Apoi, din susul pârâului, își face apariția fără veste, ca o fantomă, o șalupă. Doi tipi solizi sar peste bord. Mă trece un fior de neliniște, dar vor doar să bea din votca noastră; fac glume cu Serghei pe seama a nu știu ce și ne recomandă un loc mai bun de pescuit pentru a doua zi. Un timp, ne ajută să scoatem plasele, apoi pleacă în viteză, iar Serghei mai trage o dușcă, turnând câțiva stropi de votcă în apă, pentru Podia, apoi plecăm spre casă.

Întreb:

— Cine erau tipii ăia?

Râde.

— Poliția.

Cât e de zadarnic să încerci să ții sub supraveghere apele acestea! Comunitățile sărace de pe malurile lor sunt mână-n mână cu patrulele locale, care se fac că nu văd sau cer mită. Serghei îi cunoaște pe toți. Pescadoarele comerciale din josul fluviului, spune, depășesc cu mult cotele legale și trimit caviarul de somon și de sturion kaluga – o specie amenințată cu dispariția – către o piață neagră înfloritoare.

Dimineața devreme, din cauza ceții, malul celălalt e doar o linie fină de culoare sepia, ca și cum orizontul ar fi ruginit către marginile lui. Fluviul pare acum un colos. De-a lungul a 4.000 de kilometri și-a adunat afluenții dintr-un bazin de mărimea Mexicului, până când apele lui cafenii au ajuns să se revarse spre nord printr-un canal care are aproape cinci kilometri lățime. În timp ce barca noastră înaintează trepidând în susul apei, se luminează de ziuă și malul de

răsărit se înalță ca un zid împădurit cu pini, molizi și mesteceni, până unde fuioare albe de nori stau suspendate la fel cum stă aburul deasupra unei păduri tropicale. Chiar și când prindem viteză prin dreptul lor, Serghei și Aleksandr fumează, ferindu-și țigările de vânt în căușul palmelor, iar sticlele de bere abia se văd lângă o pungă cu capelini înghețați, care arată ca niște personaje de desene animate.

Un bătrân ulci pe nume Valdui ni s-a alăturat la Bogorodskoe și ne arată unde erau taberele de pionieri pe vremea lui Hrușciov, recucerite de pădure acum. O dată sau de două ori zărim pe țărm câte-un sat, presărat de pâlcuri de acoperișuri colorate, drumuri înnoroiate și vite care pasc pe malurile cu sol întunecat. Dar în clipa următoare trecem din nou ca vântul prin locuri sălbatice, prin umbra pădurilor de conifere și pe sub sclipirea văratică a frunzișului de mesteacăn. Uneori, un vultur se rotește pe cerul infinit. Vulturii pescari cu piept alb stau cocoțați pe stânci solitare, pândind apele puțin adânci și o dată vedem și un bâtlan care zboară periculos de jos pe lângă țărm. Kilometri întregi nu se zărește nicio construcție, cu excepția colibei abandonate a unui șaman aflată mai departe de mal. Pe vremuri, aici era o cooperativă, spune Valdui și, după ce a fost desființată, șamanul a rămas pe loc și a murit în singurătate.

După mult timp, ajungem în Mongol, un sat de ulci, cu casele înșiruite pe un promontoriu. O femeie de aici voia să reînvie obiceiurile indigenilor, își amintește Serghei, și trage barca la mal. Câinii legați în lanț din curtea ei latră furioși când intru. Cineva trebuie s-o fi prevenit că a venit un occidental pentru că mă întâmpină îmbrăcată cu o splendidă rochie ulci. Părul negru îi este pieptănat lins pe lângă obrajii

palizi care se îmbujorează de emoție când vorbește. Are ceva feciorelnic în ea, e o fetiță captivă în trupul unei femei adulte, mândră de rochia ei de bal. O poartă ca pe o reclamă pentru cultura ei: o rochie bogată, de culoare albastră în nuanța gențianei, traversată, ca un râu întrerupt, de benzi în spirală, brodată cu dragoni aurii ce trădează o influență chineză cândva, demult.

Ne vorbește îndelung, așezată pe marginea unei canapele, despre greutățile prin care au trecut ulcii aici, despre anii de colectivizare forțată, despre așezările care dispar și căsătoriile mixte ce le pun în pericol neamul. Jumătate din căsătoriile ulci sunt cu străini acum, spune. Chiar și a ei a fost așa. S-a născut în Kolenikovo, un loc despre care nu am auzit niciodată, și s-a logodit cu un muncitor din construcții, pe jumătate ulci, pe jumătate ucrainean.

— Vă dați seama ce fel de amestec suntem!

Ea însăși are mamă ulci și tată rus, dar nasul lat și ochii negri ca mura nici vorbă să amintească de originea ei slavă. Satul din care se trăgea fusese locuit mai ales de indigeni.

— Bunica a fost șaman, o femeie cu puteri deosebite. După ce m-am căsătorit, a încercat să mă aducă înapoi acasă. Nu știu de ce. Dar este un obicei la noi ca înainte de nuntă prietenii mirelui să fure mireasa cu barca. Pe urmă, locuitorii din satul miresei încearcă să o aducă acasă. Nu reușesc, desigur, și astfel legăturile sunt rupte. Dar puterea bunicii mele era ciudată și a durat mult.

Chiar și acum o străbate un fior.

— În satul soțului meu a început să-mi fie frică. Luni de-a rândul n-am putut ieși din casă. În cele din urmă, prietenii lui s-au adunat pentru un ritual ca să mă elibereze. Nu știu ce-au

făcut. Dar simțeam încă blestemul bunicii asupra mea. De fiecare dată când mă întorceam la vechea mea casă, se întâmplau lucruri ciudate. Uneori, furtuni puternice mă împiedicau să ajung. Și, dacă ajungeam, acolo izbucneau incendii. Oamenilor le era teamă de sosirea mea. Am devenit o paria. Lângă sat este un promontoriu stâncos ce semăna cu o femeie, de unde soțiile care-și înșelaseră soții erau aruncate în fluviu

Îmi arată o fotografie a acelei stânci.

— În cele din urmă nu m-am mai dus acasă.

Abia dacă pot să-mi imaginez asemenea lucruri acum, deși pare atât de coerentă și de sigură pe ea. După etaloanele unei locuințe rurale, casa ei e spațioasă, ca de oameni înstăriți, cu canapele tapițate, covoare groase, decorate cu nuferi, și un televizor mare. Întreb cu ce se ocupă soțul ei. Spune:

— Ne-am stabilit la Komsomolsk curând după ce ne-am căsătorit și am fost fericită acolo. Mă gândeam la viitorul copiilor mei. Dar soțul meu tânjea să se întoarcă în satul lui, în taiga. Stătea seara pe balcon și, când a văzut rațele zburând spre nord, am știut că nu mai puteam să rămânem acolo. Așa că ne-am întors și a început să lucreze pentru cei din sat. Își amintea de copilăria lui și de deprinderile ulcilor de pe vremuri, sperând să le reînvie. Pe vremea aceea aveam bani. Dar eu eram tristă. Mie îmi plăcea o altă viață.

Schițează un zâmbet silit.

— În cele din urmă, soțul meu a ajuns la epuizare și ăsta i-a fost sfârșitul, la cincizeci de ani.

Ia o fotografie de pe masă și văd un bărbat în mijlocul familiei: un chip slab, melancolic, deja prea fragil, și ea cu o claie de păr rebel, veghind asupra celor două fete.

E ușor să-i vezi viața dintr-o altă perspectivă, în care bunica șaman e o hoașcă posesivă, iar ea o fetiță speriată, cu dor de casă; iar acum, într-un doliu prelungit, continuă pe calea deschisă de soțul ei, încercând să revină la copilăria ei indigenă, adunând povești, amintindu-și, păstrând puritatea limbii.

— Asta a fost problema în Komsomolsk. Noi nu munceam pentru ai noștri. Acum, când mă mai duc pe acolo, aerul miroase îngrozitor și oamenii sunt nepăsători.

Își dorește să fi ascultat de bunica ei șaman, de bunicul care o ducea la copacul familiei din pădure, pe care avea voie să-l atingă doar dacă nu era la menstruație. Dar în zilele acelea satul fusese colectivizat și ea era prinsă cu activitățile ca tânăr pionier în ceea ce acum îi pare o altă viață. Acum ar vrea ca șamanii să se întoarcă. Până nu demult fuseseră vreo patru sau cinci în zonă, dar muriseră cu toții. Unul din ei i-a dat o inimă de lemn – inima ei, știa asta, era slabă – și, după ce a suferit trei infarcte, aceasta și-a schimbat culoarea din alb în maro după fiecare, absorbindu-i comoțiile.

Șade dreaptă alături de mine. De sub rochia ei ulci se ițesc picioarele mici în papuci de plastic în formă de pește. Îmi imaginez peștii înotând de-a lungul covoarelor decorate cu nuferi. În fața noastră, prin geamul fixat în perete, se vede sclipind un crâmpei de Amur.

— La inundații, fluviul a ajuns la fereastră, spune. Cred că era mânios. Când oamenii pescuiesc prea mult, se înfurie. Nu trebuie să-i iei tot. Un sturion poate hrăni întreg satul.

Printre fotografiile înrămate observ, când plec, o icoană a Maicii Domnului. Dar, când o întreb despre ea, dă din mână a lehamite, ca și cum Sfânta Fecioara ar fi o rudă pisăloagă.

— Prefer zeii mei.

Îi păstrează într-o altă încăpere și nu mă invită să-i văd. Mi-i pot doar imagina așa cum i-am văzut prin muzee: statuete de lemn cu pălării conice și ochi mohorâți. Spune:

— Asta-i tot ce mai avem. Și fluviul.

— E și el un spirit?

Nu-mi dă un răspuns precis.

— Uneori vorbesc cu el. Aprind un foc noaptea pe mal și-l rog să mă ajute.

Zâmbește din nou cu reținere.

— Fluviul mă ascultă.

În aceste regiuni nordice îndepărtate, urmele tigrului se pierd și în pădure domnește ursul. Toate popoarele indigene venerează ursul și între ele există o legătură strânsă. Numele pe care i-l dau, „Bătrânul” sau „Bunicul”, sugerează înțelepciune veche de când lumea și, dintre toate animalele, doar despre el se crede că are suflet. Urșii se puteau transforma în oameni și invers: se spunea că urșii sunt străbunii lor. Uneori, urșii se împerecheau cu femeile și aveau copii cu ele. Un om ucis de urs putea deveni el însuși un urs.

Relația ulcilor cu ursul s-a axat pe o ceremonie cunoscută doar de cei inițiați. Un pui de urs sau chiar un adult era capturat cu mari riscuri – pe vremuri puteai întâlni mulți vânători ulci mutilați – și timp de doi sau trei ani era ținut într-o colibă de bârne și hrănit de femei. Apoi, într-o bună zi, era dus prin sat în lanțuri, în timp ce femeile dansau în fața lui acompaniate de duruitul tobelor de lemn, până ajungeau la casa celui care găzduia ceremonia. Doar dacă ursul trecea pragul în picioare, familia acestuia era mântuită. Apoi labele îi

erau legate de un stâlp și cel mai puternic bărbat din sat îl omora cu trei săgeți. Astfel, ursul se întorcea la spiritul ce domnea peste pădure, din care se ivise, iar carnea îi era consumată cu lăcomie în timpul unei euharistii de către vânătorii din sat, cărora le insufla curaj.

Bulava e satul ulci în care această credință mai dăinuie. Ajungem la el sub un cer acoperit cu nori negri. De o săptămână n-am mai văzut soarele. Trecem de țărmul noroios și de bărcile trase pe uscat și intrăm într-un complex acoperit cu iarbă, încadrat de locuințe vagon goale și hambare incrustate cu gravuri indigene. Custodele acestui ansamblu fantomatic, un ulci exuberant peste măsură, spune că a fost creat să celebreze festivalul dedicat ursilor. Mândru, îmi arată cușca masivă de bârne unde a fost închisă creatura și cei doi stâlpi folosiți pentru execuția sa. Cu toate acestea, festivalul ursului nu mai există.

— Dar așteptăm să se țină din nou!

E plin de speranță.

— S-a reluat în 1992, când eram copil. A fost magnific. Două săptămâni de sărbătoare! Ursul a fost imobilizat stând în două labe și toți au trecut prin spatele lui să-l mângâie pe cap. Apoi a fost ucis de cel mai bun arcaș, așa cum s-a făcut întotdeauna! Dacă ar fi ratat, s-ar fi acoperit de rușine pe vecie.

Pare derutat pentru o clipă.

— Unii cred că este o cruzime.

Deplânge dispariția culturii sale native până și aici la ea acasă.

— Peste cincizeci de ani nimeni nu ne va mai vorbi limba. Chiar eu și soția mea o vorbim doar când vrem să nu ne

înțeleagă copiii.

Dar ne arată muzeul său de artefacte ulci. Pentru prima oară văd stâlpii cu ciucuri care erau aruncați în Amur pentru a cere sprijin spiritelor apei, iar el ne vorbește cu optimism de sătenii care pescuiesc pe fluviu. Vasele lor de pescuit comercial aruncă plase de o sută de metri pe afluenți aflați la 48 de kilometri nord și fiecare familie are o cotă mică pentru sine. Așadar, se descurcă. Dar nu știe când se va ține din nou festivalul ursului. Cândva, în timpul regimului sovietic, au venit autoritățile și le-au luat ursul pe un vapor cu aburi.

Aleksandr și Igor sunt îmbufnați: n-are nimic de-a face cu urșii, ci cu pescuitul indigenilor.

— De fapt, cred că oamenii ăștia ne urăsc pe noi, rușii, bombăne Aleksandr. Pentru că ei au fost primii aici. Dar acum au numai privilegii și-și aruncă plasele pe jumătate din fluviu…

— În satul meu, mormăie Igor, s-a dat o lege că doar pescarii ulci aveau voie să prindă pește. Doar pentru că un tip are ochii oblici, are voie, iar noi putem crăpa de foame. Așa că oamenii s-au revoltat, iar polițiștii au trebuit să mai relaxeze restricțiile ca să putem și noi trăi.

Bătrânul ulci Valdui, care venise cu barca noastră la Bulava, apare din nou și mă trage deoparte. Are un chip prietenos, cu trăsături domoale, androgine, înconjurat de un păr grizonant. Dar e furios.

— Toată discuția asta despre urs! E o prostie! Falsifică tradițiile…

Tatăl lui a scris povești, spune, și în sat există un monument în cinstea lui, dar pe care el nu-l poate suferi. Ba chiar mă duce până acolo ca să-și verse oful. E vorba de un

soclu urât, pe care e așezat un stâlp totemic lung și subțire, care îi stârnește o furie paroxistică.

— Uitați-vă la chestia asta. Nu e tradițională! Niciodată n-am avut asemenea lucruri. Sau dacă am avut, erau dărâmate în cel mult un an. În primul an după ce moare cineva, se țin ceremonii în fiecare lună. Apoi îi arzi toate lucrurile și viața merge mai departe. Tatăl meu nu putea suporta ceremoniile. Sătenii pur și simplu se folosește de el.

Aerul delicat de fetiță al lui Valdui s-a transformat într-o irascibilitate plină de înverșunare, așa că mă întreb dacă doar îmi imaginasem bunăvoința lui. Degradarea tradiției îl înfurie la culme. Îmi arată magazia din spatele casei sale, unde pe polițe sunt capete de urs în putrefacție. Fălcile dezvelesc niște colți enormi. Cineva mi-a spus deja că e un vânător excepțional. Acum o vreme, în sat au năvălit o ursoaică și patru pui, îmi spune, și l-au chemat pe el să-i împuște.

— Dacă ar fi omorât un copil, cum aș mai fi putut să dau ochii cu părinții lui? Toată lumea trebuie să stea pe teritoriul său. Urșii în pădure, noi în sat.

Dar voi n-o faceți, m-am gândit. Începeau să-mi fie dragi urșii.

Valdui are credințe animiste pe care nu le pot pricepe. Peste tot sunt spirite bune și rele. Odată, din pădure a ieșit un câine negru care i-a vorbit în limba ulci. Scoate un colț uriaș din capul unui urs în putrefacție și mi-l arată. Dar nu-și mai poate stăpâni furia.

— Festivalul ursului de care vorbesc ei a fost revoltător. Ursul ăla nu era al lor. Era ursul *meu*. Mi l-au furat. Și nu s-a tras în el cu arcul cu săgeți, ci cu un AK-47. Festivalul acela ar fi trebuit să fie pentru rudele *mele*, pentru clanul meu, pentru

toți care îmi poartă numele. I-aș fi făcut reclamă peste tot și ar fi venit cu toții, din Uzbekistan, chiar și de la Hanoi.

Își imaginează cum ar da năvală un puhoi de oameni pe care nu i-a cunoscut niciodată.

— Dar nici măcar nu am fost invitat la ceremonie.

Se calmează. S-a făcut un fel de dreptate în cele din urmă. Un blestem s-a abătut asupra celor care au organizat acel festival, spune. Curând, câțiva din ei au paralizat, iar liderul lor a intrat în comă și a murit fără să mai apuce să zică nimic. Cât despre bărbatul care a împușcat ursul, a fost înjunghiat mortal un an mai târziu, la Novosibirsk.

La poalele munților, suprafața fluviului e încrețită de valuri argintii. Înaintăm spre nord în timp ce Serghei se gândește unde să arunce plasele. În aval, la câțiva kilometri de Bogorodskoe, un cort uriaș servește drept cantină și dormitor pentru polițiști; în fața lui sunt bărcile cu motor trase la mal și, alături, mașinile Land Cruiser. Serghei acostează ostentativ aici și intrăm în cortul de pânză de parcă am fi fost invitați. În lumina slabă îi văd conversând cu gardienele de la închisoarea pentru femei dintr-o așezare vecină. Am încercat să evit poliția de săptămâni întregi – probabil sunt singurul occidental pe o rază de sute de kilometri –, dar mă copleșesc cu o primire atât de entuziastă, încât uit instantaneu orice posibilă dispută. În jurul nostru, oamenii chefuiesc și flirtează. Un ofițer negricios, agitat, se desprinde de tovarășa lui blondă și vine să mă îmbrățișeze. E beat criță. Într-un elan de camaraderie zgomotoasă, îmi lovesc palmele de-ale lui în timp ce el strigă „Crab! Crab”, habar n-am de ce. Femeile ne privesc, bărbații râd și toți bem până când Serghei rezolvă problema

pentru care venise aici și, după câteva minute, suntem din nou pe apă, iar strigătul de despărțire „Crab!” se pierde în depărtare, acoperit de duduitul motorului.

Ne aruncăm plasele aproape de țărm, în mijlocul torentului. Sub vântul puternic, suprafața fluviului e brăzdată de valuri cenușii ca oțelul. Când ne întoarcem să le scoatem, le găsim agățate pe fundul albiei în adânc – prinse de un copac scufundat, crede Serghei –, și după o jumătate de oră de manevre înainte și înapoi tot nu reușim să le scoatem. Până la urmă, o patrulă de poliție în trecere le trage afară dintr-o parte, în timp ce noi le tragem de cealaltă parte. Ne trece busc un fior de încântare. Igor strigă ceva în timp ce plasele se apropie de prova. Din apă țâșnește ca o torpilă un pește de aproape doi metri, cu spinarea plină de scuturi osoase și o coadă puternică. E un sturion de Amur, al cărui pescuit a fost interzis acum treizeci de ani. Dar Serghei și ceilalți sunt în al nouălea cer. Polițiștii îl lasă să-l ia acasă („să-ți hrănești familia”), apoi râd și pleacă grăbiți.

Aleksandr spune, în chip de consolare:

— Am auzit că sturionii au reapărut pe fluviu. Toată lumea se hrănește cu ei pe-aici.

De la începutul verii, când sturionii care depun icre migrează pe Amur, devin o pradă sigură. Masculii – cel pe care l-am prins e unul dintre ei – se deplasează pe fundul apei, în timp ce femelele stau deasupra lor, aproape de suprafață, pentru ca icrele să ajungă în lumina filtrată a soarelui. Atunci braconierii – fie profesioniști bine organizați, fie săteni săraci – fac pagube imense. Chinezii îi cresc în helești, dar în sălbăticie sunt în pericol, iar caviarul produs de ei, cu complicitatea funcționarilor ruși sau reușind pur și simplu să

scape de controale, este vândut la Moscova sau în Japonia sau străbate China spre Statele Unite, la prețuri exorbitante.

Serghei își sună un nepot din Bogorodskoe și, când debarcăm, la un kilometru și jumătate de cortul poliției, un tânăr voinic ne așteaptă cu o camionetă închisă cu care duce sturionul în oraș fără a fi văzut. În acea seară îl gătesc, departe de intruși, în curtea hotelului. Serghei a împărțit deja rudelor jumătate din carnea lui și, în sfârșit, ca niște școlari care participă la un chef de la miezul nopții, dar fără inocența lor, ne așezăm să savurăm carnea cu gust plăcut, împreună cu caviar de contrabandă și toastând cu votcă. Așa trăim noi, spune Serghei. Cine-și poate permite să respecte legea? Și, în timp ce ne ținem pe după umeri într-o beție camaraderească, înțeleg tardiv că sunt un pretext și o acoperire pentru toată tărășenia: oaspetele străin care conferă tovarășilor săi o imunitate temporară.

De-a lungul ultimelor sute de kilometri până la ocean, albia Amurului se lărgește din nou pe teritorii întinse. Pare că nu mai străbatem un fluviu, ci un fel de mare interioară. Ambarcațiuni nu se văd mai deloc. Doar zborul pescărușilor pare să prevestească Pacificul. Apa e atât de puțin adâncă, încât suprafața strălucitoare nu poate ascunde labirintul de aluviuni și nici pietrișurile mișcătoare de pe fund. Căpitanii mențin cursul cu ajutorul unor perechi de jaloane triunghiulare vopsite în alb, fixate pe mal, aliniate unul după altul, pentru că o clipă de neatenție sau o rafală de vânt mai puternică poate face nava să se împotmolească cu prova în albia instabilă.

Pescajul bărcii noastre abia trece de elicele motorului. Lăsăm în spate versanții celui din urmă munte, cu păduri de pini intersectate de fâșii late de șisturi argiloase, și iată-ne gonind cu 90 de kilometri pe oră pe mare deschisă, pe un vânt înghețat. În spatele nostru, o dâră de spumă brăzdează apa ca o cicatrice. Până și țigările lui Aleksandr s-au umezit. La un moment dat, când ne oprim în niște ape mai agitate ca să aruncăm undița câteva clipe, o șalupă de poliție trece rapid pe lângă noi cu motoarele duduind, apoi dispare. Serghei rânjește.

— Și-au dat seama că sunteți englezul care a băut ieri cu tovarășii lor.

Erau, spune el, „poliția noastră”.

Malurile depărtate par nelocuite. Igor spune că pe vremea lui Hrușciov multe sate au fost strămutate și integrate în altele, departe, iar sub Gorbaciov, colhozurile au fost desființate. O treime din așezările ulcilor au dispărut. Țărmul este plin de luminișuri liniștite. Serghei își amintește de unul dintre ele și debarcăm sub un mal înalt, surpat. Urcăm pe ce a fost cândva o cărare printre arbuștii încâlciți și ierburi, strigând tare ca să alungăm urșii. De pe platoul de sus, acolo unde acum e din nou o pădure deasă, a dispărut satul Bolșoe Mihailovskoe. Cândva era capitala ulcilor, spune Serghei, dar a fost abandonată în 1956, când până și casele de lemn au fost mutate la Bogorodskoe. Acum fundațiile de piatră desenează o geometrie scufundată sub vegetație și aninii urcă spre cer prin camerele pustii. Singura structură care a supraviețuit – un obelisc din cositor neprelucrat – marchează mormântul a patru soldați uciși de japonezi în Războiul Civil.

Ne căutăm unul pe altul de căpușe, care sunt cam peste tot în vegetația din jur: creaturi minuscule cu armură care sug sângele și al căror virus encefalitic poate să afecteze permanent creierul sau să ucidă. S-au adunat în jurul taliei lui Aleksandr, agățate de pânza aspră a costumului său de camuflaj, iar două mi-au urcat pe picior. Serghei are și el trei. Nu sunt deloc atrase de Igor. Nu au avut timp să ne intre sub piele, așa că le îndepărtăm.

În josul fluviului, în fața noastră, unde nori de furtună se adună deasupra dealurilor, marele afluent al Amurului, Amgunul, se revarsă dinspre apus. Ne deplasăm pe o întindere de ape tot mai vastă. Apoi, ceva alb, ca un trunchi de mesteacăn rupt, strălucește în urma noastră. I se văd aripioarele pentru o clipă, în timp ce se scufundă și revine la suprafață, ca și cum ne-ar urmări fără să vrea, răsucindu-se și zvârcolindu-se în dâra de spumă și întorcându-se uneori cu burta în sus.

Când îi dăm ocol și îl scoatem pe jumătate din apă, văd că este un sturion: nu cel comun de Amur, ci un kaluga gigantic, *Huso dauricus*, o specie în pericol, pe cale de dispariție din cauza pescuitului intensiv. Mă uit la monstrul de aproape doi metri și jumătate, de la botul curbat în sus și gura turtită, la splendidul corp fusiform care se zbate, acoperit lateral cu șiruri de scuturi osoase, asemănătoare unor dinți. Această specie străveche poate crește până la șase metri în lungime și poate cântări o tonă, trăind chiar și cincizeci de ani; dar se maturizează greu, depune icre la fiecare patru ani și se întâlnește tot mai rar. În acest moment al anului, masculii înoată de-a lungul albiei, aspirând melci chiar și de la douăzeci de metri adâncime, în timp ce femelele plutesc în

apropiere de suprafață. Ce am găsit noi e o femelă rănită. Între înotătoarele pectorale, braconierii i-au crestat corpul ca să-i scoată icrele, apoi au aruncat-o în apă. Serghei prezice că va supraviețui, apoi, dezgustat, îi dă drumul înapoi în apă.

Ne continuăm drumul în timp ce se înserează. Frigul se întețește. Stropii de apă se simt ca grindina pe față. Țărmurile sunt încă blocate cu sloiuri, de multe ori îngrămădite până în susul malurilor. În jurul nostru plutesc petece formate din topirea zăpezilor, iar pe pantele dealurilor încă sclipește omătul. Pe când ne îndreptăm spre afluentul Amgun, unde Igor are alți prieteni, Amurul cafeniu se limpezește și devine de un verde transparent. Apele zbuciumate se liniștesc între malurile verzi a căror imagine reflectată e vălurită de urma lăsată de șalupă. Satul lui Igor e undeva departe pe fluviu, în amonte. În epoca sovietică, spune el, când regiuni ca aceasta primeau subvenții, puteai vedea ambarcațiunile de pasageri și marfă care se aglomerau la cheiurile din sate și făceau curse pe Amgun pe distanțe de aproape cinci sute de kilometri. Acum însă, nimic.

Prietenii lui Igor locuiesc într-un golf de lângă o așezare azi aproape dispărută. Casa lor cam șubredă, cu cotețe de găini și cuști pentru iepuri, dă spre apele acum înroșite de lumina asfințitului, sub cerul care dintr-odată se întinde cât vezi cu ochii, iar pământurile lor coboară spre fluviu pe sub un așternut smălțuit cu păpădii. Trofim locuiește aici de zece ani cu a treia lui nevastă. Un optimist visător, la cei treizeci și trei de ani ai săi, va fi întotdeauna fericit aici, ne spune, la fel cum ar spune că Dumnezeu există. Dar soția lui, Galina, nu e de acord și se îndepărtează valvârtej de noi.

Mă îndrept cu el spre șirurile de cuști în care iepuri albi californieni se îndoapă cu frunze de păpădie. Vântul s-a domolit. Sub mal, un șir de rațe înoată pe apa stacojie. Trofim îmi arată straturile de căpșuni și legume, nevoite să se dezvolte repede în sezonul fără îngheț care vine după șapte luni de iarnă.

— Când o să ajung în rai, îmi spune, o să le zic că deja am trăit în paradis. Să mă lase-n pace.

Mâncăm în anexa din lemn închis la culoare unde se află și sauna, la lumina electrică a unor becuri care clipesc. Un horn încins urcă spre tavan. Galina a așternut pe masă deja familiarele produse de contrabandă: sturion afumat și caviar roșu, garnisite cu cartofi. Dar nu stă cu noi. Cina ar fi trebuit să se desfășoare într-o ambianță intimă, cordială – Serghei și Igor vor pleca mâine dimineață –, dar ni se alătură un electrician din susul fluviului, care și-a adus barca nepoftit lângă a noastră. Prezența lui parcă otrăvește încăperea. Urăște pe toată lumea: administrația locală, indigenii, poliția, nevasta, chinezii, evreii, toți străinii, se-nțelege. Dar îl iubește pe Stalin. Acelea au fost vremuri bune, desigur: zilele când Rusia era respectată și toată lumea era egală și oricine avea mai mult decât el era dus în gulag. Nasul ascuțit și fruntea îngustă, lucioasă, cu păr rărit la tâmple, îi dă un aer de nevăstuică agitată. Închinăm și ne facem urări – pentru întâlnirea noastră, pentru întoarcerea mea – care sunt umbrite de animozitatea tot mai mare dintre Serghei și nevăstuică, ambii ciondănindu-se în legătură cu cine e persoana cea mai importantă în conducerea firmei locale de electricitate (între timp, cele două becuri ba se sting, ba se aprind). Apoi, pe măsură ce subiectul Stalin iese tot mai mult

la iveală, duelul convingerilor partizane se transformă într-un dezacord furios. Trofim se alătură nevăstuicii, dorind ca Stalin să se întoarcă. Serghei și Igor, ambii briganzi, consideră că Stalin aparține trecutului. Gâlceava e tot mai zgomotoasă. Se rostesc cuvinte dure. Aleksandr pomenește un documentar în care trei supraviețuitori își amintesc de gulag. Doi dintre ei încă îl mai iubeau pe Stalin; dar al treilea, un evreu, spunea: „În familia mea, cuvântul *Stalin* este interzis”.

Pe moment mă simt dezorientat. Îmi dau seama că, dacă în calitate de occidental îmi exprim aversiunea față de Stalin, asta va fi în favoarea lui, așa că zic doar:

— Îl detest pentru ceea ce a făcut Rusiei.

Dar nimeni nu mă bagă în seamă. În vacarmul alimentat cu votcă nu se mai poate discerne niciun argument. Mă lasă și rusa. Mă întreb dacă sunt beat. În toată agitația, fețele tovarășilor mei devin de nedescifrat. În momente tensionate ca acestea, diferențele culturale profunde, invizibile în viața de zi cu zi, izbucnesc cu putere. Acum nu-mi mai dau seama cine urăște sau iubește, cine îl adulează pe Putin, îi apără pe evrei sau îl detestă pe Stalin. Aleksandr, care probabil mi-a simțit dezorientarea, încearcă să potolească ploaia de invective cu un apel la destindere, strigând „Bancuri! Bancuri!”. Dar e prea târziu. Electricianul se contrează violent cu Serghei din nou. Igor, care bea vin și nu fumează, se uită la nevăstuică și îmi șoptește: „Pot recunoaște un braconier profesionist când îl întâlnesc” (și mai târziu voi înțelege de ce mi-a spus asta).

Ostilitatea se risipește doar în căldura sufocantă și moleșitoare a saunei, unde sunt flancat de corpul masiv al lui Aleksandr și de coapsele subțirele ale electricianului. Încerc să

profit de acest moment de destindere cu aburi ca să provoc o fisură în șovinismul nevăstuicii, pomenind de Tratatul de la Nercinsk; dar îmi răspunde doar că n-au învățat la școală și a aflat despre el dintr-un muzeu oarecare, toată lumea îl cunoștea și nu avea nicio importanță. Curând, Serghei și Aleksandr urcă înapoi în casă să bea până dis-de-dimineață și doar Igor rămâne pe verandă, gânditor. Pentru prima oară, acum că e fără șapca de baseball, părul grizonant îl face să arate mai bătrân și brusc mă cuprinde regretul că acest bărbat voinic, cu privirea încețoșată, cu bunăvoința lui tăcută ne va părăsi mâine. Ca și cum ar dori să justifice agitația din seara trecută, spune:

— Știți, noi suntem niște oameni simpli. Așa a fost viața noastră dintotdeauna. Așa am fost crescuți.

Îl întreb dacă va continua drumul pe Amgun spre casa lui. Nu, îmi spune, are treabă la Habarovsk. Brusc mă întreabă:

— Cât costă un gram de caviar în Anglia?

— Habar n-am.

Pe moment se gândește dacă să mă creadă. Cum să nu știi așa ceva? Apoi frustrarea îi trece.

— Mult din caviarul nostru trece prin China și ei îl vând în străinătate. Dar chinezii sunt niște șmecheri. Te pupă-n fund dacă ai bani. Dacă nu, nu te bagă-n seamă.

— Vinzi caviar?

E o întrebare primejdioasă. Comerțul nedeclarat e interzis.

Zâmbește cu răceală.

— Da. Dar este secret. Îl iau din satul meu – cinci sute de kilograme. Uneori îl duc cu mașina, alteori cu barca. Îl vând între Habarovsk și Nikolaevsk. Chiar și câțiva din Kamceatka

iau de la mine. Cu caviarul se pot face bani. Nu cu peștii sau vânatul.

Își duce degetul la buze.

— Să nu-i spuneți lui Aleksandr.

După ce a plecat, aștept în întuneric deasupra fluviului. Apele sale liniștite din lagună, începețoșate poate de aburii alcoolului, îmi par a-mi aminti de Onon, din Mongolia, unde erau încă verzi, limpezi și pure. Mă întorc în anticamera saunei, unde pe o canapea mă așteaptă o pernă și câteva pături. Nevăstuica a adormit deja pe podea lângă mine, încolăcit pe un preș din blană de urs.

* * *

Într-un pasaj emoționant din cartea lui Andreï Makine, *Pe vremea fluviului Amur*, protagonistul meditează la faptul că îți poți petrece o viață întreagă pe îndepărtatul Amur și nu vei afla niciodată dacă ești urât sau frumos, și nici nu vei înțelege topografia senzuală a unui alt corp uman. „Nici iubirea nu prindea rădăcini în ținutul acela auster…”[1]

În dimineața următoare, când am văzut-o pe Galina vorbind cu găinile, mi-am amintit de acest trist adevăr. E o femeie negricioasă, cu un aer aprig și cu o coamă de păr neîngrijit. Spune că urăște locurile astea. E mai tânără decât soțul ei. Poate că pe el l-a iubit cândva, dar nu și raiul lui rustic. Are de gând să plece curând la Penza, spune, înapoi spre vest, dincolo de Volga, unde locuiesc ai ei. Când? Nu știe. Va pleca anul acesta sau poate în anul ce vine.

— Mă răstesc în fiecare zi. Am uitat să vorbesc ca oamenii. Nu avem televizor, telefon, radio…

Își întoarce privirea spre mine cu un zâmbet ciudat, plin de mânie. Cerceii îi sclipesc a sfidare.

— Dacă soția dumneavoastră ar veni aici, ar pleca după două zile. Eu sunt aici de unsprezece ani.

Când mă întorc la saună, Aleksandr șade pe trepte, ținându-și capul în mâini. El și Serghei au băut până la trei dimineața. Aleksandr cel Rău e la post, așa că nu scoate nicio vorbă. Trece o oră până își termină micul dejun, apoi își drege mahmureala în stil rusesc, cu o dușcă de votcă, și-l așteptăm pe Serghei, care e complet treaz, să pregătească barca.

Treptat, Aleksandr cel Bun se întoarce. Stăm pe o bancă lângă fluviu și își imaginează că aruncă undița. Bunicul l-a învățat să pescuiască când era mic copil, spune, și l-a dus pe niște afluenți pe care încă și-i mai amintește. Respectul pentru acest om îmi aduce aminte de cel al lui Batmonh, dintr-un trecut care mi se pare foarte îndepărtat.

— El și bunica au fost extrem de atașați de mine. Dar el a murit de infarct.

Fumatul îl destinde, așa că Aleksandr trece de la mahmureală la reverie.

— În zilele acelea, tata mergea la lucru și nu-l vedeam niciodată. În orice caz, nu mi-a dat niciodată atenție. Avea doar douăzeci de ani când s-a căsătorit, cred că era prea tânăr. N-am fost niciodată apropiați. Doar când am terminat liceul mi-a spus: „Acum simt că am un fiu”.

Îi ghicesc în voce un fel de îngăduință aspră, dar nu-și plânge de milă.

— Pe vremea aceea, mama se ocupa tot timpul doar de mine, așa că e poate și vina ei. Acum e alcoolică. Uneori merg cu tata la pescuit, dar discutăm doar despre pești.

Îl privesc să văd dacă s-a schimbat ceva în expresia lui, dar pe chip nu i se citește mai nimic. Doar că înțeleg mai bine nesupunerea lui îndărătnică. Obrajii îi sunt aspri după atâtea zile cu vânt. Îmi spune:

— Acum părinții mei își tot caută scuze ca să nu se întâlnească cu mine și cu soția mea. Pretind că sunt ocupați, dar, de fapt, niciunul nu lucrează. Când o sun pe mama la telefon, îmi trimite doar câteva glume stupide pe WhatsApp… Cred că se ramolește. Nu vin niciodată să-și vadă nepoții. Dacă încerc să dărâm bariera dintre noi, îmi spun doar „Hai să nu mai vorbim despre asta…”.

Vocea îi pare surprinsă:

— Simt că sunt mai bătrân decât părinții mei acum.

Aproape de locul unde Amgun se varsă în Amur, malul devine un promontoriu înalt și abrupt. Cu aproape opt sute de ani în urmă, aici a fost construit un templu sub dinastia chineză Yuan, la hotarul de miazănoapte al imperiului lor. Templul a dispărut când așa-numiții jurcheni sălbatici, probabil strămoșii indigenilor care locuiesc aici în zilele noastre, au preluat din nou controlul. Apoi, în 1411, sub dinastia Ming renăscută, eunucul amiral Yishiha, cu douăzeci și cinci de corăbii și o mie de oameni, a navigat pe râul Songhua și spre nord, pe Amur, instituind vasalitatea și supunându-i pe jurcheni cu daruri și onoruri, și a ridicat un Templu al Păcii Eterne, dedicat Zeiței Indulgenței. O placă memorială descoperită aici, inscripționată în chineză, mongolă și în limba jurchen preamărește binefacerile stăpânirii imperiului Ming. Pe marginea plăcii mantra budistă

Om Mani Padme Hum își transmite vechea ei magie în patru limbi.

Dominația dinastiei Ming a slăbit, iar jurchenii sălbatici au distrus curând după aceea templul lui Yishiha. Cu toate acestea, în 1432, bătrânul amiral s-a întors cu trupe de două ori mai numeroase și cu un prinț luat ostatic, ca să preia conducerea jurchenilor. Și-a reconstruit templul pe vârful promontoriului, a inscripționat o nouă stelă comemorativă și a anunțat iarăși o pace imaginară. Dar, trei ani mai târziu, odată cu declinul dinastiei Ming, și sanctuarul a fost abandonat, iar de-a lungul timpului aici s-au ținut alte ritualuri, șamanii dansând printre niște pietre a căror noimă nu o pricepeau.

Savanții ruși au reușit să ajungă în aceste locuri doar prin 1850, când au găsit vestigiile ultimului templu. Geografii de origine germană Richard Maack și Ernst Ravenstein au înregistrat obiectele curând după aceea. Cele două stele gravate supraviețuiseră și au fost trimise la Muzeul Arseniev din Vladivostok. Mai dăinuia urma unui zid de trei metri, soclul unei coloane de porfir și deasupra, în mod miraculos intactă, o coloană octogonală se înălța ca un far la marginea escarpei.

Urc cu o oarecare teamă din micul port unde ne-am ancorat barca, trecând prin satul Tîr, răsfirat de-a lungul malului accidentat. De-o parte, peretele abrupt al promontoriului coboară spre fluviu, cu stânci zimțuite ca niște gheare, unde cuibăresc pescărușii. Dar urc spre golul de sus. La sfârșitul anilor ’90, arheologii au descoperit pe culme fundația unor coloane care susțineau acoperișul și cărămizi decorate cu viță-de-vie înflorită. Printre ele, se găseau

împrăștiate cioburi de plăci de gresie, un ornament sub formă de dragon și un clopot de bronz. Apoi s-a turnat asfalt și un tun vechi de 150 de ani – un fel de bombardă joasă cu gura spartă – a fost instalat deasupra. Coloana, aflată în punctul cel mai înalt, fusese distrusă cu mai bine de un secol în urmă, cu mult înainte ca ostilitățile ruso-chineze de după 1960 să-i poată atribui vreo semnificație politică, așa cum era, înfiptă adânc în teritoriu sovietic. Încă din 1945, șovioniștii ruși susțineau că Tîrul a fost construit de strămoșii lor. Acum stau pe buza escarpei curățate de orice ruină. Spre apus, fluviul uriaș se răsucește, se desface și se reunește la poalele unui lanț muntos pierdut în neguri, în timp ce, în fața mea, Amgunul șerpuiește printr-un *waterland* cu nuanțe de smarald. Singurele zgomote sunt lătratul câinilor și chemarea rațelor sălbatice.

Când revin jos în port, îl găsesc pe Serghei vorbind cu un sătean furios. Cu o zi înainte, poliția bătuse doi braconieri din zonă și-i reținuse peste noapte pe puntea șalupei lor. Nu era poliția locală, ci oamenii lui Putin, presupune el. Poate, mă fulgeră un gând răutăcios, ei sunt singura speranță pentru protejarea fluviului. Cu toate acestea, îmi dau seama că până acum am călătorit, într-un fel, pe tărâmul propriilor fantasme și închipuiri. În timp ce dau mâna cu Igor și Serghei înainte să plece, mă minunez cât de repede prind rădăcini loialitățile. De zile întregi aparatul meu de fotografiat surprinde noi dovezi. Îmbrățișez pescari, braconieri, ulci, polițiști sau vânători. Iar acum, Aleksandr ne prinde într-un instantaneu pe Igor, Serghei și pe mine, înlănțuiți într-o îmbrățișare frățească, înainte ca ei să-și îndrepte barca spre Bogorodskoe și să dispară lăsând în urma lor o dâră de apă arcuită ca o coasă.

Peste o oră, un hidropter cu botul lat ne duce pe Aleksandr și pe mine, în prima lui cursă din vara asta, acolo unde fluviul șerpuiește făcând ultima lui serpentină către est. În timp ce ne desprindem de pontonul metalic de sub steagul rusesc ud leoarcă, la orizont se ivesc două depozite de cherestea cu stive de lemn de mesteacăn și zadă. Apoi, murmurul apei maronii de atâtea aluviuni ne însoțește până la Nikolaevsk, ultimul port de pe Amur, unde fluviul se varsă, într-un sfârșit, în Pacific. *Meteor* e rapid, curat, dar cu prea puțini pasageri. În fața noastră, cele din urmă dealuri își înalță culmile și pantele golașe, lăsând pădurile mult în urmă. Au rămas mai puțin de 120 de kilometri de parcurs. Curând, ne deplasăm în zigzag printre recife ascunse privirii, atenți la jaloanele de pe coastă, cu bolta cerului deschizându-se deasupra și, la orizont, cu o linie indigo între țărmurile care se tot îndepărtează.

Liniștea nemărginită a fluviului, oamenii care se ivesc tot mai rar și pădurile neumblate țes iluzia unei întoarceri într-o Arcadie din timpuri străvechi, a unui salt îndărăt dintr-un prezent bolnav. Dar pentru locuitorii săi, fluviul înseamnă singurătate apăsătoare. Timp de aproape patru sute de ani, Amurul a fost un tărâm al visurilor, dar și al promisiunilor veșnic amânate. În special în secolul al XIX-lea, în Rusia s-a răspândit o fervoare colosală, dar înșelătoare. La fel cum în secolul al XVII-lea cazacii au fost atrași spre sud de zvonurile unei văi dauriene cu câmpuri mănoase și păduri pline de samuri, ba chiar și de argint și pietre prețioase, tot astfel ascensiunea la putere a țarului Alexandru al II-lea, inițial un progresist, într-un imperiu care stagnase vreme de treizeci de ani, a dat naștere unui val imens de speranțe ametitoare.

Pentru un moment, Rusia a întors spatele Europei și vechilor umilințe și și-a aflat un viitor închipuit în estul Siberiei.

Dintr-odată, uriașul dar aproape anonimul Amur a plonjat în lumina orbitoare a reflectoarelor. Iată calea principală de acces a Rusiei spre Pacific, un curs de apă enorm care curgea, ca trimis de pronia cerească, chiar din inima Siberiei până la un ocean cu infinite posibilități. Concesiunile comerciale smulse Chinei de către britanici și francezi, deschiderea Japoniei și, pe lângă toate acestea, prezența unei Americi tinere și viguroase pe țărmul opus aveau cu siguranță să transforme Pacificul într-o zonă de comerț mondial. Rușii au privit cavalcada spre vest a americanilor cu admirație. Părea să fie chiar călătoria lor prin Siberia reflectată în oglindă, spre același ocean, încât acum ambele țări aveau șansa să prospere împreună într-o comunitate de națiuni maritime. În Siberia se purtau chiar și discuții despre o alianță politică.

Odată ce Muraviov-Amurski a luat în stăpânire Amurul de la o Chină în declin, în 1858, viziunea unui destin răsăritean s-a transformat într-o încântare beată și nețărmurită. Amurul, se spunea, va deveni un Mississippi al Rusiei, iar Muraviov a fost recunoscut, fără nicio ironie, drept „un yankeu curajos și întreprinzător”. Aceste visuri și-au aflat apogeul în activitatea energică a antreprenorului american Perry McDonough Collins, care a primit, în mod neașteptat, calitatea de „agent comercial” pe Amur. „Pe acest fluviu generos corăbii navigavor, mai bogate și puternice decât cele din Tarșiș”, anunța el, iar la gurile lui „va fi înălțat un măreț oraș, unde se vor aduna toți negustorii de seamă ai lumii”.

Chiar și înainte de expediția lui Muraviov, în Sankt Petersburg circulau relatări despre nave comerciale străine

care se îndreptau spre Amur. Curând, la De Castries a fost construit un far pentru a le călăuzi. O flotă de nave cu aburi cutreiera apele cândva liniștite. Cursul inferior a fost declarat zonă de liber-schimb. Și toate aceste speranțe se bazau pe nou-înființatul port Nikolaevsk, aflat la gura de vărsare a Amurului, de care eu și Aleksandr ne apropiam acum la bordul singuraticului *Meteor*. Vreme de câțiva ani, aici au venit companii comerciale nemțești și americane, avându-și sediile în cabine solide de bârne, cu acoperișuri din tablă de zinc sau fier. Patru mii de cărți au fost adunate într-o bibliotecă în care puteai găsi ziare recente, din fericire necenzurate, de la Paris și Sankt Petersburg. Clubul ofițerilor se mândrea cu o sală de mese încăpătoare și o sală de bal. Se spunea că viața aici era încântătoare. Prăvăliile din Nikolaevsk vindeau havane, pate și cognac franțuzești, vin de Porto și mobilă elegantă adusă din Japonia și China. Minții mai înfierbântate comparau orașul cu San Francisco. Iar Perry Collins, desigur, a mers mai departe, închipuindu-și ziua când o replică a însuși Sankt Petersburgului va fi înălțată pe malurile Amurului.

Apoi, în vreo zece ani, realitatea cruntă și-a scos ghearele. Departe de-a fi o adevărată cale fluvială, Amurul se vădea a fi un labirint de bancuri de nisip, ape prea puțin adânci și fundături, iar timp de șapte luni pe an suprafața îi era înghețată sau acoperită cu sloiuri primejdioase. Nici chiar navele cu pescaj mic nu puteau ajunge la Habarovsk, cu atât mai puțin la Sretensk. Iar accesul în estuarul fluviului nu era deloc simplu. În strâmtorile dintre malul continental și Insula Sahalin navigarea era riscantă, în special dinspre mereu agitata Mare Ohotsk. Corăbiile se scufundau chiar și în estuar.

Cât despre malurile Amurului, pe sute de kilometri întâlneai doar câțiva cazaci, indigeni și agricultori de subzistență, mulți siliți să ia în primire terenuri nefertile, expuse la inundații dezastruoase. Pentru locuitori, fluviul era blestemat: nu mai era numit, cu afecțiunea tipică rușilor, „Tăicuțul”, scria, decepționat, un naturalist, ci „copilul bolnav”. Infrastructura de comerț care funcționa în alte părți – firmele de import-export și de transport, zonele de liber-schimb – fusese transplantată într-o pustietate rece. Celor mai decepționați dintre ei li s-a arătat adevărul simplu și brutal că nu aveau nici cu cine, și nici cu ce să facă comerț. În câțiva ani, firmele și flotilele au dispărut, mutându-se mai întâi spre De Castries, iar apoi spre portul fără ghețuri Vladivostok.

Cât despre Nikolaevsk, chiar și Collins și-a exprimat îndoielile. Apa la țărm era atât de puțin adâncă încât navele trebuiau să arunce ancora la vreo opt sute de metri în larg, iar încărcătura trebuia transportată cu șlepuri spre malul mlăștinos. Iarna bătea viscolul și uneori orașul era acoperit de un strat de zăpadă înalt de până la doi metri. S-a aflat că până și rapoartele comerciale ale străinilor erau niște bazaconii. Traficul fluvial n-a fost niciodată unul semnificativ. În câțiva ani, Nikolaevsk devenise un sinonim pentru plictiseală, depravare și scandaluri meschine. La mult-lăudatul club al ofițerilor, remarca un căpitan cu experiență, se găseau doar puține ziare și acestea vechi de câteva luni; abia de s-ar fi putut compara cu un birt nemțesc de mâna a doua. Marele explorator Nikolai Prjevalski compara locul cu infernul lui Dante.

Cea mai stranie previziune legată de izolarea Amurului – și prima sa mențiune cunoscută în engleză – a apărut tocmai în

1719. Și nu e datorată unui explorator sau navigator, ci lui Daniel Defoe. În *Noile aventuri ale lui Robinson Crusoe*, fără a ști originea informației, eroul ficțional, revenind acasă pe uscat de la Peking, aude de „mărețul fluviu Yamour”:

> Și nu e de niciun folos să navighezi pe el, fiindcă nu se face comerț acolo, iar tătarii cărora le aparține se ocupă doar de vite; așa că, din câte știu eu, nimeni nu a avut curiozitatea fie să coboare spre estuar cu barca sau să urce pe fluviu cu corăbii; dar un lucru e sigur, că acest fluviu care curge spre răsărit, la latitudinea de șaizeci de grade, poartă apele nenumăratelor râuri întâlnite în cale și se revarsă într-un ocean la acea latitudine; așa că sigur se află o mare acolo.

La vremea când l-a vizitat Cehov, în 1890, orașul căzuse deja în uitare. Jumătate din case erau în ruină, ca niște cranii cu orbitele goale, scria el. Locuitorii abia își duceau zilele, cufundați în aburii alcoolului, aproape muritori de foame, exportând pește la Sahalin, sustrăgând aur, jefuind indigenii și vânzând coarne de cerb ca afrodiziac chinezesc. Nu îi interesau nici religia, nici politica (cel mai de seamă preot făcea contrabandă cu aur). Uneori împușcau chinezi în pădurile din apropiere.

Cehov nu a găsit niciun loc de cazare. Pe măsură ce se însera, cum stătea cu bagajele pe chei, a început să-i fie teamă. Dar, în cele din urmă a convins doi indigeni să-l ducă cu barca la un vapor cu aburi ancorat în larg, unde a dormit într-o cabină acceptabilă. Eu și Aleksandr ajungem la același chei mohorât, dar găsim un hotel sovietic în piața centrală pustie din oraș. Parcă am fi călătorit în timp cu cincizeci de ani în urmă. În holul întunecat de la intrare, o recepționeră ne dă camere fără să ne întrebe nimic. Singurul suflet din locul ăsta deprimant e un paznic care privește coridoarele pustii pe un

monitor cu circuit închis. Cred că mi-au dat apartamentul nupțial; cearceafurile de nailon sunt imprimate cu inimioare și trandafiri și două pahare de votcă sunt așezate lângă pat. Pe ușă e lipit un anunț cu instrucțiuni în caz de incendiu, scris într-o engleză bizară, cu recomandarea ca, dacă nu poți stinge focul, să nu folosești liftul pentru evacuare (nu există lift). Seara mă uit pe geam la clădirile pe unde nu se perindă nimeni – un palat de cultură, un liceu sanitar – și la felinarele care nu sunt niciodată aprinse. Îmi imaginez că simt mirosul mării. Poate faptul că acesta e finalul călătoriei mele mă cufundă într-un somn agitat. În oglinda din baie, chipul meu arată mai dur decât mi-l amintesc, de parcă încă aș mai sta în bătaia vântului.

Când mă trezesc, o lumină aurie se strecoară pe sub perdele și, când mă uit în piața orașului din față, văd că e Ziua Copilului. Un grup de copii de doisprezece ani s-au adunat în fața unei scene improvizate, pe care o cântăreață de muzică populară încearcă să-i distreze. Între timp, un grup de mame conduc o clasă de copii mici spre un petic de iarbă artificială și un castel gonflabil fabricat în China, iar alături o statuie a lui Lenin ridică un braț vopsit în argintiu de pe un soclu de marmură crăpată. Acum cântăreața s-a dezlănțuit. Timp de o jumătate de oră piața se umple de vocea ei plină de pasiune și patos. Copiii stau adunați în fața ei, privind-o în tăcere. Nu se clintesc. Apoi fac rând în spatele profesoarei lor și se îndepărtează printre băncile din parc și băltoace.

Cobor având sentimentul că am ajuns la capătul lumii. Aleksandr fumează pe treptele hotelului. În timp ce ne gândim unde să mergem ca să luăm micul dejun, îi sună mobilul. Mi

se pare că aud o voce răgușită de bărbat. Aleksandr se încruntă. Aud frânturi de propoziții și replicile seci ale lui Aleksandr. Vocea pretinde răspunsuri.

— *Ce face omul ăsta?*

— Doar se plimbă.

— *Știi că avem niște probleme cu Occidentul acum…*

— Da, știu… nu multe…

Simt că dialogul devine încordat.

— *Cu cine a vorbit?*

— Vorbește cu toată lumea…

— *?*

— Nu are treabă cu politica. Nu se ocupă cu asta.

— *Așadar el… niciodată…?*

— Nu, vizitează muzee…

După cinci minute, convorbirea se încheie. Aleksandr stă cu picioarele depărtate, de neclintit, în felul lui caracteristic, obstinat. Spune:

— Da, a fost de la FSB. KGB pentru tine.

Se încruntă furios.

— Cum mama mă-sii mi-au găsit numărul?

— Poate de la recepționeră.

— I-am spus tipului de la FSB că nu dorești să răstorni regimul. Tot ce faci e să te plimbi și să pescuiești puțin.

Trântește clapeta telefonului cu un pocnet.

— Ar fi trebui să-l trimit în aia a mă-sii.

— Mă bucur că n-ai făcut-o.

Dar sunt fericit că a vrut s-o facă. Asta apreciez la Aleksandr: încrederea în sine încăpățânată care-i alimentează optimismul lui rebel. Când Aleksandr cel Bun e prezent, și asta e aproape întotdeauna, încrederea lui pare să facă totul

posibil. Totuși, mi-e puțin teamă pentru el, așa cum îmi era și pentru dizidenții de pe vremea lui Brejnev, a căror integritate îi expunea unui risc permanent. Când ne despărțim, Aleksandr și cu mine, ceea ce-mi lipsește brusc e încăpățînarea lui de urs.

Mă gândesc: când o să-mi pierd speranța pentru Rusia, îmi voi aminti de el.

Artera principală din Nikolaevsk e haotica Stradă a Sovietelor, pe care ultimii patruzeci de ani nu par s-o fi atins. Pe consolele lămpilor se văd încă secera și ciocanul și steaua comunistă și ici-colo câte-un monument stalinist – poate un cinematograf – e acoperit cu stucatură și coloane groase, blocurile cu puține etaje făcând loc, în cele din urmă, suburbiei cu case de lemn. Nu se vede aproape nimeni. În cincizeci de ani, populația s-a înjumătățit. Totuși, afișele împrăștiate anunță un concert de jazz care se ține la cinematograf și Ceaikovski și Mahler în interpretarea Orchestrei Simfonice a Extremului Orient. Merg de-a lungul unei străzi ce pare să se dezmorțească după iarnă. E firesc să-ți imaginezi că prăvăliile sunt închise sau nici măcar nu mai există; dar se poate intra pe uși duble, capitonate împotriva frigului și, dacă ciocănești în obloanele unui chioșc, îți deschide geamul vreo Lidia sau Svetlana plictisite, care vând burgeri rusești sau plăcinte cu varză, ca acum cincizeci de ani. Strada continuă cu case vechi și poți vedea panourile de lemn desprinzându-se de pe pereții interiori de bârne, iar ferestrele cu rame delicate sunt goale sau bătute în cuie. S-ar crede că sunt abandonate, dar, când se lasă seara, prin geamurile aburite poți vedea vreo lumină slabă sau, printre perdelele

zdrențuite, zărești câte-un samovar sau vreun ghiveci în care se coc legume în ultimele raze de soare.

E inutil să investighezi unde a dispărut vechiul port, să cauți clubul ofițerilor sau sediul vreunui agent de transport naval. În momentul când a izbucnit Războiul Civil, Nikolaevsk părea să-și fi revenit într-o oarecare măsură, dar fotografiile făcute după 1920 arată doar un loc devastat cu ruine înnegrite și, din loc în loc, ca niște țepușe, hornurile de cărămidă ale clădirilor de lemn prefăcute în cenușă. În timp ce forțele bolșevice înaintau prin Siberia, în Nikolaevsk au rămas două garnizoane, una cu un mic contingent al Armatei Albe, pro-țariste, și o alta cu 350 de soldați japonezi din corpul expediționar care ocupase litoralul extrem-oriental în urmă cu doi ani. Încercuită de forțe mai numeroase, în toiul iernii, fără posibilitatea de a primi ajutoare, garnizoana japoneză a acceptat să-i lase pe Roșii să intre, pe baza unui armistițiu. Dar imediat, în mijlocul unei populații înfricoșate, s-a dezlănțuit primul masacru. Iakov Triapițîn, un tânăr feroce, comandant al partizanilor, a ordonat ca toți cei care puteau reprezenta o amenințare să fie omorâți. O sută de ofițeri Albi au fost arestați și executați. Comandantul lor s-a sinucis. Japonezii au refuzat să-și predea armele și au lansat un atac disperat. Cei mai mulți au murit în luptă, restul s-au predat și au fost măcelăriți. Apoi s-a dezlănțuit o adevărată orgie sângeroasă. În oraș trăiau aproape patru sute de civili japonezi – inclusiv femei și copii – și toți, împreună cu mii de ruși, au fost sfârtecați cu securi și baionete și aruncați apoi sub gheața de pe Amur. În primăvară, sub amenințarea trupelor japoneze care se deplasau în josul fluviului odată cu dezghețul, Triapițîn a organizat un masacru general al celor patru mii de

locuitori rămași și celor din urmă femei și copii japonezi. Apoi a dat foc Nikolaevskului.

Peste o lună, când Triapițîn și amanta lui au fost executați chiar de bolșevici, la proces nu s-a menționat nimic despre acea baie de sânge. Au fost împușcați pentru că puseseră în pericol relațiile ruso-japoneze și pentru că omorâseră patru comuniști.

Poate coridoarele care răsună de singurătate în hotelul meu sovietic sau vocea fără nume de la telefonul lui Aleksandr sau, poate, trecutul sumbru al orașului îmi amintesc de călătoriile de acum patruzeci de ani din Uniunea Sovietică. Mă trezesc gândindu-mă că sunt urmărit. Las semne printre hârtiile mele, așa cum făceam odinioară, ca să-mi pot da seama dacă a scotocit cineva prin ele în absența mea. Pe când mă plimb prin parcul memorial de lângă fluviu, mă pune pe gânduri bărbatul care merge în dreptul meu printre copaci. Și oare polițistul din duba aceea parcată doar se preface că doarme? Și cine e tânărul care se răsucește pe călcâie și se îndepărtează atât de repede atunci când mă apropii de el? Lumea nu mai are pic de candoare. Poate amintirile mele sunt de vină; dar până și perechile care se plimbă par să se fi transformat aproape imperceptibil.

Totuși, după o vreme iese soarele și toate aceste temeri dispar. Cerul e albastru ca și casele de pe malul apei. Doar o pisică mă mai urmărește. Pe o bancă din apropiere o tânără râde în telefonul mobil cu un zâmbet lipsit de griji, iar un bărbat adună mucuri de țigară printre copaci. Parcul e înțesat de monumente presărate pe un covor de păpădii. E ca și cum orașul s-ar retrage în trecutul său. Deasupra fluviului, unde

mestecenii albi înmuguresc, cărările pietruite cu cărămidă sunt intacte. Trec pe lângă un tun din Războiul Crimeii, apoi pe lângă un monument închinat marinarilor militari, apoi pe lângă unul a cărui inscripție n-o pot descifra. Statuia unei mame îndoliate este așezată lângă o placă memorială dedicată partizanilor care au murit între 1916 și 1922. Zac într-o groapă comună undeva mai jos, pe malul fluviului. Dar miile de Albi uciși aici nu sunt menționați nicăieri, iar monumentul japonez închinat morților lor a fost demolat de un secretar de partid indignat în 1978.

Nikolaevsk s-a ridicat treptat din cenușă și a căpătat o viață nouă datorită pescuitului de somon și reparațiilor navale. Chiar și femeile mai în vârstă care abia străbat aleile din parcul de pe malul apei sunt născute în vremuri mai bune. Se bucură în tihnă de vara scurtă. Nu mai e nimeni să-și amintească de masacrul bolșevic și până și Marele Război pentru Apărarea Patriei a devenit o poveste din bătrâni aproape uitată.

La capătul parcului, pe un obelisc înalt de nouă metri se află replica de bronz a unei corăbii. Comemorează întemeierea Nikolaevskului în 1850 de către navigatorul Ghennadi Nevelskoi. Statuia lui, care-l înfățișează ținând o hartă făcută sul, se înalță și ea în apropiere, deasupra a două șiruri de scări și a unei ancore uriașe. Nevelskoi a fost cel care a deschis pentru Rusia strâmtorile dintre Sahalin și continent și care a explorat pentru Muraviov-Amurski gura de vărsare a Amurului.

Dar Nevelskoi a renegat orașul pe care l-a întemeiat. Nu era decât o trambulină, a declarat el. Amurul, blocat de ghețuri și bancuri de nisip, nu putea deveni niciodată poarta

de acces a Rusiei la Pacific. Ea va fi în Marea Japoniei, cu deschidere mai mare la ocean, la 1.200 de kilometri mai la sud.

Umbra unui destin dat peste cap se simte în portul ale cărui diguri în ruină pătrund în mare. Rezervoare de benzină se ridică deasupra cheiului peste portul creat artificial, unde macarale ieșite de mult din uz se înalță spre neant. Sub picioare, asfaltul devine țărână. Trec pe lângă un camion cu însemne chinezești care transportă pește și pe lângă o mașină de poliție parcată lângă dig, la pândă. În fața mea, estuarul Amurului se deschide în lumina soarelui la apus pe o lărgime de aproape cinci kilometri, iar apele curg cu o viteză de cinci noduri, cu valuri de mâl argintat. Singurătatea acestui sfârșit n-am întâlnit-o la niciun alt fluviu. De-o parte, dealuri imaculate își unduiesc lumina coamelor împădurite; de cealaltă, merg pe o potecă de-a lungul unui dig îngust. Scheletele barjelor de fier zac sub apă și pe pietrișul albiei se îngrămădesc cărămizi și blocuri de beton, sârmă și lanțuri încâlcite. Singurul om pe care-l zăresc e un bătrân cu cizme înalte de pescuit, dând cu undița la știucă. Niciun sunet, doar un slab zăngănit de metal clătinat de vânt și clipocitul apei. Dincolo de capătul promontoriului, culoarul dealurilor dispare acolo unde Amurul își revarsă apele întunecate și se contopește cu oceanul.

1. Andreï Makine, *Pe vremea fluviului Amur*, traducere din limba franceză de Emanoil Marcu, Iași, Polirom, 2017.

Mulțumiri

Le rămân profund îndatorat următorilor:

Pentru generozitatea sfaturilor și ajutorul lor: lui Caroline Humphrey, Jon Halliday, Jeremy Swift, David Lewis și Colin Sheaf. Și mai presus de toți, lui Gillian Tindall și Charlotte Wallis, pentru lectura atentă a manuscrisului. Din păcate, a trebuit să modific sau să trec sub tăcere numele unor persoane pentru a nu le periclita securitatea.

Agentului meu, Clare Alexander și editorului Clara Farmer, pentru încrederea neabătută într-o carte care altfel nu ar fi văzut lumina tiparului.

Celor de la Goyo Travel și Russia House care au negociat permise de trecere complicate.

Mentorului meu rus, Edvard Gurvici, pentru răbdare și prietenie.

Lui Bill Donohoe, pentru cartografierea sa meticuloasă.

Multe studii mi-au fost de folos, dar sunt îndeosebi recunoscător pentru cele ale lui Mark Bassin, Franck Billé, Grégory Delaplace, James Forsyth, Caroline Humphrey, John Man, Mark Mancall, Michael Meyer, John Stephan și Dominic Ziegler.

În sfârșit, îi mulțumesc nespus de mult soției mele, Margreta de Grazia, pentru tandrele ei încurajări ca să efectuez această călătorie și pentru finețea observațiilor sale critice privind textul.

Index*

Paginile redate cu *italice* fac referire la hartă.

Afganistan 204, 234
Aghinskoe *8*, 57, 60, 63, 68-70, 91-92
Ahmatova, Anna 231
Aigun 144, 162, 167-173
Aigun, Tratatul de la (1858) 119-120, 128, 136, 167, 169-170, 202, 220, 251. *Vezi și* Anhui
Akșa *8*, 61
Albazin *8*, 107-114, 118-122, 143, 150
„albazinieni de Peking” 114
albi, Armata Albă 50, 238
Aleksandr (ghid) 235-243, 246-248, 251-253, 255-256, 261, 263-264, 269, 272-274, 276-279, 282, 284, 286-288, 290
Aleksei (cazac) 115-116, 118-119, 121, 157
Alena (elevă) 125
Alexandru al II-lea, țar 283
Altai 44
Amgun (afluent) *9*, 246, 274-275, 278, 280, 282
Amur: afluenți *vezi numele individuale ale fiecărui afluent*; bazin 11, 73, 81, 124, 135, 172, 259-260, 264; inundații 158, 216, 221-222, 259-260, 284-285; izolare 283-286, 291-292; izvor 17, 158; lungime 11-12, 56; nume 11, 17, 128-129, 158, 216; pești/pescuit 20, 56, 62, 84-86, 99, 187, 213, 227, 230-231, 237, 246-247, 249, 252, 256-259, 263, 267-270, 272-275, 279-280, 291-292; poduri 57, 70, 105, 151, 164, 196, 232-233; poluare 187, 199; speranțele din secolul al XIX-lea pentru un viitor comercial 283-285; sturioni kaluga 213-214, 264, 272, 274-275; trafic 83, 90, 128-130, 272, 283-285; vărsarea în Pacific 12, 57, 283; viitorul său 138, 151, 165, 192-194, 235, 288. *Vezi și* Fluviul Dragonului Negru; Heilongjiang; Onon; Șilka
Amurskaia Gazeta 144
Anhui (Aigun) *9*, 162, 167-173
animism 49, 270

Argun (vas cu aburi) 120
Argun, râu *8*, 71, 76, 106
Aria Strict Protejată Han Hentii 12, 31
Arseniev, muzeu, Vladivostok 281
Arseniev, Vladimir 137, 214-215
Asralt, masiv 25

Baikal, lac *8*, 75, 151
Bakunin, Mihail 86
Banca Ruso-Chineză 83
Baron Korff (vas cu aburi) 85, 129
Batmonh (ghid) 13, 15-16, 18-22, 24-30, 34, 39, 43-44, 49-50, 53-55, 65, 183, 252, 279
Batșireet 33, 38-39, 46, 54
Bayan-Uul 54
Beijing 41, 74-75, 138, 160, 191, 194, 211, 245
Belgia 85, 190
Binder 39, 47, 54
Birobidjan 196
biserici. *Vezi numele individuale*
Bistrinsk *9*, 248
Blagoveșcensk *9*, 125-157, 159, 161, 164-165, 172, 196, 215; catedrala 149-151; esplanadă 126-127; înecarea în masă a populației chineze în Verhne-Blagoveșcensk (1900) 143-144, 170; muzeu 142-143, 170; piață 131-134, 136; școala gimnazială 145-149; și comerțul de frontieră 130-134
Bogorodskoe *9*, 256, 259, 264, 271-272, 274, 282
Boli (Habarovsk) 196
Bolșevik (sat) 61
Bolșoe Mihailovskoe 274
Bolșoi Ussuriisk (Insula Ursului Negru) 220-225
braconieri 17, 19, 198, 236, 258, 272, 275, 277, 282
Braz, Osip 130
Brejnev, Leonid 147, 288
budism/budiști: altarul gospodăriei 34; budism tibetan 34, 54, 60, 65-66
Bulava 268-269
Bureatia 35, 104
bureați 34-36, 46, 48-50, 52, 56-58, 60-63, 71
Bureinski, lanț muntos 185
Burhan Haldun, munte 13, 19-20, 47. *Vezi și* Han Hentii
Butin, Mihail 77-79
Butin, Nikolai 77-79
Butin, palat, Nercinsk 77-81

Butin, Sofia 78

calea ferată Baikal-Amur *9*, 244
calea ferată transmanciuriană *9*, 70
calea ferată transsiberiană *9*, 56, 70-71, 73, 85, 103, 105, 124, 133, 244
Canada 145, 236-237, 242
catedrale: catedrala Buna Vestire, Blagoveșcensk 149-151; catedrala Schimbarea la Față, Habarovsk 204, 219; catedrala Uspenski, Habarovsk 201-203; Nercinsk 72
cazaci 62, 73-74, 85, 88, 107, 109-113, 115-118, 121, 125, 137, 143-144, 150, 157, 171, 184, 246, 283, 285
călugări 54, 57-61, 63-70, 92, 194; Maitreya (Buddha Viitorului) 68, 193; mantre 281; mănăstirea Aghinskoe 57-61, 92; mănăstirea Batșireet 54; mănăstirea Tongjiang 193-195; mănăstirea Țugol 62-69, 194; persecuțiile staliniste 52, 54, 63-64; represiunea din Mongolia 52, 54, 63-64; răspândirea budismului tibetan în Mongolia 54; și șamanismul 32; textul sacru Kangyur 60; textul sacru Tengyur 60
călugări budiști 54, 57-61, 63-70, 92, 194; Dimitri 57-61, 63, 65, 68-70, 92; Dorje 58, 61, 65, 67, 69
„cămile" (comercianți la frontieră) 131, 165-166, 198-199
Cehov, Anton 72, 79, 86-87, 129-130, 251, 286
celnoki (comercianți la frontieră) 131, 165-166, 198-199
cerbi moscați 19, 213
Changbai, munți 212-213
Changchun *9*, 187
Chengdu 66
cherestea 190, 196, 220, 243, 282
China *8-9*, 158-199; autorul arestat în 188-189; Blagoveșcensk/Verhne-Blagoveșcensk, înecarea în masă a populației chineze în (1900) 144-145, 170-171; comerț de frontieră între Rusia și 131-133, 164-165, 199, 215; confucianismul în 158, 182; contrabandă de-a lungul frontierei rusești 105, 215; creșterea sturionilor de Amur în 272; dinastii conducătoare *vezi numele individuale ale dinastiilor*; exerciții militare ruso-chineze 60, 63-64, 91, 134, 160, 172; extragerea materiei prime rusești 103, 147, 190, 243; guvernul rus sub Putin, relațiile cu 132-136; Heilongjiang, Fluviul Dragonului Negru *vezi* Fluviul Dragonului Negru, Heilongjiang; împărțirea insulei Bolșoi Ussuriisk 220-225; mandarină 59, 139, 154, 157, 161, 166, 172, 177-179, 195, 201; Marele Zid Chinezesc 44, 173, 185; naționaliști chinezi 130; Palisada de Sălcii 173, 184; poduri peste Amur între Rusia și 57, 151-152, 196; Răscoala Boxerilor (1899-1901) 143-145, 170; Revoluția Culturală 170, 175, 182, 184, 192, 220; Rusia, migranți chinezi în 71, 117, 131-144, 147, 149-156, 164-165, 171, 199, 215, 221, 225, 243, 276, 278; „Săptămâna de Aur" (aniversarea înființării Republicii Chineze în 1949) 159-160, 162, 168, 172, 179,

181; și cursul Amurului 12, 23, 56, 71, 83-84, 106; și Ginghis-Han 41, 48-49; și granița Rusiei cu Amurul 11-12, 46, 57, 71, 87, 106-107, 109, 113, 128, 151-152, 157, 220; și izvorul Amurului 17; și Mongolia 20, 27, 36-38, 40-41, 44-49; și poluarea Amurului 199; și Republica Jeltuga 122; și Tratatul de la Aigun (1858) 119-120, 128, 136, 167, 169, 202, 220, 254; și Tratatul de la Nercinsk (1689) 72-76, 81, 107, 110, 112, 120, 143, 169-171, 220, 277; și Tratatul de la Peking (1860) 169, 198, 220; și Uniunea Sovietică 191, 214, 220-225, 244, 282; și xiongnu 44-45
China – Un prieten fatal (documentar rusesc) 136
chinezi manciurieni 74, 111-114, 120, 122, 161, 169, 173-177, 184, 186, 209-212, 229, 260. *Vezi și* Qing, dinastie
Ciment (bureat) 50-53
Cioibalsan *8*, 35
Cioibalsan, Horlooghiin 34-35, 37, 48, 51, 53
Cita *8*, 92-94, 96, 102, 105, 209, 243
Ciukotka 236, 242
Clark, Francis 85, 129,
cocori 42
cocoșnic, podoabă 201
colectivizare 51, 64, 124, 260, 265
Collins, Perry McDonough 284-285
comerț de frontieră (între China și Rusia) 131-133, 164-165, 199, 215
Comsomol (organizație comunistă de tineret) 66, 233
comunism 32, 66, 110, 117, 127, 137, 184, 197, 200, 211, 215, 217, 220, 230, 243, 289-290
confucianism 158, 182
Coreea 49, 124, 137, 151, 195, 212, 226, 245. *Vezi și* Coreea de Nord
Coreea de Nord *9*, 212-213
creștinism 192-193, 206-207, 213
Crimeea 66
Cristina (femeie yupik) 206-208
culoar de control 113

Da-Heihe, insulă 164
Dadal *8*, 48-52
Daghestan 132
Damanski (Zhenbao), insulă 204, 220
Damasc 224
Danzan (politician) 52
Daocheng 66
Dași Cioipelling, mănăstire, Țugol 62-69, 194
Dauria 58, 72, 74, 98, 283

daurieni 73
Dawujiazi *9*, 173-174
De Castries *9*, 250-251, 253, 284-285
Defoe, Daniel: *Noile aventuri ale lui Robinson Crusoe* 286
Dersu Uzala 215
Dimitri (călugăr) 57-61, 63, 65, 68-70, 92
Djalinda *8*, 109
„Djem”. *Vezi* Vasin, Evgheni
Dorje (călugăr, șofer) 58, 61, 65, 67, 69
Doroskova, Agrippina 109, 113, 115
Dunăre 17
Duurilag Nars 44
Dzerjinski, Feliks 205

Eghiin (afluent) 33
Elțîn, Boris 107, 110, 239
Engels, Friedrich 169
Epoca bronzului 44
Ereențav 55, 57
evenk (indigeni) 206-208
evrei 196, 276-277
exerciții militare ruso-chineze 60, 63-64, 91, 134, 160, 172
Expoziția de la Paris (1878) 78
Extremul Orient rusesc 106, 119, 134-136, 138, 147-148, 152, 211, 230, 239-240, 260, 289

Fabrica de Avioane Gagarin (Komsomolsk) 244
Fluviul Dragonului Negru 128, 158. *Vezi și* Heilongjiang
Fluviul Galben 158, 163
Franța 120, 122, 170, 251, 283
Fraser, John Foster 85-86
Fuyuan *9*, 196-198, 225

Galina (soția lui Trofim) 275-276, 279
Ganpurev (cărăuș) 16-18, 23-24, 26-29, 32, 249
Garda de Frontieră a Serviciului Federal de Securitate 102, 117
Gaunt, Mary 129
Gărzile Roșii 170, 183, 220
George al V-lea, regele Regatului Unit 238
Georgia 95, 240, 246
ger 32-34, 38, 48

Gerbillon, Jean-François 76
Germania 36, 85, 88, 122, 146, 170, 204, 241, 281, 284-285
Ginghis-Han 11, 13, 19; huralul îl proclamă conducător suprem 38; imperiu 41; moartea 41-42, 47; mormântul 22, 39-40, 48; nașterea 20, 39, 47, 49; reabilitarea 48; și budismul 54, 67; și *Istoria secretă a mongolilor* 40-41; și Ononul 19-20, 41, 47; și Pax Mongolica 41; și Rusia/Uniunea Sovietică 42, 54, 61, 63-64; venerare 38-40, 48, 54, 67
Glasgow 85
Gleb (om de afaceri) 138-139, 141-142, 151-155, 162, 166
Gobi, deșert 29
Golovin, conte Feodor 169
Gorbaciov, Mihail 36, 128, 234, 273
Gulag/lagăre 36, 63, 104, 205, 211, 250, 254-255, 276

Habarov, Erofei 74, 80, 111, 203
Habarov, Nikifor 80
Habarovsk *9*, 57, 86, 144, 187, 196, 198-226, 232, 238, 243, 257, 278, 285; biserică 216-219; Casa Vieții 205-208; catedrala Schimbarea la Față 204, 219; catedrala Uspenski 201-203; chinezi în 137, 139, 200, 209-215, 220-221, 223, 225; cimitir 205, 211-212, 218-219; întindere 200; mafia în 240; memorial de război 204; muzeu 213-214; și insula Bolșoi Ussuriisk 220-225; și Kim Jong-il 212-213; și Pu Yi 209-212
Hailanpao (Blagoveșcensk) 198. *Vezi și* Blagoveșcensk
Hainan, insulă 184
halha (mongoli) 52
Han Hentii, munți *8*, 12, 19, 22, 25, 35, 47, 56. *Vezi și* Burhan Haldun
Harbin *9*, 21, 139, 155, 187-188, 191, 197, 225, 237
Hassan, „Taica” 240
Hebei 184
Heihe *9*, 126-128, 130-132, 139, 149, 155-157, 159-167, 181-182, 188, 195
Heilongjiang, Dragonul Negru, fluviu *9*, 158-201; afluenți 186, 191, 198; granița chineză de-a lungul 184, 200; izvor 158-159; migrarea chinezilor de-a lungul 184-185; nume 128, 158; poduri peste 196; poluarea 187; și comerț de frontieră între Rusia și China 164-165; și manciurienii 173-177, 184; trafic pe 180, 196
Hingan, munți 122, 185-186. *Vezi și* Hinganul Mare, munți; Hinganul Mic, munți
Hinganul Mare, culme muntoasă *8*, 122, 185-186
Hinganul Mic, culme muntoasă *9*, 125
Hitler, Adolf 36, 117
Hoarda de Aur 42
Hong Kong 155, 171
Hrușciov, Nikita 234, 264, 272

huni 28, 45
hural (conclav de popoare mongole) 38-39
Hurhin (afluent) 47

Iablonovîi, masiv *8*, 58, 98
Iakutsk 73-74
Ides, Isbrant 99
iezuiți 75-76, 81
Igor (vânător) 236, 243, 246-253, 256-258, 263, 269, 272-277, 282
Ind 17, 199
India 42, 64, 96, 146, 161, 244-245
Ingoda, râu *8*, 71, 113
Inocențiu, arhiepiscop 145, 149
insurecția poloneză (1863-1864) 79
internat 206-207
inundații 74, 85, 128, 158, 168, 216, 222, 259, 267, 285
Irina (profesoară) 122
Irina (proprietară de restaurant) 101
Istoria secretă a mongolilor 40-41, 47
Ivan al IV-lea „cel Groaznic”, țar 42
Ivankov, „Iaponcik” 240

Japonia/japonezi 34, 58, 85, 88, 107, 124, 130, 138, 146, 170-171, 177, 209, 283-284; ocuparea Manciuriei (1931-1945) 175, 209-213; și al Doilea Război Mondial 36, 155, 210-213, 234-235, 251; și Războiul Civil din Rusia 274, 289-291
Japoniei, Marea 227, 253, 291
Jeltuga, Republica 122-123
Jiamusi *9*, 187
Jiayin *9*, 180-181, 184-185
Jilin *9*, 162-163, 187
John Cockerill (vas cu aburi) 129
„jugul tătar” 42
jurcheni 173, 212, 214, 280-281
jurcheni sălbatici 173, 280

Kalinovo 80
Kamceatka 278
Kandinski, Vasili 77
Kangxi, împărat 74, 112
Kangyur (text sacru) 60
Kara *8*, 104, 208

Kara, mine de aur 86
Kennan, George: *Siberia and the Exile System* 79-80, 87
Kennan, George Frost 80
Kerulen 13, 19
KGB 36, 107, 204, 214, 235, 288
Kiev 42
Kim Jong-il 212-213
kitani 40
Kîrgîzstan/kîrgîzi 132-133
Knox, Thomas 85
Kolenikovo 265
Kolîma 205
Komsomolsk pe Amur *9*, 203, 225, 232-246, 250, 259, 266-267; cimitir 238-241; Fabrica de Avioane Gagarin 244-245; înființare 233-234; memorial de război 232-233, 241; Șantierul de Construcții Navale Amur 245; și Tinerii Pionieri 233-234
Korsackoff (vas cu aburi) 85
Kravitz, Maury 39
Kubilai-Han 48
Kvantrișvili, Otari 240

lama 37, 54, 60, 63-64, 68, 114
Lazarev *9*, 250, 252-253
Lena 75
Lenin, Vladimir 84, 94, 97, 119, 151, 200, 202, 205, 230, 234, 255, 287
leopard de Amur 226
Lepeșkin, Serghei 239
Liang (tovarăș de drum) 162, 167-176, 178-183, 186-189, 191-195, 237, 252
Liao, dinastie 40, 43
Liaoning 163
limbi 75, 77, 114, 138, 146; diferențe în cuvântul „graniță” în rusă și chineză 138; manciuriană 173-177, 260; mandarină 59, 139, 154, 156-157, 161, 166, 172, 177, 179, 195, 201; nanai 228; rusă 81, 119, 127, 130, 138, 156-157, 160, 166, 179, 201; sanscrită 59, 65; tibetană 59-60, 65; ulci 260, 265, 268
Lukic, Maria 84
Lumumba, universitate, Moscova 21
lupi 16, 28, 226, 238

Maack, Richard 281
mafie 73, 142, 150, 163, 239-241
Magadan 233
Mahakala cel Negru (zeitate tibetană) 34

Maitreya (Buddha Viitorului) 68-69, 193
Makine, Andreï: *Pe vremea fluviului Amur* 278-279
Manciukuo 209-210
Manciuria 85, 144, 170, 174, 185, 223, 226; ocupația japoneză în (1931-1945) 175, 209-212
manciuriană, limba 76, 81, 173-177, 260
mandarină, limba 59, 139, 154, 156-157, 161, 166, 172, 177, 179, 195, 201
Manoma (afluent) 232
Mao Zedong 114, 185, 191, 197, 214, 220
Marea Britanie 27, 170
Marea Caspică 41
Marele Deșert din Nord 185
Marele Război pentru Apărarea Patriei (1941-1945) 36, 89, 107, 110, 117, 204-205, 209-211, 223, 232-235, 241, 251, 291. *Vezi și* Război Mondial, al Doilea
Marele Zid Chinezesc 44, 173, 185
marșrutka (maxi-taxi) 72
Marx, Karl 61, 86, 137, 169, 255
matrioșca, păpuși 161, 165, 195
„Măgura Mâniei” 47
mănăstiri și temple 37, 92, 114, 168-169, 193-195, 214, 280-281; Aghinskoe 57-61, 92; Batșireet 54; Tongjiang 193-195; Țugol 62-69, 194
Meakin, Annette 129, 137
„Meduza” (ofițer de poliție) 91-94, 97
Medvedev, Dimitri 150
megaliți 43
Meteor (hidropter) 282, 284
mezolitic, epocă 43
minerit de aur 46, 71, 87, 100-101, 104, 122, 126, 134, 137, 143, 147, 173, 187, 236
Ming, dinastie 169, 173, 280-281
Mogoitui *8*, 70-71
Mongo (cărăuș) 16, 18, 23-24, 26-30, 32, 238, 249
Mongol (sat) *9*, 265-268
mongoli 14, 18-19, 38, 40-43, 61-62
Mongolia *8*, 11-56, 58-63, 67, 70, 75, 119, 159, 175, 177, 179, 187, 238, 249, 260, 278, 281; budismul în 32, 34, 52, 54-55; cai/cărăuși în 11-30, 33, 36, 40-41, 43-45, 48, 51-52; câmpii 11-12, 14, 23, 30, 43, 47, 55; China și 20, 27, 36-38, 40-41, 44-49; colectivizarea în 52; granița Rusiei 11-12, 17, 19, 27, 33-35, 42, 50-51, 54-60, 107; Hoarda de Aur 42; independență (1990) 48; mongoli bureați 34-36, 46, 49-53, 57-63, 71, 104; mongoli halha 52; naționalism 37-39; și Ginghis-Han *vezi* Ginghis-Han; și Ononul *vezi* Onon; și Războiul Civil din Rusia 50-51; Teroarea stalinistă, Cioibalsanul și 34-37, 40, 48, 51-54, 60, 63-64

Mongolia Interioară 48, 58
Moscova 21, 48, 59, 74, 80, 86-87, 90-91, 100, 103, 107, 111, 134-136, 138, 141, 146-147, 149, 152, 160, 165, 172, 194, 213, 219, 240, 243-244, 272
Mukden 209
Muraviov-Amurski, Nikolai, conte 110, 120-121, 127, 143, 145, 149, 169-170, 201-203, 213, 215, 237, 284, 291

nanai (populație) 206-207, 227-231, 237, 246-247, 256, 259, 261
Narasun *8*, 58
naționaliști chinezi 130
neolitic, epocă 228
Nercinsk 72-80, 82; catedrala 72; palatul Butin 76-80; Regiunea Minelor de Argint 79; și Kennan 76-80; Tratatul de la (1689) 73-76, 81, 107-108, 110, 112, 120, 143, 169-171, 220, 277
Nerva, râu 73
Nevelskoi, Ghennadi 291
Nicolae I, țar 79, 120
Nicolae al II-lea, țar 119, 127, 130, 202, 204, 238, 251
Nikolaevsk-pe-Amur *9*, 203, 208, 227, 246, 250, 278, 282, 284-285, 288-291
nivhi (populație) 206, 227
Novosibirsk 162, 271

Ohotsk, Marea *9*, 57, 86, 203, 253, 285
Onon, râu *8*, 13, 17, 19-20, 22-26, 32, 46-48, 57-58, 62, 69-71, 187, 278; izvor 13, 35, 56; nume 32, 46-47, 62; și Ginghis-Han 19-20, 41, 47; și granița Rusiei cu Mongolia 22, 54-55, 71; venerare 56, 62
Orașul Interzis, Beijing 209
oroqen (indigeni) 122
ortodoxie 61, 85, 92, 104, 112, 114, 149, 154, 161, 191, 231, 239, 246
Orwell, George 139
ovoo (altare din pietre) 17, 32, 47, 49, 54

Pacific, Oceanul 12, 41, 57, 73, 76, 83, 86, 90, 98, 100, 106-107, 120, 129, 196, 198, 202-203, 226-227, 244-246, 248, 256, 258-259, 273, 282-283, 291
Paektusan, munți *9*, 212
Palisada de Sălcii 173, 184
Paris 146, 202, 284
Pax Mongolica 41
Peking 41, 74-75, 111-112, 114, 120, 123, 169-170, 173, 184, 286; Tratatul de la Peking (1860) 169, 198, 220. *Vezi și* Beijing
Penza 279

Pereira, Thomas 76
petroglife: Mongolia 43-44; Sikaci-Alian 228
Petru I „cel Mare”, țar 73-74, 99, 247
Platonov, Matvei 117
Poiarkov, Vasili 73
poluare 46, 136, 187, 199
„popoare mici” 230, 260. *Vezi și numele individuale ale grupurilor*
Poppe, Nikolai 60
Prjevalski, Nikolai 285
Pu Yi, Aisin-Gioro 209-212
Pudovkin, Vsevolod 60
Pușkin, Aleksandr 161
Putin, Vladimir 27, 42, 89, 92, 118, 132, 134, 148-151, 194, 240, 243-244, 277, 282

Qing, dinastie 169, 173, 177, 196, 209, 212, 214
Qingdao 182, 184, 195

rascolnici 85, 148
Ravenstein, Ernst 281
Răscoala Boxerilor (1899-1901) 143-145, 170
Război Mondial, Primul (1914-1918) 88
Război Mondial, al Doilea (1939-1945). *Vezi* Marele Război pentru Apărarea Patriei
Războiul Civil din Rusia (1917-1922) 34, 50, 85, 120, 124, 130, 238, 251, 274, 289
Războiul Crimeii (1853-1856) 120, 251, 291
revolta decembriștilor, Rusia (1825) 79
revoluția bolșevică (1917) 35, 78, 88, 130, 289, 291
Revoluția Culturală, China (1966-1976) 170, 175, 182, 184, 192, 220
Rusia 56-157, 200-292; autorul arestat în 89-94, 97; budismul în 57-70, 91; cazaci *vezi* cazaci; comerț de frontieră între China și 131-133, 164-165, 199, 215; epoca sovietică *vezi* Uniunea Sovietică; exerciții militare ruso-chineze 60, 63-64, 91, 134, 160, 172; extragerea materiei prime de către China 86, 103, 134, 147, 190, 196, 220, 243, 282; granița mongolă 11-12, 17, 19, 27, 33-35, 42, 50-51, 54-60, 107; guvernul chinez, relațiile actuale cu 133; guvernul chinez, relațiile ostile cu (anii ’60) 191, 220-225, 281-282; insurecția poloneză (1863-1864) 79; „jugul tătar” 42; mafia în 141, 149-150, 162, 238-241; migranții chinezi în 71, 117, 131-144, 147, 149-156, 164-165, 171, 199, 215, 221, 225, 243, 276, 278; ocuparea Siberiei 73-74; poduri peste Amur între China și 57, 151-152, 196; „popoarele mici” din 230, 260; Războiul Civil 34, 50, 85, 120, 124, 130, 238, 251, 274, 289; revolta decembriștilor (1825) 79; stăpânirea mongolă 42; și Elțîn *vezi* Elțîn, Boris; și granița Chinei cu, Amur 11-12, 46, 57, 71, 87, 106-107, 109, 113, 128, 151-152, 157, 220; și împărțirea insulei Bolșoi Ussuriisk 220-225; și Manciuria 208-212; și Putin *vezi* Putin,

Vladimir; și Tratatul de la Aigun (1858) 119-120, 128, 136, 167, 169-170, 202, 220, 251; și Tratatul de la Nercinsk (1689) 73-76, 81, 107-108, 110, 112, 120, 143, 169-171, 220, 277; și Tratatul de la Peking (1860) 169, 198, 220; Șilka în *8*, 23, 56, 71, 73, 83-84, 90, 98, 100, 103, 106, 129, 187; „Tăicuțul” 23, 71, 158, 216, 285; țari *vezi numele individuale ale țarilor*

Sahalin, insulă *9*, 86, 105, 129, 236, 251-255, 285-286, 291
Sankt Petersburg 60, 147, 202, 247, 284
Sașa (evanghelistă) 206-208
„Săptămâna de Aur” (comemorare în China) 159-160, 162, 168, 172, 179, 181
Selenga (vas cu aburi) 143
Serghei (pescar) 257-259, 263-265, 271-277, 279, 282
Serviciul Federal de Securitate (FSB) 102, 107-108, 240, 245, 288
Shandong 163, 184
Shanghai 182
Shenzen 182
Siberia *8*, 11-12, 14, 23, 29, 35, 44, 46, 57, 72, 80, 86-87, 185, 194, 200, 202, 204, 262, 283; cerbi siberieni 29; China și 134-137, 147, 174, 190, 213, 243; extragerea materiei prime 86, 103, 134, 147, 190, 196, 220, 243, 282; Gulag/lagăre în 36, 63, 104, 205, 211, 250, 276; Kennan în 79-80; Ononul taie granița spre 12, 35, 47, 55; păstori nomazi între Mongolia și 50; „popoare mici” 230, 260; scăderea populației în 148; și etnia xiongnu 44; și Tratatul de la Nercinsk 73-74; Șoseaua Amurului și 105; taiga 14, 56, 105, 190, 215, 226, 237, 248, 253, 266; *Trakt* 105; *Vezi și* calea ferată transsiberiană
Sichuan 66
Sihote-Alin, munți *8*, 226
Sikaci-Alian 227-229
Siria 204
Skovorodino *8*, 105-108, 124
Slava (comerciant) 57-60, 63, 66-67, 69-70, 92, 133, 252
Soljenițîn, Aleksandr 103, 255
Solonik, Aleksandr 240
Solonți *9*, 259-260
somon 46, 187, 223, 227, 235, 249, 258-259, 264, 291
somoni de Pacific 258-259
Song, dinastie nordică 167
Songhua *9*, 186-187, 190-191, 258, 280
Sovetskaia Gavan 237
Spania 146
Sretensk *8*, 83-98, 102, 120, 129, 137, 145, 285; muzeu 88-89; reținerea autorului de către autorități în 89-94, 97; școala gimnazială 94-96

Stalin, Iosif 70, 88, 107, 255, 276-277, 289; moartea 36, 52; persecutarea populației chineze de pe Amur 138; și cazacii 115, 117; și Cioibalsanul 34, 37, 53; și evenk 208; și evreii 196, 277; și Ginghis-Han 42; și Gulagul 104, 205, 234, 277; și Pu Yi 210-211; Teroarea (anii ’30) 34-38, 49, 51-54, 60, 63-64, 110, 115, 138, 204-205, 253-254
Stanovoi, munți *9*, 76, 125
Statele Unite 60, 72, 78-79, 86, 170, 236, 244, 272, 283
Strada Rusia 166-167
Strada Wenhua 160-161. *Vezi și* Da-Heihe
sturioni 129, 213, 227, 249, 257, 264, 267, 272, 274, 276
sturioni kaluga (*Huso dauricus*) 213-214, 264, 274
Suhoi, avioane 244-245
Suibin *9*, 185-189; reținerea autorului de către autorități în 189
Suvorin, Aleksei 130
Sühbaatar, Dadin 48
Svetlana (profesoară) 145-148

șamanism 32, 37, 48, 52, 54-55, 143, 175, 207-208, 231, 262, 264-267, 281
Șantierul de Construcții Navale Amur (Komsomolsk) 245
Șilka (oraș) *8*, 71, 84
Șilka, râu *8*, 23, 56, 71, 73, 83-84, 90, 98, 100, 103, 106, 129, 187
Șilkinski, masiv 104
Șilkinski Zavod *8*, 99
Șoseaua Amurului 105

Tadjikistan, tadjici 204, 243
Taiwan 171
Tamara (în Habarovsk) 216-219, 221
taoism 1580
Tara cea Albă (zeitate tibetană) 34
Tașkent 132
„Tăicuțul” (Amur) 23, 71, 158, 216, 285
Tengyur (text sacru) 60
Teroarea stalinistă (anii ’30) 34-38, 49, 51-54, 60, 63-64, 110, 115, 138, 204-205, 253-254
Tianjin 209
Tibet 66
tigru de Amur 213, 226-227, 237, 250, 267
Tinerii Pionieri 182, 233-234
Tîr *9*, 281-282
Tocitor (șofer) 33-34, 42, 44, 55

Tolbuzin, Aleksei 111-112
Tongjiang *9*, 168, 190-195; biserică 192-193; Parcul Culturii 191-192
Toppin, John (profesorul autorului) 141-142, 151
Trakt 105
Triapițin, Iakov 290
Tribunalul pentru Crime de Război de la Tokyo 211
Trofim (grădinar, fermier) 275-276
Trofimov, „Sylvester” 240
Troițkoe *9*, 229-230
Trump, Donald 27
Tsongkhapa (învățător budist) 68
Turcia 41

Țugol 62-67, 194

Ucraina 84, 204
Ulaanbaatar *8*, 21, 35, 39, 52, 54
ulci (indigeni) 206, 227, 246-247, 254, 260-271, 274, 282
Uniunea Sovietică 21, 28, 103, 110, 114, 121, 127, 129-130, 145, 148, 217, 243, 275; colectivizare 52, 64, 124, 260, 265; Comsomol (organizație comunistă de tineret) 66, 233; Flota Sovietică din Pacific 245; Gulag/ lagăre 36, 63, 104, 205, 211, 250, 254-255, 276; nostalgia față de 103, 217, 262; persecuția budismului 52, 54, 62, 64; prăbușirea 19, 64, 131, 205, 240, 244; și China 191, 214, 220-225, 244, 282; și indigenii 205, 230-231; și Marele Război pentru Apărarea Patriei *vezi* Marele Război pentru Apărarea Patriei; și Mongolia 17, 19, 21, 28, 34-38, 43, 48, 54, 64; și Stalin *vezi* Stalin, Iosif; Teroarea (anii ’30) 34-38, 50-51, 61, 64, 110, 115, 136, 204-205, 234, 253-254
Ural, munți 73, 135, 246
Urium (afluent) *8*, 106
Urmașul lui Ginghis-Han (film) 60
Ursul Negru, insulă 220-225. *Vezi și* Bolșoi Ussuriisk, insulă
urși 13, 16, 19, 27, 105, 164, 217, 226-227, 231, 237-238, 249-250, 252, 259, 261, 268-271, 274, 278
Ussuri *9*, 169, 197-198, 203, 208, 214, 220, 226, 238, 258; conflictul sino-rus de-a lungul râului 204, 220-225
Ust-Karsk 96, 101, 103
Uzala, Dersu 215
Uzbekistan/uzbeci 59, 66, 71, 132, 243, 271

Valdui (ulci) 264, 269-270
Vasin, Evgheni („Djem”) 240-241

vânătoare 27, 41, 45, 230, 246, 252-253, 268, 270, 282
Veatskoe 213
Vereșceaghin, Aleksandr, colonel 144
Verhne-Blagoveșcensk 144-145
Viena 41
Vladik (șofer) 70-72
Vladimir (pe insula Bolșoi Ussuriisk) 222-225
Vladivostok *9*, 71, 105, 128, 202, 214, 225, 245, 281, 285
Volkov, Aleksandr 239

Wang, familie 172, 179

Xi Jinping 134, 180
xiongnu (populație) 44-45
Xunke 180, 184

Yading, munte 66
Yangtze 158
Yishan, prinț 170
Yishiha, amiral 280-281
Yuan, dinastie 48, 280
Yun (vorbitor de manciuriană) 175-177
yupik (indigeni) 206-207

Zeia *9*, 125-126, 137, 143, 168
Zhenbao (Damanski), insulă *9*, 220
Zhengzhou 163
Zhuajishan, masiv 198
Zidul Binefăcătorului *8*, 39-40

* Numărul paginilor se referă la ediția tipărită a cărții și la ediția digitală în format PDF.